

ASLLAN HAMITI - ISMAIL HAMITI

GJUHË SHQIPE
për klasën VII
të arsimit fillor nëntëvjeçar

Gjuhë shqipe për klasën VII të arsimit fillor nëntëvjeçar

Autorë:

Asllan Hamiti

Ismail Hamiti

Recensentë:

Ismet Osmani

Nevajet Isaki

Arlinda Pasholli - Sharofi

Lektore:

Ajten Qamili

Redaktor profesional: Refail Sulejmani

Redaktor: Refail Sulejmani

Përpunimi grafik dhe teknik: Magdalena Avramovska - ARS STUDIO

Vendi dhe viti i botimit: Shkup, 2024

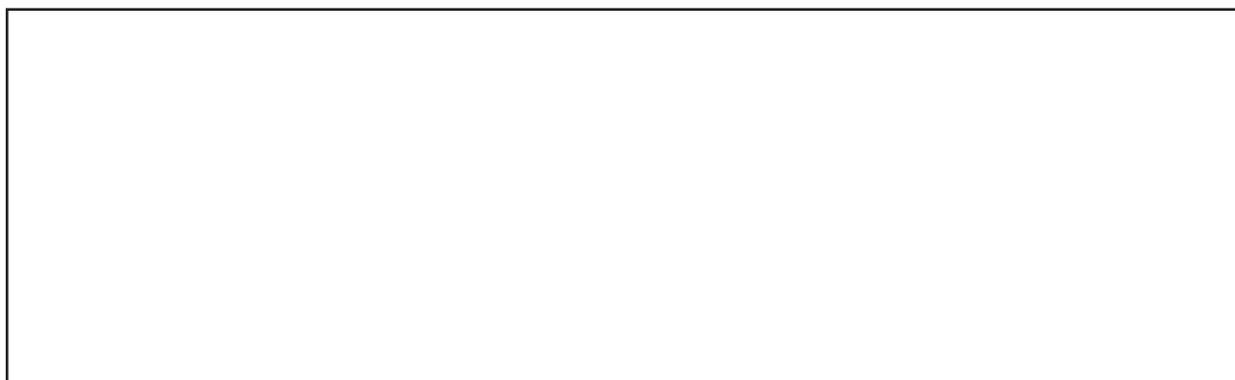
Botues:

**Ministria e Arsimit dhe e Shkencës e Republikës së Maqedonisë së Veriut
rruga "Shën Kirili dhe Metodi", nr. 54, 1000, Shkup**

Shtypi: Evropa 92 - Koçan

Tirazhi:

Me vendimin nr. 26-752/10 të datës 18.06.2024 të Komisionit Nacional të Teksteve Shkollore, ky tekst mësimor miratohet për përdorim në lëndën Gjuhë shqipe për klasën VII të arsimit fillor nëntëvjeçar.

ASLLAN HAMITI - ISMAIL HAMITI

GJUHË SHQIPE
për klasën VII
të arsimit fillor nëntëvjeçar

PËRMBAJTTJA

SHKENCA PËR GJUHËN.....	6	Emri - kategoria e rasës.....	77
Gjuha si sistem shenjash.....	6	Ndarja e emrave në lakime	78
Gjuhë natyrore dhe gjuhë artificiale	8	Përemri vetor	80
Gjuha e folur dhe gjuha e shkruar	9	Lakimi i përemrave vetorë	81
Shkrimi pikto grafik dhe shkrimi ideografik	11	Vendi i trajtave të shkurtra në fjali.....	84
		Përemri pronor	85
ZHVILLIMI HISTORIK I GJUHËS SHQIPE.....	13	Numërori.....	91
Historiku i alfabetit të gjuhës shqipe	13	Përforcimi 3	93
Kongresi i Manastirit.....	17		
Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe.....	21	Format veprorë dhe joveprorë të foljes	97
Rregullat e drejtshkrimit të shqipes	23	Mënyra dëftore	100
Dialektet dhe shqipja standarde	25	Koha e kryer	101
Shmangiet më të shpeshta gjuhësore në		Koha më se e kryer	102
Maqedoninë e Veriut.....	30	Koha e kryer e tejshkuar.....	103
Përforcimi 1	32	Koha e ardhme e përparme.....	104
		Mënyra urdhërore.....	105
FONETIKË, DREJTSHKRIM DHE DREJTSHQIPTIM	36	Format e pashtjelluara të foljes.....	106
Rrokja.....	36	Ndajfoljet.....	109
Drejtshkrimi dhe drejtshqiptimi i			
zanoreve i, y, u	39	SINTAKSË	111
Drejtshkrimi dhe drejtshqiptimi i		Grupi emëror	111
bashkëtingëlloreve r, rr; q, ç; gj, xh.....	42	Fjalja me folje pavetore.....	114
Theksi i fjalës.....	45	Gjymtyrët e fjalisë.....	115
Theksi i fjalisë.....	48	Kallëzuesi foljor	116
Intonacioni	50	Kallëzuesi emëror	117
Nxënësi, zogu dhe mësuesi	52	Gjymtyrët e dyta.....	119
Përdorimi i shenjave të pikësimit	54	Përcaktori	120
Shkurtesat.....	58	Rendi i përcaktorëve të një gjymtyre	121
Përforcimi 2	60	Kundrinori	123
		Kundrinori i drejtë.....	124
MORFOLOGJI.....	65	Kundrinori i zhdrejtë.....	126
Formimi i emrave të gjinisë femërore.....	65	Rrethanori	129
Formimi i numrit shumës të emrave	67	Rrethanori i vendit	130
Llojet e mbiemrave.....	70	Rrethanori i kohës	131
Përshatja e mbiemrit me emrin	72	Rrethanori i shkakut.....	133

Rrethanori i qëllimit	135	LIRIKA.....	192
Rrethanori i mënyrës	136	Veçoritë strukturore të poezisë.....	192
Rrethanori i sasisë.....	138	Vargu	193
Përforcimi 4.....	140	Strofa.....	200
TË SHPREHURIT DHE KRIJIMTARIA.....	144	Rima	202
Të treguarit dhe të ritreguarit	144	Motivi, tema dhe ideja e poezisë lirike.....	203
Ç'të mbjellësh do të korrësh.....	147	Format e poezisë lirike antike	204
Përshkrimi	149	Figurat stilistike	207
Përshkrimi i personazheve letrare	152	Metafora	208
Shkrimi i teksteve në mënyrë të pavarur	154	Hiperbola.....	210
Lind apo bëhet shkrimtari?	156	Apostrofa	210
Përforcimi 5	158	Gradacioni.....	211
Të dëgjuarit për të kuptuar	160	EPIKA NË PROZË	212
Të lexuarit për të kuptuar	162	Fabula, tema, ideja dhe personazhi.....	212
Marrja e shënimeve gjatë leximit.....	165	Lumi i Vdekur	213
Përforcimi 6.....	167	 	
 		ROMANI FANTASTIK-SHKENCOR.....	217
LETËRSI POPULLORE.....	169	 	
Liqeni i Prespës.....	169	DRAMA.....	221
Mali i Vashës.....	170	 	
Çakalli makut	172	NJOHURI MEDIATIKE.....	227
Një ngjarje nga jeta e shkrimtarit francez		Edukimi mediatik.....	227
Aleksandër Dyma.....	174	Mediat tradicionale dhe mediat digjitale	228
Fjalët e urta	175	Përmbajtjet mediatike për informacion	
Bekimet.....	177	dhe për bindje	231
Urimet.....	178	Analiza e përmbajtjeve mediatike	234
Si të shkruajmë mesazhe?	179	Mediat sociale dhe imazhi për trupin	236
Zhapiu.....	180	Mbi idhujt e rrejshëm	237
Nastradini dhe mbreti	184	Dezinformime dhe manipulime	240
 		Rreziqet në rrjetet sociale	242
EPIKA NË VARGJE	185	Përforcimi 7	245
Gjergj Elez Alija.....	185		
Këngët epike popullore.....	189		

GJUHA SI SISTEM SHENJASH

Gjuha është sistem tingujsh, fjalësh, trajtash e rregullash për formimin e fjalëve dhe lidhjen e tyre në fjali përmes të cilave njeriu shpreh një mendim, dëshirë, ndjenjë etj. Gjuha është sistem i përbërë nga shumë nënsisteme. Ajo ka:

- **sistemin fonetik** (tingujt, rrokjet, theksin, intonacionin);
- **sistemin leksikor** (fjalët dhe kuptimin e tyre);
- **sistemin morfologjik** (emra, mbiemra, folje, përemra, ndajfolje etj.), dhe
- **sistemin sintaksor** (lidhjen e fjalëve dhe të fjalive).

Shpjegim: Sistem e quajmë një bashkësi elementesh të ndërlidhura e që funksionojnë si një tërësi e vetme, si p.sh., *themi sistem shoqëror, sistem shkollor, sistemi i qarkullimit të gjakut, sistemi i komunikimit, sistemi periodik i elementeve* etj. Edhe aparatet teknike funksionojnë si sistem pjesësh (kompjuteri, telefoni, televizori, makina e çdo aparat tjetër).

Mendoni dhe përgjigjuni:

1. Tingujt e radhitur kështu: *kollshë, rëlib, juë* a formojnë fjalë të kuptimshme?

2. Të njëjtit tinguj të radhitur sipas sistemit fonetik të shqipes: *shkollë, libër, ujë* a formojnë fjalë të kuptimshme?

Pse në rastin e parë kemi vetëm grumbuj tingujsh, ndërsa në rastin e dytë formohen fjalë?

Mendoni dhe përgjigjuni:

1. Me fjalët e renditura kështu: *Është shenjash sistem gjuha*; a shprehim ndonjë mendim?

2. Me fjalët e renditura kështu: *Gjuha është sistem shenjash*; a shprehim ndonjë mendim?

Pse në rastin e parë nuk kemi thënë asgjë, ndërsa në rastin e dytë kemi shprehur një mendim?

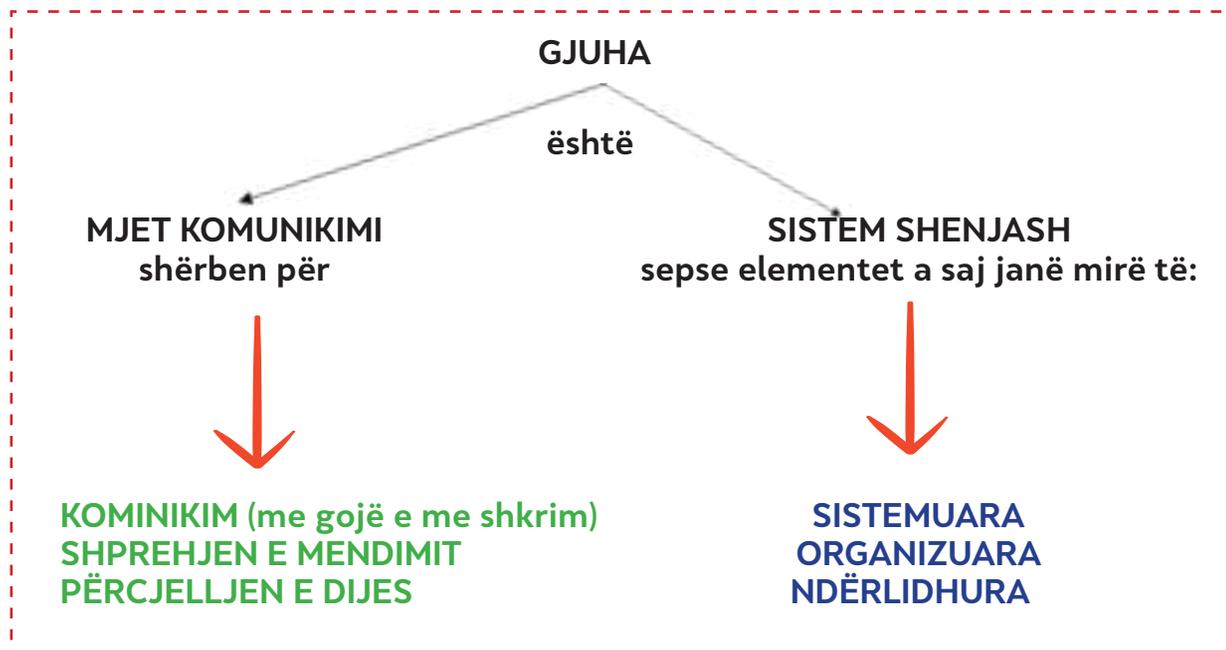
Pra, gjuhët kanë sistemin e vet tingullor, trajtat gramatikore, leksikun dhe radhitjen e fjalëve në fjali. Siç dihet, gjuha shqipe ka sistem tingullor (fonematik) prej 7 zanoresh e 29 bashkëtingëlloresh; sistem morfologjik me 5 rasa (emërore, gjinore, dhanore, kallëzore dhe rrjedhore) e shumë sisteme e nënsisteme të tjera.

Gjuha mund të përkufizohet edhe kështu:

Gjuha është sistem shenjash që njeriu e përdor si mjet kryesor të komunikimit.

Me fjalë të tjera:

1. Gjuha është mjete kryesor dhe më i përsosur i komunikimit.
2. Gjuha është mjet për formësimin dhe shprehjen e mendimit.
3. Gjuha përcjell brez pas brezi dijen dhe kulturën kombëtare e botërore.
4. Gjuha bashkon njerëzit në kombe.
5. Gjuha ka ndihmuar dhe ndihmon zhvillimin e shoqërisë.

USHTRIM:

Formoni fjalë me tingujt e dhënë. Fjalët i filloni me shkronjat më të trasha: ahugj, ieeelmnt, shtëë, i shabnok, tëratpiqsh, roseykr, ëq.

A kuptoni diçka nga kjo radhitje fjalësh? Pse?
Radhitni ato që të shprehim një mendim:

Çfarë mund të përfundojmë nga kjo?

Nga kjo përfundojmë se gjuha është sistem shenjash me njësi të ndërlidhura (me tinguj të lidhur në fjalë të kuptimshme e të fjalëve në fjali).

GJUHA E FOLUR DHE GJUHA E SHKRUAR

Fjalinë: *Ne jemi nxënës.*

a) Thuajeni me gojë.

b) Shkruajeni në tabelë dhe në fletore.

Çfarë dallimi vëreni ndërmjet formës së folur dhe formës së shkruar?

Njerëzit komunikojnë me gojë dhe me shkrim. Kur flasim, nga goja nxjerrim tinguj, me të cilët krijojmë fjalë e fjali, me ngritje dhe ulje të zërit. Gjatë komunikimit me shkrim, përdorim shkronja dhe shenja të pikësimit. Kur shkruajmë, mendimet tona kemi mundësi t'i shprehim më të plota, me fjali më të gjata. Kur flasim, përdorim fjali më të shkurtra.

Gjuha e folur dëgjohet, ndërsa gjuha e shkruar lexohet. Gjatë të folurit bashkëbiseduesi është i pranishëm, ndërsa kur shkruajmë lexuesi nuk është aty.

Shkrimi mbetet i dokumentuar me vite dhe shekuj, ndërsa të folurit është momental. Tani, kur të folurit e incizojmë, ai mund të ruhet një kohë të gjatë.

Kur shkruajmë, kemi kohë të mendojmë, ta korrigjojmë dhe ta rishikojmë shkrimin shumë herë, derisa atij t'i japim përmbajtjen dhe formën e dëshiruar. Veçoritë dalluese të gjuhës së folur dhe të gjuhës së shkruar mund t'i paraqesim edhe në dy kolona:

Gjuha e folur	Gjuha e shkruar
flitet e dëgjohet	shkruhet e lexohet
realizohet me dialog (bashkëbisedim)	realizohet me monolog
dëgjuesi është i pranishëm	lexuesi nuk është i pranishëm
komunikimi është dyanshëm, i ngrohtë dhe emocional	komunikimi është i njëanshëm, i ftohtë dhe joemocional
folësi mendimet duhet t'i thotë aty për aty, nuk ka kohë të përgatitet e të mendojë gjatë	tekstshkruesi ka kohë të shkruajë, ta rishikojë, përmirësojë e korrigjojë shkrimin
mendimet shprehen me fjali të pplota, me fjali e periudha të shkurt-ra	mendimet shprehen me fjali të pplota, me fjali e periudha të gjata
folësi bën gabime shqiptimore e gramatikore	zbatohen me përpikëri rregullat drejtshkrimore
të folurit e merr era dhe është i çastit	shkrimi lë gjurmë të përhershme

Shënim: Nëse incizohet të folurit, ruhet një kohë shumë të gjatë.

Aktivitet ndërveprues (interaktiv)

Ndajeni fletën e fletores në dy kolona të barabarta. Pasi ta keni dëgjuar mësimin nga arsimtar-i,-ja, shkruani karakteristikat e gjuhës së folur dhe të gjuhës së shkruar, ngjashëm me tabelën e dhënë më parë (por jo plotësisht të njëjtën). Shfrytëzoni edhe këto të dhëna:

Gjuha e folur dëgjohe, dëgjuesi është i pranishëm dhe mund të kërkojë sqarime; në të folur njeriu jo gjithnjë ka kohë të përgatitet dhe duhet ta ndërtojë komunikimin në çast; përdoren fjali të paplota. Gjuha e shkruar lexohet, shkruesi duhet ta përfytyrojë lexuesin dhe t'i parashikojë nevojat dhe interesat e tij për t'i dhënë atij informacionin e duhur; gjuha e shkruar ka përparësi faktorin kohë - shkruesi ka kohë të përgatitet, ta shikojë, korrigjojë dhe rishikojë shkrimin e tij; mendimet shprehen me fjali të plota.

Paraqitja në një letër të madhe

Mblidhni e krahasoni tabelat e krahasimit të gjuhës së folur dhe gjuhës së shkruar të të gjithë nxënësve të klasës suaj. Nga të gjitha këto përpiloni një tabelë të përbashkët dhe shkruajeni në një letër të madhe.

Aktivitet ndërveprues (interaktiv)

Nga nxënësit kërkohet që të shprehen me gojë lidhur me një temë të caktuar e më pas të shkruajnë një tekst të shkurtër po në atë temë. Sipas udhëzimeve të mësimdhënës-it/-es nxjerrin përfundim se të folurit dhe të shkruarit, me gjithë këto dallime, kanë të njëjtën lëndë të përbashkët - gjuhën dhe të njëjtin qëllim të përbashkët: komunikimin e ideve, të informacionit dhe të ndjenjave.

SHKRIMI PIKTOGRAFIK DHE SHKRIMI IDEOGRAFIK

Njerëzit kanë filluar të flasin qysh atëherë kur ekzistojnë, por më vonë kanë filluar të shkruajnë. Shkrimi lë gjurmë të pashlyeshme, ndërsa mbamendja e njeriut është e kufizuar. Një fjalë e urtë kineze thotë: “Boja më e zbehtë është më e mirë se kujtesa më e mprehtë.”

Shkrimi piktografik ose vizatimor

Shkrimet e para kanë qenë me anë të vizatimeve ose të pikturave dhe quhen **shkrime piktografike** (nga gr. e vj. pikto – vizatoj, pikturoj dhe graphia – shkrim). Me një vizatim është dhënë një send, kafshë etj. Këto shkrime janë ruajtur zakonisht në muret e shpellave. Hieroglifet egjiptiane janë shembull tipik për shkrimin piktografik.

Sendet e objektet konkrete më vonë paraqiteshin jo vetëm me vizatime, por edhe me vija të thjeshta për të shënuar një send të caktuar, të quajtura **piktogramme**, si p.sh.:

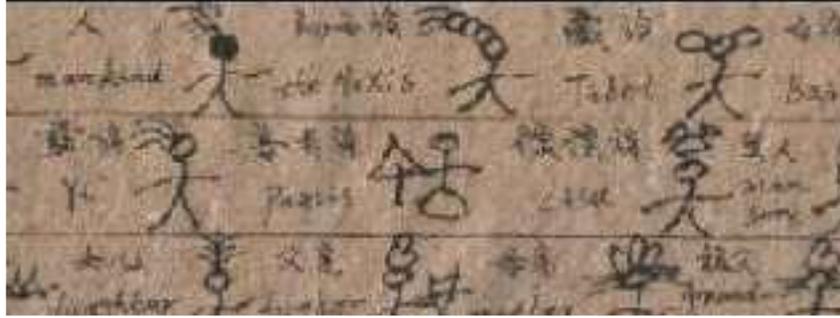
Piktogramme

Piktogramet sot përdoren në shenjat e trafikut dhe kanë karakter ndërkom-bëtar, duke ndihmuar orientimin edhe pa e njohur gjuhën e atij vendi.

Megjithatë, shkrimi me vizatime kërkonte mjaft punë e kohë dhe kishte mundësi të kufizuara komunikimi. Gjërat abstrakte nuk mund të vizatoheshin. Prandaj, nevoja i shtyri njerëzit që të krijonin disa shenja të tjera shkrimi më të thjeshta dhe më të lehta.

Shkrimi ideografik

Nga shkrimi piktografik u kalua në shkrimin **ideografik** (gr. e vj. idea – ide dhe graphia – shkrim) me simbole abstrakte të quajtura hieroglifet. Shkrimi ideografik është një lloj më i përsosur i shkrimit që ende ka ruajtur elemente të vizatimit. Me shkrimin ideografik me një shenjë (simbol) shënohet një ide, një send, dukuri ose veprim; por ato janë paraqitur në mënyrë të thjeshtë, jo i gjithë sendi, por vetëm një karakteristikë e veçantë e tij.

Shkrim hieroglifik sot ka kinezishtja dhe pjesërisht japonishtja. E meta e shkrimeve hieroglifike është se kanë një numër shumë të madh shenjash, gjë që i bën ata shumë të vështirë për t'u mësuar. Që të shkruajë dhe të lexojë, një kinezi i duhet të zotërojë të paktën 4 mijë hieroglifë.

漢語
汉语
中文

Disa hieroglifë të kinezishtes

Me kohë, vendin e shkrimit ideografik e zunë shkrimet më të thjeshta dhe më ekonomike: fillimisht *shkrimi rrokjesor* a silabik dhe më vonë *shkrimi fonetik*. Në shkrimin fonetik çdo tingull themelor (fonemë) jepet me një shkronjë të veçantë.

Shkrim fonetik tani kanë gjuhët indoeuropiane. Gjuha shqipe ka shkrim fonetik. Në rrjedhë të kohës ajo është shkruar me alfabetin latin, arab, grek, cirilik; por ndonjëherë edhe me kombinime shkronjash të dy e më shumë alfabeteve.

Ushtrim:

Çfarë na tregojnë këto shenja rrugore (piktograme)?

Mendoni dhe përgjigjuni:

- Çfarë lloje shkrimesh përdorin edhe sot njerëzit?
- Çfarë shkrimi përdor sot shqipja?
- A është i lehtë shkrimi i gjuhës shqipe? Pse?

HISTORIKU I ALFABETIT TË GJUHËS SHQIPE

Shpikja e alfabetit merret si një ndër zbulimet më të mëdha të njerëzimit. Dihet se shqipja është një ndër gjuhët më të vjetra. Pyetjes se kur ka filluar të shkruhet shqipja, ende nuk i është dhënë përgjigje shkencore. Kjo çështje mbetet për t'u hulumtuar e saktësuar në të ardhmen. Mendohet me të drejtë se edhe ilirishtja e folur duhet të jetë shkruar. Këtë e dëshmojnë mbishkrimet e zbuluara.

Nga shekujt XV-XVI kemi dokumentet e njohura të shkrimit të shqipes: Formula e Pagëzimit (1462), Fjalorthi i Arnold von Harfit (1497), Perikopeja e Ungjillit (shek. XV-XVI).

Gjatë shekujve, shqipja u shkrua me katër alfabete. Me:

- a) **alfabetin latin;**
- b) **alfabetin grek;**
- c) **alfabetin arab;**
- ç) **alfabetin cirilik.**

Shkrimet shqipe me alfabetin latin të përshtatur për sistemin tingullor të shqipes janë të shumta. Shkronjat greke e arabe u përdorën më pak, ndërsa shkronjat cirilike fare pak. Me alfabetin cirilik Gjorgji Pulevski shkroi dy fjalorë shumëgjuhësh: I. Fjalor katërgjuhësh: maqedonisht-shqip-turqisht-greqisht, Beograd, 1873; dhe II. Fjalor bisedimor trigjuhësh: maqedonisht-shqip-turqisht, Beograd, 1875.

Por, me shkronjat e asnjë alfabeti nuk mund të shkruheshin 36 tingujt themelorë (fonemat) e shqipes. Siç dihet, alfabeti latin ka 26 shkronja, alfabeti grek 30, alfabeti arab 28. Asnjë alfabet nuk mjaftonte për ta shkruar shqipen, prandaj duhej plotësuar ose me shkronja të reja ose me kombinim shkronjash prej 2-3 alfabetesh. Në përgjithësi, bazës së alfabetit latin i shtohej ndonjë shkronjë cirilike, glagolike ose greke.

Një abecë të sistemuar të shqipes e gjejmë te “Meshari” i Buzukut (1555). Kjo abecë ka për bazë alfabetin latin të plotësuar me disa shkronja cirilike e glagolike që i mungojnë latinishtes e të përshtatur për tingujt e shqipes. Ai u përdor me modifikime edhe nga autorë të tjerë të vjetër të Veriut për gati dy shekuj, megjithatë nuk arriti të përhapej në të gjitha trevat ku flitej gjuha shqipe.

Në shkrimin e shqipes që nga fillimi i shek. XVIII u përdor edhe alfabeti arab. Me të u shkruan krijimet letrare të “bejtexhinjve” (Muhamet Çami, Dalip e Shahin Frashëri, Nezim Frakulla, Sulejman Naibi, Hasan Zyko Kamberi etj.).

Pati edhe përpjekje individuale për hartimin e abecës së gjuhës shqipe. Naum Veqilharxhi hartoi dhe botoi me alfabetin e tij abetaren e parë të gjuhës shqipe “Ëvetari” (një libërth prej 8 faqesh) më vitin 1844. Abecëja e Jeronim de Radës (alfabeti i Arbëreshëve të Italisë) ishte alfabet latin sipas variantit italian. Në jug, përveç alfabetit latin, përdorej edhe alfabeti grek (Thimi Mitko, Konstantin

Kristoforidhi). Kristoforidhi përdori dy alfabete: alfabetin e latinishtes dhe alfabetin e greqishtes. Për shkrimet në gegërishte përdori alfabetin latin, ndërsa në shkrimet në toskërishte përdori alfabetin grek.

Përveç përpjekjeve individuale, shumë shoqëri kulturore e atdhetare hartuan abecë për shkrimin e shqipes. Ndër to u dalluan:

- Alfabeti i shoqërisë së Stambollit (i Sami Frashërit);
- Alfabeti i shoqërisë “Bashkimi” (i Gjergj Fishtës), dhe
- Alfabeti i shoqërisë “Agimi” (i Ndre Mjedës).

Alfabeti i Stambollit (1879) që kishte 36 shkronja ishte i përzier (me shkronja latine, greke e disa shkronja të veçanta). Ai u përhap në Shqipërinë Jugore e të Mesme si dhe në kolonitë shqiptare, sidomos nëpërmjet librave të Naimit, Samiut, Vretos etj. Ndonëse nuk u bë kombëtar, u përdor gati për 30 vjet. Ky ishte një nga tre alfabetet që u diskutuan në Kongresin e Manastirit.

Përpjekje për krijimin e një alfabeti u bënë edhe në Shkodër. Shoqëria “Bashkimi”, në krye me Gjergj Fishtën hartoi më 1899 një abecë me bazë latine. Ky alfabet u përdor nga shumica e shkrimtarëve (sidomos të Veriut) dhe me të u botuan 32 vepra në gegërisht. Shumica e shkronjave të sotme të shqipes janë nga alfabeti i “Bashkimit”.

Dy-tre vjet më vonë, Ndre Mjeda përpiloi një tjetër alfabet po me bazë latine, i cili njihet ndryshe edhe si alfabeti i shoqërisë “Agimi”.

Përdorimi i disa alfabeteve ishte pengesë e madhe në shpërndarjen e librave, në hapjen e shkollave në gjuhën amtare si dhe në ngritjen kulturore të shqiptarëve. Me një fjalë, gjuha shqipe dhe shqiptarët ishin në rrezik. Për shkronjat shqipe u derdh shumë djersë e gjak. Falë mendjeve më të ndritura të kohës, më 1908 në Kongresin e Manastirit u miratua një alfabet i përbashkët për të gjithë shqiptarët, këtë që e kemi sot. Me këtë dëshmuam se **jemi një komb, kemi një gjuhë dhe një alfabet.**

Përmbledhje

Deri para Kongresit të Alfabetit, gjuha shqipe u shkrua me alfabete të ndryshme: me **alfabetin latin** të përshtatur sipas autorësh e krahinash, me **alfabetin arab**, me **alfabetin grek** dhe me **alfabetin cirilik**.

Veriu përdorte alfabetin latin (të plotësuar me disa shkronja cirilike) të shkrimtarëve të vjetër. Abecëja me bazë latine përdorej edhe në Shqipërinë e Jugut dhe në kolonitë shqiptare.

Bejtexhinjtë përdornin alfabetin arab (Muhamet Çami, Dalip e Shahin Frashëri etj.). Në jug përdorej edhe alfabeti grek (Thimi Mitko, Konstantin Kristoforidhi), por ka edhe pak shkrime shqipe me alfabet cirilik. Ka pasur raste edhe kur i njëjti autor ka përdorur dy alfabete: Konstantin Kristoforidhi kur shkruante toskërisht përdorte alfabetin grek, ndërsa në shkrimet në gegërishte përdorte alfabetin latin.

Me njësimin (unifikimin) e alfabetit (në Manastir, 1908) u dëshmuua se jemi një komb, kemi një gjuhë dhe një alfabet.

Ç’është përmbledhja?

Në tekstin e mësipërm u përpoqëm që shpjegimin e gjatë të historisë së alfabetit të shqipes ta shkurtojmë e ta përmbledhim në një formë shumë më të

shkurtër. Pra, ne bëmë një përmbledhje a shkurtore (rezyme). Nga kjo mund të kuptojmë se përmbledhja apo shkurtorja është paraqitje me pak fjalë e thelbit të përmbajtjes së një teksti, të një vepre letrare, të një fjalimi, të një bisede etj. Pra, përmbledhja është shkurtimi i diçkaje më të gjatë e më të hollësishme.

Këshillë:

Përmbledhje me shkrim ose me gojë të gjërave më të rëndësishme që duam t'i dimë, duhet të bëjmë shpeshherë si në jetën e përditshme, në shkollë, kur lexojmë një mësim a vepër letrare e për gjithçka. Me këtë ne aktivizojmë të dëgjuarit e të lexuarit me kuptim, logjikën, të menduarit kritik e krijues, analizën dhe sintezën e gjërave si dhe përvetësimin e njohurive.

Ushtrim:

Gjatë leximit me vëmendje të mësimin, në tekst shënoje njëren shenjë, që kanë kuptimin:

√ = e dija;

+ = njohuri e re për mua, nuk e dija;

- = nuk mendoj se është ashtu;

? = e paqartë për mua apo dua të di më shumë për këtë.

Tekstin e shenjësuar shënoje më pas në tabelën e skicuar në fletore ose në kompjuter, sipas modelit të dhënë:

√	+	-	?
E dija	Njohuri e re për mua, nuk e dija	Nuk mendoj se është ashtu	E paqartë për mua, dua të di më shumë për këtë
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.
3.	3.	3.	3.
4.	4.	4.	4.
5.	5.	5.	5.

Zgjerohet njohuritë nëpërmjet internetit:

<https://www.zeri.app/blog/alfabeti-shqip>

Hulumtim në grupe

Nxënësit ndahen e punojnë në III grupe. Mësimdhënësi u jep materiale, udhëzime e rekomandime: libra dhe burime të tjera informatash nga interneti për historinë e zhvillimit të alfabetit të gjuhës shqipe. Çdo grupi i jepet detyrë të hulumtojë në një temë të caktuar, të shkruajë një punim dhe në fund të prezantojë në klasë rezultatet e punës:

Grupi I:

Tema: Tradita e shkrimit të shqipes me alfabetin latin (p.sh. Meshari i Gjon Buzukut (1555) shkruar me alfabetin latin, plotësuar me disa shkronja cirilike, shkrime me alfabetin e "Agimit", me alfabetin e "Bashkimit" dhe me alfabetin e Stambollit.

Grupi II:

Tema: Shkrimi i shqipes me alfabetin cirilik (p.sh. dy fjalorët shumëgjuhësh të Gjorgji Pulevskit).

Grupi III:

Tema: Shkrimi i shqipes me alfabetin arab (p.sh. letërsia e bejtexhinjve).

KONGRESI I MANASTIRIT

Kongresi i Manastirit mund të vlerësohet si një ndër ngjarjet më të rëndësishme të popullit shqiptar. Për Kongresin e Manastirit është shkruar e thënë jo pak deri më tani, por për këtë ngjarje shumë të rëndësishme për popullin shqiptar do të flitet edhe në të ardhmen.

Shkrimi dhe lëvrimi i gjuhës shqipe që për shqiptarët një kusht i domosdoshëm për t'u bërë ballë ndikimeve asimiluese të gjuhëve dhe të kulturave të huaja. *“Një gjuhë që s’shkruhet e s’këndohet, - thoshte Samiu, - nuk zihet gjuhë.”* Të folurit dhe të shkruarit në gjuhën amtare është mjet i domosdoshëm për të mbijetuar një komb.

Kongresi i alfabetit u mbajt në Manastir, i cili i filloi punimet më 14 nëntor 1908 dhe vazhdoi deri më 22 nëntor. Delegatët që morën pjesë, ishin personatete të njohura.

Para këtij Kongresi janë mbajtur disa të tjerë, që kanë pasur të njëjtin qëllim, pra hartimin e një alfabeti të përbashkët. Por, ata kishin karakter regjional dhe nuk arritën që të përhapnin një alfabet të të gjithë shqiptarët. Në dallim nga Kongreset e tjera, Kongresi i Manastirit ishte i pari me karakter mbarëkombëtar, ku morën pjesë 50 delegatë (32 me të drejtë vote dhe 18 pa të drejtë vote), që përfaqësonin 23 qytete, shoqëri dhe klube të ardhur nga të gjitha trojet tona, si dhe nga kolonitë shqiptare të Rumanisë, Italisë, Greqisë, Turqisë, Egjiptit, Amerikës etj., pjesëtarë të të tri besimeve fetare më të mëdha ndër shqiptarët (muslimanë, katolikë e ortodoksë).

Gjatë dy ditëve të para pati shumë diskutime për të përcaktuar parimet e hartimit të alfabetit dhe zgjedhjen e shkronjave. Në ditën e tretë, pasdreke, me vota të fshehta u zgjodh **Komisioni i Alfabetit** prej 11 anëtarësh: 1. Gjergj Fishta (kryetar i komisionit), 2. Mit’hat Frashëri, 3. Luigj Gurakuqi, 4. Gjergj Qiriazi, 5. Ndre Mjeda, 6. Glogor Cilka, 7. Dhimitri Buda, 8. Shahin Kolonja, 9. Sotir Peci, 10. Bajo Topulli dhe 11. Nyz’het Bej Vrioni.

Në punën e tyre të mundimshme treditëshe, por të frytshme u shqyrtuan tri mundësi:

a) të përshtatej njëri nga tri alfabetet më të përhapura në atë kohë: alfabeti i Stambollit, i shoqërisë “Bashkimi” ose i shoqërisë “Agimi”;

b) të bëhej kombinimi i këtyre tri alfabeteve, dhe

c) të hartohej një alfabet i ri.

Pas shumë diskutimesh, u zgjodh varianti i tretë: të përpilohej një alfabet i ri për shqipen. Parimisht u pranua nga të gjithë se alfabeti i shqipes duhet të mbështetej në alfabetin latin.

Alfabeti i latinishtes është bazë e alfabeteve të shumë gjuhëve. Gjuha e më se 36 popujve të Europës dhe i shumë të tjerëve jashtë këtij kontinenti shkruhet me alfabetin latin të përshtatur në mënyra të ndryshme.

Alfabeti latin që ka 26 shkronja (po të përfshijmë edhe w, siç e quajmë në shqip v dyfishe), nuk ka mjaftuar për të shënuar 36 fonemat e gjuhës shqipe, andaj 25 shkronjat latine (pa w-në) Komisioni i Alfabetit i plotësoi me 11 shkronja të tjera: me 9 dyshkronjësja (sh, th, zh, dh, xh, gj, nj, rr, ll) dhe 2 me dy shkronja me shenja plotësuese, që u themi edhe shenja diakritike (ë, ç).

Rrjedhimisht, abëcëja e sotme e gjuhës shqipe ka 36 shkronja: 27 shkronja të thjeshta (shënohen vetëm me një shenjë): a, b, c, ç, d, e, ë, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, x, y, z dhe 9 shkronja të përbëra (dyshkronjësja, digrafe, digrame): sh, th, zh, dh, xh, gj, nj, rr dhe ll.

Kongresi vendosi që përveç këtij alfabeti, të mund të përdorej edhe alfabeti i Stambollit. Por, alfabeti i hartuar në Kongresin e Manastirit u përhap shumë shpejt, u përdor e po përdoret nga të gjithë shqiptarët.

Kjo zgjidhje e këtitillë e grafisë gjen mbështetje edhe në praktikën e shtypshkrimit të tekstit shqip. Alfabeti latin është i lehtë për t’u shkruar dhe shumë i volitshëm në shtyp.

Po të krahasojmë shkrimin e shqipes me disa gjuhë të tjera, abëcëja e shqipes ka disa përparësi. Kështu, anglishtja, frëngjishtja, gjermanishtja, italishtja etj., kur paraqesin alfabetin e tyre, rendisin 26 shkronjat e alfabetit latin, por kombinimet e shkronjave për të shënuar tinguj (fonema) të veçanta nuk numërohen si shkronja më vete. Anglishtja, p.sh. për të shënuar 40 tingujt themelorë të saj përdor mbi 200 kombinime shkronjash. Përkundër këtyre mënyrave të shkrimit të ndërlikuar, gjuha shqipe, për t’i shënuar 36 fonema, përdor 36 shkronja.

Njësimi i alfabetit çoi në rrugë të drejtë të gjitha zhvillimet e mëvonshme për ngritjen e vetëdijes dhe formimin e kombit, shuarjen e ndasive krahinore e fetare, hapjen e shkollave në gjuhën amtare, botimin e librave si dhe përhapjen e dijes e të kulturës.

Zgjerohet njohuritë nëpërmjet internetit:

<https://www.zeri.app/blog/alfabeti-shqip>

Hulumtim:

Vëreni dhe krahasoni ngjashmëritë dhe dallimet midis katër alfabeteve të dhënë në formë tabelore.

Alfabeti i Agimit (1904)	Alfabeti i Bashkimit (1908)	Alfabeti i Stambollit (1879)	Alfabeti i sotëm i shqipes
a	a	a	a
b	b	b	b
ts	ts	c	c
č	ch	ç	ç
d	h	d	d
d	dh	ð	dh
é	é	ε	e
e	e	e	ë
f	f	f	f
g	g	g	g
g	gh	ğ	gj
h	h	h	h
i	i	i	i
j	j	j	j
k	k	k	k
l	l	l	l
ł	ll	λ	ll
m	m	m	m
n	n	n	n
ń	gn	η	nj
o	o	o	o
p	p	π	p
k	c	q	q
r	r	ρ	r
ř	rr	ρ	rr
s	s	s	s
š	sh	σ	sh
t	t	t	t
þ	th	θ	th
u	u	u	u
v	v	v	v
dz	z	x	x
dž	xh	χ	xh
y	y	y	y
z	x	z	z
ž	zh	z	zh

Ushtrim:

Lexojeni tekstin e mëposhtëm. Thoni çfarë na porosit autori?

GJUHA PA ALFABET

“Po të mos krijojmë një alfabet për një gjuhë, që të jetë për këtë shekull i përshtatshëm, i sigurt, i saktë dhe i mbrojtur nga ndikimet politike, shkronjat në të do të duken si të huaja dhe kështu nuk do të jetë e mundur të përfitojmë atë që dëshirojmë. Sado që janë të vogla si këmba e milingonës, shkronjat janë arma më e fuqishme e përparimit dhe e diturisë. Prandaj, t’i pranosh ato pa treguar kujdes të veçantë është më e dëmshme se të zgjedhësh një armë e, pa e provuar, të luftosh me të.”

Hoxhë Hasan Tahsini (1811-1881)

Akrim

Siguroni informata për punën dhe diskutimet gjatë tri ditëve të 11 anëtarëve të Komisionit të Alfabetit. Merrni rolet e tyre dhe aktroni sikur të jeni: 1. Gjergj Fishta (kryetar i komisionit), 2. Mit’hat Frashëri, 3. Luigj Gurakuqi, 4. Gjergj Qiriazi, 5. Ndre Mjeda, 6. Glogor Cilka, 7. Dhimitri Buda, 8. Shahin Kolonja, 9. Sotir Peci, 10. Bajo Topulli dhe 11. Nyz’het Bej Vrioni.

P.sh.: Gjergj Fishta pasi foli për punën dhe alfabetin e shoqërisë së tij “Bashkimi” tha: *“Unë nuk kam ardhur të mbroj ndonjërin nga këto alfabete, por kam ardhur të bashkohem me ju dhe të adaptoj atë alfabet, të cilin do ta vendosë Kongresi si më të dobishmin për ngritjen e popullit”*.

Këtë pjesë të dramatizuar mund ta shfaqni në klasë ose në manifestimin e shkollës për Ditën e Alfabetit.

KONGRESI I DREJTSHKRIMIT TË GJUHËS SHQIPE

Aktivitet ndërveprues

Nxënësit shohin pjesë të Rezolutës së Kongresit të Drejtshkrimit të gjuhës shqipe në slajd/afish/foto. Nxënësit i nxit të thonë të gjitha ato që i dinë për Kongresin e Drejtshkrimit (1972), kurse mësimdhënësja i shkruan informacionet në tabelë duke përdorur teknikën Kalavesh.

Këtyre informacioneve u ndërlidhen edhe informacionet rreth ecurisë së standardizimit të gjuhës shqipe që i jep mësimdhënësja.

Në fund nxënësit i përdorin të gjitha informacionet për të krijuar një tekst për ecurinë e standardizimit të gjuhës shqipe, e që secili nxënës e shkruan vetë.

Procesi i standardizimit të gjuhës shqipe

Formimi i gjuhës letrare të njësuar, si varianti më i përpunuar i gjuhës së popullit shqiptar, ka qenë proces i gjatë, që ka filluar me shkrimet e para shqipe e ka vazhduar deri në shekullin XX.

Që në shkrimet e para gjuha shqipe na del në dy variante letrare kryesore, të ndërtuara në bazë të dy dialekteve: të gegërishtes dhe të toskërishtes. Pra, kemi variantin letrar jugor (letërsia e shkruar në toskërisht) dhe variantin letrar verior (letërsia e shkruar në gegërisht). Sigurisht që pati përpjekje për formimin e një gjuhe mbikrahinore, apo një gjuhe letrare të përbashkët për të gjithë shqiptarët.

Gjatë periudhës nga viti 1923 deri më 1944 elbasanishtja u përdor si gjuhë zyrtare në Shqipëri. Te shqiptarët e Jugosllavisë së dikurshme përdorej një gegërishte letrare.

Pas njësimimit (unifikimit) të alfabetit, u bë edhe njësimi i drejtshkrimit. Këto ishin vendimtare për unitetin kombëtar, rezultat i përpjekjeve shekullore të popullit shqiptar për liri e pavarësi.

Faza e parë e planifikimit të shqipes, pra alfabetizimi i saj u krye me shumë sukses në Kongresin e Alfabetit (Manastir, 1908). Me zgjidhjen e çështjes së alfabetit, ishte e nevojshme dhe e domosdoshme të kalohej në fazën e dytë, përkatësisht të përcaktohej një gjuhë e vetme letrare për të gjithë shqiptarët. Pa një drejtshkrim të përbashkët, nuk mund të bëhet fjalë për një gjuhë të përbashkët standarde. Faik Konica e shpreh këtë shumë mirë: *“Si do ta marrë vesh shqiptari i Filatit dhe shqiptari i Pejës që janë një komb, po të mos kenë një gjuhë letrare të përbashkët?”*

Për herë të parë pas vitit 1941 shqipja hyri në përdorim zyrtar si gjuhë e administratës dhe e shkollës në Kosovë dhe në disa vise të Maqedonisë. Pjekurinë kombëtare e politike se jemi një komb e duhet të kemi një gjuhë letrare (standarde) e kanë dëshmuar edhe shqiptarët e Maqedonisë së Veriut e të Kosovës. Kështu, gazeta “Flaka e vëllazërimit” që botohej në Shkup edhe para Kongresit

të Drejtshkrimit filloi të respektonte “Rregullat e drejtshkrimit të shqipes”. Më vitin 1968 u mbajt Konsulta gjuhësore e Prishtinës, ku u përkrah ideja e një gjuhe të vetme letrare (tani e quajmë standarde). Katër vjet para Kongresit të Drejtshkrimit, historiani Ali Hadri e më pas gjuhëtari Idriz Ajeti përkrahën këtë përbashkim gjuhësor të shqiptarëve. Në Kongresin e Drejtshkrimit delegatë nga Maqedonia ishin profesorët e nderuar Remzi Nesimi, Petro Janura e Sefedin Sulejmani. Këtu morën pjesë edhe tetë përfaqësues të tjerë nga Maqedonia (tani e Veriut).

Siç dihet, nga data 20 deri më 25 nëntor të vitit 1972 në Tiranë u mbajt Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe. Në këtë tubim kombëtar morën pjesë 87 delegatë nga Shqipëria, nga Kosova, nga Maqedonia, nga Mali i Zi, si dhe nga arbëreshët e Italisë.

Nëse doni të dini më shumë

Nëse doni të dini më shumë për Kongresin e Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe, lexoni tekstin në “Fjalorin enciklopedik shqiptar 1”, Akademia e Shkencave e Shqipërisë (AShSh), Tiranë, 2008, f. 523-524.

Aktivitet ndërveprues

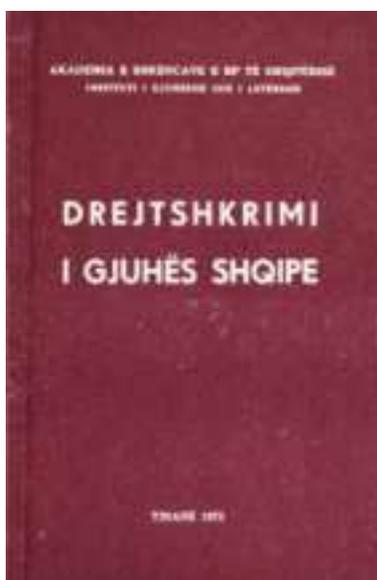
Në klasë vendosen afishe (posterë) me ngjarjet më të rëndësishme të zhvillimit të gjuhës shqipe para Kongresit të Drejtshkrimit. Nxënësit diskutojnë për përdorimin e gjuhës shqipe para Kongresit të Drejtshkrimit (Komisinë Letrare Shqipe, Kongresin e Lushnjës...) dhe bashkë me mësimdhënësen në fund të orës pasqyrojnë zhvillimet më të rëndësishme të gjuhës shqipe deri në fazën e standardizimit.

RREGULLAT E DREJTSHKRIMIT TË SHQIPES

Aktivitet ndërveprues

Në tabelë shënohen parimet e drejtshkrimit të gjuhës shqipe (parimi fonetik, parimi morfologjik, parimi historik-tradicional). Nxënësve u kërkohet të tregojnë se cili është parimi themelor i drejtshkrimit të gjuhës shqipe. Pasi nxënësit do të tregojnë se parimi themelor është parimi fonetik: Në përgjithësi, fjalët shkruhen ashtu siç shqiptohen. Kjo ilustron me shembuj.

Dihet se abëcëja është tërësi e shkronjave, ndërsa drejtshkrimi (ortografia) është përmbledhje rregullash për kombinimin e shkronjave. **Drejtshkrimi është sistem rregullash që kodifikon shkrimin e fjalëve në të gjitha trajtat e tyre gramatikore, shkrimin e fjalëve njësh, ndaras dhe me vizë në mes, ndarjen e fjalëve në fund të rreshtit, shkrimin e datave, shkurtesave, përdorimin e shkronjave të mëdha, transkriptimin e emrave të huaj dhe përdorimin e shenjave të pikësimit.**

Në shkrimin e shqipes standarde më shumë zbatohen parimi **fonetik** si dhe parimi **morfologjik**; ndërsa më pak parimi **historik-tradicional (etimologjik)**.

Parimi fonetik kërkon që fjalët dhe pjesët e tyre të kuptimshme të shkruhen ashtu si shqiptohen. **Parimi morfologjik** kërkon që të ruhet në shkrim njësia e morfemave në të gjitha rastet e përdorimit të tyre. **Parimi historik-tradicional a etimologjik**, nënkupton ruajtjen e mënyrës tradicionale të shkrimit, ndonëse shqiptimi është larguar mjaft prej tij, d.m.th. sot fjalët nuk shqiptohen më ashtu siç shkruheshin dikur.

Shqipja ka shkrim pothuajse fonetik, d.m.th. shumica e fjalëve shkruhen ashtu siç shqiptohen. Me fjalë të tjera, në shqipen shumicën e fjalëve i shkruajmë ashtu siç i shqiptojmë, duke e ruajtur edhe strukturën e tyre. Fjalët e tilla nuk përbëjnë vështirësi as drejtshkrimore e as drejtshqiptimore. Vështirësi na paraqiten te fjalët ku nuk kemi përputhje të shqiptimit me shkrimin.

Pra, në shqipen shumë fjalë shkruhen sipas parimit fonetik, por edhe sipas parimit morfologjik. Te një sasi e madhe fjalësh të dy parimet bashkëpërputhen. P.sh.:

a) **shkruhen sipas parimit fonetik** (sepse siç i shqiptojmë edhe i shkruajmë): lis, laps, njeri, libër, nxënës, student, fakultet, besim, mosbesim, gjysh, stërgjysh, punoj, mësoj, miredukoj, zejtari, vazhdimisht, kundërajror, zemërhapur, parashkollor, juglindje, kryetar, shqiptar, kryeqytet, kompjuter etj.

b) **shkruhen sipas parimit fonetik në përputhje edhe me parimin morfologjik**: përjetoj, paramendim, parashikoj, paqeruajtje, keqdrejtoj, i suksesshëm etj.

c) **shkruhen sipas parimit morfologjik** (sepse ë-ja e patheksuar nuk shqiptohet): shkollë, aftësi, mirëdita, ditëlindje, mirëmbërëma, gjellëbërës, besnikëri, fletëvotim, farëveshur, botëkuptim, fletëdalje, frymëmarrje, fjalëformim, mirëmbajtje etj.

ç) **Shkruhen sipas parimit tradicional a historik** (sepse shkruhen me i, shqiptohen me j): **shkruhen**: australian, diagonale, financier, imperialist, material, bankier, malarie, kamion; **shqiptohen**: australjan, djagonale, financjer, imperjalist, materjal, materje, aksjon, bankjer, malarje, kamjon; **shkruhen me rr**: territor, korridor, korrespondencë etj., por **shqiptohen me r**: teritor, koridor, korigjoj, teracë, korespondencë etj.

Normat drejtshkimore janë të detyrueshme për të gjithë dhe askush nuk ka të drejtë t'i shkelë e as të krijojë rregulla të tjera “vetjake”.

Shqipja standarde nuk është variant i lindur i askujt. Për ta zotëruar atë, duhet ta mësojmë. Natyrisht, ne që e dimë një variant të shqipes dialektore e kemi shumë më të lehtë ta përvetësojmë edhe shqipen standarde. Varianti i shqipes standarde është mbikrahinor, d.m.th. askush nuk e trashëgon nga nëna që nga lindja, por e mëson me shkollim cilësor; vullnet, përkushtim e kujdes të vazhdueshëm për ta mësuar atë, kulturë leximi e kulturë gjuhe.

Ushtrimi 1

Sipas cilit parim shkruhen fjalët: *kryekujdestar, mendjeçiltër, radiotaksi, radio-komunikim, drugdhendje.*

Ushtrimi 2

Sipas cilit parim shkruhen fjalët: *brendashkruaj, paradreke, parapëlqej, pushtetmarrje, drugdhendje, bregdet, grushtshtet, planveprim.*

Ushtrimi 3

Sipas cilit parim shkruhen fjalët: *ujësjellës, gjellëbërës, besëlidhje, mesditë, abstrakt, absolvent.*

Ushtrimi 4

Sipas cilit parim shkruhen fjalët: *materie, aksion; korigjoj, terracë.*

Si ta siguroni Drejtshkrimin e gjuhës shqipe?

Drejtshkrimin e gjuhës shqipe, përveç si libër, mund ta përdorni drejtdrejt-përdrejt nga kompjuteri në formë elektronike ose ta shkarkoni nga vjegëza:

<https://www.shkenca.org/index.php/gjuhe-shqipe/18-drejtshkrimi/51-drejtshkrimi-i-gjuhes-shqipe>

Si ta siguroni Programin kompjuterik për përmirësimin e gabimeve drejtshkimore?

Këtë program kompjuterik mund ta shkarkoni nga vjegëza: <https://gjuhashqipe.com/softueret/drejtshkrimori>

Ky program është pjesë e softuerit Kulla e shqipes 2.0; pra, nëse e ke instaluar apo nëse e instalon Kullën e shqipes 2.0, në kompjuterin tënd instalohet edhe Drejtshkrimori 3.0.

Drejtshkrimori 3.0 për MS Word dhe MS Outlook është softuer në përdorim që nga viti 2005 dhe ka mundur mënjanimin e miliarda gabimeve drejtshkimore nga dokumentet e të gjithë përdoruesve kudo që ndodhen. Është softueri shqiptar më i përdorur, me mbi 400.000 shkarkime dhe miliona instalime.

DIALEKTET DHE SHQIPJA STANDARDE

Ushtrim:

Lexojeni me vëmendje të njëjtin tregim popullor që e rrëfeu një gegë dhe më pas një toskë. Krahasojeni gjuhën e rrëfimitarit gegë me gjuhën e rrëfimitarit toskë. Çfarë ngjashmëri e çfarë dallimesh vëreni?

<i>Rrëfimi i një gegu:</i>	<i>Rrëfimi i një tosku:</i>
<p>Plaki dhe çypi me alltan Ishin kân ni plak edhe ni pla:k, ç i kishin pa:s ni xha:l e ni ç i:k. Plaki u smu: ni dit, po jav la ni amanet. E thirri gruen, xhalin, çikën e ju tha:</p> <p>- “Une po de:s. Mane mi:r n’men amanetin tem, se muni me hu:p shu:m. N’a:r e kam mshe:f ni çyp me alltan, punone mi:r tokën edhe kini me: xhe:t”.</p> <p>Mas dekës plakit, vllavi e motra shko:jn n’a:r e ja nisin punës. Xhali e livrojke tokën e çika e gjujke farën. Tokën e punun fe:ll, po nuk xhetën kurgjā. K’shtu ja bā:n do vjet.</p> <p>Nime u erdh keç ç i nuk e xhetën çypin, po nuk u idh-nu:n se t’korrmet ishin t’mi-ra. Harxhojshin sa kishin nevo:j e tepricën e shitshin. Lirat e fitume i shtishin me ni çyp edhe i rujshin. Mas disa vjetve çypi u mush me lira.</p> <p>Çe, ky ke çypi ç i jav la baba. - Puna.</p>	<p>Plaku dhe qypi me flori Kishin qënë një plak dhe një plakë, që kishin patur një djalë e një vajzë. Plaku u sëmur një ditë, por ua la një porosi. E ftoi gruan, djalin, vajzën dhe u tha:</p> <p>- “Unë po vdes. Mbajeni mënt mirë porosinë time, se munt të humbni shumë. Në arë kam fsheur një qyp me flori, punojeni mirë tokën dhe do ta gjeni”.</p> <p>Pas vdekjes së plakut, vëlla e motër shkojnë në arë dhe ia fillojnë punës. Djali e lëvronte tokën, ndërsa vajza hudhte farën. Tokën e punuan thellë, por nuk gjetën asgjë. Kështu ia bënë ca vite.</p> <p>Vërtet u erdhi keq që nuk e gjetën qypin, por nuk u zemëruan se të korrurat ishin të mira. Arxhonin sa kishin nevojë, ndërsa tepricën e shitnin. Florinjte e fituar i fusnin në një qyp dhe i ruanin. Pas ca vitesh qypi u mbush me floringj.</p> <p>Ja, ky ishte qypi që ua la babai. - Puna.</p>

Shpjegim:

Zanoret e shënuara me dy pika pas tyre, si **a:**, **e:**, **i:**, **u:** shqiptohen të gjata (pla:k).

Zanoret e shënuara si **ā** janë hundore (kân)

Me apostrof kemi shënuar rënien e **ë**-së (t’mira < të mira).

Pothuajse të gjithë popujt kanë gjuhën dialektore (popullore) dhe gjuhën letrare (standarde). Edhe pse gjuha popullore dhe gjuha standarde shqipe kanë shumë afri, ato megjithatë dallohen njëra nga tjetra. Gjuha me të cilën komunikojnë shtresat e gjera popullore në jetën e përditshme quhet gjuhë popullore. Gjuha e krijuar, e bartur me shekuj nëpër gjenerata dhe e ruajtur në gojën e popullit është një enciklopedi e gjallë e gjithë jetës së popullit tonë.

Dialektet e shqipes dallojnë njëri nga tjetri. Por, një shqiptar i Veriut me një shqiptar të Jugut mund të kuptohen lehtë. Prandaj themi se gegërishtja e toskërishtja janë dialekte të shqipes. Ato nuk janë gjuhë të veçanta, por variante hapësinore (gjeografike) të një gjuhe të përbashkët, pra të gjuhës shqipe.

Dallimet ndërmjet gegërishtes e toskërishtes

Gegërishtja dhe toskërishtja kanë bazë shumë të gjerë të përbashkët. Por, ato kanë edhe disa dallime në fonetikë, në morfologji e në leksik. Më poshtë, në mënyrë tabelore po paraqesim dallimet kryesore fonetike:

<i>Gegërishtja</i>	<i>Toskërishtja</i>	<i>Shqipja standarde</i>
Në fonetikë:		
1. ka zanore gojore dhe hundore (kam - k̄a:m)	ka vetëm zanore gojore (kam - këmbë)	ka vetëm zanore gojore (kam - këmbë)
2. ka zanore të gjata (plak - pla:k)	nuk ka zanore të gjata (plak - plakë)	nuk ka zanore të gjata (plak - plakë)
3. ā-së hundore të theksuar (zā, nān, hā:n)	i përgjigjet ë-ja gojore e theksuar (zë, nënë, hënë)	ka ë gojore të theksuar (zë, nënë, hënë)
4. nuk ka ë të theksuar, rrallë përdor ë të patheksuar	ka ë të theksuar dhe përdor shumë shpesh ë-në e patheksuar	ka ë të theksuar dhe përdor shpesh ë-në e patheksuar
5. ka grupin zanor ue (u:) - grue (gru:)	ka grupin ua (grua)	ka togun zanor ua dhe ue (grua, mësues)
6. ka shumë fjalë me n ndërzanore (rāna, vēna, s̄yni)	ka shumë fjalë me r ndërzanore (rëra, vera, syri)	ka shumë fjalë me r ndërzanore dhe pak me n
7. përngjashmon (asimilon) grupet mb > m, nd > n	ato i ruan (mbush, nderoj, ngas)	i ruan (mbush, nderoj, ngas)
8. ka r dhe rr (ruaj - rruaj, ara - arra)	nuk ka rr (ruaj, ara)	ka r dhe rr (ruaj - rruaj, ara - arra)
9. nj > j ose n (rrānja > rrāja, penj > pêj, një > ni)	e ruan nj -në (penj, një)	e ruan nj -në (penj, një)
10. e ruan mirë h -në (hāna)	nuk e ruan h -në (ëna)	e ruan mirë h -në (hāna)

Ka fjalë të cilat dallohen se janë geqe ose toske. Shumica e tyre në shqipen standarde krijojnë çifte sinonimike fjalësh dialektore. P.sh.:

<i>toskërisht</i>	<i>gegërisht</i>	<i>toskërisht</i>	<i>gegërisht</i>
kokë	krye	vajti	shkoi
ftoj	thirr	mbyll	mshel
gënjej	rrej	dyzet	katërdhet
shikoj	këqyr	misër	kallamoq
skile	dhelpën	luleshtrydhe	dredhëz

Stuhi mendimesh:

Shikojeni hartën e ndarjes dialektore të gjuhës shqipe. Së pari nxënësit nëpërmjet teknikës *Stuhi mendimesh* thonë gjithçka që dinë për degëzimin dialektor të shqipes, ngjashmëritë dhe dallimet midis tyre. Mësimdhënësja dëgjon me vëmendje dhe pasi të përfundojnë nxënësit, u shpjegon atyre për:

- degëzimin e shqipes në dy dialekte, në nëndialekte e grupe të folmesh;
- ndryshimet ndërmjet dialekteve: në fonetikë, në leksik, në format gramatikore;
- ndikimet e ndërsjella mes dialekteve dhe gjuhës standarde.

Dallime etnografike

Degëzimi dialektor i shqipes në gegërishte dhe në toskërishte përputhet me ndarjen në mënyrën e të kënduarit të popullit tonë. Në Jug, duke filluar nga Shkumbini, është karakteristike **polifonia** (të kënduarit me shumë zëra), ndërsa në Veri - **homofonia** (të kënduarit me një zë). Në disa kra-hina të gegërishtes jugore këndohet edhe me dy zëra (në Maqedoninë

e Veriut, fjala vjen me dy zëra këndohet në Shkup, Tetovë, Gostivar, Kërçovë etj.).

Në Veri mbizotërojnë veglat *kordofone* (instrumentet me tela: çiftelia, lahuta), në Jug veglat *aerofone* (instrumentet me frymë: curlja, fyelli etj.). Edhe në kostumet popullore hetohet kjo përputhshmëri dialektore, sepse në Veri burrat veshin *tirqit*, ndërsa në jug *fustanellën*.

Shqipja standarde është shumë më e pasur sesa dialektet

Popujt e qytetëruar kanë jo vetëm një alfabet të përbashkët, por edhe një gjuhë standarde. Gjuha standarde është varianti më i përpunuar dhe i kodifikuar i gjuhës së popullit shqiptar. Kjo është gjuha që përdoret në shkollë, në libra, revista, gazeta, radio, televizion etj., nga të gjithë shqiptarët në Shqipëri, në Kosovë, në Maqedoninë e Veriut, në Malin e Zi e në çdo vend tjetër ku jetojnë shqiptarët. Është quajtur edhe gjuhë letrare shqipe. Tani me gjuhë letrare nënkuptojmë gjuhën e letërsisë, ndërsa me gjuhë standarde variantin e komunikimit kombëtar.

Dialektet mund të shihen si një tip i egër (të krijuara vetvetiu nga populli, pa ndërhyrjen e askujt) në krahasim me gjuhët standarde (variante të planifikuara, të kontrolluara, që janë sajuar me ndërhyrje të një grupi njerëzish, duke përcaktuar rregullat drejtshkrimore, morfologjike e leksikore).

Shqipja standarde është një variant sintetik i gjuhës që përdoret në rrafshin kombëtar. Shqipja standarde u formua mbi bazën e toskërishtes veriore. Por, ajo është mbidialektore, më e gjerë sesa baza dialektore toske. Sigurisht se ka edhe shumë fjalë nga gegërishtja.

Ajo ka përfshirë fjalët e përbashkëta të të dy dialekteve, fjalë të njërit apo të dialektit tjetër, janë krijuar fjalë të reja (nga shkrimtarët e gjuhëtarët), janë huazuar fjalë nga gjuhët e tjera (sidomos ndërkombëtarizma) e terma të fushave të ndryshme.

Ushtrim:

Në tabelën më poshtë kemi dhënë dallimet kryesore ndërmjet dy dialekteve të shqipes në fushën e morfologjisë. Plotësojeni tabelën për shqipen standarde.

<i>Gegërishtja</i>	<i>Toskërishtja</i>	<i>Shqipja standarde</i>
Në morfologji (në format gramatikore të fjalëve):		
1. plak-i, breg-i, krah-i	plak-u, breg-u, krah-u	
2. e hecmja, e shkrumja	të ecurit, të shkruarit	
3. i la:m, e lame	i larë, e larë	
4. ka përemra vetvetorë (vetë, vetja, vetvetja)	nuk ka përemra të tillë	
5. ka pjesore të reduktuara, pa mbaresa (la:, ha:p)	ka pjesore të plota, me mbaresa (larë, hapur)	
6. e pakryera veprorë është sigmatike (punojsha)	e pakryera veprorë është asigmatike (puno-ja,-nja)	
7. e pakryera pësorë është analitike (u lajshna)	e pakryera pësorë është sintetike (lahesha)	
8. gegërishtja ka paskajoren gege (me punue)	ka lidhoren (të punoj) ose paskajoren toske (për të punuar)	
9. ka forma të dyta të së shkuarës (kam, kisha, pata + pas + punu)	nuk ka forma të tilla të dyta (por: kam, kisha, pata + punuar)	

Hulumtim:**Dëgjojmë regjistrime zanore të 137 të folmeve shqipe në internet:**

Studuesi Robert Elsie ka publikuar regjistrime zanore nga 137 të folme të shqipes. Në hartat përkatëse të secilit rajon (në faqen e R. Elsie's: Robert Elsie, Dialektet e gjuhës shqipe, www.albanianlanguage.net) duhet të klikoni në pikat e kuqe për të dëgjuar të folmen e asaj zone nga një njeri i zakonshëm (2-4 minuta).

Mendo e përgjigju:

Cilit dialekt, nëndialekt e grup të folmesh i takon e folmja juaj?

SHMANGIET MË TË SHPESHTA GJUHËSORE NË MAQEDONINË E VERIUT

Gjuha standarde shqipe në Maqedoninë e Veriut po përdoret në institucionet arsimore, në mjetet e informimit, në veprat letrare e shkencore, në tekstet shkollore etj. Por, jemi dëshmitarë se në praktikën gjuhësore shpeshherë po thyhen normat jo vetëm të ne, por edhe në vende të tjera, si:

- në **fonetikë** (gabime në përdorimin e tingujve e të shkronjave ë, ç, q; gj, xh, y etj.);
- në **morfologji** (gabime rasore, në përdorimin e foljeve etj.);
- në **leksik** (përdorimi fjalëve të huaja në vend të fjalëve shqipe);
- në **sintaksë** (radhitja e gabueshme e fjalëve në fjali) e në fusha të tjera.

Thyerjen e normave gjuhësore të shqipes standarde e bëjmë për shkak se përdorim forma dialektore jonormative, ndikimit të gjuhëve të huaja (maqedonishtes, turqishtes, anglishtes etj.) në ligjërimin tonë e për shkaqe të tjera.

Ushtrimi 1

Shkruani formën e drejtë të formave të gabueshme:

Formë e gabueshme	Formë e drejtë
ne shkolle	
qe banon ne	
shqipëtarë (njëjës)	
matematik (lëndë)	
klasa e VII-të	
fizik (lëndë)	
nëqoftëse	
agjencion	
bazen	
çokolladë	
univerzitet	
finansa	
10 vjetori	
ekipa	
plazha	
revolti	
11. Shkurt 2024 viti	
dimdhet	
reth	
obor	
shtetror	
tre vajza	

tri djem	
ato djem	
ata vajza	
R.M.V.	
SH.F.K.	
une punojë	
ti tham çati	
çaj xhali	
çajo çika	
une jam nxans	

Ushtrimi 2

Për fjalët e dhëna në shqipen standarde, shënoje formën e të folmes tënde:

Në shqipen standarde	Në të folmen time	Në shqipen standarde	Në të folmen time
nënë		punoja	
syri		kam mësuar	
shtëpi		për të lexuar	
nuse		plaku	
gisht		shiu	

Ushtrimi 3

Shkruani në fletore një rrëfim të shkurtër në të folmen tuaj. Lexojeni në klasë.

Ushtrimi 4

Krijoni edhe ju një tabelë të tillë. Në kolonën e majtë shënioni gabimet më të shpeshta që i bëni gjatë të folurit dhe të shkruarit. Në kolonën e djathtë shkruani formën e drejtë të tyre.

Ushtrimi 5

Cilën fjalë e përdorni në të folmen e juaj:

	<i>Në të folmen time</i>		<i>Në të folmen time</i>
fasule, pasul, bathë		zbres, zhdrypi	
presh, praz, purri		qerre, kerr, rab	
kastravec, trangull, sallatë		fërgoj, skuq, përzhiti	
lopatë, kaci, kacaj		litar, tërkuzë, konop	
hap, çel (derën)		ujit, vadit	

PËRFORCIMI 1

Ushtrime për përsëritje e përforsim:

1. Lexojeni mësimin me kuptim, mendoni e përgjigjuni:

- Çfarë është gjuha?
- Pse themi se gjuha është sistem shenjash?
- Cilat janë nënsistemet e gjuhës?
- Pse themi se gjuha është mjeti kryesor i komunikimit?
- A komunikojnë njerëzit edhe pa folur ose shkruar?

2. Mendo dhe përgjigju:

• Më shumë ka gjuhë natyrore ose gjuhë artificiale. Sa gjuhë natyrore fliten sot në botë? Sa gjuhë artificiale janë të njohura?

• Shqipja, maqedonishtja, anglishtja, frëngjishtja, turqishtja e shumë gjuhë të tjera janë gjuhë natyrore apo gjuhë artificiale? Pse?

3. Thoni çfarë dallimesh ka ndërmjet gjuhës së folur dhe gjuhës së shkruar?

4. Ç'është shkrimi piktografik?

5. Ç'është shkrimi ideografik?

6. Shkruani një përmbledhje për historikun e gjuhës shqipe. Le të mos jetë i njëjtë me përmbledhjen në libër.

7. A do të ishte mirë që gjuha shqipe të shkruhej ende me shumë alfabete? Pse?

8. Lexoje me vëmendje këtë mendim. Çfarë na thotë me këtë autori?

9. Shkruani në fletore me kujdes, mirë e bukur shkronjat e alfabetit të shqipes (të mëdha e të vogla, të shtypit e të dorës).

Këshillë: Tingujt duhet t'i shqiptojmë siç duhet. Shkronjat duhet t'i shkruajmë me të gjitha elementet grafike.

10. Shkruani diçka (përmbledhje, punim, ese, poezi) për alfabetin e gjuhës shqipe.

11. Sipas cilit parim shkruhen fjalët: *shok, arsimtar, përjetoj, shkoj, dal, rri, punoj*.

12. Sipas cilit parim shkruhen fjalët: *mollë, mirëqenie, megjithëkëtë, punëdhënës, gjellëbërës*.

13. Sipas cilit parim shkruhen fjalët: *ujësjellës, gjellëbërës, besëlidhje, mesditë, abstrakt, absolut*.

14. Sipas cilit parim shkruhen fjalët: *material, korrigjoj*.

15. Me Programin kompjuterik për përmirësimin e gabimeve drejtshkrimore, korrigjoheni këtë tekst me gabime?

Drejtshkrimi i unisuar i gjuhës shqipe kurorzon në etap t'gjat prpjekjesh për formimin e në gjuhë letrare t'vetme e t'përbashkt për gjith popllin shiptar. Ajo qel rugën për ta përmirësu ma tej normën drejtshkrimore të kësaj gjuhë n'pajtimë me zhvillimin e mëtejshëm t'gjuhës dhe kulturës son komtare.

16. A keni vërejtur ndonjë dallim ndërmjet gjuhës që përdorni në familje dhe asaj që flasin mësimdhënësit në shkollë, asaj që dëgjoni në radio e televizion ose gjuhës së librave, revistave, gazetave etj. Me siguri se po! A keni menduar për këtë çështje, pse është kështu?

17. Në tabelën më poshtë kemi dhënë disa fjalë me sinonimi dialektore. Plotësojeni tabelën për fjalët që përdorim në shqipen standarde.

Gegërishtja	Toskërishtja	Shqipja standarde
Sinonime (fjalë të ndryshme që përdoren për një send, një frymor etj.):		
katun	fshat	
tamël	qumësht	
dhelpën	skile	
gjã, hajvan	kafshë	
u:dh	rrugë	
krye	kokë	
katërdhet	dyzet	
tly:n	gjalpë	
tinëz	fshehurazi	
rrej	gënjej	

18. Shkruani formën e drejtë të formave të gabueshme:

Formë e gabueshme	Formë e drejtë
kam hangër	
jam lodh	
çaj xhali	
çikjo çika	
libri ri	
une do lexojë	
ajo do me shku	
ti don me msu	
jam kan i smut	
ti han	
aj do t'shkon	
neve jena nxansa	
obori shkollor	
shtypje e xhakit	
Inter bleu Turam.	
potvërd	
struj	
penkall	
sahan	
flm.	
shka ka 3?	
Ministria për arsim dhe shkencë	
Ministria për punë të jashtme	
Biroja për zhvillimin e arsimit	

19. Shkruaj disa fjalë siç përdoren në të folmen tënde dhe të njëjtat i jep në shqipen standarde:

Në të folmen time	Në shqipen standarde	Në të folmen time	Në shqipen standarde

20. Përgjigjuni me shkrim pyetjes: A është e rrezikuar gjuha shqipe? Mund të kërkonte material edhe në internet.

RROKJA

Detyrë:

Thoni ngadalë fjalët:

- a) *ti, ju, lis, po, kam, dal;*
- b) *molla, lumi, dera, nëna, libri, shkolla;*
- c) *flutura, oborri, mësimi.*

Mendoni dhe përgjigjuni:

1. Si i shqiptojmë fjalët e grupit a, b dhe c?
2. Nga sa zanore kanë fjalët e grupit a, b dhe c?

Shpjegim:

a) Fjalët *ti, ju, lis, po, kam, dal* i shqiptojmë përnjëherë apo me një të nxjerrë të frymës.

b) Fjalët *molla, lumi, dera, nëna, libri, shkolla* i nyjëtojmë në dy pjesë: *mo-lla, lu-mi, de-ra, në-na, li-bri, shko-lla.*

c) Fjalët *flutura, oborri, mësimi* i artikulojmë në tri pjesë: *flu-tu-ra, o-bo-rrri, më-si-mi.*

Ç'është rrokja?

Kur flasim, tingujt (fonemat) i bashkojmë në rrokje, rrokjet në fjalë, fjalët në fjali e fjalitë në periudha.

Për rrokjen janë dhënë disa përkufizime (definicione), se:

- ❖ Rrokja është një grup tingujsh të përqendruar rreth një zanoreje. Edhe një zanore e vetme përbën një rrokje.
- ❖ Rrokja është një grup tingujsh i përbërë nga një zanore dhe nga një ose më shumë bashkëtingëllore, që shqiptohen me një të nxjerrë të frymës.
- ❖ Rrokja është një zanore e vetme ose e bashkuar me një apo dy bashkëtingëllore (rrallë tri).

Vlerësoni: Cili përkufizim ju duket më i qartë e më i lehtë?

Shpesh themi: *Rrokja e parë (e dytë,... e fundit e fjalës). Rrokje e theksuar (e patheksuar). Fjalë me një (dy, tri) rrokje. Varg me tetë rrokje. Ndaj fjalën në rrokje. Lexoj rrokje për rrokje. Theksi bie mbi rrokjen e parafundit, të fundit. Rrokje e hapur (e mbyllur).*

Tipi i rrokjes bashkëtingëllore + zanore (BZ) ose zanore + bashkëtingëllore (ZB) është më i shpeshtë në gjuhën shqipe, por ka edhe tipa të tjerë, si Z, BBZ, ZBB, BZB.

Detyrë:

Thoni përbërjen rrokjesore të fjalëve (zanore dhe bashkëtingëllore): *ti, ju, lis, po, kam, dal; mo-lla, lu-mi, de-ra, në-na, li-bri, shko-lla; flu-tu-ra, o-bo-rrri, më-si-mi* etj.

Për një fjalë themi se ka aq rrokje, sa ka edhe zanore. Kështu:

- Fjalët e dhëna më parë në a), b), c):

a) kanë vetëm nga **një zanore**, prandaj janë fjalë **njerrokëshe**.

b) kanë nga **dy zanore**, andaj janë fjalë **dyrrokëshe**.

c) kanë nga **tri zanore**, ndaj i quajmë fjalë **trirrokëshe**.

Sa rrokëshe janë fjalët në gjuhën shqipe?

Në gjuhën shqipe fjalët mund të kenë 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 e më tepër rrokje. Fjalët e parme janë më të shkurtra (*ujë, bukë, mal, gur, unë, ne, bëj*), ndërsa fjalët e prejardhura (të formuara me parashtesim, me prapashtesim, me parashtesim e prapashtesim njëherazi, me kompozim e përngjitje) janë më të gjata. P.sh.: *frymë-marr-je, për-mi-rë-sim, shkrim-tar, mi-rë-sjell-je* etj.

Për ndarjen fonetike të fjalëve në rrokje, në gjuhën shqipe ka disa rregulla. Ju mjafton të dini se ndarjen në rrokje e bëjmë sipas shqiptimit të fjalës rrokje për rrokje.

Rrokja e hapur dhe rrokja e mbyllur

Të shtojmë njohuri të reja mbi bazën e njohurive të mëparshme:

a) Shqiptoni zanoret: a, e, ë, i, o, u, y;

b) Nyjëtoni bashkëtingëlloret: p, b, m, f, v, n, t, k, g.

Çfarë vërejmë?

Zanoret i nyjëtojmë kur goja është më e hapur, ndërsa bashkëtingëlloret i shqiptojmë kur goja është më e mbyllur. Për këtë arsye:

❖ rrokja që mbaron me **zanore** quhen rrokje **e hapur**;

❖ rrokja që mbaron me **bashkëtingëllore** quhen rrokje **e mbyllur**.

Ushtrim

Ndani në rrokje fjalët dhe thoni për secilën çfarë rrokje është (e hapur ose e mbyllur).

<i>fjala</i>	<i>e ndarë në rrokje</i>	<i>e hapur / e mbyllur</i>
ata	a-ta	e hapur - e hapur
ura		
shikoj		
dyer		
fjalë		
mësoj		
kushdo		
flutura		
rilindës		

Punë në çifte

Nxënësit punojnë në çifte. Çdo çifti i jepet nga një fjali, fjalët e të cilit nxënësit duhet t'i ndajnë në rrokje. Më pas në tabelë në dy kolona shënohen rrokjet e hapura dhe rrokjet e mbyllura.

DREJTSHKRIMI DHE DREJTSHQIPTIMI I ZANOREVE I, Y, U

Të folmet e gegërishtes, përveç zanoreve gojore, kanë edhe zanore hundore. Në toskërishten dhe në **shqipen standarde nuk kemi zanore hundore**, por vetëm zanore gojore (johundore). Nga kjo del se edhe zanoret i, y, u duhet t'i shqiptojmë vetëm si zanore gojore.

Kur flasim e kur shkruajmë, shpeshherë nuk i përdorim drejt zanoret **i, y, u**. Gabojmë shpesh kur fjalët që kanë **y** i përdorim me **i**. Këtë mospërdorim të drejtë të zanoreve i, y e bëjmë për shkak se të folmet e gegërishtes qendrore (të folmet e Lumës, Lurës, Matit, Mirditës, Krujës, Peshkopisë, Dibrës, Kumanovës, Shkupit, Tetovës, Gostivarit, Kërçovës, të folmet lindore të rrethit të Strugës) nuk e kanë zanoren **y**, por atë e kanë zhbuzorëzuar në **i**.

Zanoret **i** dhe **y** dallohen njëra nga tjetra. Dallimi kryesor është se gjatë shqiptimit të **i**-së buzët nuk marrin pjesë, ato janë pasive (asnjanëse, neutrale). Kur shqiptojmë **y**-në buzët zgjaten përpara dhe rrumbullakohen. Pra, **i**-ja është zanore **jobuzore**, ndërsa **y**-ja është **buzore**.

Në të folmet e gegërishtes qendrore **i**-ja e theksuar diftongohet në njërin nga diftongjet *âi, êi, ëi, ôi*; si në fjalët: shtëpi > shpí > *shpâi*; mirë > *mâir*, mík > *mâik*, trím > *traîm* e në shumë fjalë të tjera. Ka edhe fjalë ku **y**-ja ka kaluar në **í** e pastaj është shpërbërë (diftonguar), si në fjalët: sy > si > *sâi*, fyell > fiell > fill > *fâill* etj.

Edhe zanoren **u** ndonjëherë nuk e shqiptojmë e nuk e shkruajmë drejt. Në të folmet e gegërishtes qendrore edhe kjo zanore shpesh diftongohet, si në fjalët: núse > *naûse*, nase; arúshë > *araûsh* > *arash* etj.

Në shqipen standarde format e fjalëve me diftongje (*âi, eî, ëi, ôi; aû*, si dhe me **a**-në e monoftonguar) nuk janë normative.

Në tabelat më poshtë, po sjellim disa fjalë që duhet shqiptuar dhe shkruar me zanoret **i, y** ose **u**:

Përdoren me y	jo me i ose me u fjalët:
dy	di
yt	it (jot)
ky	ki
aty	ati
ynë	inë (jonë)
tym	tim
lypës	lipës
byro	biro
qymyr	qimir
dyshek	dishek
vyshket	vishket
natyrë	natirë
fytyrë	ftir
yndyrë	indirë, unirë
byrek	burek

<i>Përdoren me i</i>	<i>jo me y fjalët:</i>
bilbil	bylbyl
rrip	rryp
gjilpërë	gjylpanë
qilim	qylym
krimb	krym
kripë	kryp
hipi	hypi
shpirt	shpyrt
ai	ay

<i>Përdoren me u</i>	<i>jo me y as i fjalët:</i>
bufe	byfe, bife
bulmet	bylmet, bilmet
burokrat	byrokrat, birokrat
sfungjer	syngjer, singjer
turk	tyrk
kurbet	gyrbet

<i>Përdoren me u</i>	<i>jo me ë fjalët:</i>
akull	akëll
kukull	kukëll
petull	petëll
vetull	vetëll
kungull	kungëll
rrotull	rrotëll
shembull	shembëll
flutur	flutër
hekur	hekër
lepur	lepër

Detyrë:

Në kolonën e parë shkruaj dhjetë fjalë siç i përdorni në të folmen tuaj, te të cilat nuk shqiptohen zanoret i, y dhe u si në shqipen standarde. Në kolonën e dytë shëno formën e shqipes standarde:

<i>Formë dialektore</i>	<i>Formë standarde</i>

Aktivitet ndërveprues

Nxënësve u jepet një tekst me gabime të qëllimshme në përdorimin e zanoreve **i, y** dhe **u**. Detyra e nxënësve është t'i korrigjojnë gabimet, duke i shkruar të gjitha përdorimet e gabuara në tabelë. Më pas, pranë formës së gabuar, shkruhet forma e drejtë, në mënyrë që nxënësit ta vërejnë dhe ta mbajnë mend dallimin.

Diktim**Dy**

Dy sy pushojnë në një lule,
Dy duar përqafojnë një nënë,
Dy veshë dëgjojnë një këngë,
Dy këmbë vrapojnë kah shkolla.

Dy lapsa, dy libra, dy fletore,
Dy çanta, dy goma, dy vizore,
Shkojnë së bashku në shkollë,
Të kapura dorë për dore.

DREJTSH KRIMI DHE DREJTSHQIPTIMI I BASHKËTINGËLLOREVE

R, Rr; Q, Ç; Gj, Xh

Drejtperdorimi i bashkëtingëlloreve r, rr

Mendoni dhe përgjigjuni:

Lexoni çiftet e fjalëve të dhëna dhe thoni kuptimin e tyre:

arë - arrë, rasë - rrasë, var - varr, rimë - rrimë - rrymë

- Pse këto çifte fjalësh kanë kuptime të ndryshme?
- Cilat bashkëtingëllore e bëjnë dallimin kuptimor të tyre?

Shpjegim:

Në toskërishten si dhe në shumë të folme të nëndialektit të gegërishtes jugore bashkëtingëlloret **rr** zbutet në **r**. Mirëpo, në gjuhën standarde shqipe këto dy bashkëtingëllore dallohen. Ato janë fonema të veçanta dhe shkruhen me shkronja të posaçme.

Ka disa çifte fjalësh (si ato që i shënuam më lart) që dallohen për nga kuptimi kur kanë **r** ose **rr**. Të dyja janë dridhëse (vibrante) dhe nyjëtohen (shqiptohen, artikulojnë) me majën e gjuhës. Por, **r**-ja është njëdridhëse, ndërsa **rr**-ja është shumëdridhëse.

Në shqipen standarde **rr**-ja shqiptohet dhe shkruhet në fillim, në mes dhe në fund të fjalës:

a) në fillim të fjalës, si: *rrafsh, rregull, rreth, rreze, rrezik, rrënjë, rrotë, rrugë; rri, rrit, (i, e) rrallë, rreth e rrotull* etj.

b) në mes të fjalës: *arrë, burrë, furrë, karrige, përrallë, përrua, qerre, arrij, harroj, ngatërroj, kurrë* etj.

c) në fund të fjalës: *ëndërr, kokërr, oborr, sherr, terr, tmerr, varr; korr, marr (por mora), nxjerr (por nxora)* etj.

Detyra 1

A i dalloni në shqiptim e në shkrim bashkëtingëlloret **r, rr**?

Detyra 2

Vini shenjën **✓** pas fjalës që është shkruar drejt dhe **X** pas fjalës që është shkruar gabimisht:

rrush		sorë
reth		varrë
rrymë		zjarr
mar		therë
burë		qerre
resht		ëndër
sharrë		sipërmarje
rradhë		sher
mar		zjarr
përrua		arij

Drejtperdorimi i bashkëtingëlloreve q, ç dhe gj, xh

Detyra 3

Lexoni fjalitë e mëposhtme:

*Qeni i Qaniut iku në qendër të qytetit.
Gjeli i Xhezmiut zgjohet herët në mëngjes.
Rrota rrotullohet rreth boshtit të saj.
Rrahmani rri ulur në karrige me Muharremin.*

Bashkëtingëlloret **q** e **gj** në shqiptimin letrar nyjëtohen duke e mbështetur mesin e gjuhës për qiellze, prandaj quhen mesgjuhore (ose qiellzore). Bashkëtingëlloret **ç** e **xh** i shqiptojmë me majën e gjuhës që prek trysat (hojëzat, alveolat), prandaj i quajmë paragjuhore.

Bashkëtingëlloret mesgjuhore **q** dhe **gj** në shumë të folme të gegërishtes i shqiptojmë si paragjuhore **ç**, **xh**. Prandaj, si kur flasim, ashtu edhe kur shkruajmë, shpeshherë në vend të **q**-së përdorim **ç**-në, ndërsa në vend të **gj**-së përdorim **xh**-në.

P.sh.: **qafë** > **çaf**, **qen** > **çen**, **qiri** > **çiri**, **qilim** > **çilim**, **qersh** > **çersh**, **qiell** > **çill**, **qymyr** > **çymyr**, **çimir**; **qyqe** > **çyçe**, **çiçe**; **gjak** > **xhak**, **i gjallë** > **i xhall**, **gjarpër** > **xharpër**, **gjashtë** > **xhashtë**, **gjeth** > **xheth**, **gjysh** > **xhysh**, **xhish** etj.

Dihet se sipas rregullave drejtshqiptimore dhe drejtshkrimore fjalët e mësipërme (me ngjyrë të gjelbër) duhet të përdoren me **q** ose me **gj** (e jo me **ç**, **xh**; të shkruara me ngjyrë të kuqe).

Detyra 4

A i dalloni në shqiptimin letrar e në shkrim bashkëtingëlloret **q, ç; gj, xh**?

Lexo drejt format e shkruara

Mësimdhënësja në tabelë shkruan fjali, në të cilat ka fjalë me bashkëtingëlloret r, rr; q, ç; gj, xh. Nxënësit i lexojnë me zë fjalitë e shënuara. Ajo tërheq vërejtjen për drejtshqiptimin dhe drejtshkrimin e këtyre bashkëtingëlloreve.

Dëgjo regjistrim zanor dhe shkruaje drejt

Mësimdhënësja u lëshon regjistrime audio ku bashkëtingëlloret r, rr; q, ç; gj, xh shqiptohen drejt. Nxënësit e dëgjojnë me vëmendje shqiptimin e drejtë. Fjalët që i kanë në përbërje këto bashkëtingëlloret i shkruan edhe në tabelë.

Detyra 5

Vini shenjën ✓ pas fjalës që është shkruar drejt dhe X pas fjalës që është shkruar gabimisht:

qelq		qështje	
çlirim		gjuhë	
qorape		xhysmë	
xhysh		gjahtar	
façe		çafore	
gjellë		çark	
xhumë		keç	
paçësor		axhenci	
façe		agjërim	
çukapik		xhami	

Detyra 6

Plotësoni vendet e zbrazëta me shkronjat **i, y, u; q, gj; r, rr** që mungojnë:

Gjeli, qeni dhe dhelpa

Jetonin njëhe__ë një plak e një plakë. Ata ishin shumë të varfë__. Nuk kishin __ë tjetë__, ve__ një __el e një __en.

Një ditë __eni i tha __elit:

Eja, __el i dashu__, të shkojmë në pyll, të __ejmë ndonjë __ë për të ng__ënë.

U nisën. Kur po e__ej, u futën në pyll dhe z__odhën për të fjetu__ një pemë me zgavë__. __eli h__pi në pemë, __eni u fut në zgavë__.

Në mën__es __eli nisi të këndonte: Kikiriku!- kikiriki! - kikiriki!

Me ta dëgjua__ dhelp__a, iu afrua pemës dhe filloi të lavdëronte __elin.

- Sa i bukur __enke, o gjel! Sa zë të ëmbël __ë paske! Eja sot për d__ekë tek unë,

se të dua shumë!

- Mi__ë, - i tha __eli, - po__ unë kam edhe një shok.

- Ku është shok__ it? – p__eti dhelp__a.

- Ja, atje, në zgavë__, iu për__i __eli.

Dhelp__a iu af__ua zgav__ës dhe futi kokën. __eni e kapi pë__ f__ti dhe e mb__ti.

Përrallë, sipas Vehbi Balës

THEKSI I FJALËS

Kujto dhe shto njohuritë

Me teknikën “harta e mendimeve” ose “pema e mendjes”, mësimdhënësja shënon në qendër të dërrasës së zezë titullin: **Theksi në gjuhën shqipe**. Kërkon nga nxënësit të thonë fjalë a mendime që u vijnë në mend për theksin. Mësimdhënësja i shënon fjalët e mendimet përreth temës, pa gjykuar për to. Kur idetë vijnë në mend dhe shkruhen, fillojmë t’i lidhim njërin me tjetrën. Pas kësaj, mësimdhënësja ndërlidh mendimet e nxënësve, komenton dhe shpjegon ato. Më pas vazhdon:

Dimë që:

Nga klasa VI kemi mësuar se: Fjalët përbëhen nga rrokjet, që në rrjedhën e të folurit nuk shqiptohen të gjitha njëloj. Kur shqiptojmë fjalë të ndryshme me dy a më shumë rrokje, vëmë re se njëra prej tyre dallohet nga të tjerat. Ky dallim bëhet me anë të theksit.

Zanoret e theksuara shqiptohen me forcë më të madhe, me ton më të lartë dhe me gjatësi më të madhe sesa zanoret e patheksuara. Thjesht, **theksi është spikatje e njërës rrokje të fjalës**. Bartëse të theksit janë vetëm zanoret. Në një fjalë kemi vetëm një zanore të theksuar, ndërsa të tjerat janë të patheksuara. Për të shënuar se cila zanore është e theksuar, mbi zanore shënojmë shenjën e theksit ('), si: **á, é, í, ý, ó, ú**.

Theksi është i palëvizshëm (qëndron në të njëjtën zanore) kur emri lako-
het ose kur folja zgjedhohet.

Detyra 1

Lexoni me theksin e duhur çiftet e fjalëve:

ári – arí; bári – bari; punëtóri – punëtorí; argjendári – argjendarí.

Çfarë kanë të përbashkët e çfarë i dallon këto çifte fjalësh?

Detyra 2

Lakojeni emrin libër (në trajtën e pashquar e në trajtën e shquar; në njëjës e në shumës). Vini shenjën e theksit mbi zanoren e theksuar.

Çfarë mund të përfundojmë?

Detyra 3

Zgjedhojeni foljen mësoj në kohën e tashme të mënyrës dëftore. Vini shenjën e theksit mbi zanoren e theksuar.

Çfarë përfundojmë?

Përgjigje: Gjatë lakimit të emrave dhe gjatë zgjedhimit të foljeve theksi mbetet gjithnjë në të njëjtën rrokje. Pra, si rregull del se në gjuhën shqipe theksi është i palëvizshëm.

Detyra 4

Vini theksin e duhur në fjalët e mëposhtme:

mik, qen, det, lis, mal, plak, fund, mend, drejt, trim, gur, rrush, dru, shkoj, mbjell, sjell, dal, ha, pi.

Çfarë përfundojmë?

Detyra 5

Shqiptoni fjalët e dhëna dhe pastaj shënoni me shenjën e theksit (') zanoret e theksuara:

qytet, liri, baba, shtëpi, ushtri, fole, qersh, xhami, shami, punim, mësoj, lexoj, shikoj, mendoj.

Çfarë mund të përfundojmë?

Detyra 6

Shënoni zanoret e theksuara te fjalët e parme (fshat, qytet etj.), si dhe te fjalët e prejardhura (fshatar, qytetar etj.), të formuara prej tyre me prapashtesim:

fshat - fshatar, qytet - qytetar, udhë - udhëtar, lakër - lakror, dasmë - dasmor, mal - malor, akull - akullorë, rregull - rregullorë; punë - punim; art - artist, futboll - futbollist, mjeshtër - mjeshtri, zonjë - zonjushë, i ëmbël - ëmbëlsi, djalë - djalëri, mend - mendoj.

Shpjegim: Fjalët e parme (fshat, qytet etj.) nuk janë fjalë të njëjta me fjalët e prejardhura (fshatar, qytetar etj.), sepse kanë tjetër përbërje dhe tjetër kuptim.

Çfarë përfundojmë?

Detyra 7

Vini theksin mbi zanoret e theksuara te fjalët e huazuara:

televizor, kompjuter, telefon, shami, sevda, kosë, sitë, byro, depo.

Çfarë përfundojmë?

Detyra 8

Vini shenjën e theksit mbi zanoret e theksuara në fjalët e përbëra (kompozita): *udhëheqës, bukëpjekës, hekurudhë, bashkëpunëtor, drejtshkrim, mirëmbaj, buzëqesh, botëkuptim, mirësjellje, kryeqytet, vendbanim, zëvendës.*

A mund të sjellim ndonjë rregull?

Detyra 9

Vini theksin e duhur mbi zanoret e theksuara në fjalët e përbëra (kompozita): *udhëheqës, bukëpjekës, hekurudhë, bashkëpunëtor, drejtshkrim, mirëmbaj, buzëqesh, botëkuptim, mirësjellje, kryeqytet, vendbanim, zëvendës.*

Çfarë përfundojmë?

Detyra 10

Vini shenjën e theksit mbi zanoret e theksuara në fjalët e përbëra: *tungjatjeta, farefis, lamtumirë, falemindërit, anëmbanë, atëherë, menjëherë, dalëngadalë, ndonjëherë, gjithmonë, njëqind, dyqind.*

Çfarë rregulli mund të sjellim?

Në formën e tyre përfaqësuese (në formën themelore, në formën bazë) fjalët në gjuhën shqipe shqiptohen me theks në njërin nga dy rrokjet e fundit të fjalës (në rrokjen parafundore ose në rrokjen fundore). Sipas një llogarie:

- a) 54% e fjalëve shqiptohen me theks parafundor,
- b) 44% me theks fundor,
- c) vetëm 2% me theks tejfundor.

THEKSI I FJALISË

Ashtu siç e theksojmë një zanore të fjalës, mund ta theksojmë, ta veçojmë apo ta dallojmë si më të rëndësishme për nga kuptimi edhe një fjalë në fjali. Kur flasim ose lexojmë një fjalë të fjalisë e shqiptojmë më fort; pra, me **theks logjik**. D.m.th., theks të fjalisë kemi atëherë kur e shqiptojmë me zë më të lartë një fjalë të fjalisë, për t'i dhënë asaj vlerë më të madhe kuptimore.

Në jetën e përditshme fjala **theksoj** përdoret në kuptimin “përqendroj vëmendjen te diçka, e dalloj si më të rëndësishme nga të tjerat; vë në dukje (diçka).”

Detyra 1

Lexojeni të njëjtën fjali në katër versione. Dallojeni si më të rëndësishme fjalën me ngjyrë të gjelbër:

1. Teuta reciton shumë bukur.
2. **Teuta** reciton shumë bukur.
3. Teuta **reciton** shumë bukur.
4. Teuta reciton **shumë bukur**.

Shpjegim:

Në variantin e parë nuk është dalluar si më e rëndësishme asnjëra fjalë nga të tjerat. Kjo është fjali pa theks logjik, sepse të gjitha fjalëve u kemi dhënë rëndësi të njëjtë. Fjalitë e tilla kanë vlerën e një konstatimi të thjeshtë, janë *asnjanëse* (neutrale).

Por, me anë të theksit logjik mendimeve u japim shprehësi të ndryshme kuptimore. Në variantin e 2-të e keni shqiptuar më fuqishëm emrin **Teuta**; në variantin e 3-të foljen **reciton**, ndërsa në variantin e 4-t ndajfoljen **shumë bukur**.

Theksi logjik nuk i jep fjalisë kuptim të ri, por nuanca të ndryshme kuptimore. Fjalën që duam ta dallojmë nga të tjerat si më të rëndësishme e shqiptojmë me ton më të lartë, duke e zgjatur një zanore të saj apo më ngadalë sesa fjalët e tjera.

Lëvizja e fjalëve në fjali

Ne mund të lëvizim fjalët ose grupet e fjalëve në fjali pa ia prishur asaj kuptimin themelor. Por, me renditjen në mënyrë tjetër të fjalëve, fjalisë së njëjtë i japim nuanca të ndryshme kuptimore. Fjalët që duam më shumë t'i vëmë në dukje, i përdorim në fillim të fjalisë. Pra, fjalët që i përdorim në fillim të fjalisë janë bartëse të theksit të fjalisë (theksit logjik). P.sh.:

Arta shkon çdo të shtunë në bibliotekë. (kush? + ç'bën? + kur? + ku?)

Arta çdo të shtunë shkon në bibliotekë. (kush? + kur? + ç'bën? + ku?)

Arta në bibliotekë shkon çdo të shtunë. (kush? + ku? + ç'bën? + kur?)

Çdo të shtunë shkon Arta në bibliotekë. (kur? + ç'bën? + kush? + ku?)

Në bibliotekë Arta shkon çdo të shtunë. (ku? + kush? + ç'bën? + kur?)

Në të shkruar, përveç me rendin e fjalëve në fjali, theksin logjik e shënojmë në mënyra të ndryshme grafike, si:

- duke e shkruar fjalën me shkronja të pjerrëta (italik): Sot do të shkoj në teatër.
- me shkronja më të trasha e më të zeza (bold): Sot **do të shkoj** në teatër.
- me shkronja të nënvizuara: Sot do të shkoj në teatër.
- duke i larguar shkronjat (Sot do të shkoj në t e a t ë r.
- me ngjyra të tjera nga shkrimi i rëndomtë: Sot **do të shkoj** në teatër.

Vendosja e drejtë e theksit logjik ka rëndësi të madhe sidomos për leximin shprehës, recitimin e poezive si dhe për interpretimin e pjesëve teatrale. Recitues dhe aktor i mirë është ai që di ta paraqesë drejt mendimin e autorit.

Përveç theksit logjik, përdorim edhe theks emocional, me të cilin shprehim emocione (kënaqësi, gëzim, hidhërim, dashuri etj.). P.sh.: *Oh sa bukur po reciton! Të lumtë! Për mrekulli!*

Hulumtim

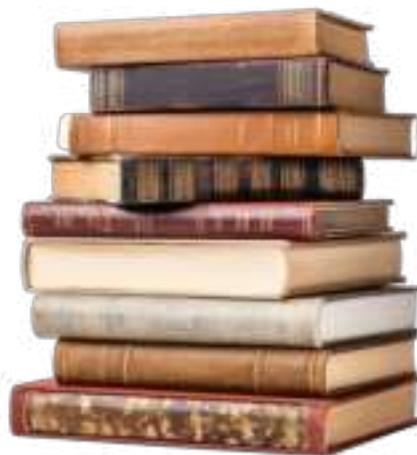
Shfletojeni këtë libër (ose ndonjë libër tjetër), vëreni, mendoni dhe përgjigjuni.

1. Pse titujt e mësimëve janë shkruar me shkronja të mëdha?
2. Pse disa fjalë e fjali i kemi shkruar me ngjyra të tjera e jo me ngjyrë të zezë?
3. Pse disa fjalë e fjali i kemi dhënë me shkronja më të trasha (bold) ose me të pjerrëta (italik)?

Detyra 2

Ndërroni vendin e fjalëve në fjalitë e dhëna. Por, renditja duhet të jetë në natyrën e shqipes. Thoni çfarë nuance kuptimore fitojnë ato?

1. Duhet t'i respektojmë prindërit.
2. Së bashku mund të punojmë për të mirën tonë.
3. Shkrimtarët janë mjeshtër të mirë të gjuhës.
4. Dituria dhe edukata e bëjnë njeriun të vlefshëm.

INTONACIONI

Intonacioni është ngritja dhe ulja e zërit gjatë të folurit. Me fjalë të tjera, intonacion quhet ndryshimi i melodisë dhe i ritmit të të folurit. Intonacioni është melodia e gjuhës. Përdorimi i saktë i intonacionit e qartëson komunikimin. Ai është faktor shumë i rëndësishëm i mjeshtërisë së të folurit mirë. Intonacioni i njëtrajtshëm bën të bjerë vëmendja e dëgjuesve, por ai shfrytëzohet me ulje e ngritje për të mbajtur zgjuar vëmendjen e tyre.

Intonacioni i mbishtresohet tingujve, theksit të fjalës e të fjalisë, ritmit dhe pauzave gjatë të folurit. Varësisht nga intonacioni, dallojmë se çfarë lloj fjalie është. P.sh.:

Do të shkojmë. (fjali dëftore)

Do të shkojmë? (fjali pyetëse)

Do të shkojmë! (fjali nxitëse)

Detyra 1

Përmes intonacionit, dallo çfarë lloj fjalie është: dëftore, pyetëse apo nxitëse.

Arta po lexon? _____

Arta po lexon! _____

Arta po lexon. _____

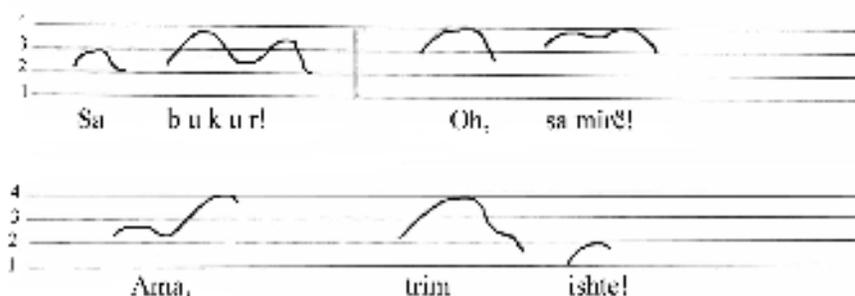
Kemi katër lloje intonacioni:

a) **intonacion të rrafshët** (intonacion të njëtrajtshëm);

b) **intonacion ngjitës** (ngritje të intonacionit);

c) **intonacion zbritës** (ulje të intonacionit);

ç) **intonacion të kombinuar** (ngritje-ulje ose ulje-ngritje).

Intonacion të rrafshët me zbritje në fund kanë **fjalitë dëftore**. Në fund të fjalive dëftore vëmë pikë. **Fjalitë pyetëse** kanë ngritje të zërit në fillim ose në fund. Pas fjalisë pyetëse shkruajmë pikëpyetje. **Fjalitë nxitëse** që shprehin nxitje apo urdhër dhe **fjalitë thirrmore** që shprehin një gjendje emocionale (habi, frikë, dëshirë etj.) shqiptohen me ngritje-ulje ose ulje-ngritje të intonacionit. Në fund të fjalive nxitëse (dikur i quanim fjali urdhërore) dhe fjalive thirrmore shënojmë pikëçuditje.

Me anë të intonacionit të larmishëm ligjërimi ynë nuk do të jetë i njëtrajtshëm (monoton) dhe kështu do të mbajmë të zgjuar vëmendjen e dëgjuesve.

Përforcimin kuptimor të një fjalie apo të një fjale e bëjmë edhe me përsëritjen e saj, si p.sh.: *Ai është **njeri i mirë**. Vërtet **njeri i mirë**.* Ndonjëherë, fjalën që duam ta forcojmë ia ndryshojmë rendin në fjali. P.sh.: Në fjalinë:

> *Eqrem Çabej është **gjuhëtari më i madh** shqiptar.* Kemi radhitje të rëndomtë, asnjansë: emër + mbiemër.

> *Eqrem Çabej është **më i madhi gjuhëtar** shqiptar.* Kemi renditje jo të rëndomtë: mbiemër + emër.

Ligjërimin tone shpesh e shoqërojmë edhe me gjeste e mimikë, me anën e të cilave theksohet, përcaktohet ose kompletohet mendimi, ndjenja, ideja e shprehur me fjalë.

Zgjerohet njohuritë nëpërmjet internetit:

<https://www.youtube.com/watch?v=MX8m1j5tomA> ose në:

https://www.youtube.com/watch?v=ZOo0Zo_471I

Lexim shprehës

Lexojeni bukur, qartë e në mënyrë shprehëse tregimin "Nxënësi, zogu dhe mësuesi". Kujdes leximin e drejtë të shkronjave, theksin e fjalës e të fjalisë, pauzat, ritmin dhe intonacionin.

Shpjegim:

Lexim shprehës do të thotë:

- të shqiptojmë mirë tingujt, t'i lidhim në rrokje, në fjalë e në fjali; të theksojmë drejt fjalët, me theks logjik e emocional;

- të respektojmë shenjat e pikësimit, d.m.th. të lexojmë fjalitë me pauzat e intonacionin e duhur;

- të lexojmë me ritëm mesatar: as shumë shpejt dhe as shumë ngadalë.

NXËNËSI, ZOGU DHE MËSUESI

Një nxënës shkoi te mësuesi dhe i tha:

- O Mësuesi im i dashur, më ndihmo! Koka ime është bërë si zgjua bletësh dhe vetëm gumëzhimë e zhurmë kam në të, sepse i kam njëmijë probleme.

- Ngadalë, tha mësuesi, mos u ngut! Njëmijë probleme nuk zgjidhen përnjëherë. Problemet duhet zgjidhur një nga një. Me qetësi. Pa ngutje. Por, a di çka?

- Urdhëro, mësues!

- A pimë ndonjë lëng, rrimë e pushojmë dhe, të shohim, mos po krijohet ndonjë situatë prej të cilës mund të mësojmë të dy: edhe unë edhe ti.

- Mirë...- u pajtua nxënësi.

Hyrën në dhomë. U ulën mirë e këndshëm. Pinin lëng e rrinin. Në një moment, nëpër një dritare të vogël, që kishte mbetur rastësisht e hapur, hyri një zog.

Ishte një zog i vogël, i bukur, por shumë i trembur. Kur hyri në dhomë, në ambientin e panjohur, zogu i trembur fluturonte më rrëmbim: herë përplasej xhamave të mbyllur të dritareve, herë përplasej për dere; e prapë, kthehej dhe përplasej në xhamat e dritareve të mbyllura.

Kur u lodh nga dhembjet e përplasjeve, nga vuajtjet e përpjekjeve për gjetjen e daljes me rrëmbim, pra kur u lodh fort, shkoi dhe u ndal në një kënd të komodinës.

Mësuesi e pa nxënësin e i tha:

- E sheh këtë zog?

- Po, tha nxënësi, e shoh!

- Eh, ky zog je ti, nxënësi im i dashur. Dritarja e vogël që lloji e hapur. Zogu hyri rastësisht. U përplas me vuajtje e dhembje nëpër xhama, në derë e kudo dhe nuk e gjeti rrugën për të dalë. Tërë kohën, ajo dritare nëpër të cilën hyri zogu, ishte e hapur. Kësaj i thonë zgjidhje impulsive, zgjidhje me panik, zgjidhje e vrullshme. Asnjëherë, kurrë në jetë, përpjekjet e këtilla nuk përfundojnë me rezultate...

Mësuesi pushoi pak dhe tha:

- Pasi të pushojë zogu mirë, pasi të qetësohet, shihe me vëmendje çka do t'i bëj unë zogut.

Në atë çast mësuesi i përplasi duart: Baaam! Zogu u tremb nga përplasia e duarve të mësuesit, fluturoi dhe nëpër dritaren e hapur, doli në liri.

- E sheh, nxënësi im, kur pushoi zogu, kur u qetësua, kur u kthjell, atëherë e pa dritaren e vogël, që tërë kohën ishte e hapur. Kësaj i thonë zgjidhje e vetëdijshme. Kështu duhet të veprosh edhe ti.

- Por unë i kam njëmijë probleme!...

- E di dhe të kuptoj mirë, por më kupto edhe ti mua. Të gjithë njerëzit në botë mund të kenë probleme, sikur zogu që hyri nëpër dritaren e vogël. Por, nëntëdhjetë e nëntë për qind e njerëzve nuk dinë të dalin, edhe pse gjithnjë dera është e hapur, siç ishte dritarja e hapur për zogun. Pse? Sepse duan t'i zgjidhin të gjitha problemet përnjëherë, sikur ti, me vrull, me rrëmbim, pa qetësi e vetëdijshim.

- E çka duhet të bëj unë?

- Të qetësohesh, sikur zogu që pushoi në këndin e vitrinës. Të pushosh, të kthjellohesh mirë; të të vijë drita në mendje, të jesh krejtësisht syçelë, sepse:

secili problem e ka derën e hyrjes dhe ajo derë e hyrjes është edhe derë e daljes. Dhe gjithmonë është e hapur.

Nëpër cilën derë ke hyrë në problem, nëpër të njëjtën derë do të dalësh, por dalja gjithmonë është e kushtëzuar nga syçeltësia, gjakftohtësia, urtësia, qetësia e mençuria.

Daut Demaku

Detyrë:

Në bazë të shenjave të pikësimit në tregimin e mësipërm, dallo çfarë fjalish janë (dëftore, pyetëse, nxitëse, thirrmore).

Të nxjerrim mësim:

- Ç'na mëson ky tregim?
- A keni pasur ju ndonjë vështirësi a problem?
- Çfarë problemi?
- Si e keni zgjidhur?

Këtë mësim mund ta dëgjoni edhe në linkun:

<https://www.youtube.com/watch?v=Wt4tGhNUMlY>

PËRDORIMI I SHENJAVE TË PIKËSIMIT

Të rikujtohemi

Përdorimin e shenjave të pikësimit e kemi mësuar mirë në klasën e gjashtë. Mësimdhënësja kërkon nga nxënësit të thonë gjithçka që dinë për këtë temë. Më pas, bën një komentim të asaj që kanë thënë nxënësit dhe plotëson mendimet e tyre.

Shpjegim plotësues:

Të folurit tonë ka një melodikë, që shprehet me ndërprerje si dhe ngritje e ulje të zërit. Këtë intonacion të gjuhës së gjallë kur e shkruajmë, atë e pasqyrojmë me shenjat e pikësimit. Kur e lexojmë shkrimin, atëherë e shndërrojmë gjuhën e shkruar në gjuhë të folur.

Shenjat kryesore të pikësimit janë: **pika, presja, pikëpresja, pikëpyetja, pikëçuditja, dy pikat, tri pikat, viza, thonjëzat dhe kllapat.**

Shenjat e pikësimit i përdorin pothuajse njësoj popujt në të gjitha gjuhët e botës. Në cilëndo gjuhë që flasin njerëzit, intonacioni i fjalisë është i njëjtë apo i ngjashëm, pra është universal. Prandaj, kur mësojmë gjuhën amtare si dhe gjuhë të tjera, atëherë rregullat e përdorimit të shenjave të pikësimit mund t'i krahasojmë e shumë sosh t'i përgjithësojmë.

Lexim shprehës

Bëni një lexim shprehës dhe dalloni çfarë shenjash pikësimi janë përdorur.

DASHURIA

Beni, bashkë me gjyshe Mirën, po shkonin te halla. Ndërsa zbritnin shkallët, po ngjitej një fqinje e katit të pestë.

- Si je, moj Mira? – e pyeti plot dashuri.
- Ka dy ditë që s'të kam parë! U bëra merak dhe do të të vija në shtëpi.
- Të faleminderit, moj xhane, - iu përgjigj gjyshja, - derën hapur e ke, si në shtëpinë tënde.

Beni u kënaq shumë nga kjo bisedë dhe e vështroi gjyshen plot admirim.

Gjatë gjithë rrugës dikush e përshëndeste gjyshen me respekt, dikush i buzëqeshte plot dashuri, dikush ndalej e shkëmbente me të nja dy fjalë të përzemërta. Bile, dy shoqe të mamasë së Benit e puthën si ta kishin nënën e tyre.

Beni nuk e përmbajti dot krenarinë për gjyshen e tij të dashur dhe e pyeti:

- Gjyshe, pse të duan njerëzit kaq shumë?

Ajo e vështroi me atë vështrimin e saj aq të ëmbël dhe iu përgjigj:

- Një fjalë e urtë, bir, thotë: “Kush do gjithkënd, gjithkush e do.”
- Është fjala për njerëzit e mirë, gjyshe, apo jo?

Gjyshja u kënaq nga pyetja e mençur e të nipit dhe i shpupurishi kaçurrelat e bukur.

- Edhe unë i dua shokët, edhe të rriturit i dua, - foli vogëlushi.

- Ashtu, zemër, duaji përherë, se përherë do të të duan, - e këshilloi gjyshja ndërsa po u buzëqeshte dy të njohurave të saj.

Adelina Mamaqi

Diktim

PIKNIK

- Çfarë do të bëjmë sot? – pyeti Artani?
- Luajmë futboll, - tha Fidani.
- Jo, më mirë është të vrapojmë buzë Vardarit, - propozoi Ylberi.
- Pse të mos shkojmë në piknik? – pyeti Lulja.
- Të shkojmë në liqenin e Matkës, - tha Vjollca.
Fidani tha: “Aty do të kalojmë shumë mirë. Do të lundrojmë. Do të luajmë.”
Artani tha se do ta marrë edhe kitarën. Do të këndojmë e vallëzojmë.
Lulja shtoi: Marrim me vete edhe pije e ushqime. Do të përgatisim e do të hamë drekë së bashku.
Të gjithë brofën me gëzim dhe vrapuan të merrnin gjërat e nevojshme.

Hulumtim në grupe

Nxënësit ndahen në dy grupe. Ata sigurojnë material dhe hulumtojnë ngjashmëritë dhe dallimet e rregullave për përdorimin e shenjave të pikësimit.

Grupi I: Me ndihmën e arsimtarit të Gjuhës shqipe si dhe të Gjuhës maqedonase krahason rregullat e përdorimit të shenjave të pikësimit ndërmjet gjuhës shqipe dhe maqedonishtes.

Grupi II: Me ndihmën e arsimtarit të Gjuhës shqipe si dhe të Gjuhës angleze krahason rregullat e përdorimit të shenjave të pikësimit ndërmjet gjuhës shqipe dhe anglishtes.

Secili grup i shkruan rezultatet e hulumtimit dhe i paraqet në klasë. Më pas, dy grupet punojnë së bashku dhe krahasojnë e nxjerrin rregullat e përbashkëta (të njëjta) të përdorimit të shenjave të pikësimit në tri gjuhët në formën e mëposhtme tabelore:

Në gjuhën shqipe	Në gjuhën maqedonase	Në gjuhën angleze
P.sh.: Pika përdoret në fund të fjalive dëftore.	Pika përdoret në fund të fjalive dëftore.	Pika përdoret në fund të fjalive dëftore.
Pikëpyetja përdoret në fund të fjalive pyetëse.	Pikëpyetja përdoret në fund të fjalive pyetëse.	Pikëpyetja përdoret në fund të fjalive pyetëse.

Detyra 1

Lexojeni me vëmendje këtë dialog të imagjinuar.

DIALOG IMAGJINAR ME GJUHËN SHQIPE

Vendosa të bëj një dialog me gjuhën shqipe! Pse jo?
Edhe gjuha shqipe, sigurisht, ka telashet e saj që ka nevojë t'ia thotë dikujt.
Po, ngaqë nuk kisha biseduar një kohë të gjatë me të, nuk e dija se nga t'ia filloja. Thashë me vete, pse mos ta pyes një herë si është në përgjithësi dhe e pyeta:

- Si ju kam moj zonjë e madhe?

- Nuk jam mirë! - m'u përgjigj. Shqiptarët nuk po më duan mua!

Nuk po m'i përdorin fjalët e mia të bukura, të kuptueshme!

Në vend të fjalëve të mia po përdorin fjalë të huaja.

Po kujtojnë se duke më injoruar mua, do të bëhen më modern, më të civilizuar, më të përparuar!

- Aha, e kuptova.

- Keni ndonjë shqetësim tjetër? - e provokoj.

Jam shumë e shqetësuar pse po ikin shqiptarët prej meje, madje edhe prej atdheut të tyre?! Më kanë respektuar shumë shkrimtarë qysh para shumë shekujsh! Pastaj, më lartësuan dhe më nderuan qindra shkrimtarë, gjuhëtarë e atdhetarë.

Në anën tjetër, si mund të jem e qetë e të mos bërtas, bile edhe të mos ulërij tani kur shoh se më injorojnë disa që mbahen si "modernë" e "bashkëkohorë"! Disa shqiptarë po mendojnë se duke e nëpërkëmbur gjuhën e vet, do të duken më të qytetëruar!

Përveç kësaj, si të mos protestoj kur shoh se mbi 90% e reklamave në trevat shqiptare, sot, janë në gjuhë të tjera, sidomos në anglisht. Çka po ndodh me mua, ore?

Gjuha angleze tanimë ka hyrë në çdo pore të jetës sime. Në shumë media po më lënë anash, kurse fjalët e anglishtes po i qesin në vend të parë! Shumë po më vije inat besa! Bile atyre edhe po iu bëjnë “temena”, kurse fjalët dhe shprehjet e mia shpesh po i hedhin në kosh.

- Keni të drejtë – i them. Ashtu është! Ne i kemi fjalët tona! Ne mund t'i shprehim shqip shumë fjalë të huaja. Nuk duhet të përdorim fjalë të huaja, kur kemi fjalë shqipe.

Prandaj, shqiptarë kini kujdes se filli i patriotizmit tuaj duket në rend të parë në respektin që keni ndaj meje. Gjuha është identitet, komb, atdhe.

(Pjesë e huazuar nga Sami Islami dhe e shkurtuar: <https://merbraha.com/dialog-imagjinar-me-gjuhen-shqipe/>)

Shpjegim:

Mbiemri **imagjinar** ka kuptimin: diçka që nuk është i vërtetë e real, që vetëm merret me mend, që është pjellë e mendjes; që përfytyrohet a që mendohet si i vërtetë; që duket ose që bëhet sikur të ishte i vërtetë.

Bisedë për tekstin

1. Për çfarë flitet në këtë dialog imagjinar?
2. Pse është i shqetësuar autori?
3. Pse është e brengosur gjuha shqipe?
4. A po e keqpërdorim shqipen?
5. Përdorimi i panevojshëm i fjalëve të huaja, a e ndotin gjuhën shqipe?
6. Thoni ndonjë fjalë të huaj që përdorim pa nevojë kur flasim ose shkruajmë në shqip?
7. Çka kuptoni me thënien: “Gjuha është identitet, komb, atdhe.”
7. Çfarë duhet të bëjmë për ta përmirësuar këtë gjendje të pamirë?

Ja një mendim

Ndërgjegjësimi ynë për rëndësinë e gjuhës amtare, për nevojën e drejtpërdorimit të saj, të përcjelljes brez pas brezi, të pasurimit e të ruajtjes së saj është gjëja më e mirë që mund të bëjmë për ruajtjen e gjuhës e të kombit.

Të gjithë ne: çdo shqiptar, familja, shkolla, institucionet arsimore, shkencore, kulturore, shoqërore e politike; mediat e gjithkush duhet ta duam, ta përdorim drejt e ta mbrojmë shqipen tonë, që të mos e rrezikojmë gjuhën dhe kombin.

SHKURTESAT

Për shkak të ligjit “sa më pak mund” (lehtësimi të shqiptimit dhe ekonomisë së gjuhës, që vepron në të gjitha gjuhët, jo vetëm në shqipen) fjalët shpeshherë i shqiptojmë ose i shkruajmë në formë të shkurtër, si:

<i>Forma e shkurtuar</i>	<i>Forma e plotë</i>	<i>Forma e shkurtuar</i>	<i>Forma e plotë</i>
foto	fotografi	kg	kilogram
d.m.th.	domethënë	km	kilometër
p.sh.	për shembull	cm	centimetër
p.e.r.	para erës së re	prof.	profesor
fol.	folje	mr.	magjistër
mb.	mbiemër	dr.	doktor
m	metër	TV	televizion
l	litër	PTT	postë-telegraf-telefon

Nga shembujt e sjellë, mund të nxjerrim përkufizimin (definicionin) se **shkurtesat** janë forma të shkurtuara të fjalëve.

Kur emërtimet e vendeve, emrat e institucioneve, organizatave, të partive politike, të shoqatave etj., përbëhen nga dy, tri ose më shumë fjalësh (që i quajmë togfjalësh emëror ose grup emëror), ato shpeshherë i shkruajmë me shkurtesa. Këto emërtime shkruhen rëndom duke përdorur shkronjat e para të fjalëve:

RMV - Republika e Maqedonisë së Veriut
ShBA - Shtetet e Bashkuara të Amerikës
OKB - Organizata e Kombeve të Bashkuara
AShAK - Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës
BZhA - Byroja e Zhvillimit të Arsimit
MASH - Ministria e Arsimit dhe e Shkencës
ShFK - Shkolla Fillore Komunale
ShMK - Shkolla e Mesme Komunale
ITShKSh - Instituti i Trashëgimisë Shpirtërore e Kulturore të Shqiptarëve

Siç dihet, shkurtimet e emrave të shteteve, të partive, të organizatave, të shoqërive, të institucioneve, të ndërmarrjeve etj., shkruhen me shkronja të mëdha, pa vënë pikë as ndërmjet, as pas tyre. Pra, të gjitha fjalët e kuptimshme të një emërtimi të përbërë shkruhen me shkronjë të parë të madhe, përveç fjalëve shërbyese (nyjave, pjesëzave, parafjalëve, lidhëzave). Bie fjala, duhet të shkruajmë: *Çarshia e Vjetër e Shkupit, Xhamia e Larme e Tetovës, Koliçani i Epërm,*

Malësia e Madhe etj.

Kur kemi dyshkronjësha, për të mos u keqlexuar si shkronja më vete, parapëlqejmë që shkronja e parë të shkruhet e madhe, ndërsa e dyta e vogël (edhe pse sipas Drejtshkrimit të gjitha shkronjat, përfshirë edhe dyshkronjëshat, shkruhen të mëdha). Kështu, po ta shkruajmë ITSHKSH ka mundësi që këtë shkurtesë ta identifikojmë gabimisht, si: I+T+S+H+K+S+H dhe nuk do ta dimë se cili institucion është ky. Por, kur e shkruajmë ITShKSh kuptojmë se ky grup emëror përbëhet nga shkronjat e para të fjalëve I+T+Sh+K+Sh (Instituti i Trashëgimisë **Sh**pirtërore e **K**ulturore të **Sh**qiptarëve).

Prandaj, shkurtimet i kemi shënuar duke i dalluar qartë dyshkronjëshat nga shkronjat njëshe (ShBA, AShAK, BZhA, MASH, ShFK, ShMK, ITShKSh).

Detyrë:

Pas emërimit të plotë, shkruani shkurtesën përkatëse:

Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë _____

Instituti Albanologjik _____

Shoqata e Arsimitarëve Shqiptarë _____

Shoqata e Shkrimtarëve Shqiptarë _____

Agjencia e Zbatimit të Gjuhës _____

Teatri Shqiptar _____

Klubi i Futbollit _____

Ministria e Punëve të Brendshme _____

Federata e Futbollit e Maqedonisë së Veriut _____

Ansambl i Shtetëror i Këngëve dhe i Valleve _____

PËRFORCIMI 2

1. Ndani në rrokje fjalët e dhëna:

puna, vajza, buka, macja, vendi, qershia, kujdestari, mirëdita, bukurshkrim, udhëheqës, pesëmbëdhjetë.

2. Fjalët *njeri, dituri, dritë, fletore, arsim, edukim, përparim, ardhmëri:*

a) Sa rrokëshe janë?

b) Thoni cilat rrokje janë të hapura e cilat të mbyllura?

3. Për format dialektore të fjalëve shëno formën e shqipes standarde:

<i>Formë dialektore</i>	<i>Formë standarde</i>
maĩr	
ftaĩr	
naũk	
(kam) punâu, punu	
msuse	
kriesor	
dill	
du	
shkruj	
arsie	

4. Në vend të vizës shënoni shkronjën që duhet:

a) **y, u, i:** d__mbëdhjetë, det__rë, mjeg__ll, rr__p, s__ri, __nd__rë;

b) **r, rr:** __eth, __ast, ko__ik, __eze, t__e, bu__ë, sha__ë, te__itor.

5. Formoni fjalë me këto shkronja:

semëus, libilb, masir, pëlys, abir, rukotmepj.

a) _____; b) _____; c) _____;

ç) _____; d) _____; dh) _____.

6. Në vend të pikave vini bashkëtingëlloren që duhet: q ose ç.
...ershi, ...do, ...iell, ...el, ...afë, ...farë, ...etësi, ...është, pa...e.

7. Shkruani gj-në ose xh-në sipas drejtshkrimit.
dë...oj, ...ami, ar...end, ...imnaz, ...umë, ...ak, ...ashtë.

8. Korrigjoni fjalët më poshtë.

<i>Gabim</i>	<i>Drejt</i>
simadh	
krietar	
paragjikim	
çimirguri	
rafsh	
çylym	
rugë	
mar	
çesh	
rracë	

9. Ky tregim i shkurtër ka gabime drejtshkrimore në përdorimin e shkronjave i, y, u; r, rr; q, ç; gj, xh. Shkruaje tekstin me këto gabime dhe korrigjoje me ndihmën e Drejtshkrimorit. Tekstin e korrigjuar shtype në letër ose shkruaje në fletore.

Gjuha

Një herë e një kohë jetonte një njeri shumë i znhuar, por shumë i varfër. Për të fituar bukën e gojës ki njeri punonte si xhellëbërës te një i pasur. I zoti mburej për pasuritë çë kishte, por i trashë nga mendja.

Një ditë pasaniki ftoi disa miç për drekë. Thiri xhellëbërrësin dhe e urdhëroi të gatuante vetëm di gjellë: xhellën më të mirë dhe xhellën më të keçe.

Gjellëbërësi i hiri punës dhe gatoi xhellën më të mirë dhe atë më të keçe.

Kur u shtrua sofa, xhellëbërësi prruri gjellën e parë, xhuhë...

- Kjo është gjella më e mirë? - e pieti i zoti.

- Kjo - iu përxxhixh.

- Po pse është gjella më e mirë?

- Ai çë ka xhuhë, - tha gjellëbërrësi, - mund të flasë e mund të tregojë

q'mendon e q'ndien... Prandaj, gjuha është xhëja më e mirë në botë.

- Të lumtë, kështu është - thanë miçtë që ishin ulur në truezë.

Pasi përfunduan gjellën e parë, gjellëbërësi solli gjellën e ditë, gjuhë...

Pasaniki u zemërua keç dhe bërtiti.

- Qfarë bën kështu o i marë. Më parë the se ishte xhëja më e mirë, ndërsa tani na doli më e keçja!!!

Xhellëbërësi vuri buzën në gaz dhe tha:

- Po, ashtu është. Gjuha është gjëja më e keçe në botë. Me ndihmën e saj, shumë njerëz gjithë kohën flasin veq marëzira. Këta njerëz të bardhën e bëjnë të zezë, të drejtën e bëjnë të shtrembër, të mirën e bëjnë të keçe...

Të ftuarit prapë e arsietuan. Gjellëbërësi ishte vërtet njeri i menqur...

Drejtshkrimori 3.0

Atë mund ta zbritni e ta instaloni në kompjuter:

<https://gjuhashqipe.com/softueret/drejtshkrimori>

Është pjesë e softuerit **Kulla e shqipes 2.0**. Nëse e ke instaluar apo nëse e instalon **Kullën e shqipes 2.0**, në kompjuterin tend, instalohet edhe **Drejtshkrimori 3.0**.

Drejtshkrimori 3.0 për MS Word dhe MS Outlook është softuer në përdorim që nga viti 2005 dhe ka mundësuar mënjanimin e miliarda gabimeve drejtshkrimore nga dokumentet e të gjithë përdoruesve kudo që ndodhen. Është softueri shqiptar më i përdorur, me mbi 400.000 shkarkime dhe miliona instalime.

10. Lakojeni emrin *laps*. Vini theksin e duhur në çdo formë rasore.

Rasa	Numri njëjës		Numri shumës	
Emërore				
Gjinore				
Dhanore				
Kallëzore				
Rrjedhore				

11. A ndryshon vendin theksi kur emri *laps* merr tetë format rasore (*laps*, *lapsi*, *lapsit*, *lapsin*, *lapsa*, *lapsat*, *lapsash*, *lapsave*), apo gjithnjë mbetet në zanoren e njëjtë? Çfarë përfundimi mund të sjellim?

12. Zgjedhoni foljen *këndo* në kohën e tashme të mënyrës dëftore. Vini shenjën e theksit mbi zanoren e theksuar.

veta	Numri njëjës	Numri shumës
I		
II		
III		

13. A ndryshon vendin theksi kur folja *lexoj* merr format e zgjedhimit në vetë e në numër (lexoj, lexon; lexojmë, lexoni, lexojnë), apo gjithnjë mbetet në zanoren e njëjtë? Çfarë përfundimi mund të sjellim?

14. Fjalët e mëposhtme lexoni një herë ashtu siç i shqiptoni përditë dhe pastaj sipas rregullave drejtshqiptimore: *njeri, veri, qiri, baba, bakllava, teneqe, tenxhere, kadife*. Vini shenjën e theksit mbi zanoren:

- a) theksimi im: *njeri, veri, qiri, baba, bakllava, teneqe, tenxhere, kadife*.
- b) theksimi normativ: *njeri, veri, qiri, baba, bakllava, teneqe, tenxhere, kadife*.

15. Çfarë dallimi kemi ndërmjet theksimit tënd dhe theksimit drejtshqiptimor te fjalët e mësipërme?

16. Fjalinë e mëposhtme asnjëherë (pa e veçuar si më të rëndësishme asnjërën fjalë në fjali) lexojeni edhe në katër versione të tjera. Shqiptojeni me theks fjalën me ngjyrë më të zezë:

1. Agroni luan futboll shumë mirë.
2. **Agroni** luan futboll shumë mirë.
3. Agroni **luan** futboll shumë mirë.
4. Agroni luan **futboll** shumë mirë.
5. Agroni luan futboll **shumë mirë**.

17. A ndryshojnë nga kuptimi pesë variantet e fjalisë së njëjtë. Ndoshta fjalitë thonë po të njëjtën gjë, por dallojnë në nuanca kuptimore.

18. Nxënësit punojnë në grupe. Çdo grupi i jepet një fletë pune e cila përmban fjali me fjalë njërrokëshe dhe shumërokëshe. Nxënësit e përcaktojnë ku bie theksi në ato fjalë (në rrokjen e vetme, në rrokjen e dytë nga fundi i fjalës, në rrokjen e fundit, në rrokjen e tretë dhe të katërt nga fundi i fjalës). Më pas fjalët ia shqiptojnë shokut, duke pasur kujdes për theksimin e drejtë të tyre. Pastaj, nxënësit i shqiptojnë fjalitë duke mbajtur llogari për theksin e fjalës, theksin e fjalisë, theksin logjik dhe për theksin emocional.

19. Diktim

Bariu gënjeshtar

- Ujku!... Ujku!... - bërtiti një ditë Ganiu kur po kulloste delet në një livadh afër fshatit.

Fshatarët lanë punën dhe vrapuan të gjithë, kush me sëpatë, kush me sfurk e kush me nga një dru në dorë.

- Ku është ujku? - e pyetën Ganiun.

- Ja, unë jam ujku! - u përgjigj ai duke qeshur.

Fshatarët u zemëruan shumë dhe i thanë:

- Edhe qesh!... S'ke turp!... - Pastaj secili shkoi në punë të vet.

Pas ca ditësh, Ganiu thirri përsëri:

- Ujku!... Ujku!... Ndhimë!... - Po këtë herë asnjë fshatar nuk i erdhi në ndihmë.

Thuaja ndonjë tjetri ato! - i thoshin fshatarët. Një herë na gënjeve!

Kësaj radhe Ganiut i kishte rënë me të vërtetë ujku ndër dhen dhe ia kishte shqyer gjysmën.

Gani gënjeshtari u kthye në fshat me dhentë që i kishin mbetur, por askujt nuk i erdhi keq për të. Njëri nga fshatarët i tha:

Gënje edhe një herë, po të duash!

20. Vini shenjat e pikësimit që janë hequr në tekstin e mëposhtëm:

UDHËTIMI

Shpresa Teuta Genci e Artani dhe prindërit e tyre u nisën për në Durrës
Rrugës ata bisedonin e këndonin Kënaqeshin me pamjet e bukura të natyrës
fushat grykat malet

- Sa të larta janë këto male – tha Shpresa e befasuar

- Nëpër këto male kalon tuneli i Kalimashit

- Sa i gjatë qenka ky tunel – u habitën fëmijët

Ata arritën në Durrës Aty u vendosën në një hotel të bukur buzë detit Zgjo-
heshin në mëngjes rrezitëshin e laheshin në det Në mbrëmje shëtisnin nëpër
qytet U kënaqën shumë Këto dhjetë ditë pushimi nuk do t'i harrojnë kurrë

21. Edhe emrat vetjakë të shqiptarët, si dhe të popujt e tjerë, përveç në formën e tyre të plotë, përdoren edhe në formë të shkurtuar. Këto forma të shkurtuara lindin së pari nga familjarët, në moshën e hershme të fëmijëve, nga përkëdhelia si edhe për të shmangur emrat e gjatë ose të vështirë për t'u shqiptuar.

Shënoni emrat e shkurtuar (përkëdhelës) të shokëve dhe të shoqeve të klasës suaj.

FORMIMI I EMRAVE TË GJINISË FEMËRORE

Tanimë e kemi të njohur se çdo emër në gjuhën shqipe ka një gjini të caktuar: gjininë mashkullore, femërore ose asnjëse.

Tregoni si e dalloni gjininë e emrave të mëposhtëm:

baba – nënë
djalë – vajzë
vëlla – motër
burrë – grua
dajë – teze
nip – mbesë
xhaxha – hallë

Po të këtyre emrave:

dash – dele
gjel – pulë
kalë – pelë
ka – lopë
cjap – dhi
qen – bushtër
por kemi edhe
mace – maçok
patë – patok

Një numër emrash që emërtojnë njerëz dhe kafshë, kanë gjininë e tyre biologjike. Gjinia e tyre shprehet me anë të fjalëve të ndryshme, siç janë shënuar emrat në kuadratet e mësipërme.

Por, jo të gjithë emrat kanë fjalë të ndryshme për gjininë mashkullore dhe për atë femërore. Kështu që, për ta formuar gjininë femërore, përdorim prapashtesa, të cilat zakonisht i shtohen temës së emrit të gjinisë mashkullore.

Pra, për të formuar emra femërorë, emrave mashkulorë, në numrin njëjës, në trajtën e pashquar, u shtojmë këto prapashtesa:

a) **prapashtesën – e:** gjysh – gjyshe, mik – mike, mjek – mjekë; shok – shoqe; mësues – mësuese, qytetar – qytetare, fshatar – fshatare, nxënës – nxënëse, punëtor – punëtore; strugan – strugane, shkupjan – shkupjane, tetovar – tetovare, dibran – dibrane etj.;

b) **prapashtesën – eshë:** doktor – doktorëshë, mbret – mbretëreshë, luan – luanëshë;

c) **prapashtesën – ë:** plak – plakë, kunat – kunatë, krushk – krushkë;

ç) **prapashtesën – ushë:** ari – arushë, dre – drenushë.

MBANI MEND

USHTRIME

1 Shkruaj gjininë femërore të emrave të dhënë.

plak		nip	
mbret		cjap	
gjysh		mik	
vëlla		kunat	
shkupjan		dre	

2 Shkruaj emrat e gjinisë mashkullore.

	mjeke		shoqe
	vajzë		nxënëse
	tetovare		doktoreshë
	krushkë		hallë
	pulë		nuse

3 Formo gjininë femërore nga emrat e gjinisë mashkullore.

malësor -
 infermier -
 profesor -
 student -
 luan -

shqiptar -
 inxhinier -
 lexues -
 burrë -
 ujk -

4 Lidhi emrat me prapashtesat përkatëse që të fitosh gjininë e tyre femërore.

drejtor
 shofer
 ari
 gomar
 europian

-e
 -eshë
 -ë
 -ushë

plak
 gjerman
 bari
 lepur
 shkrimtar

-e
 -eshë
 -ë
 -ushë

FORMIMI I NUMRIT SHUMËS TË EMRAVE

Emrat në gjuhën shqipe kanë dy numra: numrin njëjës dhe numrin shumës. Në formën e numrit njëjës emri tregon një frymor ose një send, ndërsa në numrin shumës ai tregon dy e më shumë frymorë ose sende.

Për nga ndërtimi, tema e shumësit formohet me një nga këto **katër mënyra**:

1. **Emra që nuk e ndryshojnë temën në shumës, përkatësisht e mbajnë temën e njëjtë, si për njëjësin, ashtu edhe për shumësin.** P.sh.:

*një lule – dy lule
një dele – shumë dele
një shoqe – disa shoqe*

*një shtëpi – shumë shtëpi
një kuti – dy kuti
një shami – disa shami*

*një sy – dy sy
një pako – disa pako
një nxënës – shumë nxënës*

2. **Me anë prapashtesash,** p.sh.:

*mal – male
gabim – gabime
mur – mure
livadh – livadhe
qytet – qytete*

*fushë – fusha
lis – lisa
flutur – flutura
vajzë – vajza
motër – motra*

*shok – shokë
arsimtar – arsimtarë
fshat – fshatra
bari – barinj
kushëri – kushërinj*

3. **Me ndërrime tingujsh (fonemash),** si p.sh.:

*zog – zogj
bujk – bujq
fik – fiq
mik – miq
ujk – ujq*

*popull – popuj
shekull – shekuj
portokall – portokaj
bir – bij
lepur – lepuj*

*plak – pleq
dash – desh
natë – net
grua – gra
cjap – cjep*

4. **Me ndërrime tingujsh (fonemash), duke marrë edhe prapashtesa:**

*pyll – pyje
yll – yje
rrezik – rreziqe
hark – harqe
disk – disqe*

*lëng – lëngje
treg – tregje
varg – vargje
burg – burgje
shelg – shelgje*

Veç kësaj, disa emra përdoren vetëm në një numër: **në njëjës** ose **në shumës**. Emrat që nuk kanë formë shumësi, por përdoren **vetëm në njëjës** janë:

1. **emra abstraktë** të tipit: dashuri, guxim, nxehtësi, pritshmëri etj.
2. emra që tregojnë **lëndë në një tërësi të pandashme e të panumërueshme**: benzinë, çimento, gëlqere, kos, rërë, uthull etj.
3. **emra të sëmundjeve**: fruth, li, kollë, grip, zgjebe etj.

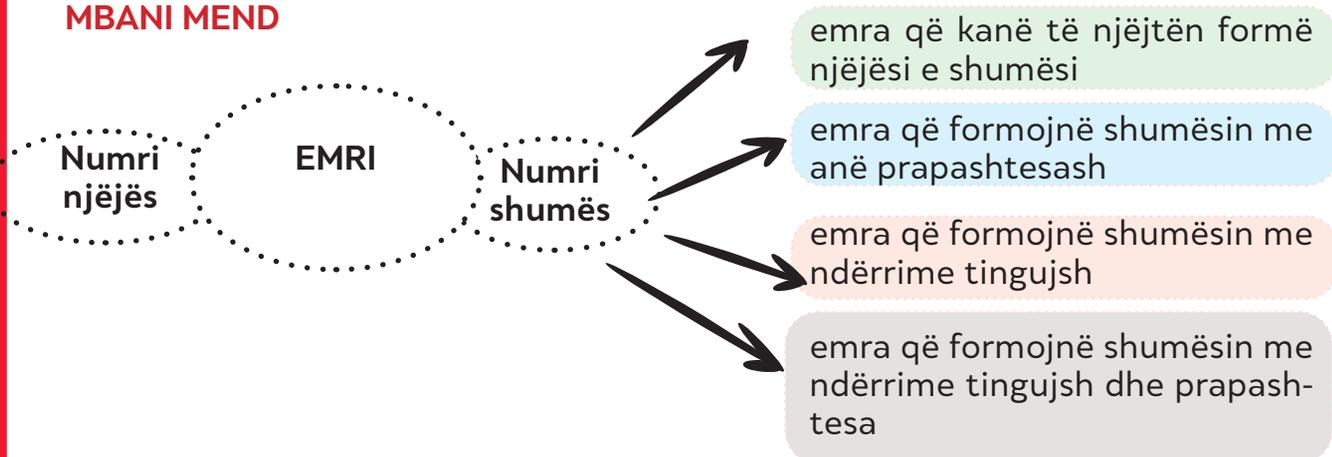
4. emra që tregojnë **drejtime të horizontit**: lindje, perëndim, veri, jug; **dukuri atmosferike**: *brymë, breshër, dëborë, vapë*; **bimë**: *spinaq, thekër, tallë* etj.

Emrat që përdoren vetëm në shumës janë:

1. emra që tregojnë masa të një lënde: *makarona-t, krunde-t, të korra-t, të mbjella-t, të lashta-t, perime-t, të holla-t* etj.

2. emra që tregojnë sende të përbëra prej dy pjesësh: *pantallona-t, gërshërë-t, pranga-t, ski-të* etj.

MBANI MEND

USHTRIME

1 Shkruaj shumësin e emrave të dhënë:

njëjës	shumës	njëjës	shumës
<i>lule</i>		<i>dorë</i>	
<i>popull</i>		<i>shkollë</i>	
<i>këmbë</i>		<i>kat</i>	
<i>rrezik</i>		<i>mik</i>	
<i>portokall</i>		<i>gjarpër</i>	
<i>shtëpi</i>		<i>lumë</i>	
<i>dollap</i>		<i>plak</i>	
<i>ftua</i>		<i>breg</i>	
<i>arkë</i>		<i>aparati</i>	
<i>avull</i>		<i>muaj</i>	

2 Rretho trajtat e sakta të shumësit të këtyre emrave:

njëjës	shumës	njëjës	shumës
peshk	a) peshq	natë	a) nata
	b) peshqi		b) net
papagall	a) papagalla	shok	a) shoq
	a) papagaj		b) shokë
kërmill	a) kërmij	zog	a) zogj
	b) kërmilla		b) zoga
ujk	a) ujq	shtëpi	a) shtëpia
	b) ujq		b) shtëpi
sy	a) sy	lepur	a) lepuj
	b) syna		b) lepra

3 Ushtroni në dyshe: njëri thotë një emër në numrin njëjës, tjetri e thotë po atë emër në shumës. Pastaj ndërroni rolet.

4 Thuaj disa emra që përdoren vetëm në numrin njëjës, e disa të tjerë që përdoren vetëm në shumës.

LLOJET E MBIEMRAVE

Mbiemrat cilësorë dhe mbiemrat marrëdhënorë

Lexoni situatën e mëposhtme:

Mua më pëlqen ai fustan *i kuq* *i mëndafshhtë*.

Mua më pëlqen ajo bluzë *e gjelbër* *e pambuktë*.

Në situatën e dhënë më sipër, fjalët **i kuq**, **i mëndafshhtë**, **e gjelbër** dhe **e pambuktë** janë mbiemra.

Por, sipas kuptimit të tyre leksikor, mbiemrat: **i kuq** dhe **e gjelbër** tregojnë cilësi dhe i quajmë **mbiemra cilësorë**, ndërsa mbiemrat: **i mëndafshhtë** dhe **i pambuktë** tregojnë marrëdhënie dhe i quajmë **mbiemra marrëdhënorë**.

Roli i mbiemrit është të emërtojë një tipar, cilësi, veti apo marrëdhënie të emrit.

Sipas kuptimit leksikor, mbiemrat ndahen në dy grupe:

- **mbiemra cilësorë** dhe
- **mbiemra marrëdhënorë**.

Mbiemrat cilësorë tregojnë veti a cilësi që kapen drejtpërdrejt nga shqisat tona, si:

- **ngjyrë**: e bardhë, e kuqe, e gjelbër, e zezë, e verdhë;
- **formë** ose **madhësi**: e vogël, e madhe, e gjatë, e hollë, e gjerë, e ngushtë, e thellë, e rrumbullakët;
- **shije**: e ëmbël, e shijshme, e hidhur, e thartë, e njelmët;
- **veti fizike** ose **gjendje shpirtërore**: e butë, e re, e njomë, e lumtur, e fortë, e verbër, e kënaqur, e mërziur;
- **cilësi karakteri** ose **mendore**: besnike, dinake, e zgjuar, e turpshme, e ndershme.

Mbiemrat marrëdhëniorë tregojnë tiparin e sendit nëpërmjet emërtimit të marrëdhënieve të këtij sendi me një send tjetër, si:

- **lëndën nga e cila përbëhet sendi:** bluzë **e pambuktë**, unazë **e artë**, derë **e hekurt**, kullë **e gurtë**, këmishë **e mëndafshhtë**;

- **kujt i përket diçka:** dukuri **natyrore**, armë **bërthamore**, shtëpi **atërore**, plane **shtetërore**, trup **qiellor**;

- **marrëdhënien e një sendi me një veprim:** makinë **mbjellëse**, brisk **rrues**, gisht **tregues**, makinë **korreëse**, trup **rrezatues**;

- **marrëdhënien e një sendi me një çast kohor:** gazetë **e sotme**, ngjarje **e djeshme**, prodhimi **i sivjetshëm**, orët **e vona**;

- **marrëdhënien e një sendi me një pikë hapësinore:** pamje **e jashtme**, dhoma **e sipërme**, kati **i poshtëm**, orenditë **e brendshme**; dhe

- **marrëdhënien e një sendi me një numër:** viti **i dytë**, kati **i tretë**, radha **e tetë**, nxënësi **i parë**, shtëpia **e gjashtë**.

USHTRIME

1 Shkruani në kolonat përkatëse:

mbiemër cilësor	mbiemër marrëdhënior	mbiemër cilësor	mbiemër marrëdhënior

2 Lidhni mbiemrat me llojin e tyre përkatës.

*i bardhë
e hekurt
i leshtë
e ëmbël
i sotëm*

mbiemër cilësor

mbiemër marrëdhënior

*e tretë
i ri
e bukur
i poshtëm
natyrore*

PËRSHTATJA E MBIEMRIT ME EMRIN

në numër, në gjini dhe në rasë

Lexoni fjalitë e mëposhtme:

<u>numri njëjës</u>	<u>numri shumës</u>	<u>rasa dhanore</u>	<u>rasa kallëzore</u>
gjin. mashk. - djalë i mirë gjin. fem. - vajzë e mirë	djem të mirë vajza të mira	djalit të mirë vajzës së mirë	djalin e mirë vajzën e mirë

Nga shembujt e mësipërm vërejmë që mbiemri përshtatet me emrin dhe merr **gjininë, numrin dhe rasën** e tij.

Mbiemri merr gjininë, numrin dhe rasën e emrit të cilin e përcakton.

Përshtatja në gjini

Gjinia e mbiemrit çdoherë varet nga gjinia e emrit. I njëjti mbiemër ka forma të tjera kur përcakton emra të gjinisë mashkullore, dhe të tjera kur përcakton emra të gjinisë femërore: *laps i kuq – lule e kuqe, djalë punëtor – vajzë punëtore, mur i fortë – ndërtesë e fortë.*

Trajta e gjinisë mashkullore është formë përfaqësuese (bazë, themelore) e mbiemrit. Prej saj formohet trajta e gjinisë femërore.

1. Mbiemrat e nyjshëm e formojnë gjininë femërore:

a) duke ndryshuar vetëm nyjën e përparme **i** në **e**: *i njomë – e njomë, i plotë – e plotë, i ëmbël – e ëmbël, i vogël – e vogël, i bukur – e bukur, i pastër – e pastër, i shkruar – e shkruar, i hekurt – e hekurt* etj.

b) duke ndryshuar nyjën **i** të mashkullores në **e** dhe duke marrë në fund mbaresën – **e**: *i keq – e keqe, i afërm – e afërme, i madh – e madhe, i këndshëm – e këndshme, i sotëm – e sotme* etj.

2. Mbiemrat e panyjshëm e formojnë gjininë femërore:

a) duke i shtuar temës së gjinisë mashkullore mbaresën – **e**: *absolut – absolute, fizik – fizike, normal – normale, pesëkatësh – pesëkatëshe, dyvjeçar – dyvjeçare, relativ – relative, dinak – dinake;*

b) duke e ruajtur të pandryshuar formën e gjinisë mashkullore: *(djalë - vajzë) zemërbardhë, gojëmjaltë, flokëgështenjë* etj.

Përshtatja në numër

Numri i mbiemrit varet nga numri i emrit që përcakton. P.sh.:

- djalë *i vogël* - vajzë *e vogël* (numri njëjës)
- djem *të vegjël* - vajza *të vogla* (numri shumës)

1. Mbiemrat **e nyjshëm** të gjinisë **mashkullore** në shumës e ndryshojnë nyjën **i** në **të**: *i mirë - të mirë, i ëmbël - të ëmbël, i bardhë - të bardhë, i pastër - të pastër, i gjerë - të gjerë* etj.

2. Shumësi i mbiemrave **të panyjshëm** të gjinisë **mashkullore** formohet:

a) duke marrë mbaresën **-ë**: vullnetar - vullnetar**ë**, strugan - strugan**ë**, përparimtar - përparimtar**ë**, naiv - naiv**ë**, industrial - industrial**ë**, zemërak - zemërak**ë**;

b) duke e ruajtur të pandryshuar trajtën e njëjësit, p.sh: (një - shumë) *përkëdhelës, pyetës, lotues, gjakpirës, faqebardhë, hundëshkabë, gojëmjaltë, dykatësh, shumëngjyrësh, zemërmirë, mendjelehtë* etj.

3. Shumësi i mbiemrave të **nyjshëm** të gjinisë **femërore** formohet:

a) duke e ndryshuar nyjën **e** në **të**: *e kuqe - të kuqe, e (të) djeshme, e (të) sotme, e (të) sjellshme, e (të) shijshme, e (të) çuditshme, e (të) lavdishme*;

b) duke e ndryshuar nyjën **e** në **të** dhe duke marrë mbaresën **-a**: *e mirë - të mira, e bardhë - të bardha, e zezë - të zeza, e fshehtë - të fshehta, e lartë - të larta, e dendur - të dendura* etj.

4. Mbiemrat e panyjshëm të gjinisë femërore e mbajnë formën e njëjësit edhe në shumës një vajzë - shumë vajza: *dinake - dinake, trime, faqekuqe, besnike, cilësore, fisnike, vullnetare, dibrane, shkupjane* etj.

Përshtatja në rasë

Si përshtatet mbiemri në rasë? Krahasojmë:

- Djalë *i mirë*. Vajzë *e mirë*. (rasa emërore)
- Djalit *të mirë*. Vajzës *së mirë*. (rasa dhanore)
- Djalin *e mirë*. Vajzën *e mirë*. (rasa kallëzore)

Mbiemrat lakohen vetëm në bashkëvajtje me emrat. Mbiemri lakohet ndryshe kur emri i përcaktuar është i pashquar, ndryshe kur ai është i shquar. Për shembull:

njëjës	gjinia mashkullore		gjinia femërore	
	me emër të pashquar	me emër të shquar	me emër të pashquar	me emër të shquar
E.	një djalë i mirë	djali i mirë	një vajzë e mirë	vajza e mirë
Gj.	i, e një djali të mirë	i, e djalit të mirë	i, e një vajze të mirë	i, e vajzës së mirë
Dh.	një djali të mirë	djalit të mirë	një vajze të mirë	vajzës së mirë
K.	një djalë të mirë	djalin e mirë	një vajzë të mirë	vajzën e mirë
Rr.	prej një djali të mirë	prej djalit të mirë	prej një vajze të mirë	prej vajzës së mirë

Gjatë lakimit të emrit me një mbiemër të nyjshëm, ndryshon vetëm nyja e mbiemrit: i, e > të, së.

Lakimi i emrit me një mbiemër të nyjshëm në numrin shumës:

shumës	gjinia mashkullore		gjinia femërore	
	me emër të pashquar	me emër të shquar	me emër të pashquar	me emër të shquar
E.	ca djem të mirë	djemtë e mirë	ca vajza të mira	vajzat e mira
Gj.	i, e ca djemve të mirë	i, e djemve të mirë	i, e ca vajzave të mira	i, e vajzave të mira
Dh.	ca djemve të mirë	djemve të mirë	ca vajzave të mira	vajzave të mira
K.	ca djem të mirë	djemtë e mirë	ca vajza të mira	vajzat e mira
Rr.	prej ca djemsh të mirë	prej djemve të mirë	prej ca vajzash të mira	prej vajzave të mira

Lakimi i emrit me një mbiemër të panyjshëm në numrin njëjës:

njëjës	gjinia mashkullore		gjinia femërore	
	me emër të pashquar	me emër të shquar	me emër të pashquar	me emër të shquar
E.	një djalë fisnik	djali fisnik	një vajzë fisnike	vajza fisnike
Gj.	i, e një djali fisnik	i, e djalit fisnik	i, e një vajze fisnike	i, e vajzës fisnike
Dh.	një djali fisnik	djalit fisnik	një vajze fisnike	vajzës fisnike
K.	një djalë fisnik	djalin fisnik	një vajzë fisnike	vajzën fisnike
Rr.	prej një djali fisnik	prej djalit fisnik	prej një vajze fisnike	prej vajzës fisnike

Lakimi i emrit me një mbiemër të panyjshëm në numrin shumës bën: ca djem **fisnikë** – djemtë **fisnikë** / ca vajza **fisnike** – vajzat **fisnike**.

Vazhdo me lakimin e këtyre trajtave të shumësit nëpër rasat e tjera.

Mbiemri qëndron pas emrit: **nënë e dashur, mik i nderuar, atdhe i bukur**. Ai, në raste të rralla, mund të përdoret edhe para emrit: **e dashura nënë, i nderuari mik, i bukuri atdhe**. Ky përdorim i mbiemrit para emrit i jep atij vlerë kuptimore e shprehëse më të madhe.

Mbiemrat përdoren sidomos kur bëjmë përshkrimin e një personi apo të një sendi.

Çdo emër mund të lidhet me më shumë mbiemra, si p.sh.:

- Lora është **e mirë, e sjellshme, e edukuar dhe punëtore**. Ose:
- Artani është **i mirë, i sjellshëm, i edukuar dhe punëtor**.

Në rastet kur një mbiemër u përket dy a më shumë emrave, atëherë ai merr gjininë dhe numrin e emrit më të afërt. P.sh.:

- **Puna dhe kujdesi janë të nevojshëm**. Apo:
- **Kujdesi dhe puna janë të nevojshme**.

Emrat mashkullorë që në shumësin e pashquar marrin prapashtesën -e, kërkojnë që mbiemrat të jenë në gjininë femërore:

- vend **i bukur** – vende **të bukura,**
- send **i mirë** – sende **të mira,**
- gabim **i vogël** – gabime **të vogla,**
- mal **i lartë** – male **të larta,**
- qytet **i madh** – qytete **të mëdha.**

USHTRIME

1 Bëni përshtatjen e mbiemrit me emrin sipas gjinisë dhe numrit.

vajzë e sjellshme – djalë	djalë i zgjuar – djem
nxënës punëtor – nxënëse	kopsht i bukur – kopshte
gjest shembullor – sjellje	shkollë e madhe – shkolla
shoqe besnike – shok	lule e kuqe – lule
djalë krenar – vajzë	detyrë e vështirë – detyra

2 Lexojeni strofën e mëposhtme, gjeni mbiemrat dhe rishkruani mbi viza.

Gjuha jonë, sa e mirë
Sa e bukur, sa e gjerë!
Sa e lehtë sa e lirë!
Sa e bukur, sa e vlerë!

Gjeni dhe thoni përse të gjithë mbiemrat janë të gjinisë femërore? Cilit emër i përket?
Shkruaje emrin. _____

3 Plotëso tabelën sipas modelit të dhënë.

gjinia mashkullore njëjës	gjinia femërore njëjës	gjinia mashkullore shumës	gjinia femërore shumës
<i>nxënës i mirë</i>	<i>nxënëse e mirë</i>	<i>nxënës të mirë</i>	<i>nxënëse të mira</i>
<i>līs i lartë</i>			<i>ndërtesa</i>
<i>libër</i>	<i>mace e trashë</i>		
	<i>grua</i>	<i>njerëz punëtorë</i>	
<i>qen</i>			<i>këpucë të zeza</i>
<i>djalë i gëzuar</i>			<i>vajza</i>
	<i>arrë e fortë</i>	<i>gurë</i>	
<i>ujk dinak</i>	<i>dhelpër</i>		
		<i>trëndafila</i>	<i>lule të bukura</i>
<i>kalë i shpejtë</i>	<i>makinë</i>		
<i>lumë.....</i>	<i>rrugë e gjatë</i>		

EMRI - KATEGORIA E RASËS

lakimi i parë, i dytë, i tretë dhe i katërt

Emri në fjali mund të përdoret si kryefjalë, si pjesë plotësuese e kryefjalës ose e kallëzuesit, kundrinë e drejtë ose e zhdrejtë, përcaktor, rrethator, ndajshtim etj. Në varësi nga kjo ndryshon edhe forma e tij. P.sh.:

cila? ose kush?

si kryefjalë – Nëna na jep këshilla çdo ditë.

e cilës? ose e kujt?

si pjesë plotësuese e kryefjalës – Këshillat e nënës i dëgjojmë përherë.

cilën? ose kë?

si pjesë plotësuese e kallëzuesit – Ne e duam nënën si njeriun më të shtrenjtë në botë.

Në këto fjali, emri **nënë** merr forma të ndryshme në fjali, e me këtë ka edhe funksione të ndryshme.

Format e ndryshme që merr emri, duke u lidhur me fjalë të tjera në fjali, quhen **rasa**.

Gjuha standarde shqipe ka **pesë** rasa:

1. emëroren
2. gjinoren
3. dhanoren
4. kallëzoren
5. rrjedhoren

Ndërsa, ndryshimi i emrit nëpër rasa quhet **lakim**.

Emri lakohet në **numrin njëjës** dhe në **numrin shumës**, në **trajtën e pashquar** dhe në të shquarën.

NDARJA E EMRAVE NË LAKIME

Sipas mbaresës që marrin në rasën emërore, në trajtën e shquar, në numrin njëjës, emrat ndahen në katër lakime:

- Në **lakimin e parë** përfshihen emrat e gjinisë mashkullore që shquarsinë e bëjnë me mbaresën **-i**: *mal-i, laps-i, lis-i, nxënës-i, libr-i, burr-i, djal-i, vëlla-i, zër-i, fto-i* etj.

- Në **lakimin e dytë** bëjnë pjesë emrat mashkullore që kur shquhen marrin mbaresën **-u**: *shok-u, mik-u, zog-u, krah-u, njeri-u, dhe-u* etj.

- Në **lakimin e tretë** përfshihen emrat që kur shquhen marrin mbaresën **-a** dhe **-ja** (të gjithë emrat e gjinisë femërore): *nën-a, vajz-a, motr-a, klas-a, shkoll-a, lul-ja, nxënës-ja, shtëpi-a, pallto-ja, rrufe-ja* etj.

laps-i

rasa	Trajta e pashquar	Trajta e shquar
Emërore	(një) laps	lapsi
Gjinore	i,e (një) laps-i	i,e lapsi-t
Dhanore	(një) laps-i	lapsi-t
Kallëzore	(një) laps	lapsi-n
Rrjedhore	prej (një) laps-i	prej lapsi-t

shok-u

rasa	Trajta e pashquar	Trajta e shquar
Emërore	(një) shok	shoku
Gjinore	i,e (një) shok-u	i,e shoku-t
Dhanore	(një) shok-u	shoku-t
Kallëzore	(një) shok	shoku-n
Rrjedhore	prej (një) shok-u	prej shoku-t

nënë – nën-a

rasa	Trajta e pashquar	Trajta e shquar
Emërore	(një) nënë	nëna
Gjinore	i,e (një) nën-e	i,e nënë-s
Dhanore	(një) nën-e	nënë-s
Kallëzore	(një) nënë	nënë-n
Rrjedhore	prej (një) nën-e	prej nënë-s

të folur – të folur-it

rasa	Trajta e pashquar	Trajta e shquar
Emërore	(një) të folur	të folur-it
Gjinore	i,e (një) të folur-i	i,e të folur-it
Dhanore	(një) të folur-i	të folur-it
Kallëzore	(një) të folur	të folur-in
Rrjedhore	prej (një) të folur-i	prej të folur-it

- Në lakimin e katërt hyjnë emrat e gjinisë asnjane: *të mësuarit, të lexuarit, të folurit, të dëgjuarit* etj.

Mendoni dhe përgjigjuni:

1. Çfarë quajmë rasë?
2. Sa rasa ka gjuha shqipe standarde?
3. Çfarë quajmë lakim?
4. Në sa lakime i grupojmë emrat?

USHTRIME

- 1 Paraqitni lakimin e emrave: *nxënës, libër, djalë, vëlla, zë* dhe *ftua* sipas pasqyrave të librit.
- 2 Paraqitni lakimin e emrave: *mik, zog, krah, njeri, dhe*.
- 3 Vazhdoni me emrat e lakimit të tretë: *vajzë, motër, lule, nxënëse, shtëpi, kala*.
- 4 Lakoni emrat e gjinisë asnjane: *të ecurit, të mësuarit, të menduarit*.
- 5 Lidhni emrat me lakimet përkatëse:

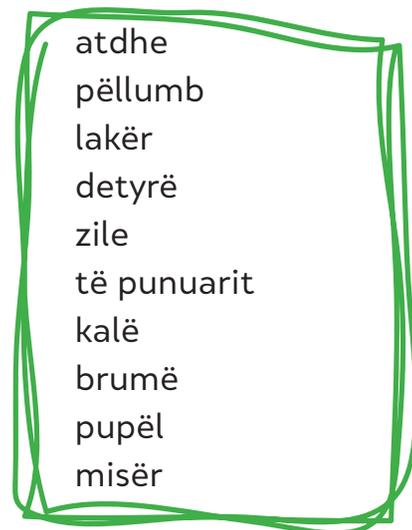

Lakimi i parë

Lakimi i dytë

Lakimi i tretë

Lakimi i katërt

PËREMRI VETOR

Lexojeni tekstin e mëposhtëm.

Nita zgjohet nga gjumi dhe bëhet gati për në shkollë. **Ajo** është nxënëse shumë e mirë. **Andi** është vëllai i saj. **Ai** është i vogël dhe ende nuk shkon në shkollë.

Unë do të bëhem mësuese – tha Nita. Po **ti**, çfarë do të bëhesh kur të rritesh? – e pyeti Blertën.

Nita dhe **Blerta** janë shoqe. **Ato** mësojnë bashkë me **Dritanin** dhe **Bledin**. **Ata** banojnë në lagjen e njëjtë. Edhe **ne** do të vijmë me **ju** në shkollë – shpesh thonë **ata**.

Mbase keni vënë re që fjalët e shkruara me shkronja më të zeza: **Nita, Andi, Blerta, Dritani** dhe **Bledi** janë zëvendësuar me fjalët e shkruara me të kuqe: **unë, ti, ai, ajo; ne, ju, ata, ato**. Pra, fjala që zëvendëson një emër të përmendur pak më parë në fjali quhet **përemër vetor**.

Përemri vetor përdoret në vend të një emri me qëllim që të shmanget përsëritja e tij.

Përemrat vetorë ndryshojnë formë sipas gjinisë, vetës dhe numrit.

Ata ndryshojnë edhe sipas funksionit që kryejnë në fjali.

Përemrat vetorë kanë **tri veta**: vetën e parë, të dytë dhe të tretë; **dy numra**: njëjës dhe shumës, siç janë paraqitur në tabelën e mëposhtme:

	njëjës	shumës
veta I	unë	ne
veta II	ti	ju
veta III	ai, ajo	ata, ato

a) Në **vetën e parë (unë, ne)** tregojmë

personin ose personat që flasin apo shkruajnë.

folësin

b) Në **vetën e dytë (ti, ju)** tregojmë:

personin ose personat me të cilët flasim apo të cilëve u shkruajmë.

bashkëfolësin

c) Në **vetën e tretë (ai / ajo; ata / ato)** tregojmë:

qenien ose sendin për të cilët flasim, që nuk është as folësi, as bashkëfolësi.

një të tretë

Duhet të dimë që përemrat e vetës së parë dhe të dytë kanë disa dallime prej përemrave të vetës së tretë, e ato janë:

	njëjës	shumës
veta I	unë	ne
veta II	ti	ju

	njëjës	shumës
veta III	ai	ata
	ajo	ato

√ përdoren vetëm për njerëz,
 √ nuk e zëvendësojnë emrin,
 √ nuk dallojnë gjininë, pra përdoren për të dy gjinitë.

√ përdoren për njerëz dhe sende,
 √ përdoren për të mos përsëritur emrin e thënë më parë, dhe
 √ dallojnë gjininë, pra kanë forma të ndryshme për të dy gjinitë.

LAKIMI I PËREMRAVE VETORË

Përemrat vetorë lakohen dhe ndryshojnë sipas rasave. Për të gjetur rasat e përemrave vetorë, ashtu si edhe për emrat, përdorim pyetjet:

Emërore: kush?

Gjinore: i, e kujt?

Dhanore: kujt?

Kallëzore: kë?

Rrjedhore: prej kujt?

Rasat	unë	ti	ai, ajo	ne	ju	ata, ato
Emërore	<i>unë</i>	<i>ti</i>	<i>ai, ajo</i>	<i>ne</i>	<i>ju</i>	<i>ata, ato</i>
Gjinore	---	---	<i>i... atij, asaj</i>	---	---	<i>i... atyre</i>
Dhanore	<i>mua, më</i>	<i>ty, të</i>	<i>atij i, asaj i</i>	<i>neve, na</i>	<i>juve, ju</i>	<i>atyre u</i>
Kallëzore	<i>mua, më</i>	<i>ty, të</i>	<i>atë e</i>	<i>ne, na</i>	<i>ju, ju</i>	<i>ata i, ato i</i>
Rrjedhore	<i>(prej) meje</i>	<i>(prej) teje</i>	<i>(prej) atij, asaj</i>	<i>(prej) nesh</i>	<i>(prej) jush</i>	<i>(prej) atyre</i>

Çfarë vërejmë nga kjo tabelë?

1. Përemrat vetorë gjatë lakimit në rasën dhanore e kallëzore, përveç trajtave të plota, kanë edhe trajta të shkurtra. Këto shërbejnë për të shprehur kundrinorin e drejtë dhe kundrinorin e zhdrejtë pa parafjalë. Ato mund të përdoren vetëm ose bashkë me trajtat e plota. P.sh.:

- A i tregove **atij**? – Jo. Nuk i tregova. (**atij** i ose vetëm **i**)
- A **e** takove **atë**? – Jo. Nuk **e** takova. (**atë e** ose vetëm **e**)

2. Përemrat vetorë të vetës së parë e të dytë nuk përdoren në rasën gjinore.

3. Për vetën e parë dhe të dytë, trajtat e shkurtra të rasave dhanore dhe kallëzore janë të njëllorja (**më, të, na, ju**). Rаса e tyre mund të përcaktohet vetëm me anë të pyetjeve **kujt?** ose **kë?** P.sh.:

Më kujtohet (**Kujt** i kujtohet? – Mua më kujtohet – rаса dhanore)
Më pa (**Kë e pa?** – Mua më pa – rаса kallëzore)

Të kujtohet (**Kujt** i kujtohet? – Ty të kujtohet – rаса dhanore)
Të pa (**Kë e pa?** – Ty të pa – rаса kallëzore)

Na kujtohet (**Kujt** i kujtohet? – Neve na kujtohet – rаса dhanore)
Na pa (**Kë e pa?** – Ne na pa – rаса kallëzore)

Ju kujtohet (**Kujt** i kujtohet? – Juve ju kujtohet – rаса dhanore)
Ju pa (**Kë e pa?** – Ju ju pa – rаса kallëzore)

Në fjali, përdoren shpesh pranë njëra-tjetrës dy trajta të shkurtra: e para e rasës dhanore, ndërsa e dyta e rasës kallëzore, si p.sh.:

Dafina **na e** tregoi vizatimin. (Kujt? neve **na**)
Dafina **na e** tregoi vizatimin. (Kë? atë (vizatimin) **e**)

Por shpesh, gjithashtu, këto dy trajta të shkurtra formojnë një trajtë të bashkuar, si: **ma, ta, ia** etj. P.sh.:

- Këtë libër **ma** dha **mua**. (Kujt? Mua **më** + (cilin?) atë (librin) **e**.)
Këtu trajta e parë është në dhanore, ndërsa e dyta në rasën kallëzore.

Në vazhdim do të shohim pasqyrën e trajtave të shkurtra të bashkuara. Bashkohen të gjitha trajtat e shkurtra të dhanores në njëjës dhe shumës me rasën kallëzore, por vetëm me vetën e tretë njëjës ose shumës.

Numri	Rasa dhanore		Rasa kallëzore veta III njëjës		Trajta e shkurtër e bashkuar	Shembuj
Njëjës	më	+	e	=	ma	Ma dha librin.
	të	+	e	=	ta	Ta dha librin.
	i	+	e	=	ia	Ia dha librin.
Shumës	na	+	e	=	na e	Na e dha librin.
	ju	+	e	=	jua	Jua dha librin.
	u	+	e	=	ua	Ua dha librin.

Numri	Rasa dhanore		Rasa kallëzore veta III njëjës		Trajta e shkurtër e bashkuar	Shembuj
Njëjës	më	+	e	=	m'i	M'i dha librat.
	të	+	e	=	t'i	T'i dha librat.
	i	+	e	=	ia	Ia dha librat.
Shumës	na	+	e	=	na i	Na i dha librat.
	ju	+	e	=	jua	Jua dha librat.
	u	+	e	=	ua	Ua dha librat.

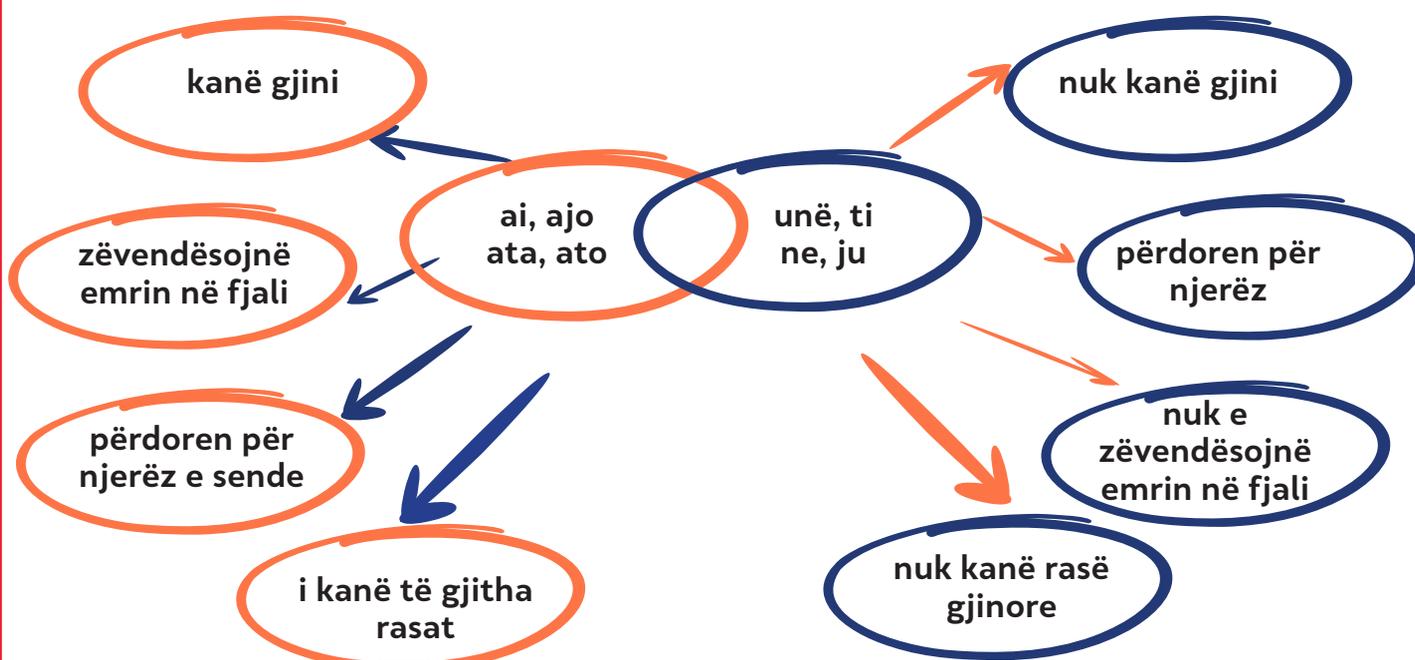
Vendi i trajtave të shkurtra në fjali

- Zakonisht, trajtat e shkurtra të përemrit vetor zënë vend para foljes, si p.sh.: **E duam** mësuesen tonë.
- Kur folja është në mënyrën lidhore ose në paskajore, trajta e shkurtër vendoset pas pjesëzës **të**: Duhet **ta** (të+e) **mësojmë** gjuhën. Erdhi **për të më** ndihmuar.
- Kur folja është në mënyrën urdhërore, në vetën e dytë njëjës dhe shumës (në formën pohore), trajta e shkurtër mund t'i ngjitet foljes prapa ose të futet në trup të saj, si p.sh.:

Tregoma edhe mua atë fotografi! Ose: **Ma** trego ...

Tregomani edhe mua, ju lutem! Ose: **Ma** tregoni ...

MBANI MEND

USHTRIME

- 1 Vazhdoni radhën e fjalisë së mëposhtme. Shkruani në fletore.
Mua më pëlqen muzika.

Ty të ...

Atij i ...

Asaj i ...

- 2 Vazhdoni radhën e fjalisë së mëposhtme. Shkruani në fletore.
Mua më pyeti mësuesja.

Ty të ...

Atë e ...

3 Plotësoni fjalitë me trajtat e shkurtra të bashkuara të përemrave vetorë.

_____ jep mua këtë fotografi.

Pakon _____ (ty) dërgova dje me postë.

Beni _____ mori topin Agimit dhe _____ dha Agronit.

Mësuesi _____ shpjegoi të gjitha fjalët që nuk i dija.

Kujt _____ dhe librin e gjuhës?

Zana _____ plotësoi dëshirat shoqeve.

Lulet _____ dhurova nënës për 8 Mars.

Dentisti _____ kontrollloi dhëmbët fëmijëve.

Mua _____ hoqi dhëmbin e prishur.

Dritani _____ rregulloi ty kompjuterin?

PËREMRI PRONOR

Lexoni fjalitë:

Kompjuteri **im** është më i ri se kompjuteri **yt**.

Shkolla **ime** është më e madhe se shkolla **jote**.

Klasa **jonë** është më e bukur se klasa **juaj**.

Qeni **ynë** është më i vogël se qeni **juaj**.

Shokët **e mi** janë më të sjellshëm se shokët **e tu**.

Çfarë tregojnë fjalët e shkruara me shkronja më të zeza?

Sigurisht që e keni qëlluar. Ato tregojnë se kujt i përket një pronë e caktuar apo kujt i përket diçka. Prandaj edhe quhen **përemra pronorë**.

Çdo përemër pronor ka dy palë trajta, në gjininë mashkullore dhe femërore, si dhe në numrin njëjës dhe shumës. P.sh.: libri **im**, fletorja **ime**; librat **e mi**, fletoret **e mia**.

Zakonisht, përemrat pronorë qëndrojnë pas emrave që përcaktojnë: nëna **ime**, vëllai **im**, shoqja e **saj**, shokët **e tyre** etj. Përyjashtim bëjnë disa përemra pronorë që shoqërojnë emra të farefisnisë. Në këto raste ata vendosen para emrit: **im** bir, **ime** bijë, **im** atë, **ime** ëmë etj.

Përemrat pronorë u përshtaten emrave në gjini, në numër, në rasë dhe në vetë.

Përemri pronor **i vetës së parë** tregon që sendi i përket folësit ose një grupi ku bën pjesë edhe folësi: shoku **im**, shoku **ynë**, shoqja **ime**, shoqja **jonë**.

Përemri pronor **i vetës së dytë** tregon që sendi i përket bashkëbiseduesit ose një grupi ku bën pjesë edhe bashkëbiseduesi: shoku **yt**, shoku **juaj**, shoqja **jote**, shoqja **juaj**.

Përemri pronor **i vetës së tretë** tregon se sendi i përket dikujt që nuk është i pranishëm ose që nuk merr pjesë në bisedë: *shoku i atij, shoku i asaj, shoqja e atij, shoqja e atyre.*

Përemrat pronorë: *i/e atij, i/e asaj, i/e atyre i hasim shpesh pa a-në nistore dhe shkruhen: i/e tij, i/e saj, i/e tyre.*

Përemrat pronorë lakohen bashkë me emrat nëpër rasi. Format e tyre do t'i japim në tabelat në vijim:

VETA E PARË PRONARI NJËJËS				
Rasa	Prona e gjinisë mashkullore		Prona e gjinisë femërore	
	Prona njëjës	Prona shumës	Prona njëjës	Prona shumës
Emërore	libri im	librat e mi	fletorja ime	fletoret e mia
Gjinore	i, e librit tim	i, e librave të mi	i, e fletores sime	i, e fletoreve të mia
Dhanore	librit tim	librave të mi	fletores sime	fletoreve të mia
Kallëzore	librin tim	librat e mi	fletoren time	fletoret e mia
Rrjedhore	(prej) librit tim	(prej) librave të mi	(prej) fletores sime	(prej) fletoreve të mia

VETA E PARË PRONARI SHUMËS				
Rasa	Prona e gjinisë mashkullore		Prona e gjinisë femërore	
	Prona njëjës	Prona shumës	Prona njëjës	Prona shumës
Emërore	libri ynë	librat tanë	fletorja jonë	fletoret tona
Gjinore	i, e librit tonë	i, e librave tanë	i, e fletores sonë	i, e fletoreve tona
Dhanore	librit tonë	librave tanë	fletores sonë	fletoreve tona
Kallëzore	librin tonë	librat tanë	fletoren tonë	fletoret tona
Rrjedhore	(prej) librit tonë	(prej) librave tanë	(prej) fletores sonë	(prej) fletoreve tona

VETA E DYTË
PRONARI NJËJËS

Rasa	Prona e gjinisë mashkullore		Prona e gjinisë femërore	
	Prona njëjës	Prona shumë	Prona njëjës	Prona shumë
Emërore	libri yt	librat e tu	fletorja jote	fletoret e tua
Gjinore	i, e librit tënd	i, e librave të tu	i, e fletores sate	i, e fletoreve të tua
Dhanore	librit tënd	librave të tu	fletores sate	fletoreve të tua
Kallëzore	librin tënd	librat e tu	fletoren tënde	fletoret e tua
Rrjedhore	(prej) librit tënd	(prej) librave të tu	(prej) fletores sate	(prej) fletoreve të tua

VETA E DYTË
PRONARI SHUMËS

Rasa	Prona e gjinisë mashkullore		Prona e gjinisë femërore	
	Prona njëjës	Prona shumë	Prona njëjës	Prona shumë
Emërore	libri juaj	librat tuaj	fletorja juaj	fletoret tuaja
Gjinore	i, e librit tuaj	i, e librave tuaj	i, e fletores suaj	i, e fletoreve tuaja
Dhanore	librit tuaj	librave tuaj	fletores suaj	fletoreve tuaja
Kallëzore	librin tuaj	librat tuaj	fletoren tuaj	fletoret tuaja
Rrjedhore	(prej) librit tuaj	(prej) librave tuaj	(prej) fletores suaj	(prej) fletoreve tuaja

VETA E TRETË
PRONARI NJËJËS I GJINISË MASHKULLORE

Rasa	Prona e gjinisë mashkullore		Prona e gjinisë femërore	
	Prona njëjës	Prona shumë	Prona njëjës	Prona shumë
Emërore	libri i tij	librat e tij	fletorja e tij	fletoret e tij
Gjinore	i, e librit të tij	i, e librave të tij	i, e fletores së tij	i, e fletoreve të tij
Dhanore	librit të tij	librave të tij	fletores së tij	fletoreve të tij
Kallëzore	librin e tij	librat e tij	fletoren e tij	fletoret e tij
Rrjedhore	(prej) librit të tij	(prej) librave të tij	(prej) fletores së tij	(prej) fletoreve të tij

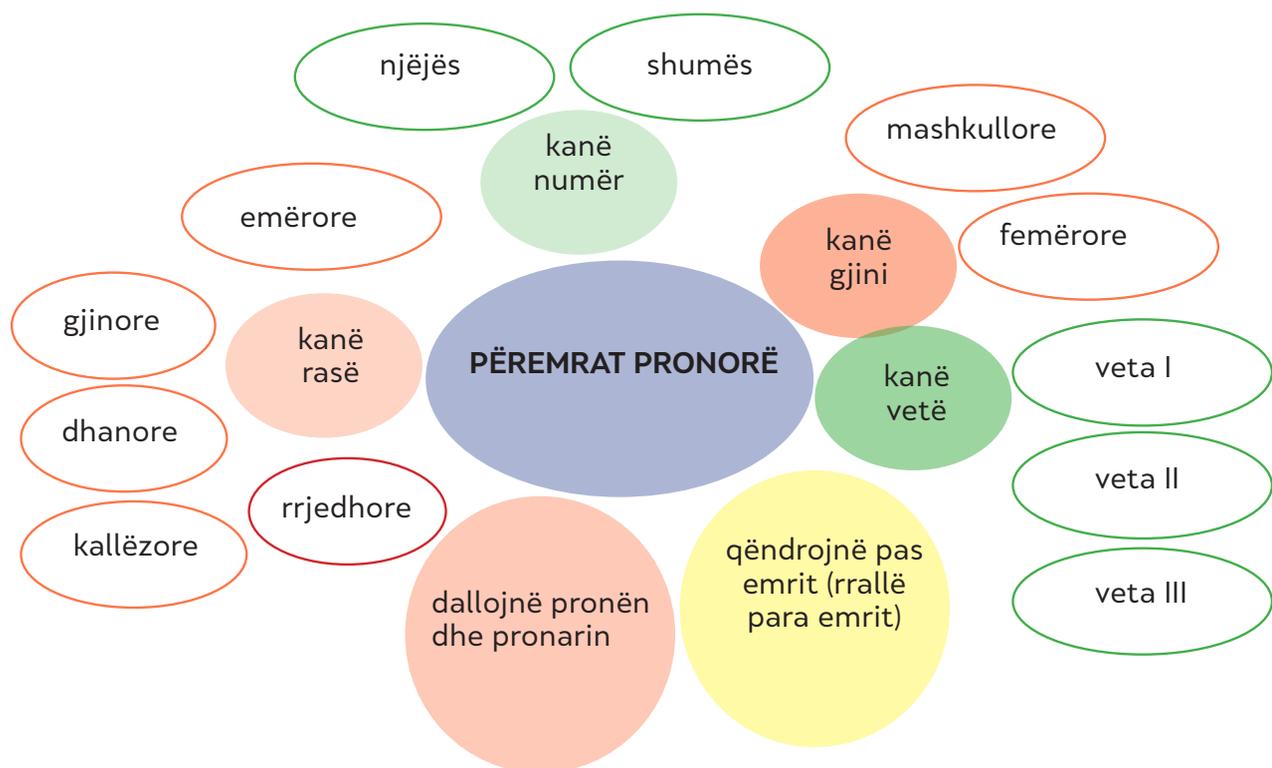
VETA E TRETË
PRONARI NJËJËS I GJINISË FEMËRORE

Rasa	Prona e gjinisë mashkullore		Prona e gjinisë femërore	
	Prona njëjës	Prona shumë	Prona njëjës	Prona shumë
Emërore	libri i saj	librat e saj	fletorja e saj	fletoret e saj
Gjinore	i, e librit të saj	i, e librave të saj	i, e fletores së saj	i, e fletoreve të saj
Dhanore	librit të saj	librave të saj	fletores së saj	fletoreve të saj
Kallëzore	librin e saj	librat e saj	fletoren e saj	fletoret e saj
Rrjedhore	(prej) librit të saj	(prej) librave të saj	(prej) fletores së saj	(prej) fletoreve të saj

VETA E TRETË
PRONARI SHUMËS I GJINISË MASHKULLLORE DHE FEMËRORE

Rasa	Prona e gjinisë mashkullore		Prona e gjinisë femërore	
	Prona njëjës	Prona shumës	Prona njëjës	Prona shumës
Emërore	libri i tyre	librat e tyre	fletorja e tyre	fletoret e tyre
Gjinore	i, e librit të tyre	i, e librave të tyre	i, e fletores së tyre	i, e fletoreve të tyre
Dhanore	librit të tyre	librave të tyre	fletores së tyre	fletoreve të tyre
Kallëzore	librin e tyre	librat e tyre	fletoren e tyre	fletoret e tyre
Rrjedhore	(prej) librit të tyre	(prej) librave të tyre	(prej) fletores së tyre	(prej) fletoreve të tyre

MBANI MEND

USHTRIME

1 Plotësoni fjalitë me përemrat pronorë: *time, im, sime, ime, juaj, jote, tanë, tonë, jonë, tona, yt*.

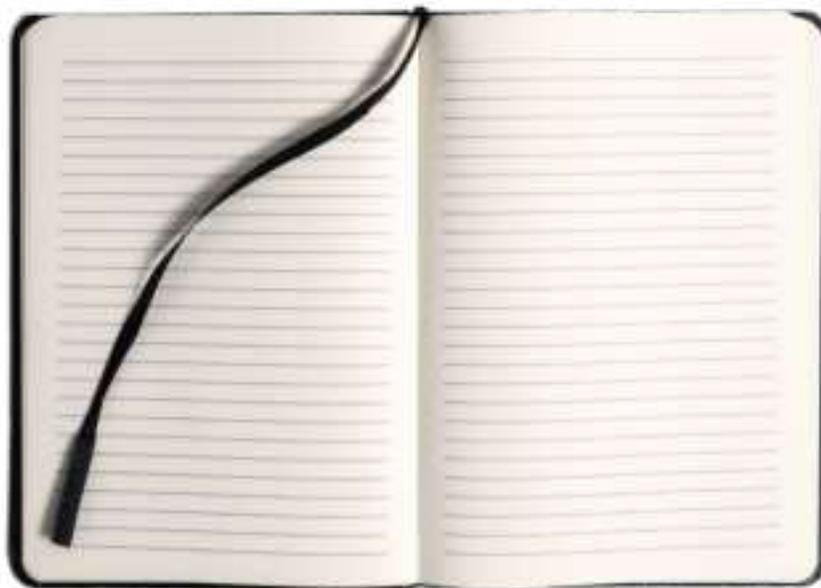
- Motra është studente, ndërsa vëllai është nxënës.
- Shoqet e motrës vijnë shpesh te ne dhe e përshëndetin nënën
- Ky është lapsi, kurse kjo është çanta
- Lagjja është më e madhe se lagjja
- Nëpër qytetin kalon një lumë.
- Baballarët janë mjekë, ndërsa nënat janë mësuese.

2 Përemrat pronorë në kllapa, shkruani në vetën, numrin dhe rasën e duhur.

- Unë me vëllain (yt) mësojmë në një klasë.
- Shokët (im) luajnë futboll me shokët (yt).
- Kopshti i shtëpisë (juaj) është shumë i madh.
- Në shkollën (jonë) ka shumë nxënës.
- Përballë banesës (ime) është një park i bukur.

3 Lakoni përemrat pronorë bashkë me emrat e fjalive të dhëna. Shkruani në fletore.

- *Oborri im është i bukur.*
- *Motra ime është studente.*
- *Shkolla jonë është e madhe.*
- *Kopshti ynë ka shumë lule.*

NUMËRORI

Numërorët përdoren në sistemin e numërimit, në veprimet matematikore ose si përcaktues të sasisë së gjërave. Ata mund të përdoren më vete: *tre, katër, pesë, gjashtë* (3, 4, 5, 6); *një e dyta, dy të tretat, pesë të gjashtat* ($1/2$, $2/3$, $5/6$); $10 + 5 = 15$; $6 \times 2 = 12$; $100 : 4 = 25$; ose përdoren para emrit dhe përcakton sasinë e sendeve *pesë libra, tetë karrige, tridhjetë nxënës* etj.

Numërori tregon numra abstraktë ose sasi të caktuar sendesh a qeniesh të një lloji.

Në fakt, sasi tregojnë edhe disa fjalë të tjera, si: *shumë, pak, disa* apo *ca* etj., por në këto raste sasia është e pacaktuar, prandaj këto fjalë janë përemra të pacaktuar. Gjithashtu, edhe numërorët rreshtorë nuk bëjnë pjesë te grupi i numërorëve, por për nga kuptimi dhe struktura morfologjike janë sistemuar në kategorinë e mbiemrave marrëdhëniorë.

Kemi dy lloje të numërorëve: **numërorë të mirëfilltë** dhe **thyesa**.

Numërorë të mirëfilltë janë numërorët themelorë. Zakonisht këta përdoren si elemente të sistemit të numërimit ose në veprime matematikore. P.sh.: $2 + 4 = 6$; $5 \times 5 = 25$ etj. Ata mund të përdoren edhe të shoqëruar nga emra dhe tregojnë sasi të caktuar sendesh: *dy shokë, pesë dritare, një derë, katërmbëdhjetë* klasa. Veç kësaj, numërorët mund të përdoren edhe:

- **për të caktuar kohën:** *në orën 15, në orën 8 e 30* etj.
- **për të treguar datën:** *më 18 shkurt 2015, më 7 shtator 2024, 22.11.1908* etj.
- **të emëruar:** *të dytë, të tretë, të pestët* etj.
- **për të treguar një sasi të përafërt:** *2-3 orë, 4-5 ditë, 7-8 nxënës* etj.

Numërorët kur shoqërohen me emra nuk kanë asnjë kategori gramatikore. Në këto raste, lakohet vetëm emri, ndërsa numërori mbetet i njëjtë. Përfundim bën vetëm numërori **tre**, i cili ka formë të veçantë për gjininë mashkullore (*tre nxënës, tre lapsa*) dhe formë të veçantë për gjininë femërore (*tri nxënëse, tri fletore, tri vajza*).

Përveç numrave të plotë, kemi edhe numra që nuk tregojnë njësi të plota, por pjesë të një ose disa njësie. Këta numra quhen **thyesa**.

Thyesat janë numërorë që tregojnë sasi ose pjesë të caktuara të sendeve.

Thyesat janë shprehje numërore të përbëra prej dy elementesh: një numër i plotë dhe një mbiemër prejnumëror i emëruar i gjinisë femërore: *një e dyta, dy të tretat, një e katërta* etj. Shpeshherë, në komunikim të përditshëm, në vend të thyesës *një e dyta* ($1/2$) e përdorim fjalën **gjysma**, ndërsa për *një e katërta* ($1/4$) **një çerek**.

Sipas mënyrës së formimit, dallojmë **katër grupe** numërorësh:

1. **fjalë të parme:** numrat 0-10 (*një, dy, tre, katër, pesë, gjashtë, shtatë, tetë, nëntë, dhjetë*).

2. **fjalë të përngjitura:** numrat 11-19 (*njëmbëdhjetë, dymbëdhjetë, ... nëntëmbëdhjetë*).

3. **fjalë të përbëra:** numrat 30, 50, 60, 100, 300 etj. (*tridhjetë, pesëdhjetë, gjashtëdhjetë, ...*).

4. **shprehje:** numrat 22, ... 34, ... 91, ... 109, ... 876, ... 1238 (*njëzet e dy, tridhjetë e katër, nëntëdhjetë e një, njëqind e nëntë, tetëqind e shtatëdhjetë e gjashtë, një mijë e dyqind e tridhjetë e tetë*).

USHTRIME

1 Si quhen numërorët e dhënë më poshtë:

1, 2, 3 ... 18 shkurt 2024, 12.10.1998

$3 + 3 = 6$; $2 \times 4 = 8$ ora 13, në orën 9 e 30

2 Shkruani me fjalë thyesat: $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{6}{10}$.

3 Shkruani nga pesë numërorë që janë: *fjalë të parme, fjalë të përngjitura, fjalë të përbëra dhe shprehje*.

4 Shkruani me fjalë numrat: 3 djem, 3 vajza, 70, 40, 80, 28, 39, 64, 47, 204, 632.

PËRFORCIMI 3

1 Rretho prapashtesën e saktë. Gjinia femërore e emrave formohet kur emrave mashkullorë, në numrin njëjës, në trajtën e pashquar u shtojmë këto prapashtesa:

-e	-u	-es
-ashë	-eshë	-ishë
-o	-a	-ë
-ushë	-oshë	-ashë

2 Shkruaj gjininë femërore të emrave të shënuar më poshtë.

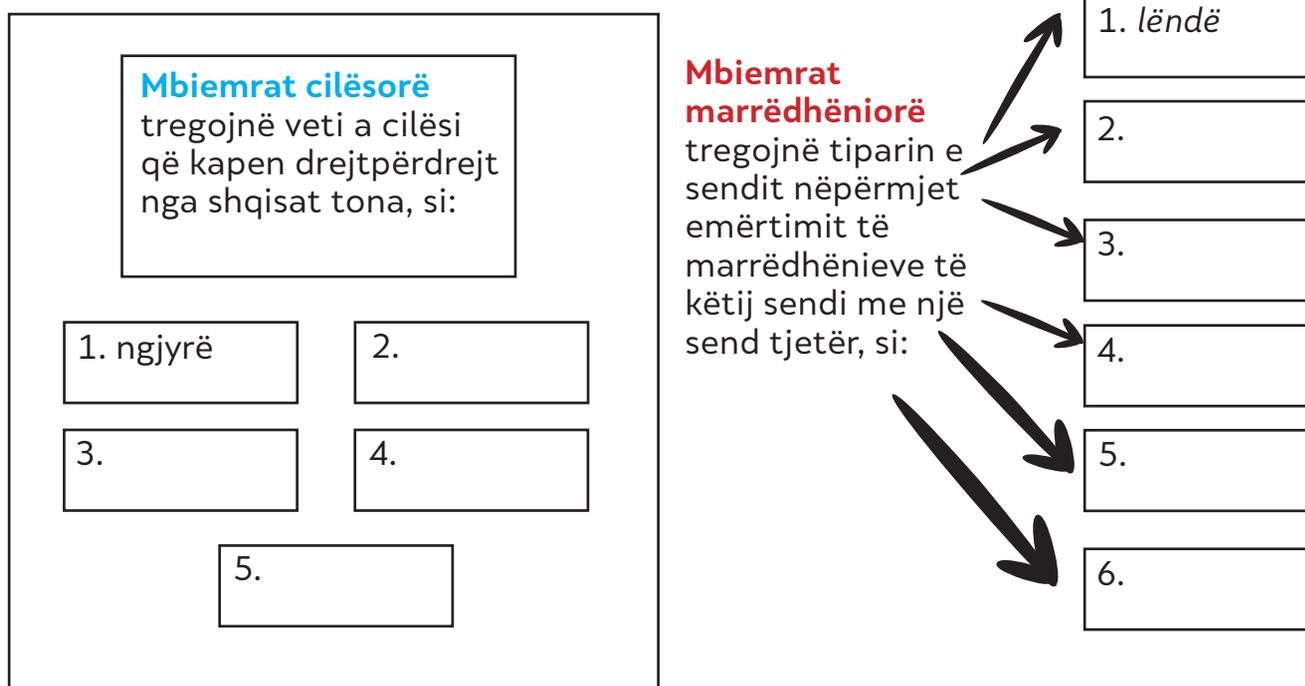
mjek -	drejtor -	maçok -
ka -	anglez -	xhaxha -
punëtor -	student -	plak -
dash -	gjysh -	dre -
nxënës -	nip -	shok -

3 Shkruaj shumësin e emrave të dhënë:

njëjës	shumës	njëjës	shumës
çantë		rrezik	
kompjuter		shoqe	
telefon		nip	
kuti		mik	
portokall		gjarpër	
shtëpi		lumë	
dritare		plak	
derë		breg	
tavolinë		dajë	
dorë		mur	

4 Përpiqu të formosh numrin shumë të emrave: *lumturi, kollë, thekër, perëndim, uthull, guxim*; ose emrat: *pantallona, të holla, perime, makarona, gërshërë* t'i kthesh në numrin njëjës. Përse nuk mundesh?

5 Plotëso diagramin.

6 Shkruaj mbiemrat në kolonat përkatëse: *i hekurt, i bardhë, i artë, i pambuktë, i kuq, i ëmbël, i sotëm, besnik, i lumtur, natyrore*.

mbiemër cilësor	mbiemër marrëdhëniore

7 Lidh emrin me mbiemrin përkatës.

gjellë
ylber
papagall
dritare
erë
ditë
gazetë
bukë

e djeshme
pranverore
e shijshme
e grunjtë
e fortë
e madhe
i vogël
shumëngjyrësh

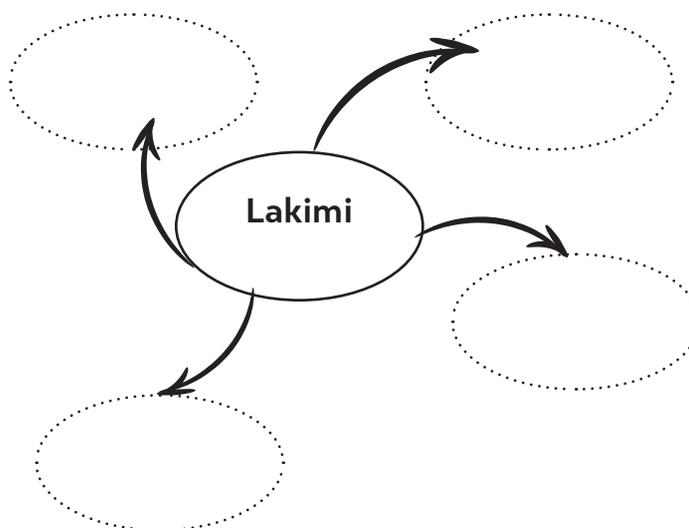
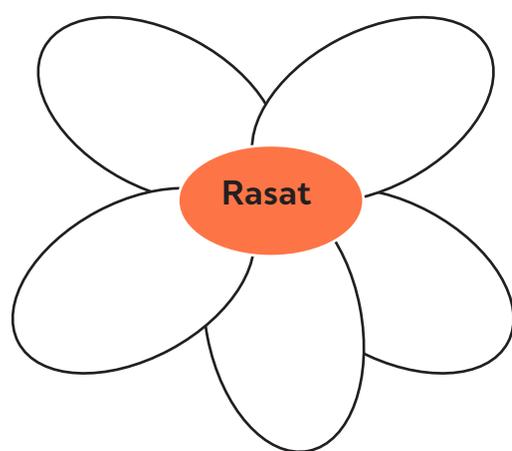
muzikë
përgjegjësi
qytet
dyer
rrugë
duar
shtëpi
male

të bukura
të gjera
të pastra
e madhe
të mëdha
të larta
e këndshme
i madh

8 Bëni përshtatjen e mbiemrit me emrin sipas gjinisë, numrit dhe rasës.

lule të bukura – pëllumba	libër i ri – libra
burra punëtorë – gra	fustan i ri – fustane
lajm i gëzuar – ditë	tavolinë e madhe – tavolina
mbesa të vogla – nipa.....	shoqe e mirë – shok
djalë i zgjuar – vajza	djalë zemërmirë – vajzë

9 Plotëso diagramet.

10 Ndahuni në grupe dhe lakoni emrat:

Grupi I: fletore, baba, krah, të folurit.

Grupi II: libër, shteg, mollë, të verdhët.

11 Plotësoni fjalitë me trajtat e shkurtra përkatëse.

<i>Atij pëlqen futbolla.</i>	<i>Teuta jep mua një libër.</i>
<i>Mua pëlqen muzika.</i>	<i>Unë ty kam shok.</i>
<i>Shokun takova në shkollë.</i>	<i>Atë duan të gjithë.</i>
<i>Librat lë mbi tavolinë.</i>	<i>Ne presin shumë punë.</i>
<i>Ne çdo ditë lajmë dhëmbët.</i>	<i>Juve jemi mirënjohës.</i>

12 Shkruani rasën në të cilën janë përdorur trajtat e shkurtra të përemrave vetorë.

Ata flasin për ne.(rasa kallëzore).....
Unë të jap ty një libër.
Ai më shikon mua nga dritarja.
Pranë teje ndjehem i lumtur.
Ne shkojmë në shkollë me atë.
Rrugës e takuam edhe Mimosën.

13 Plotësoni fjalitë e mëposhtme me përemrat pronorë në gjininë, numrin, vetën dhe rasën e duhur.

Unë me familjen banojmë në fshat. Fshati është shumë i bukur.
Në fshatin kalon një lumë. Motra është nxënëse, kurse vëllai është student. Ne kemi shumë shokë. Shokët jetojnë me familjet
Motra ka shoqet Edhe vëllai ka shokët Shoqet dhe shokët shpesh vijnë tek ne në shtëpinë Shtëpia ka një kopsht. Kopshti i shtëpisë është plot me lule të bukura. Prej shpërndahet një aromë e këndshme.

FORMAT VEPRORE DHE JOVEPRORE TË FOLJES

Foljet, në përgjithësi, veprimin e shprehin në dy forma:

- në formën **veprore (aktive)** dhe
- në formën **joveprore (pasive)**.

Të shohim nga se dallohen këto dy forma.
T'i lexojmë këto dy fjali:

- Nëna **përgatit** drekën.
- Arta **përgatitet** për në shkollë.

Në ç'kohë është folja **përgatit** në fjalinë e parë? – Në kohën e tashme.
Edhe në fjalinë e dytë folja **përgatitet** është në kohën e tashme, por ajo është në formën joveprore.

Nga se dallohet forma joveprore **përgatitet** nga forma vepore **përgatit**?
Kjo formë dallohet nga **mbaresa**: **përgatit-em**, **përgatit-esh**, **përgatit-et**.

T'i lexojmë tani fjalitë e mëposhtme:

- Nëna **përgatiti** drekën.
- Arta **u përgatit** për në shkollë.

Si në fjalinë e parë, edhe në fjalinë e dytë folja **përgatit** (**përgatiti**, **u përgatit**) është përdorur në kohën e **kryer të thjeshtë**. Por, në fjalinë e parë folja është në formën vepore, kurse në të dytën është në formën joveprore.

Nga se dallohen këto dy forma në këtë kohë?

(unë) **përgatita** drekën dhe (unë) **u përgatita** për në shkollë.

Tani në fjalitë:

- Nëna **ka përgatitur** drekën.
- Arta **është përgatitur** për në shkollë.

Foljet janë në **kohën e kryer**. Koha e kryer e formës vepore **ka përgatitur** është formuar me anë të foljes ndihmëse **kam**, kurse koha e kryer e formës joveprore **është përgatitur**, formohet me foljen **jam**.

Pra, forma **veprore** dhe forma **joveprore** dallohen nga njëra-tjetra:

- nga **mbaresat** (përgatit – përgatit-em),
- nga **pjesëza u** (përgatiti – u përgatit) dhe
- nga **foljet ndihmëse kam** dhe **jam** (**kam** përgatitur – **jam** përgatitur).

Le të shohim si zgjedhohet folja **mendoj** në të dy format në **kohën e tashme, të ardhme, të pakryer, të kryer të thjeshtë dhe të kryer.**

koha e tashme		koha e ardhme		koha e pakryer	
forma veprare	forma joveprare	forma veprare	forma joveprare	forma veprare	forma joveprare
mendoj	mendoh em	do të mendoj	do të mendoh em	mendoja	mendoh esha
mendon	mendoh esh	do të mendosh	do të mendoh esh	mendoje	mendoh eshe
mendon	mendoh et	do të mendojë	do të mendoh et	mendonte	mendoh ej
mendojmë	mendoh emi	do të mendojmë	do të mendoh emi	mendonim	mendoh eshim
mendonin	mendoh eni	do të mendonin	do të mendoh eni	mendonit	mendoh eshit
mendojnë	mendoh en	do të mendojnë	do të mendoh en	mendonin	mendoh eshin

Në **kohën e tashme, të ardhme dhe të pakryer** format veprare dhe joveprare dallohen nga mbaresat e ndryshme.

koha e kryer e thjeshtë	
forma veprare	forma joveprare
mendova	u mendova
mendove	u mendove
mendoi	u mendua
menduam	u menduam
menduat	u menduat
menduan	u menduan

Në kohën e **kryer të thjeshtë** forma joveprare dallohet nga forma veprare nga pjesëza **u** para foljes.

koha e kryer	
forma veprare	forma joveprare
kam menduar	jam menduar
ke menduar	je menduar
ka menduar	është menduar
kemi menduar	jemi menduar
keni menduar	jeni menduar
kanë menduar	janë menduar

Në **kohën e kryer** dhe në kohët e tjera të përbëra të kohës së shkuar, format veprorë dhe joveprorë dallohen nga njëra-tjetra nga foljet ndihmëse **kam** për formën veprorë dhe **jam** për formën joveprorë.

Mbani mend

Foljet në formën joveprorë kanë këto mbaresa:

me mbaresa koha e tashme koha e ardhme koha e pakryer	me pjesëzën u koha e kryer e thjeshtë	me foljen ndihmëse jam koha e kryer koha më se se e kryer koha e kryer e tejshkuar
--	---	---

Forma joveprorë

a) **në kohën e tashme:** -(h)em, -(h)esh, -(h)et, -(h)emi, -(h)eni, -(h)en.

b) **në kohën e pakryer:** -(h)esha, -(h)eshe, -(h)ej, -(h)eshim, -(h)eshit, -(h)eshin.

c) Forma joveprorë e kohës së **kryer të thjeshtë** formohet duke marrë përpara foljet pjesëzën **u**.

ç) Për të formuar formën joveprorë të **kohëve të përbëra të së shkuarës** (kohën e kryer, më se të kryer, të kryerën e tejshkuar) përdoret folja ndihmëse **jam**.

USHTRIME

1 Shkruaj formën joveprorë përkatëse të foljeve veprorë:

<i>laj – lahem</i>	<i>mat –</i>	<i>vesh –</i>
<i>laje –</i>	<i>maste –</i>	<i>vishje –</i>
<i>lau –</i>	<i>matët –</i>	<i>vishte –</i>
<i>kam larë –</i>	<i>do të mat –</i>	<i>veshe –</i>
<i>do të lash –</i>	<i>kemi matur –</i>	<i>ka veshur –</i>

2 Ndaj foljet e mëposhtme në dy grupe: në grupin e foljeve të formës veprorë dhe në grupin e foljeve të formës joveprorë.

morët, lahej, u nisa, këndonte, është kthyer, u pendua, kishte mësuar, ndaloj, arritët, do të shkojnë, ishte lodhur, u la, kreh, do të vishem, mendohej, u lodha.

3 Nga foljet e mëposhtme zgjidh pesë nga ato që mund të përdoren edhe në formën veprorë, edhe në formën joveprorë dhe krijo 10 fjali me to.

gëzoj, qëndroj, zhyt, eci, ndodh, largoj, nis, bërtas, lëndoj, shkoj, laj, mendoj, zbukuroj.

Kujdes!

Jo të gjitha foljet përdoren në të dy format. Disa përdoren vetëm në njërin formë, p.sh.: **kollitem**.

MËNYRA DËFTORE

Mënyra dëftore kryesisht shpreh modalitetin e vërtetësisë. Kjo do të thotë që veprimi i shprehur nga folja në mënyrën dëftore paraqitet si i vërtetë. Dëftorja ka numrin më të madh të kohëve. Kjo i jep mundësi asaj të përcaktojë më me saktësi çastin e kryerjes së një veprimi, në **kohën e tashme**, në **të shkuarën** ose në **të ardhmen**.

Mënyra dëftore ka **8 kohë**, të cilat janë paraqitur në tabelën e mëposhtme.

MËNYRA DËFTORE							
Koha e tashme	Koha e shkuar					Koha e ardhme	
Koha e tashme	Koha e pakryer	Koha e kryer e thjeshtë	Koha e kryer	Koha më se e kryer	Koha e kryer e tejshkuar	Koha e ardhme	Koha e ardhme e përparme

Nga këto tetë kohë, 4 prej tyre janë **kohë të thjeshta (sintetike)** dhe 4 janë **kohë të përbëra (analitike)**.

Kohë të thjeshta të mënyrës dëftore janë:

- Koha e tashme** - Beni **shkon** në shkollë dhe **mëson** mirë.
- Koha e pakryer** - Beni **shkonte** në shkollë dhe **mësonte** mirë.
- Koha e kryer e thjeshtë** - Beni **shkoi** në shkollë dhe **mësoi** mirë.
- Koha e ardhme** - Beni **do të shkojë** në shkollë dhe **do të mësojë** mirë.

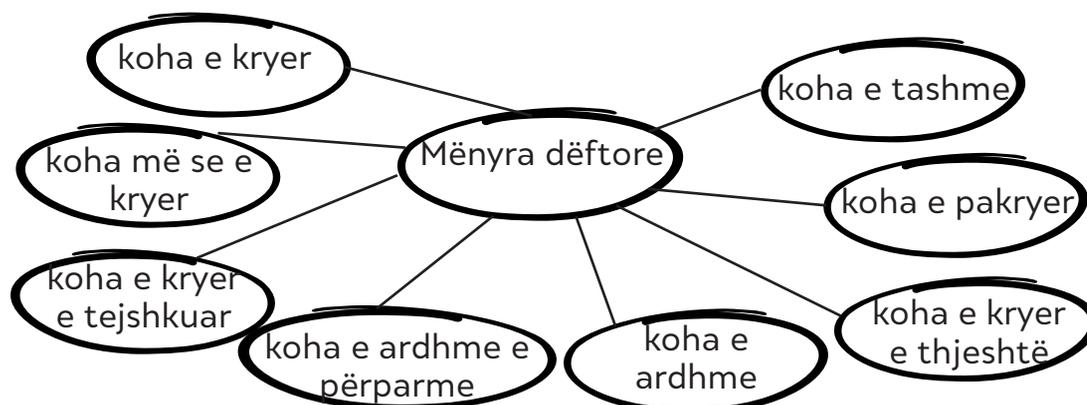
Quhen të thjeshta sepse formohen kryesisht me mbaresa që i shtohen foljes.

Kohë të përbëra të mënyrës dëftore janë:

- Koha e kryer** - Beni **ka shkuar** në shkollë dhe **ka mësuar** mirë.
- Koha më se e kryer** - Beni **kishte shkuar** në shkollë dhe **kishte mësuar** mirë.
- Koha e kryer e tejshkuar** - Beni **pat shkuar** në shkollë dhe **pat mësuar** mirë.
- Koha e ardhme e përparme** - Beni **do të ketë shkuar** në shkollë dhe **do të ketë mësuar** mirë.

Quhen të përbëra sepse formohen me foljen ndihmëse **kam** ose **jam** dhe pjesoren e foljes.

Të shohim dhe ta analizojmë diagramin e kohëve të mënyrës dëftore.

Koha e kryer

Gjeni foljet dhe rishkruani në fletore.

Njëherë, në një kohë, e kanë takuar një njeri të ditur dhe e kanë pyetur:

- Si e ke fituar gjithë këtë dituri?

Njeriu është përgjigjur:

Çfarë nuk kam ditur, kam pyetur të tjerët, por më së shumti kam mësuar duke lexuar libra.

Foljet *kanë takuar, kanë pyetur, ke fituar, është përgjigjur, kam ditur, kam pyetur, kam mësuar* janë në kohën e kryer.

Foljet në kohën e kryer tregojnë një veprim të përfunduar në të shkuarën, por që nuk i ka shkëputur lidhjet me çastin e ligjërit.

Në gjuhën shqipe, por edhe në gjuhët e tjera, koha e kryer është kohë e përbërë, apo siç quhet analitike, sepse përbëhet prej dy pjesësh.

Forma veprorë e kohës së kryer ndërtohet kur **pjesores** së foljes ia paravendosim format vetore të foljes **kam** në kohën e tashme. P.sh.: **kam** (*ke, ka, kemi, keni, kanë*) **lexuar, pyetur, ditur, takuar** etj.

tur, takuar etj.

Forma joveprorë e kohës së kryer ndërtohet kur **pjesores** së foljes ia paravendosim format vetore të foljes **jam** në kohën e tashme. P.sh.: **jam** (*je, është, jemi, jeni, janë*) **përgjigjur, ulur, larë, gëzuar** etj.

Në vazhdim po japim zgjedhimin e disa foljeve në kohën e kryer në formën veprorë dhe joveprorë.

	kam
kam pasur	kemi pasur
ke pasur	keni pasur
ka pasur	kanë pasur

lexoj: kam lexuar, ke lexuar, ka lexuar, kemi lexuar, keni lexuar, kanë lexuar.

pyes: kam pyetur, ke pyetur, ka pyetur, kemi pyetur, keni pyetur, kanë pyetur.

	jam
kam qenë	kemi qenë
ke qenë	keni qenë
ka qenë	kanë qenë

di: kam ditur, ke ditur, ka ditur, kemi ditur, keni ditur, kanë ditur.

ulem: jam ulur, je ulur, është ulur, jemi ulur, jeni ulur, janë ulur.

USHTRIM

1 Zgjedhoni me gojë foljet *mësoj, laj, nis, përgatit, gëzoj* në kohën e kryer në formën veprorë dhe joveprorë.

Koha më se e kryer

Foljet në kohën më se të kryer tregojnë një veprim të përfunduar para një çasti të caktuar të së shkuarës.

Edhe koha më se e kryer është kohë e përbërë. Forma veprorë e më se të kryerës ndërtohet kur **pjesores** së foljes ia paravendosim format vetore të foljes **kam** në kohën e pakryer. P.sh.: **kisha (kishe, kishte, kishim, kishit, kishin) mësuar, folur, rënë, ngrënë** etj.

Forma joveprorë e kohës së kryer ndërtohet kur pjesores së foljes ia paravendosim format vetore të foljes **jam** në kohën e pakryer. P.sh.: **isha (ishe, ishte, ishim, ishit, ishin) lodhur, bërë, mësuar, mërzitur** etj.

Të shohim zgjedhimin e disa foljeve në kohën më se të kryer.

kuptoj: *kisha kuptuar, kishe kuptuar, kishte kuptuar; kishim kuptuar, kishit kuptuar, kishin kuptuar.*

flas: *kisha folur, kishe folur, kishte folur; kishim folur, kishit folur, kishin folur.*

dua: *kisha dashur, kishe dashur, kishte dashur; kishim dashur, kishit dashur, kishin dashur.*

nisem: *isha nisur, ishe nisur, ishte nisur; ishim nisur, ishit nisur, ishin nisur.*

	kam
<i>kisha pasur</i>	<i>kishim pasur</i>
<i>kishe pasur</i>	<i>kishit pasur</i>
<i>kishte pasur</i>	<i>kishin pasur</i>

	jam
<i>kisha qenë</i>	<i>kishim qenë</i>
<i>kishe qenë</i>	<i>kishit qenë</i>
<i>kishte qenë</i>	<i>kishin qenë</i>

USHTRIM

1 Zgjedhoni me gojë foljet *mësoj, laj, nis, përgatit*, gëzoj në kohën më se të kryer në formën veprorë dhe joveprorë.

Koha e kryer e tejskUAR

E kryera e tejskUAR është kohë e përbërë, e cila ndërtohet kur **pjesores** së foljes ia paravendosim format vetore të foljes **kam** në kohën e kryer të thjeshtë. P.sh.: **pata (pate, pat(i), patëm, patët, patën) shkruar, vendosur, thënë, hyrë** etj.

Forma joveprore e kohës së kryer të tejskUAR ndërtohet kur **pjesores** së foljes ia paravendosim format vetore të foljes **jam** në kohën e kryer të thjeshtë. P.sh.: **qeshë (qe, qe, qemë, qetë, qenë) larë, ngritur, mbyllur, bërë** etj.

Edhe foljet në kohën e kryer të tejskUAR tregojnë një veprim të përfunduar para një çasti të caktuar të së shkUARës. Në fakt, kjo kohë është e ngjashme me më se të kryerën. Madje, këto dy forma gramatikore sinonime mund të zëvendësohen me njëra-tjetrën. Në përdorim të përditshëm, shumë më dendur përdoret më se e kryera, kurse e kryera e tejskUAR haset më rrallë.

Të njihemi me zgjedhimin e disa foljeve në kohën e kryer të tejskUAR.

shkruaj: *pata shkruar, pate shkruar, pati shkruar, patëm shkruar, patët shkruar, patën shkruar.*

hyj: *pata hyrë, pate hyrë, pati hyrë, patëm hyrë, patët hyrë, patën hyrë.*

them: *pata thënë, pate thënë, pati thënë, patëm thënë, patët thënë, patën thënë.*

lahem: *qeshë larë, qe larë, qe larë, qemë larë, qetë larë, qenë larë.*

kam
<i>pata pasur</i>
<i>pate pasur</i>
<i>pati pasur</i>
<i>patëm pasur</i>
<i>patët pasur</i>
<i>patën pasur</i>

jam
<i>pata qenë</i>
<i>pate qenë</i>
<i>pati qenë</i>
<i>patëm qenë</i>
<i>patët qenë</i>
<i>patën qenë</i>

USHTRIM

1 Zgjedhoni me gojë foljet *mësoj, laj, nis, përgatit, gëzoj* në kohën e kryer të tejskUAR në formën veprorë dhe joveprore.

Koha e ardhme e përparme

Koha e ardhme e përparme ndërtohet duke i paravendosur **pjesores së foljes**, format vetore të foljes ndihmëse **kam** në të ardhmen: *do të kem mësuar, do të kem lexuar, do të kem fjetur, do të kem larë* etj.

Për ta ndërtuar formën joveprore të kësaj kohe përdorim format vetore të foljes ndihmëse **jam** në **të ardhmen**: *do të jem kthyer, do të jem larë, do të jem fshehur* etj.

kam

do të kem pasur do të kemi pasur
do të kesh pasur do të keni pasur
do të ketë pasur do të kenë pasur

punoj: *do të kem punuar, do të kesh punuar, do të ketë punuar, do të kemi punuar, do të keni punuar, do të kenë punuar.*

jam

do të kem qenë do të kemi qenë
do të kesh qenë do të keni qenë
do të ketë qenë do të kenë qenë

hyj: *do të kem hyrë, do të kesh hyrë, do të ketë hyrë, do të kemi hyrë, do të keni hyrë, do të kenë hyrë.*

kthehem: *do të jem kthyer, do të jesh kthyer, do të jetë kthyer, do të jemi*

kthyer, do të jeni kthyer, do të jenë kthyer.

USHTRIM

1 Zgjedhoni me gojë foljet *mësoj, laj, nis, përgatit, gëzoj* në kohën e ardhme të përparme në formën veprare dhe joveprore.

MBANI MEND

- > Me anë të mënyrës dëftore folësi e paraqet veprimin si të vërtetë.
- > Mënyra dëftore ka **tetë kohë**:
 - kohën e tashme,
 - kohën e pakryer,
 - kohën të kryer të thjeshtë,
 - kohën e kryer,
 - kohën më se të kryer,
 - kohën e kryer të tejshkuar.
 - kohën e ardhme dhe
 - kohën e ardhme të përparme.
- > Nga këto tetë kohë, 4 prej tyre janë **kohë të thjeshta** dhe 4 janë **kohë të përbëra**.
- > **Të thjeshta** janë: koha e tashme, koha e pakryer, koha e kryer e thjeshtë dhe koha e ardhme.
- > **Të përbëra** janë: koha e kryer, koha më se e kryer, e kryer e tejshkuar dhe koha e ardhme e përparme.
- > Kohë të thjeshta quhen sepse formohen kryesisht me mbaresa që i shtohen foljes.
- > Kohë të përbëra quhen sepse formohen me foljen ndihmëse **kam** ose **jam** dhe pjesoren e foljes.

MËNYRA URDHËRORE

Lexoni këto fjali:

- Blerim, **nisu** menjëherë!
- Mos **vraponi** shpejt se mund të lodheni!
- Nesër **sille** librin se më duhet!
- Kur të hysh në klasë, **mos bëj** zhurmë!
- Të lutem, **më jep** një gotë ujë se vdiqa!

Fjalët e shkruara me shkronja më të zeza janë folje të përdorura në mënyrën urdhërore. Foljet në mënyrën urdhërore mund të shprehin një **urdhër**, një **këshillë**, një **kërkesë**, një **porosi** apo një **lutje**.

Foljet në mënyrën urdhërore kanë vetëm vetën e dytë njëjës dhe vetën e dytë shumës.

Në fund të fjalive ku folja kryesore është në mënyrën urdhërore vëmë pikëçuditje (!).

Në vazhdim po japim edhe disa shembuj të tjerë:

Forma veprare:

shiko – shikoni!
puno – punoni!
shkruaj – shkruani!
bëj – bëni!
hyr – hyni!
hap – hapni!

merr – merrni!
fol – flisni!
rri – rrini!
sill – sillni!
laj – lani!
vish – vishni!

Forma mohore:
mos shiko! – *mos shikoni!*
mos laj! – *mos lani!*

Forma joveprare:

la-hu – la-huni!
kthe-hu – kthe-huni!
afro-hu – afro-huni!
gëzo-hu – gëzo -huni!

vish-u – vish-uni!
nis-u – nis-uni!
përgatit-u – përgatit-uni!
ngri-hu – ngri-huni!

Forma mohore:
mos u afro! – *mos u afroni!*
mos u vish! – *mos u vishni!*

USHTRIM

1 Thoni me gojë foljet *mësoj, laj, nis, përgatit, flas, hyj, dëgjoj, bëj, eci, dal* në mënyrën urdhërore në formën veprare dhe joveprare, si dhe në format e tyre mohore.

FORMAT E PASHTJELLUARA TË FOLJES

pjesorja, përcjellorja dhe paskajorja

Në bazë të mundësisë ose të pamundësisë për të ndryshuar sipas vetës, numrit dhe kohës, format gramatikore foljore ndahen në dy grupe:

- **forma të shtjelluara (të ndryshueshme)** dhe
- **forma të pashtjelluara (të pandryshueshme).**

Forma të shtjelluara janë format e ndryshme gramatikore të kohëve të mënyrës **dëftore, habitore, lidhore, kushtore, dëshirore** dhe **urdhërore**. Por, veç këtyre, kemi edhe tri forma, të cilat nuk kanë as **vetë**, as **numër** e as **kohë**. Këto janë **pjesorja, përcjellorja** dhe **paskajorja**, të cilat, me një emërtim të përbashkët i quajmë **forma të pashtjelluara**. Pjesorja, përcjellorja dhe paskajorja kanë vetëm një formë të vetme të pandryshueshme, të ngurosur.

Pjesorja

Pjesorja (participi) është një formë foljore e ngurosur pa kategori gramatikore, por që ka tipare edhe të foljes, edhe të mbiemrit. P.sh. në fjalinë:

- Të parët tanë jetonin në kasolle **mbuluar** me kashtë.

- Të parët tanë jetonin në kasolle **të mbuluar** me kashtë.

Pjesorja **mbuluar** kryen po atë funksion që do të kryente mbiemri **të mbuluar**.

Pra, funksionin e përcaktorit.

Veç kësaj, pjesorja, me vlerë foljore, përdoret pas foljeve **do** dhe **duhet**:

Kasollja **duhet (do)** mbuluar me kashtë.

Por, mbi të gjitha, pjesorja shërben për të formuar:

- **kohët e përbëra të foljeve:** kam **mësuar**, kisha **mësuar**, pata **mësuar** etj.
- **format e përcjellores:** duke **mësuar**, duke **lexuar**, duke **dëgjuar** ...,
- **format e paskajores:** për të **lexuar**, për të **mësuar** ... dhe
- **format e pashtjelluara mohore:** pa **mësuar**, pa **ditur**, pa **lexuar** etj.

Pjesorja formohet duke i shtuar temës së foljes një nga prapashtesat:

-**rë(r):** la-rë, fshi-rë, pre-rë, pi-rë, pa-rë, punua-r, lye-r etj.

-**ur:** pas-ur, gjet-ur, mbajt-ur, hap-ur, dit-ur, njoh-ur, vendos-ur, fjet-ur etj.

-**ë:** dal-ë, hyr-ë, bër-ë, sjell-ë, marr-ë, mbjell-ë, vjel-ë, nxjerr-ë etj. dhe

-**në:** lë-në, thë-në, qe-në, vë-në, zë-në, shtë-në, dhë-në, rë-në etj.

Shënim: Toskërishtja dhe shqipja standarde kanë pjesore të plota, ndërsa gegërishtja ka pjesore të shkurtuara (la, pi, punu, pas, dit etj.).

Përcjellorja

Folja në këtë formë të pashtjelluar shpreh një veprim që shoqëron veprimin e foljes kryesore të fjalisë. Zakonisht, të dy veprimet kryhen njëkohësisht. P.sh.: *Shkoi duke kënduar, ose Erdhi duke qarë!* etj.

Përcjellorja (gerundivi) ndërtohet duke vënë përpara pjesores së foljes fjalëzën **duke: duke + lexuar = duke lexuar.**

Sipas kohës në të cilën është folja kryesore, përcjellorja mund ta ketë kuptimin e së *tashmes*, të së *shkuarës* ose të së *ardhmes*.

Përcjellorja kryesisht përdoret:

a) **me funksion mënyror:** *Ai, duke ecur në mënyrë të çuditshme, fare nuk e vuri re makinën që po i afrohej.*

b) **me funksion kohor:** *Ne e dinim që në mbrëmje, duke dëgjuar përrallat e gjyshit, na zinte gjumi menjëherë.*

c) **me funksion shkakor:** *Duke mos ditur ç'të bënte, nisi ta lexonte mësimin përsëri.*

ç) **me funksion kushtor:** *Duke vrapsuar kështu, ju do të lodheni shumë shpejt.*

Shënim: Në gegërishten, përcjellorja formohet me pjesëzën **tu + pjesoren gege** (*tu punu, tu msu, tu lexu, tu shku, ...*).

Përcjellorja ka katër format:

Formën veprorë: *duke + pjesore*

- *Lodhej duke mësuar.*

Formën veprorë mohore: *duke mos + pjesore*

- *Mori nota të dobëta duke mos mësuar.*

Formën joveprorë: *duke u + pjesore*

- *Kënaqej duke u larë në det.*

Formën joveprorë mohore: *duke mos u + pjesore*

- *U vonua, duke mos u nisur me kohë.*

Paskajorja

Paskajorja (infinitivi) ndërtohet duke vënë përpara pjesores së foljes fjalëzat **për të: për të + lexuar = për të lexuar.**

Paskajorja emërton një veprim si proces, pa e lidhur atë me një vetë të caktuar: **për të mësuar.**

Paskajorja përdoret kryesisht:

a) **me funksion qëllimor:** *Djali i shpejtoi hapat për të arritur me kohë në mësim.*

b) **me funksion përcaktor:** *Atë mbrëmje, radhën për të treguar përralla para gjumit e kishte babai.*

c) **me funksion kallëzuesor** (pas foljesh, si: *jam, kam, bëhem*): *Kjo vërtet qenka për të qeshur.*

Shënim: Në gegërishten, paskajorja ndërtohet me pjesëzën **me + pjesoren gege** (*me punu, me msu, me lexu, me shku, ...*).

Paskajorja në shqipen standarde formohet në këtë mënyrë:

- Forma veprare: **për të + pjesore** - Ne shkuam në librari për të blerë libra.
- Forma mohore: **për të mos + pjesore** - Për të mos harruar fjalët e reja, i përsëritim shpesh.
- Forma joveprare: **për t'u + pjesore** - Ata u bënë gati për t'u nisur.
- Forma mohore: **për të mos u + pjesore**. - Ai iku më herët për të mos u takuar me ta.

Forma e pashtjelluar mohore

Forma e pashtjelluar mohore ndërtohet duke vënë përpara pjesores së foljes fjalëzën me kuptim mohor **pa**: **pa dëgjuar, pa mbuluar, pa punuar** etj.

Forma e pashtjelluar mohore shpreh moskryerjen e një veprimi në të shkuarën ose në të ardhmen.

Kryesisht përdoret në ndërtime:

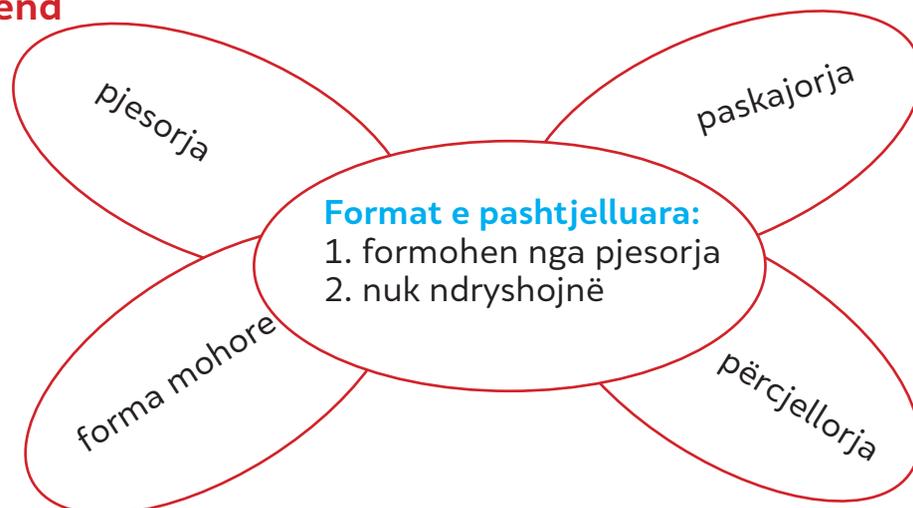
a) me funksion kallëzuesor: Beni mbeti si dru në këmbë, **pa nxjerrë** asnjë fjalë nga goja.

b) me funksion kohor: Të gjitha këto përgatitje i bëmë **pa ardhur** mësuesi.

c) me funksion mënyror: Ajo ecte me nxitim, **pa kthyer** kokën majtas e djathtas.

ç) me funksion kushtor: **Pa luajtur** këmbët, nuk luajnë dhëmbët.

Mbani mend

USHTRIM

1 Foljet e dhëna në kllapa, vini në përcjellore ose paskajore.

- U kënaqëm (shikoj) filmin.
- (Shëtit) në park takova shumë shokë.
- Fatmiri doli (pres) shokët.
- Asgjë s'fitohet (rri) duarkryq.
- U nis me veturë (arrij) më shpejtë.
- Ishte lënduar (ngas)..... biçikletë.
- Njeriu përparon (mësoj) e (punoj)
- (Zbres) nga autobusi, u përshëndet me shokun.
- U ngrit në këmbë (tregoj) sa është rritur.
- Ata shkonin rrugës (këndo)

NDAJFOLJET

Lexoni fjalitë e mëposhtme.

Fatjona lexon **bukur**.

– **Si** lexon Fatjona? – **Bukur**.

Ne mësojmë **shumë**.

– **Sa** mësojmë ne? – **Shumë**.

Nesër do të jetë ditë me diell.

– **Kur** do të jetë ditë me diell? – **Nesër**.

Shtëpia ime ndodhet **këtu afër**.

– **Ku** ndodhet shtëpia ime? – **Këtu afër**.

Fjalët *bukur*, *shumë*, *nesër* dhe *këtu afër* janë ndajfolje. Për t'i gjetur ato, përdorim përemrat pyetës: **Si? Sa? Kur?** dhe **Ku?**

Ndajfoljet janë fjalë që plotësojnë kuptimin e një foljeje, një mbiemri a një ndajfoljeje tjetër. Ato zakonisht përdoren pranë tyre dhe tregojnë mënyrën se si është kryer veprimi, vendin, kohën, sasinë e ndonjëherë edhe shkakun.

Sipas funksionit që e kryejnë në fjali, ndajfoljet ndahen në:

- ndajfolje përcaktore dhe
- ndajfolje rrethimore.

Në grupin e **ndajfoljeve përcaktore** bëjnë pjesë **ndajfoljet e mënyrës** dhe **ndajfoljet e sasisë**.

Ndajfoljet e mënyrës tregojnë mënyrën e kryerjes së veprimit të shprehur nga folja. P.sh. *mirë, keq, bukur, ëmbël, hollë, lehtë, mbarë, pastër, qartë, qetë, shkurt, shtrembër, thjesht, vështirë, fuqishëm, natyrshëm, gëzueshëm, rrjedhshëm, menjëherë, papritur, rëndom, shpesh, vazhdimisht, cekët, gjerë, gjatë, thellë, hollësisht, trimërisht, shqip, frëngjisht, anglisht* etj.

Ndajfoljet e sasisë shprehin intensitetin a shkallën e veprimit të shprehur nga folja. Të tilla janë: *fort, shumë, tepër, së tepërmi, njëfish, dyfish, trefish* etj.

Ndajfoljet rrethimore përfshijnë ndajfoljet e kohës, të vendit dhe të shkakut.

Ndajfoljet e kohës emërtojnë kohën kur kryhet a kohën sa zgjat veprimi ose gjendja e shprehur nga folja. Me këtë kuptim përdoren ndajfoljet: *dje, nesër, pardje, pasdreke, sonte, sot, tani, vjet, dikur, njëherë, një ditë, së shpejti, gjatë, gjithmonë, gjithnjë, kurdoherë, përditë, ndonjëherë, rrallë, shpesh, ditë për ditë, natë për natë, kohë pas kohe, herë pas herë, aty për aty, motmot, asnjëherë, kurrë* etj.

Ndajfoljet e vendit tregojnë vendin ku kryhet një veprim a ku ndodh një ngjarje, si p.sh.: *afër, atje, aty, djathtas, këtu, larg, majtas, përtej, pranë, rreth, diku, vende-vende, anembanë, kudo, ngado, askund, gjëkund* etj.

Ndajfoljet e shkakut shërbejnë për të treguar shkakun e kryerjes së një veprimi. Në këtë grup hyjnë edhe ndajfoljet **përse** dhe **pse**, të cilat shërbejnë për të pyetur për shkakun e kryerjes së një veprimi. Ndajfolje të shkakut janë edhe ndajfoljet *prandaj, andaj, për këtë arsye, për këtë shkak, për këtë qëllim* etj.

Për ta ditur dhe përcaktuar llojin e ndajfoljes, bëhen pyetjet: **Ku?** – për ndajfoljet **e vendit**, **Kur?** – për ndajfoljet **e kohës**, **Sa?** – për ndajfoljet **e sasisë**, **Si?** për

ndajfoljet **e mënyrës** dhe **Pse?** – për ndajfoljet e shkakut.

Ndajfolja ka vetëm kategorinë gramatikore të shkallës. Në fjali mund të përdoren si rrethanorë, si përcaktorë dhe si pjesë emërore e kallëzuesit.

Ndajfoljet, ashtu si edhe mbiemrat, kanë **shkallën pohore, shkallën krahasore** dhe **shkallën sipërore**. Mënyrat e ndërtimit të shkallëve të ndajfoljeve janë të njëjta me ato të mbiemrave (**mirë, më mirë, shumë mirë; shpesh, më shpesh, shumë shpesh; larg, më larg, shumë larg**).

Duhet pasur kujdes që të mos ngatërrohet ndajfolja me mbiemrin. E dimë që mbiemri tregon cilësinë e emrit dhe zakonisht ndodhet pas tij, ndërsa ndajfolja thamë që plotëson foljen dhe zakonisht ndodhet pas saj. Për shembull: *Nxënësja e mirë mëson mirë ose Bilbili i bukur këndon bukur* (**e mirë** dhe **i bukur** janë mbiemra, ndërsa **mirë** dhe **bukur** janë ndajfolje).

USHTRIME

1 Shkruaj ndajfoljet me kuptim të kundërt.

keq -
rëndë -
ftohtë -
afër -

shpejt -
poshtë -
shumë -
prapa -

drejt -
butë -
hollë -
vështirë -

2 Në fjalët e shënuara, rretho ndajfoljet.

<i>emër</i>	<i>i mirë</i>	<i>keq</i>	<i>i shpejtë</i>	<i>këtu</i>
<i>mirë</i>	<i>vonë</i>	<i>vajzë</i>	<i>përpjetë</i>	<i>unë</i>
<i>nxënës</i>	<i>djathtas</i>	<i>nesër</i>	<i>aty</i>	<i>shpejt</i>
<i>herët</i>	<i>kur</i>	<i>i keq</i>	<i>pak</i>	<i>sot</i>

GRUPI EMËROR

Tanimë e dimë që fjalia e thjeshtë përbëhet prej kryefjalës dhe kallëzuesit. P.sh.:

- **Nxënësi mëson.**
- **Bilbili këndon.**
- **Mësuesja shpjegon.**

Në fjalitë e mësipërme, kryefjala dhe kallëzuesi janë shprehur me nga një fjalë të vetme.

Por, për të kumtuar një informacion më të plotë e më të gjerë, na duhen më shumë fjalë. Prandaj, përveç gjymtyrëve kryesore, fjalisë së thjeshtë i shtojmë edhe fjalë të tjera plotësuese, të cilat e plotësojnë informacionin. P.sh.:

Nxënësi i mirë	mëson çdo ditë.
Bilbili i bukur	këndon në degë.
Mësuesja e gjuhës shqipe	shpjegon mësimin ngadalë dhe qartë.
grup emëror	grup foljor

Këtu kryefjala dhe kallëzuesi shprehen me disa fjalë.

Kur zgjerimi ndodh te kryefjala, që është edhe emër bërthamë, këtë e quajmë **grup emëror**, ndërsa kur zgjerimi bëhet te kallëzuesi, e quajmë **grup foljor**. Këto, në klasën e kaluar i kemi quajtur edhe **grupi i kryefjalës** dhe **grupi i kallëzuesit**.

Në fjali, emri mund të përdoret i vetëm ose në një grup emëror, me ç'rast ai është vetë **bërthama e grupit emëror**. Kur formon grup emëror, emri mund të shoqërohet nga një ose disa fjalë të tjera. Kështu, në fjalitë e mësipërme, grupi emëror **nxënësi i mirë, bilbili i bukur, mësuesja e gjuhës shqipe**, përveç emrit bërthamë (*nxënësi, bilbili dhe mësuesja*) shoqërohet edhe me fjalë të tjera, të cilat e konkretizojnë bërthamën. **Fjalët që e shoqërojnë emrin në fjali quhen përcaktues të emrit.**

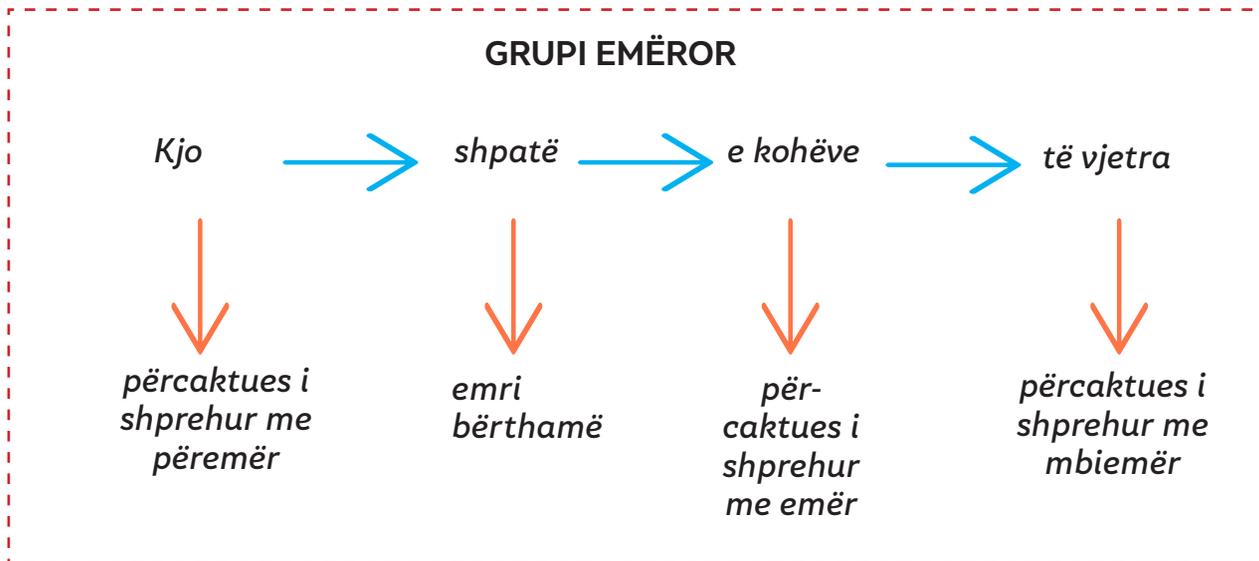
Grupi emëror përbëhet nga: **emri bërthamë** dhe **përcaktuesit e emrit bërthamë**.

Përcaktues i emrit mund të jetë:

- **një mbiemër:** djali *i mirë*, shtëpia *e bukur*, era *e fortë*, shoku *besnik* etj.
- **një emër tjetër** (pa ose me parafjalë): mësuesja *e gjuhës*, oborri *i shkollës*, rruga *pa fund*, kopshti *me lule* etj.
- **një përemër** (dëftor, pronor, pyetës, i pacaktuar): *këto* këngë, *veten* tënde, *çfarë* dore, *të gjithë* librat.
- **numëror:** *dy* duar, *pesë* nxënës, *tetë* libra.
- **një grup tjetër emëror:** *Shpatë e kohëve të vjetra*, *poezi e periudhës së Rilindjes*.

Në grupin emëror, përcaktuesi i bërthamës zakonisht qëndron pas emrit, por ka raste kur qëndron edhe para tij. Para emrit qëndrojnë numërorët (**dy** shokë, **katër** shoqe) si dhe disa përemra (**ky** libër, **të gjithë** shokët).

Nëse e paraqesim në mënyrë skematike një nga strukturat e grupit emëror, do të fitonim këtë pasqyrë:

Por, përveç funksionit të **kryefjalës**, grupi emëror kryen dhe funksione të tjera në fjali. Ai mund të jetë:

- **Kundrinor**: Mësuesja e gjuhës shqipe shpjegoi **mësimin** e ri në tabelën elektronike.

- **Rrethanor**: Mësuesja e gjuhës shqipe shpjegoi mësimin e ri **në tabelën** elektronike.

- **Përcaktor**: Mësuesja e **gjuhës shqipe** shpjegoi mësimin **e ri** në tabelën elektronike.

Mësuesja e gjuhës shqipe shpjegoi mësimin e ri në tabelën elektronike.

Grupet e fjalëve **Mësuesja e gjuhës shqipe, mësimin e ri, në tabelën elektronike**, janë grupe emërore, në të cilat emrat *mësuesja, mësimin, tabelën* janë bërthama të grupit emëror.

USHTRIME

1 Paraqitni në mënyrë skematike grupet emërore në vijim.

1. Nxënësit e klasës sonë.
2. Ky oborr i gjerë i shkollës fillore.
3. Ora e bukur e babait tim.
4. Liqeni i bukur i qytetit tonë.

2 Formo grup emëror me emrin bërthamë dhe përcaktuesin:

1. mbiemër: **lule e bukur** _____

2. një emër tjetër (pa ose me parafjalë): **shtëpia e shokut, topi prej gome,**

3. një përemër (dëftor, pronor, pyetës, i pacaktuar): **ky tregim, cila shoqe,**

4. numëror: **pesë shokë,** _____

5. një grup tjetër emëror: **Kapelë e kuqe me pika, fustan me lule të vogla,**

3 Plotësoni fjalitë e mëposhtme me mbiemrat: (malore - e ngushtë), (blu - të bukur), (elektrike - e fortë), (të madhe - sykaltër), (automobilistike - e gjerë), (metalike - të madhe).

- Blerina ka **një triko.** - _____

- Para nesh ndodhej **rruga.** - _____

- Zjarrfikësit ngjitën **një shkallë.** - _____

- **Rruga** të çon deri te shpella. - _____

- Drita bleu **një kukull.** - _____

- Dhoma u ndriçua nga **drita.** - _____

4 Gjeni dhe rishkruani në fletore grupet emërore:

- Nxënësit e klasës sonë presin me padurim festën e Bajramit.

- Fëmijët e vegjël qëndronin para vitrinave të zbukuruar të dyqaneve.

- Llambat me ngjyra të ndryshme e zbukurorin bredhin e madh në oborrin e shtëpisë.

FJALIA ME FOLJE PAVETORE

Lexoni fjalitë e mëposhtme dhe përpiquni ta gjeni kryefjalën, duke shtruar pyetjet e zakonshme për ta gjetur atë:

kush?
cili?
cila?
cilët?
cilat?

- Jashtë **bënte ftohtë**.
- Në verë shpesh **vetëtin e bubullin**.
- **Bënte vapë** atë ditë.
- Natën **bën freskët**.
- Sonte nuk më **flihet**.

Këto fjali nuk mund të kenë kryefjalë, sepse tregohet për veprimin pavarësisht se kush e kryen atë, d.m.th. janë fjali me folje pavetore.

Pra, fjali me folje pavetore janë ato fjali që ndërtohen me folje apo me shprehje foljore pavetore të tipit *agon*, *bubullin*, *veson*, *vetëtin*, *bën freskët*, *bën vapë* etj., si edhe një numër foljesh që kanë veta, por që në situata të caktuara përdoren si folje pavetore vetëm në **vetën e tretë njëjës**, si: *flitet*, *jetohet*, *kalohet*, *flihet* etj. P.sh.:

- *Po agon*.
- *Jashtë po errësohej*.
- *Diku vetëtiu*.
- *Atje mirë jetohej*.
- *Nuk hyhet atje*.
- *A i bihet murit me kokë?*

Fjalitë pavetore kanë kuptime të ndryshme. Ato, ndër të tjera, shprehin:

- **dukuri natyrore, atmosferike e meteorologjike:** *erret*, *ngryset*, *gdhin*, *agon*, *zbardh*, *vetëtin*, *gjëmon*, *bubullin*, *veson*, *fryn* etj.

- **gjendje të jashtme e të brendshme të njeriut:** *më dhemb*, *më rëndon*, *më ther*, *më pëlqen*, *më vjen keq*, *më vjen mirë*, *i erdhi rëndë*, *më erdhi inat*, *më erdhi mërzi*, *i erdhi për të qeshur* etj.

- **veprime a procese të pavullnetshme të njeriut:** (s') *më hahet*, (s') *më pihet*, (s') *më flihet*, (s') *më besohet*, (s') *më luhet*, (s') *më rrihet*, dhe

- **kuptime të ndryshme modale, si mundësi, pamundësi:** (s') *ka mundësi*, *s'ka forcë*, *ishte e pamundur*, *ishte vonë*, *ishte herët*, *ishte natë*, *duhet ditur*, *duhet folur*, *do pasur kujdes*, *s'është për t'u habitur* etj.

USHTRIM

1 Dalloni fjalitë me folje pavetore dhe provoni a mund t'u vihet atyre një kryefjalë.

- *Bënte vapë. Jashtë frynte një erë shiu.*
- *Në rrugë kishte gjallëri.*
- *Vetura po lëvizte nëpër një rrugë malore. Bënte ftohtë.*
- *Atë ditë kishte shumë mjegull. Dielli nuk lëshonte asnjë rreze.*
- *Ishte në të hyrë të vjeshtës. Hëna ndriçonte mbi majën e pishës më të lartë.*

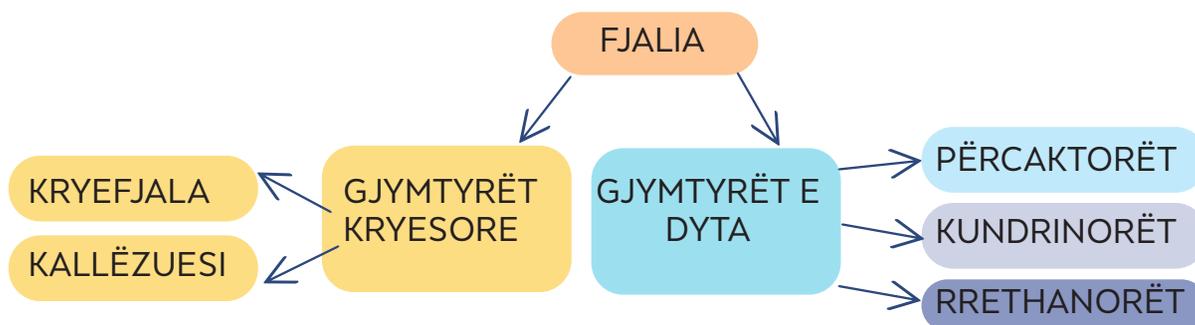
GJYMTYRËT E FJALISË

gjymtyrët kryesore dhe gjymtyrët e dyta

Tanimë e dimë që fjalia e thjeshtë përbëhet prej disa gjymtyrësh, nga të cilat dy janë kryesore: **kryefjala** dhe **kallëzuesi**. Pikërisht këto formojnë edhe bërthamën e fjalisë.

Gjymtyrë të dyta të fjalisë së thjeshtë janë **përcaktori**, **kundrinori** dhe **rrethanori**.

Ta shohim diagramin dhe të kujtohem.

Në fjali **kryefjala** dhe **kallëzuesi** luajnë rolin kryesor. Ato mbajnë peshën kryesore të fjalisë, prandaj quhen **gjymtyrë kryesore** të saj.

Kryefjala është gjymtyrë kryesore e fjalisë që tregon **kush?**, **cili?** apo **cilët?** kryejnë a pësojnë veprimin e shprehur nga kallëzuesi.

Edhe **kallëzuesi** është gjithashtu gjymtyrë kryesore e fjalisë që tregon ndonjë veprim, gjendje apo veti të kryefjalës. Ai gjendet me pyetjen ç'bën?, ç'është?.

Kallëzuesi kryesisht shprehet me folje, sepse foljet në format e shtjelluara emërtojnë një veprim a gjendje. P.sh.: Unë **flas**, ju **dëgjoni**. Foshnja **fle**, nëna **pushon**. Meqë veprimi a gjendja e kryefjalës tregohet me një folje, me vetë, kohë e mënyrë të caktuar, ky lloj kallëzuesi quhet kallëzues foljor.

Kallëzuesi foljor

Sipas përbërjes mund të jetë:

1. **Kallëzues foljor** i **thjeshtë** dhe
2. **Kallëzues foljor** i **përbërë**.

Kallëzuesi foljor është i thjeshtë kur shprehet vetëm me një folje: *Arta i bëri detyrat dhe doli në kopsht. Ata shkuan në shkollë. Beni lahej në det.*

Por, kallëzuesi foljor është i thjeshtë edhe kur shprehet me folje në kohët e përbëra, si edhe kur shoqërohet me pjesëza të ndryshme: *Dje ti ke shëtitur tërë ditën, ndërsa unë jam lodhur. Agimi kishte arritur para nesh dhe i kishte takuar shokët. Të dielën Blerina do të mësojë për të hënë.*

Po kështu si kallëzues të thjeshtë foljorë trajtohen edhe ndërtimet me foljen (**kam**) **jam + paskajore** ose **përcjellore**: *Sot Bardhi ka për të lexuar tërë ditën. Është duke u përgatitur për provim. Dielli ishte duke perënduar. Si edhe në rastet kur ai përsëritet: Ai priti sa priti dhe pastaj shkoi. Foli e foli sa u lodh.*

Kallëzues foljor i përbërë quhet ai kallëzues që formohet nga dy folje kuptim-plota, të cilat funksionojnë si një tërësi e vetme sintaksore, ndërsa të ndara nuk mund ta kryejnë funksionin e kallëzuesit.

Si pjesë e parë e kallëzuesve të këtillë zakonisht është ndonjë folje gjysmë-ndihmëse, përkatësisht:

- foljet modale: **mund, duhet, lypset;**
- foljet që tregojnë fillimin e veprimit: **filloj, nis, zë, marr;**
- vazhdimin e veprimit: **vazhdoj, vijoj;**
- mbarimin e veprimit: **mbaroj, pushoj.**

Të gjitha këto bashkë me një folje në mënyrën lidhore, formojnë një njësi të vetme sintaksore. P.sh.: *Petriti filloi (nisi, zuri) të lexojë me zë të lartë. Përgjasha vazhdonte të binte shi.*

Ndërkaq, pas foljeve *mbaroj* dhe *pushoj* që tregojnë mbarimin e veprimit, përdoret një emër foljor i paraprirë nga nyja **së**: *Zogjtë pushuan së kënduari. Nxënësit mbaruan së shkruari.*

Por, vetia e kryefjalës, përveç se shprehet me folje, ajo mund të shprehet edhe me një emër, mbiemër, përemër ose numëror, të paraprirë nga folja **jam**. P.sh.: *Mendja është arma e të mençurit. Miqësia e vërtetë është e rrallë.* Kallëzuesit e këtillë quhen **kallëzues emërorë**.

Kallëzuesi emëror

Kallëzues emëror quhet kallëzuesi i formuar nga folja këpujë **jam** dhe nga një gjymtyrë emërore (**jam** + **emër**, **jam** + **mbiemër**, **jam** + **përemër** ose **jam** + **numëror**). Ky lloj kallëzuesi zakonisht tregon ç'është ose si është kryefjala. P.sh.: *Fëmija është gëzimi i shtëpisë. Rrushi është i ëmbël. Arma më e mirë e armikut është tradhtia. Agroni është besnik.*

Emri në funksion të kallëzuesit emëror zakonisht përdoret në **rasën emërore** në trajtën e pashquar: *Burri është burrë, gruaja është grua. Puna për mua është nder.*

Por, kur përcaktohet nga ndonjë gjymtyrë tjerët apo fjalë përcaktuese, përdoret në trajtën e shquar: *Përsëritja është nëna e të mësuarit. Uji është pija më e dobishme për organizmin.*

Përveç **rasës emërore**, emri përdoret edhe:

- në **rasën gjinore**: *Libri është i Arbenit. Shtëpia është e Zanës. Lulet janë të Teutës.*

- në **rasën kallëzore**: *Salla ishte me xhama. Vendi ku ishin ulur, ishte me dëborë. Nata ishte pa hënë, por jo fort e errët. Ai ishte pa shqollë. Ne të gjithë jemi për teatër.*

- në **rasën rrjedhore**: *U shkri sikur të ishte prej dëbore. Litari është prej liri.*

Kallëzuesi emëror ndërtohet edhe me **mbiemër** të nyjshëm e të panyjshëm, në shkallën pohore, krahasore e sipërore. *Liçeni si më parë, ishte i qeshur. Dhembja e shpirtit është më e madhe se dhembja e trupit. Rrushi i zi është më i ëmbël se rrushi i bardhë. Puna është e domosdoshme. Miqësia e vërtetë është e rrallë. Malësorët janë trima. Nënata shqiptare janë shumë bujare.*

Pjesë e dytë e kallëzuesit emëror mund të jetë edhe:

- një **përemër** (vetor, dëftor, pyetës, pronor): *Unë s'jam ti, e ti s'je unë. Ne ishim ata që e ndërtoam. Shtëpia ishte po ajo. Kush je ti që po troket? Cili është Petriti? Gabimi yt është edhe imi.*

- një **numëror**: *Ditët e javës janë shtatë. Ora është pesë.*

Kallëzuesi emëror ndërtohet edhe me konstruktin **jam** + **paskajore**: *Besniku është për ta pasur lakmi. Koha është për të mësuar, nuk është për të shëtitur.*

Në të gjitha këto raste, folja këpujë **jam** e zbeh kuptimin leksikor dhe shërben për ta lidhur gjymtyrën emërore me kryefjalën, si dhe për të shprehur vetën, numrin, mënyrën dhe kohën.

MBANI MEND

Gjymtyrë kryesore

Shprehet me
një ose dy folje — **Kallëzuesi**
foljor
me **jam** + **emër**, **mbiemër**,
përemër, **numëror** - **Kallëzue-**
si emëror

Tregon
një veprim a gjendje
të kryefjalës.

KALLËZUESI

Vendi:
zakonisht qëndron **pas**
kryefjalës

Pyetjet:
Ç'bën? Ç'është? Si
është?

USHTRIME

1 Vendosini në kolonat përkatëse kryefjalën e shprehur me një emër dhe atë të shprehur me një grup emëror.

Nata po afrohet. Drita e ditës tretet dalëngadalë mbi tjegullat e shtëpive. Treni i pasagjerëve çante me shpejtësi përpara. Kamionët transportonin gurë, tulla e çimento. Drita qumështore kishte mbushur dhomën e vogël. Langoi po e ndiqte këmbakëmbës lepurin. Kasollja e vogël mezi dukej midis drurëve të pyllit. Vogëlushët luanin në oborrin e shtëpisë. Mjegulla u hoq krejt nga malet. Në klasën tonë erdhi një nxënës i ri.

kryefjalë e shprehur me një emër	kryefjalë e shprehur me një grup emëror

2 Në tekstin e mëposhtëm nënvizoni kryefjalën dhe kallëzuesin.

Një zog kishte ndërtuar një çerdhe në një pemë. Në atë çerdhe ishin strukur zogjtë e vegjël dhe pritnin nënën e tyre t'ua sillte ushqimin. Nën pemë u afrua një djalë dhe zogjtë u frikësuan. Në atë çast një zog i madh u lëshua në çerdhe. Ishte nëna e zogjve. Zogjtë e vegjël u gëzuan shumë.

3 Vendosini kallëzuesit në tabelën e mëposhtme. Dalloni llojin e tyre.

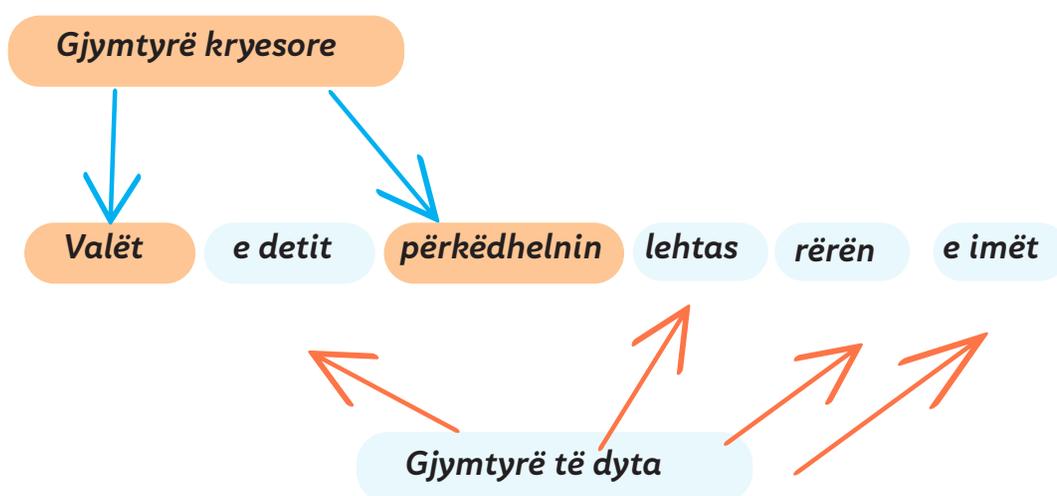
kishin mbushur, mbushnin, u mbushën, kishte zbritur, kanë hyrë, ishte afruar, ishin të bukur, flisnin, filluan të flisnin, ishte trembur, ishin të ulur, duhet të fillojmë, mbarova së foluri, ishin mësuese.

kallëzues foljor	kallëzues emëror

GJYMTYRËT E DYTA

Fjalitë e thjeshtë, përveç gjymtyrëve kryesore, kryefjalës dhe kallëzuesit, ka edhe gjymtyrë të tjera që lidhen me to. Gjymtyrët që plotësojnë, sqarojnë dhe përcaktojnë gjymtyrët kryesore quhen **gjymtyrë të dyta**. Roli kryesor i tyre është që ta plotësojnë a përcaktojnë gjymtyrën kryesore, si dhe ta konkretizojnë kuptimin e tyre.

Ta lexojmë fjalinë: *Valët e detit përkëdhelnin lehtas rërën e imët.*

Nëse themi: **Valët përkëdhelnin** edhe pse fjalia ka kryefjalën dhe kallëzuesin, mendimi nuk del i qartë dhe i përfunduar, kështu që është e domosdoshme gjymtyrët kryesore të plotësohen me gjymtyrë të dyta, të cilat e konkretizojnë dhe e qartësojnë mendimin e shprehur.

Quhen gjymtyrë të dyta, jo nga shkak që janë më pak të rëndësishme, por sepse varen nga gjymtyrët kryesore.

Klasifikimi i gjymtyrëve të dyta

Sipas funksionit që kryejnë, të gjitha gjymtyrët e dyta klasifikohen në tri kategori:

1. Përcaktorë,
2. Kundrinorë dhe
3. Rrethatorë.

Përcaktori

Lexoni me vëmendje tekstin e mëposhtëm, dalloni bërthamën dhe përcaktuesit e grupeve emërore.

Qyteti i minatorëve dremiste nën rrezet e forta të diellit. Ky qytet i vogël, i ndërtuar në shpatin e një mali jo shumë të lartë, ishte mjaft i ri dhe kishe përshtypjen se muret e ndërtesave ruanin erën e llaçit të njomë. Ndërtesat gjigante vinin radhë, në formë patkoi. Përpara gjithë këtyre shkonte një udhë jo fort e gjerë.

Kujtojmë së bashku

- Cilët janë përbërësit e grupit emëror?
- Cili lloj përcaktuesi përdoret më shpesh?
- Me se shprehet?

Grupi emëror përbëhet nga: **emri bërthamë** dhe **përcaktuesit e emrit bërthamë**.

Në tekstin e mësipërm, ka disa grupe emërore, që përbëhen nga:

- a) emër + emër: qyteti i *minatorëve*, muret e *ndërtesave*;
- b) emër + mbiemër i nyjshëm: qytet i *vogël*, një udhë e *gjerë*;
- c) emër + mbiemër i panyjshëm: ndërtesat *gjigante*.

Në këto grupe emërore emri, mbiemri i nyjshëm e i panyjshëm shërbejnë për të cilësuar a për të saktësuar gjymtyrën prej së cilës varen. Këto fjalë janë gjymtyrë të dyta dhe quhen **përcaktorë**.

Pra, përcaktor quhet gjymtyra e dytë që përdoret pranë një emri dhe shërben për ta cilësuar a përcaktuar atë. Përcaktori tregon një tipar a karakteristikë të emrit, prej të cilit varet, përkatësisht tregon një cilësi, veti, përkatësi, llojin, përbërjen etj. Njëkohësisht përcaktori veçon një send a frymor nga sendet dhe frymorët e tjerë homogjenë. P.sh.: *Çanta e zezë është e Norës*. Do të thotë, jo ndonjë çantë tjetër, po çanta e zezë.

Përcaktori shprehet:

a) **me emra:** (në rasën gjinore, kallëzore a rrjedhore):

- Oborri **i shkollës** u mbush me nxënës.
- Pylli **me pisha** ushton nga jehona **e këngëve**.
- Gjethe **plepash** kishte në çdo anë.

b) **me mbiemra të nyjshëm e të panyjshëm:**

Vërej lumin **e kulluar**, që ikën me ligjërime,
e ndër mënt të ti i bije ca **t'ëmbra** shumë mejtime:
Vashëzat **bukuroshe**, posi shqerratë **manare**,
si kapërrollet e malit, si thëllëzat **mitare**.

c) **me përemra:**

Ajo ngjarje s'më del nga mendja.
Gjuha **jonë** është ndër gjuhët më të vjetra.

Kujdes!

Si gjymtyrë fjalie, përcaktori nuk duhet të barazohet me fjalën përcaktuese të grupit emëror.

Fjala përcaktuese nuk është përcaktor. Përcaktori mund të hiqet pa e prishur strukturën e fjalisë, kurse fjala përcaktuese jo.

Rendi i përcaktorëve të një gjymtyre

Gjymtyra emërore në funksion të kryefjalës, kallëzuesit emëror apo të kundrinës mund të përcaktohet edhe me dy a më shumë përcaktorë. Në vazhdim do të njihemi me disa rregulla themelore lidhur me rendin e këtyre përcaktorëve:

1. Kur emri a fjala emërore përcaktohet nga dy përcaktorë të shprehur me mbiemra, vendin e parë e zë mbiemri i nyjshëm dhe pas tij përdoret mbiemri i panyjshëm: *Bagëti e bujqësi është një vepër e mrekullueshme letrare. Atë e përshkojnë ndjenja të fuqishme poetike.*

2. Kur një emër përcaktohet nga një përemër dhe nga një mbiemër apo emër, vendin e parë e zë **përemri** e pastaj përcaktori i shprehur me **mbiemër** apo **emër**: *Detyra jonë e parë është të mësojmë. Shoku im i klasës zuri vendin e parë në konkurs.*

3. Kur një emër përcaktohet njëkohësisht nga një përcaktor i shprehur me mbiemër dhe nga një përcaktor i shprehur me emër në rasën gjinore apo rrjedhore si edhe në emërore e kallëzore të shoqëruar me parafjalë, vendin e parë e zë mbiemri e pas tij përdoret përcaktori i shprehur me emër: *Fëmijët pinë qumësht cilësor lope. Yllëza bleu një fustan të bukur prej mëndafshi. Poetja e shquar nga Struga u nderua me dekoratë. Ura e vjetër me gurë është një monument i rëndësishëm i kryeqytetit tonë.*

Ushtrime

1 Rishkruajeni tekstin e mëposhtëm. Gjeni përcaktorët dhe thoni me çka janë shprehur.

Mjekra e gjatë pak e thinjur, balli i lartë dhe i gjerë i jepnin Abdyl beut një hije me të vërtetë madhështore. Po sytë, dy sy të mëdhenj e të thellë e kishin shkëlqimin e yjeve dhe forcën e çelikut, dëftenin më shumë, gjithë flakën, gjithë fuqinë e këtij burri.

2 Lexoni me kujdes këto fjalë të urta dhe gjeni me çfarë janë shprehur: me emër në gjinore, kallëzore, rrjedhore ose me mbiemër të nyjshëm apo të pa-nyjshëm.

- Në vendin e huaj pranvera duket e hidhur.
- Fara e keqe mbin kudo.
- Fëmija pa nënë, si nata pa hënë.
- Më mirë në hijen e ferrës sime se në hijen e fikut tënd.
- Plaga e shpatës shërohet më lehtë se plaga e fjalës.
- Fjala e gjatë ka kuptim të shkurtër.
- Durimi është bar i çdo sëmundjeje.
- Fjala e mirë çel derën e hekurit.

3 Fjalët e dhëna më poshtë vendosni në vendin e tyre të duhur në fjali.

*e larta, të maleve, majat, nga dëbora, zbardhnin.
e mësuesit, fjalët me kujdes, nxënësit, i dëgjuan.
më të reja, zhvillimet, Dritani, i ndjek, të jetës, kulturore, me shumë, vëmendje.
i masave, të gjera, në të kaluarën, i madh, ka qenë. analfabetizmi.
i popullit është, i madh dhe i thellë, shpirti.*

KUNDRINORI

Kundrinori është gjymtyrë e dytë e fjalisë, që shprehet me emër, me përemër, me një fjalë të emërzuar a me togfjalësh që tregon sendin a frymorin, mbi të cilin bie veprimi i shprehur nga folja.

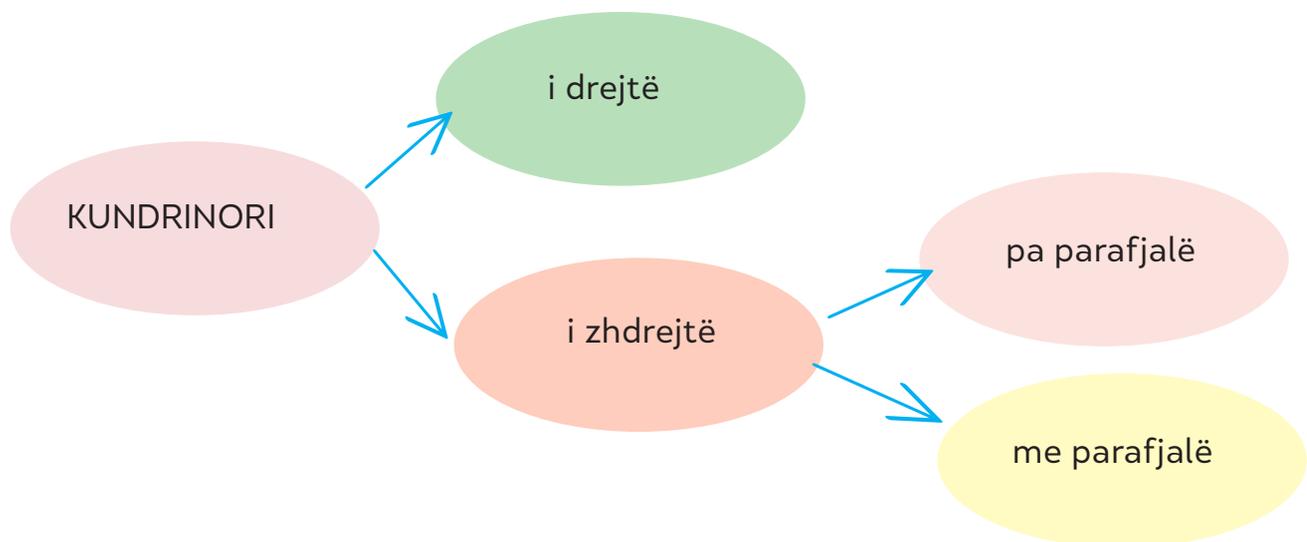
Veprimi i foljes mund të kalojë drejtpërdrejt: *Vullneti e thyen **hekurin**. Mendja pushton **botën**. Pika gremis **murin**, fjala e vret **burrin**.*

Fjalët *hekurin, botën, murin, burrin* janë të lidhura drejtpërdrejt me foljet që i plotësojnë dhe quhen **kundrinorë të drejtë**. Ndërkaq, në fjalinë: *Puna i jep shkëlqim rinisë dhe nder pleqërisë*, emrat në rasën dhanore *rinisë* dhe *pleqërisë* lidhen me foljen *jep* nëpërmjet emrave *shkëlqim e nder* dhe quhen **kundrinë e zhdrejtë**.

Në fjalinë: *Ne mësojmë **për veten tonë***, emri në rasën kallëzore i shoqëruar me parafjalën **për** quhet **kundrinor i zhdrejtë me parafjalë**. Pra, kundrinori mund të jetë **i drejtë** dhe **i zhdrejtë**.

Kundrinori i zhdrejtë mund të përdoret pa parafjalë dhe quhet thjesht kundrinor i zhdrejtë, por mund të përdoret edhe me parafjalë në emërore, kallëzore e rrjedhore dhe ky quhet kundrinor i zhdrejtë me parafjalë.

Në vijim të shohim diagramin:

Kundrinori i drejtë

Kundrinori i drejtë është një emër, grup emëror ose përemër në rasën kallëzore që ndërtohet gjithmonë pa parafjalë dhe lidhet përherë me një folje të formës veprorë. Ai u përgjigjet pyetjeve: **kë?**, **cilin?**, **cilën?**, **cilët?**, **cilat?**, **ç?** ose **çfarë?**. P.sh.:

- Të gjithë e nderojnë (**kë?**) mësuesin dhe (**cilin?**) të diturin.
- Librat ndriçojnë (**çfarë?**) shpirtin dhe zbusin (**cilën?**) zemrën.

Kundrinori i drejtë shprehet:

a) me emër (zakonisht të shquar) në rasën kallëzore:	<i>E mësove vjershën mbrëmë?
E shoh atë çdo ditë, por të shoh edhe ty.</i>
b) me përemër :	<i>Udhëtari fshiu djersën e ballit.</i>
c) me grup emëror :	<i>Nuk mund ta harronte atë ditë.</i>
ç) me trajtë të shkurtër të përemrit vetor :	<i>Vizitova liqenin e Ohrit vitin e kaluar.
E mësova mësimin e ri.
Do ta njoftoj vetë Petritin për vizitën.</i>

Kundrinori i drejtë mund të shoqërohet edhe nga një trajtë e shkurtër e përemrit vetor: *Ju e tejkaluat edhe **këtë vështirësi**. Por, mund të shprehet edhe vetëm me trajtë të shkurtër: **E** tejkaluat me vullnetin tuaj.*

Në fjalinë dëftore, kundrinori i drejtë qëndron zakonisht pas foljes: *nderojnë **mësuesin**, ndriçojnë **shpirtin**, zbusin **zemrën**.*

Emri ose grupi emëror – kundrinor i drejtë mund të zëvendësohet nga një përemër:

*Ju e respektoni **mësuesen**. – Ju e respektoni **atë**.*

Fjalja dëftore që ka kundrinor të drejtë, mund të shndërrohet në fjali pyetëse që fillon me përemrin pyetës **kë?** ose **çfarë?**:

*Ju e respektoni **mësuesen**. – **Kë** respektoni ju?*

*Ju mbani **qetësinë**. – **Çfarë** mbani ju?*

Kundrinori i drejtë pranë një foljeje veprorë është shumë i domosdoshëm që folja dhe fjalja të kenë kuptim të plotë. Pra, ai është plotës kryesor që tregon objektin (personin ose sendin) mbi të cilin bie veprimi i shprehur nga folja:

*Artani zuri **një pëllumb**. Çfarë zuri Artani? – **Një pëllumb**.*

USHTRIME

1 Grupeve të fjalëve u shtoni kundrinën e duhur që të bëhen fjali.

- Nxënësit e mësuan përmendsh _____.
- Druvari pret _____.
- Orëndreqësi kurdis _____.
- Mësuesi kontrollon _____.
- Dielli e ngroh _____.

2 Plotësoni fjalitë me një nga kundrinorët e drejtë që janë në kllapa: (rrjetat, krahët, këtë ëmbëlsi, velin, ujin, rrjetat, varkën).

Një qetësi e madhe i kishte shtrirë _____ mbi liqen. Vetëm një puhizë e lehtë ia prish _____ dhe sikur mundohet ta largojë _____ e natës.

Një barkë e çan _____ në drejtim të thellësisë. Peshkatarët mbrëmjen e kaluar aty i kishin lëshuar _____ për peshkim. Pasi i mbledhin _____, timonieri e drejton _____ nga bregu.

3 Dalloni kundrinën e drejtë në këto fjalë të urta:

- Një pikë në çati, prish një shtëpi.
- Shite kalin e mëso djalin.
- E keqja e harron të keqen.
- Punën e sotme mos e lër për nesër.
- Retë e bashkuara sjellin shiun, njerëzit e bashkuar bëjnë fuqinë.
- Zjarrin e vogël e shuan era, të madhin e forcon.
- Gjëja e vjetër e ruan të renë.

4 Formoni fjali duke lidhur grupin e fjalëve në të majtë me kundrinorët e drejtë në të djathtë.

- Blerimi nuk e dinte
- Shokët e kishin humbur
- Nxënësit e kishin pastruar
- Sjellja e mirë e zbukuron
- Andi shpesh e viziton
- Gjyshja e përqafoi
- Fëmijët i panë
- Ato kishin ndërtuar

klasën.
rrugën.
adresën.
njeriun.
gjyshin e tij.
dallëndyshet.
folenë e tyre.
Sokolin.

5 Nënvizoni kundrinorin e drejtë në fjalitë e mëposhtme dhe thoni me se shprehet.

Shiu kishte vaditur tokën. Ta kishte ënda të shikoje ngjyrën e kaltër të qiellit. Retë po sillnin shi mbi male. Toka po fitonte sërish freskinë e saj. Nga dheu dilte një afsh i ngrohtë. Era lëvizte gjethet e pemëve. Toka po priste gjithë gaz pranverën. Këtë ndryshim e prisnin të gjithë me gëzim.

6 Cilat nga foljet: përgatit, vizitoj, ha, dëgjoj, pi, shijoj, lexoj, ngrihem, zhyt, notoju mund të marrin kundrinor të drejtë? Për të marrë përgjigje të saktë, ndërtoni fjali me to.

Kundrinori i zhdrejtë

Siç u tha më parë, kemi kundrinor të zhdrejtë me parafjalë dhe pa parafjalë.

Kundrinori i zhdrejtë pa parafjalë

Kundrinori i zhdrejtë pa parafjalë ka lidhje të drejtpërdrejtë me foljen dhe përdoret gjithmonë i shoqëruar me trajtë të shkurtër të përemrit vetor.

Kundrinori i zhdrejtë pa parafjalë i përgjigjet pyetjeve: **kujt?, cilit?, cilës?, cilëve?, cilave?**. P.sh.:

- **Andit i** pëlqen muzika. (**kujt?** - **Andit**) ose **Atij i** pëlqen muzika.
- **Afërdita i ndihmoi nënës.** (**cilës?** - **nënës**) ose **Asaj i** ndihmoi Afërdita.
- **Shokëve u** kujtohet tërë ngjarja. (**cilëve?** - **shokëve**) ose **Atyre u** kujtohet.

Kundrinori i zhdrejtë pa parafjalë shprehet me **emër, përemër** ose **grup emëror** në **rasën dhanore**.

Me emër: **Bekimit** (kujt?) **i** ndanë dekoratë.
Nxënëve (cilëve?) **u** ishte shtuar gëzimi.

Me përemër: **Ty** (kujt?) **të** erdhën shumë shokë për ditëlindje.
Drini i kërkoi falje **asaj** (kujt?) para se të vinte në shtëpi.

Me grup emëror: **Vëllait tënd** (kujt?) **i** dhuruan një libër.

Kundrinori i zhdrejtë pa parafjalë përdoret zakonisht pas foljes. Por, ai mund të zërë lirisht pozicione të ndryshme në fjali.

Kundrinori i zhdrejtë me parafjalë

Kundrinori i zhdrejtë me parafjalë quhet gjymtyra e dytë që shprehet me një emër, përemër ose grup emëror në një nga rasat: emërore, kallëzore ose rrjedhore; i paraprirë gjithmonë nga një parafjalë:

- *Dikur ata udhëtonin me biçikletë.*
- *Këtë përrallë e kam dëgjuar nga një plak i mençur.*
- *Asgjë s'bëhet pa punë.*
- *Diskutojmë për suksesin.*

Kundrinori i zhdrejtë me parafjalë plotëson më mirë kuptimin e foljes dhe të fjalisë, por nuk është plotës kryesor. Shpesh folja mund të përdoret edhe pa të. Nga ana tjetër, ai ka një përdorim shumë më të gjerë sesa kundrinori i drejtë dhe kundrinori i zhdrejtë pa parafjalë.

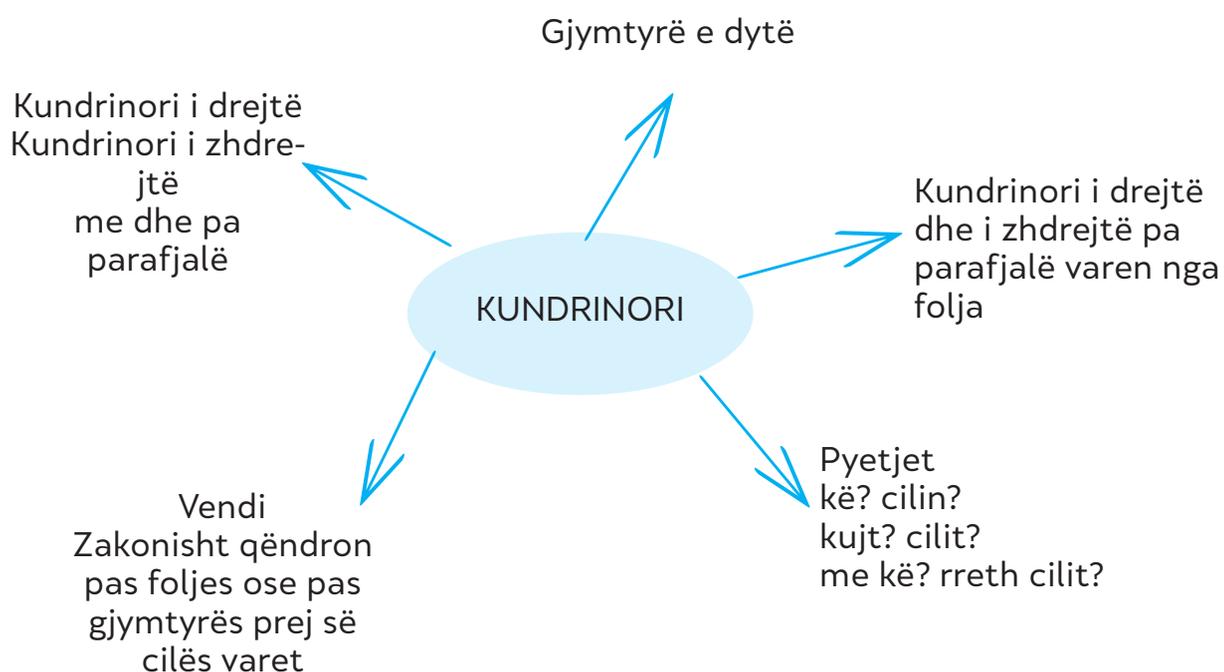
Në fjali dëftore, kundrinori i zhdrejtë me parafjalë zë vend zakonisht pas foljes që e plotëson. Ai varet kryesisht nga folja, por edhe nga pjesë të ndryshme të ligjëratës. P.sh.:

- nga folja: *Ai nuk lodhet (nga se?) nga puna.*
- nga mbiemri: *Njeriu i etur (për çfarë?) për dije e gjen mënyrën për të mësuar.*
- nga grupi emëror: *E kuptova se nga vjen kjo dëshirë (për se?) për libra.*

Siç u tha më sipër, kundrinori i zhdrejtë me parafjalë shprehet me emër ose përemër në rasën emërore, kallëzore dhe rrjedhore me parafjalë. P.sh.:

- *Më doli gjumi nga zhurma. (nga cila?) (emërore)*
- *Nuk mund të rrini me mua. (me kë?) (kallëzore)*
- *Të gjithë flasin shumë mirë për të (për kë?) (kallëzore)*
- *Lajmi thoshte se mbi ta (mbi cilët?) rëndonin shumë akuza. (kallëzore)*
- *Ishin zhytur në mendime (në se?) dhe nuk flisnin fare. (kallëzore)*
- *Materialet i gjeta nëpërmjet internetit. (nëpërmjet cilit?) (rrjedhore)*
- *Ne kujdesemi ndaj luleve të kopshtit (ndaj kujt?). (rrjedhore)*
- *Do të flasim rreth shfaqjes së djeshme (rreth cilës?). (rrjedhore)*

Mbani mend

USHTRIME

1. Gjeni dhe nënvizoni kundrinorin e zhdrejtë pa parafjalë në fjalitë e mëposhtme.

- *Shkrimtarit dhe dietarit nuk i ka hije heshtja.*
- *Zjarrit e ujit mos u zër besë.*
- *Gurit të rrokullisur dhe të dehurit mos i dil përpara.*
- *Mos iu tremb kuçedrës me nëntë kokë, por njeriut me dy fytyra.*
- *Detit i ka hije vala, burrit i ka hije fjala.*

2. Plotësoni fjalitë duke vendosur kundrinorët në fjalinë e duhur (shokëve, portës, babait, djemve, djalit të madh, të voglit, mua).

1. Dritani i foli _____ në telefon.
2. Nëna u kishte shkruar _____ dy letra.
3. Njëra i drejtohej _____, tjetra _____.
4. Shpendi u drejtohej _____ të klasës me shumë respekt.
5. Portieri ma hodhi _____ topin.
6. Pas pak _____ iu afruan të gjithë lojtarët.

3. Në fjalitë e mëposhtme, dalloni kundrinorët e zhdrejtë me parafjalë dhe thoni me se janë shprehur.

- U trembëm nga zhurma e makinave.
- Aty kaluan pa vështirësi.
- Duhet të kemi respekt ndaj pleqve.
- Tani të gjithë arat i korrim me kombajn.
- Më mirë të flesh pa bukë sesa të zgjohesh me borxh.
- Sillu ndaj prindërve, ashtu si do të dëshiroje të sillen fëmijët e tu ndaj teje.

4. Vendosni fjalitë e mëposhtme në kolonat përkatëse sipas llojit të kundrinorit.

Kundrinor i zhdrejtë pa parafjalë	Kundrinor i zhdrejtë me parafjalë

- Çdokujt nuk i zihet besë.
- Malet e larta mbulohen me borë.
- I ndihmova shokut.
- Ka njerëz që vuajnë për kafshatën e gojës.
- Duhet t'i ndihmojmë njëri-tjetrit.

- Gjuha duhet të pastrohet nga fjalët e huaja.
- Doruntinës i pëlqejnë ëmbëlsirat.
- Nga të rinjtë priten suksese më të mëdha.
- Asaj gjithashtu i pëlqen edhe të lexojë libra.
- Çdo të dielë luajmë me shokët e klasës.

5. Rregulloni fjalitë duke vënë kundrinorët në kllapa në numrin dhe në rasën e duhur.

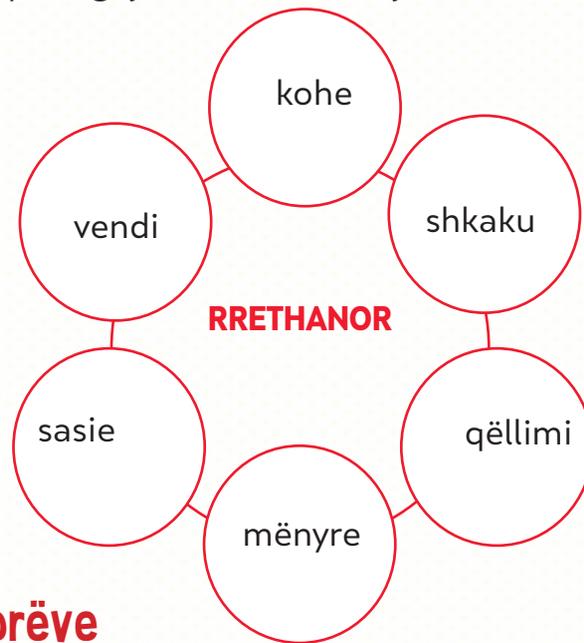
1. Diana u tregonte _____ (shoqe) fustanin e ri.
2. Besoju _____ (sy) të tu dhe jo _____ (gojë) së hallkut.
3. Duhet t'u besosh _____ (njeri i mirë).
4. Për _____ (e fshehtë) mos i fol _____ (asnjë njeri).
5. Letrën ua dërgova _____ (shokë).

RRETHANORI

Rrethanor quhet gjymtyra e dytë e fjalisë që **tregon një rrethanë** të kryerjes së veprimit, si: vend, kohë, shkak, qëllim, mënyrë, sasi etj. Bashkohet me gjymtyrën, kuptimin e së cilës e plotëson me lidhje drejtimi a bashkimi dhe vihet në marrëdhënie rrethnore me të.

Rrethanori zakonisht lidhet me një folje, një mbiemër ose ndajfolje dhe i plotëson ato. Ai shprehet me fjalë kuptimplota, si me **ndajfolje**, me një **emër** me ose pa parafjalë, me **peremër**, me një **formë të pashtjelluar** foljore si dhe me **togfjalësh**.

Rrethanori u përgjigjet pyetjeve me ndajfoljet: **ku?, si?, sa?, pse?, kur?** etj. Sipas rrethanës që tregojnë, rrethanorët janë:

Vendi i rrethanorëve

Rrethanorët lehtësisht mund ta ndryshojnë vendin në fjali ose lehtë mund të hiqen nga fjalia, pa e prishur kuptimin e saj. P.sh.:

- Fëmijët **pa vënë re** ishin larguar nga grupi.
- **Pa vënë re** fëmijët ishin larguar nga grupi.
- Fëmijët ishin larguar nga grupi **pa vënë re**.

Pra, rrethanori nuk është gjymtyrë e domosdoshme e fjalisë. Ai mund të hiqet pa u prishur kuptimi i fjalisë. *Fëmijët ishin larguar nga grupi.*

Rrethanori i vendit

Rrethanor vendi quhet gjymtyra që tregon vendin ku kryhet veprimi a ndodh ngjarja. Përgjithësisht, **rrethanori i vendit** plotëson kuptimin e foljeve, po rrallë mund të varet edhe nga mbiemrat dhe emrat foljorë. Gjendet me pyetjen **ku? në ç'vend?**: Shpresa jeton **në qytet**. Hyrja **majtas** është e ndaluar.

Rrethanori i vendit shprehet:

1) Me ndajfoljet e vendit: **këtu, atje, diku, kudo, afër, larg, askund, brenda, jashtë, aty-këtu, lart e poshtë** etj. P.sh.: **Këtu** mësojnë nxënësit. **Kudo** dëgjohet kënga. Fjalët u përhapën **gjithandej**. Nora zbriti **poshtë** dhe përsëri u ngjit **lart**. **Aty-këtu** shiheshin gjurmë lepurit **mbi borë**. Blerimi dhe Ariani banojnë **pranë e pranë**.

2) Me emra dhe grupe emërore me parafjalë. Në rasën emërore me parafjalët **nga** dhe **te** (tek): *Arta që në mëngjes doli nga shtëpia dhe shkoi te Blerina për të marrë një libër. Genti u largua nga fshati dhe shkoi te prindërit e tij në qytet.*

— Me rasën kallëzore me parafjalët **në, më, mbi, nën, nëpër, përmbi**:

Dritani jeton në fshat, por mësimet i ndjek në qytet. Sa filloi shiu, u shmangëm nën strehë. E mbylli librin dhe e vuri mbi tavolinë. Shpendi e goditi topin dhe e hodhi përmbi çati. Herët në pranverë nëpër kopshte çelin vjollcat dhe lule të tjera.

— Me emra në rasën rrjedhore shprehet me të gjitha pararafët që përdoren me këtë rasë: **prej, pranë, pas, para, afër, larg** etj., si:

Sa doli prej shkolle, u nis drejt shtëpisë. Rrëzë malit Sharr shtrihen shumë fshatra të bukura. Afër shkollës sonë është ndërtuar një ambulance e re. Lepuri ishte fshehur pas një kaçube.

Në rasën rrjedhore, rrethanori i vendit shprehet edhe me emra pa parafjalë. P.sh.: *Rrugës takova një shok. Shtjerrat kullotin livadheve.*

Rrethanori i vendit shprehet edhe me togfjalësha *Kurrë nuk largohemi nga ky vend i bukur. Prej kësaj shkolle kanë dalë shumë emra të njohur.*

Rrethanori i vendit u përgjigjet pyetjeve: **ku?, për ku?, deri ku?, nga?, prej nga?, në ç'vend?**

MBANI MEND

USHTRIME

1 Në fjalitë e mëposhtme gjeni rrethanorin e vendit dhe thoni me çka është shprehur.

1. *Shqiponja fluturon në qiell, po folenë e bën në tokë.*
2. *Kali i huaj të lë në baltë.*
3. *Vetëm në vendlindje flihet i qetë.*
4. *Shko nga të shkosh, si shtëpia jote s'ka kurrkund.*
5. *Fara e ligë mbin kudo.*
6. *Ç'sheh mbi shokë, prite mbi kokë.*

2 Lexoni tekstin e mëposhtëm, gjeni rrethanorët e vendit, dalloni cilët janë shprehur me ndajfolje dhe cilët me emra dhe thoni në cilën rasë janë emrat. Vëreni a ka edhe shprehje ndajfoljore.

Po po, nisi që në pranverë të hapë tokë të re, sidomos buzë lumit. Çau dy livadhe që i kishte të tijat në kadastër dhe i kërkoi Zalos të hapte një arë përfund rrëpirës së Gurit të Vreshtës. Zaloja nuk i dha leje, po Rizai ishte kokëfortë dhe e ndoqi punën deri në rreth. Arat anës lumit i mbolli jonxhë dhe u sollu ujin te koka me vija ujitjeje. Ua gjeti kokat dy burimeve që kishin shteruar në livadhet, se uji u humbiste nëpër kreteçina. Vitet s'kishin shumë ujë, po vijat rridhnin ditë e natë nëpër jonxhë.

Këtu jonxhë bre? thoshte Brahoja. Mbjellin andej poshtë, po i marrin pesë-gjashtë kosa! Të gjitha i vinin në vesh Rizait, po ai vetëm tundte pëllëmbën e madhe të dorës lart e poshtë dhe ajo donte të thoshte se të gjitha i shkonin në vesh, po asgjë nuk i hynte atij brenda.

Rrethanori i kohës

Rrethanori i kohës tregon rrethana kohore. Tregon kohën kur fillon, sa zgjat apo kur kryhet veprimi i shprehur nga folja dhe gjendet me pyetjen **kur?**

Rrethanori i kohës shprehet:

a) me emra të tipit: **mëngjes, drekë, mbrëmje, ditë, javë, muaj, natë, kohë, orë, vit, çast, verë, pranverë** etj.

Në rasën kallëzore dhe rrjedhore rrethanori i kohës shprehet me emra me parafjalë, por edhe pa parafjalë, si: *Në pranverë çelin lulet. Nga korriku do të shkojmë në pushim. Ditën bën vapë, natën bën freskët. Të dielën ishim në shëtitje. Javën e ardhshme do të kemi hartim. Bujku verës punon, dimrit pushon.*

b) me grup emëror: *Arta gjatë këtij viti shkollor s'ka munguar asnjë orë. Pas disa ditësh fillojnë garat sportive.*

c) me ndajfoje ose shprehje ndajfoljore: **atëherë, dikur, gjatë, gjithmonë, gjithnjë, mbrëmë, dje, sot, nesër, kurdo, kurdoherë, kurrë, herët, vonë** etj.

Për shembull:

Dje ra shumë shi. Ai që përton sot do të pendohet në mot.

ç) me shprehje ndajfoljore: **kohë pas kohe, sot për sot, tani për tani, sot e kësaj dite** etj.

Kohë pas kohe e ngrinte zërin. Situata **tani për tani** është shumë e mirë. **Sot e kësaj dite** s'më del nga mendja takimi i parë me mësuesen.

d) me format e pashtjelluara të foljes: **Duke u kthyer nga shkolla**, u ndalëm para vitrinës së librarisë. Petriti u nis në rrugë **pa gdhirë** dhe u kthye **pa perënduar dielli**.

Rrethanori i kohës u përgjigjet pyetjeve:
**kur?, që kur?, deri kur?, në ç'kohë?,
sa kohë? për sa kohë?**

USHTRIME

1 Në tekstin e mëposhtëm janë përdorur disa rrethanorë. Lexojeni me kujdes, gjeni rrethanorët e vendit dhe të kohës. Thoni me se janë shprehur ata.

Vonë natën u mor vesh e vërteta. Drita me Lekën e kishin bërë fjalën një javë më parë të takoheshin në Vallen e Kosornikut.

Të nesërmen te lëmi i Gjeros u mblodhën fshatarët...

– *Nuk durohet akoma: na plasi shpirtin kaq vjet me radhë! Këtu bashkoi vajzat tona me ato të Pishës, atje përtej shtyn bijat për paudhëzira. Dje iku nga shtëpia e mbesa e Xha Vasilit, sot kundërshtuaka për martesë akësecila, nesër zoti e di se ç'do të bëhet. Pastaj i shihni me sy vetë se si pëspilloren vajzat tona... Ka dy tri ditë që më thirri kryetari i komunës. Tani – na tha kryetari, ju duhet të pajtoheni, mjaft u hëngërt të dy fshatrat kaq vjet. Po si do të pajtohemi? Ja kështu: Të dy fshatrat të mbledhim të hollat, të grumbullojmë edhe lëndën e te Kodra e Mallkuar të ngrehim një shkollë. Në atë shkollë të mësojnë fëmijët tanë bashkë me ata të Pishës.*

2 Lexoni fjalitë, gjeni rrethanorët e kohës dhe thoni me se janë shprehur.

1. *Nxënësit e mirë çdo ditë në mëngjes bëjnë gjimnastikë dhe gjithnjë shkojnë të përgatitur në shkollë.*
2. *Kush zgjohet herët, kurrë nuk pendohet.*
3. *Besa javë për javë e viziton Fluturën.*
4. *Drini zgjohet herët dhe punon deri vonë në mbrëmje.*
5. *Ne do të kujtojmë brez pas brezi ditën e shpalljes së pavarësisë.*
6. *Blerta tërë ditën lexon vepra të ndryshme.*
7. *Fisniku kohë pas kohe del në natyrë për të shëtitur.*
8. *Para kësaj vjeshte bënte mjaft vapë.*

3 Shkruani llojin e rrethanorit.

- Ai futi dorën në çantë dhe nxori një libër. _____
- Kurdoherë unë kam ndier fjalën e ngrohtë të mësuesit. _____
- Kudo ndihej aroma e këndshme e trëndafilave. _____
- Erdhi te ne për vizitë pas dy ditësh. _____
- Shëtitja në natyrë zgjati nga mëngjesi deri në darkë. _____

4 Jepni sa më shumë përgjigje për pyetjet e mëposhtme.

Kur (cilët ditë) keni gjuhë shqipe? _____

Për sa ditë e lexoni një vepër letrare me 100 faqe? _____

Kur (në cilët muaj) shkoni në pushim veror? _____

Deri kur fle në mëngjes gjatë fundjavës? _____

Rrethanori i shkakut

- Përse ke bërë kaq shumë gabime? – e pyeti mësuesja Petritin.
- I bëra nga nxitimi, mësuese. – u arsyetua ai.

Rrethanor shkakut është gjymtyra e dytë e fjalisë që tregon një shkak që sjell një pasojë të caktuar. Ai varet nga folja, por ndonjëherë edhe nga një emër ose mbiemër. U përgjigjet pyetjeve **pse?**, **përse?**, **për ç'shkak?**, si:

Majlinda nuk fjeti tërë natën, **nga dhembja e dhëmballës**.

Rrethanori i shkakut shprehet:

a) me ndajfojet e shkakut: **pse?**, **përse?**, që përdoren kryesisht në fjalitë pyetese të drejta:

- **Pse** nuk na lajmëruat me kohë?
- **Përse** u zemerua aq shpejt Zana?

b) me emra në rasën emërore me parafjalën **nga**:

- Vjollcës i qeshte fytyra **nga gëzimi**.
- E njohëm **nga të ecurit**.

c) me emra në rasën kallëzore me parafjalën **për**:

- **Për një plesht** e djeg jorganin.

ç) me emra në rasën rrjedhore me parafjalën **prej**:

- Te gjithëve u digjnin sytë **prej tymit**.

Rrethanori i shkakut rrallë shprehet edhe me formën e pashtjelluar të përcjellores: **Duke mos u zgjuar me kohë**, u vonua në mësim.

Rrethanor shkakut janë edhe grupet emërore apo shprehjet: **për shkak të, nga shkak i**: Lulet u vyshkën **për shkak të** mungesës së lagështisë. E zuri gjumi **nga shaku i lodhjes**.

USHTRIME

1 Lexoni fjalitë e mëposhtme dhe nënvizoni rrethanorët e shkakut:

1. Disa perime u dogjën nga bryma.
2. Për një thumb shkoi patkoi, për një potkua shkoi kali.
3. Kositësit djersiteshin vazhdimisht nga lodhja dhe nga vapa e madhe.
4. Arbrin e qortuan për shkak të sjelljes së pahijshme.
5. Duke harruar se ishte në moshë, s'e përmbajti veten.
6. Përse u shty ndeshja e basketbollit?
7. I dolën lotët nga inati dhe nga zemërimi.
8. U shkëlqenin sytë nga lumturia.
9. U këputën së vrapuari.
10. Duke mos e ditur përgjigjen, u turpërua para të tjerëve.

2 Lidhni kolonat që të fitoni fjali.

1. Bilbili te kafazi s'këndon nga qejfi, -	- nga të sharat e llafazanëve.
2. Për një pe, për një gjilpërë, -	- vete dëm një gunë e tërë.
3. Këndon o nga halli, -	- vuajmë në pleqëri.
4. Njeriu i mençur nuk ulet -	- po nga marazi.
5. Për gabimet e bëra në rini -	- o nga malli.

3 Përgjigjuni me shkrim fjalive pyetëse të mëposhtme.

Përse zogjtë ndërtojnë fole në pemë të lartë? _____

Pse vijmë në shkollë? _____

Përse natyra është e gjelbër në pranverë? _____

Përse semafori ka tri ngjyra? _____

Pse djersimë në një ditë të nxehtë vere? _____

4 Krijoni fjali duke lidhur grupet e fjalëve në të majtë me ato në të djathtë. Duke vënë re pyetjen në kllapa, përcaktoni funksionin e fjalëve me shkronja të zeza.

1. Lulet e saksive ishin vyshkur (pse?)	- prej lodhjes.
2. Në rrugë mezi kalohej (pse?)	- nga zhurma e makinave.
3. Kam ardhur në shkollë (përse?)	- për plazh.
4. Ai nuk fjeti tërë natën (pse?)	- nga thatësira.
5. Një grup turistësh erdhën (përse?)	- për të mësuar.
6. Ajo nuk mundi të pushonte (përse?)	- për tregti.
7. Shkuan në vendet e largëta (përse?)	- për pushime.
8. Në det shkojmë (përse?)	- nga gropat e shumta.

5 Ndërtoni fjali me fjalët dhe grupet e fjalëve. Vini ato në radhën e duhur.

1. fëmijëve, duke luajtur në rrugë, aksidente të ndryshme, mund t'u ndodhin.
2. duke qëndruar jashtë, mori, Bardhi, një të ftohtë.
3. në verë, për t'u çlodhur, në bregdet, shkojnë, shumë njerëz.
4. sëmundje të ndryshme, duke mos larë duart, mund të marrë, njeriu.
5. për të kapur flutura, përdorën, fëmijët e vegjël, disa rrjeta.

Rrethanori i qëllimit

Rrethanori i qëllimit tregon **qëllimin e kryerjes së veprimit:**

- Telefonin tani e përdorim **për të komunikuar** dhe **për të luajtur**.
- Djemtë kanë ardhur **për punë**.
- Vendi i caktuar **për stërvitje** nuk ishte larg.
- Teuta i kishte mbushur pjatat **për të ngrënë**.

Sikurse rrethanorët e tjerë, ashtu edhe rrethanori i qëllimit plotëson kuptimin e foljeve e më rrallë edhe të mbiemrave foljorë.

Rrethanori i qëllimit shprehet:

a) me ndajfoljen **përse**: Përse Saimiri shkoi në qytet? Përse ke ardhur?

b) me emra në rasën kallëzore në trajtën e pashquar të paraprirë nga parafjala **për** e shumë rrallë edhe nga parafjala **në**: Brikena shkoi te shoqja për urime. Gjithnjë ardhshim **për gëzime!** Porsa mori vesh, Taulanti i shkoi **në ndihmë** Flamurit.

c) me grup emëror: Prindërit mendojnë **për të mirën e fëmijëve të tyre**. Brenda një kohe të shkurtër u ndërmorën të gjitha masat **për parandalimin e sëmundjes**.

ç) me formën e paskajores: Të dielën do të dalim **për të shëtitur** e pasdite do të shkojmë në stadium **për të ndjekur** ndeshjen e futbollit. Mësojmë **për t'i ndihmuar shoqërisë**.

Shënim: Rrethanori i qëllimit i shprehur me emra zakonisht varet nga disa folje që tregojnë lëvizje, si: **dal, shkoj, vij** etj.: Dolën **për gjah**. Vajtën **për dru**. Shkoi **për ujë**.

Rrethanori i qëllimit u përgjigjet pyetjeve:
përse? për ç'qëllim?, me ç'qëllim?, për çfarë qëllimi?

USHTRIME

1 Në fjalitë e mëposhtme gjeni rrethanorët e qëllimit dhe vëreni me se janë shprehur.

1. Dje na erdhën disa miq për vizitë.
2. Genci çdo vit shkon në det për pushime.
3. Shumë të rinj shkojnë në vendet e huaja për punë.
4. Ata shpesh kthehen në atdhe për t'u çmallur me të afërmit.
5. Bardhi çdo ditë ngrihet herët për të arritur me kohë në shkollë.
6. Shpesh shkojmë në liqen për peshkim dhe për t'u larë.
7. Gjithnjë duhet të përpiqemi për një të ardhme më të mirë dhe për një jetë më të lumtur.
8. I ati i Fatonit u shpërngul në qytet për t'i shkolluar fëmijët.

2 Thoni çfarë lloj rrethanorësh janë fjalët me shkronja më të zeza.

1. Pulëbardhat zhyteshin me sqep **për të kapur gjahun në ujë.** _____
2. Gjatë leximit, Enkeleida bëri disa gabime **nga nxitimi.** _____
3. Vera ngriti kokën **për të parë dallëndyshen.** _____
4. Ura gjëmonte **nga çekiçët e gurgdhendësve.** _____
5. Ata punonin si ndër ethe **për përfundimin e gardhit.** _____

Rrethanori i mënyrës

Muzgu po ulej **lehtë** mbi rrugët e qytetit. Bujari **ngadalë** kthehej në shtëpi nga puna. Sot ishte lodhur shumë. Ai, **qetë** hyri në dhomë dhe i përqafoi fëmijët. Ata e prisnin **me gëzim** dhe e përqaфонin me gjithë **zemër**. Pasi pushoi pak, **pa përtesë** filloi t'u tregon-te një përrallë.

Çfarë tregojnë fjalët me ngjyrë të kuqe në fjalitë e mësipërme?

Fjalët me ngjyrë të kuqe tregojnë **mënyrën si kryhet veprimi**: **lehtë**, **ngadalë**, **qetë**, **me gëzim**, **me gjithë zemër**, **pa përtesë** dhe i përgjigjen pyetjes **si?** apo **në ç'mënyrë?**

Rrethanor mënyre është gjymtyra e dytë e cila plotëson kuptimin e foljes dhe tregon mënyrën e kryerjes së veprimit: Mësuesi fliste **rrjedhshëm** e **ngadalë**. Marigona shkruan **bukur**.

Rrethanori i mënyrës mund të shprehet:

a) me ndajfojet dhe shprehjet ndajfoljore të mënyrës: **bukur**, **ëmbël**, **mbarë**, **hollë**, **qartë**, **ftohtë**, **shkurt**, **mirë**, **keq**, **thjesht**, **ngadalë**, **shpejt**, **ashpër**, **bashkë**; në mënyrë të drejtë, në mënyrë të veçantë etj. P.sh.:

- Armendi sillet **mirë** me të gjithë shokët dhe nuk flet **keq** për asnjërin.

- Gjatë diskutimit duhet të shprehemi **shkurt** dhe **qartë**.

- Nita u përgjigj **në formë të prerë**.

- Fëmijët gjithnjë duhet të merren **me të mirë** dhe **me të butë** e jo **me të egër**

b) me emra në rasën kallëzore të paraprirë nga parafjalët **me**, **pa**, **në**, rrallë edhe **për**:

- Gentiana punon **me gëzim** dhe **me dëshirë**.

- Vjosa shkon në shkollë **pa përtesë**.

- Punëtorët e ndërmarrjes dolën **pa humbje**.

- Ardita e njuh punën **në hollësi**.

- Goni u përgjigj **për bukuri**.

c) Shprehet edhe me emra në rasën emërore të paraprirë nga pjesëza **si**: As-triti qëndroi **si burrë**.

ç) me emra në rasën rrjedhore me parafjalën **sipas**:

- Të gjithë duhet të shpërblehen **sipas** punës.

- Plani u realizua **sipas** parashikimit.

d) me format e përcjellores, pjesores dhe të mohores:

- Vjen *duke vrapuar*. Po afrohej *duke kënduar*.
- U përgjigj *prerë*. Ia tha *hapur*.
- Diskutuan *shtruar*.
- U zhdukën *pa lënë gjurmë*. Punon *pa u ngutur*.

Në gjuhën shqipe rrethanori i mënyrës shpesh shprehet me fjalët e formuara nga përsëritja e një emri, numërori, ndajfoljeje etj.: *E theu pjatën copë-copë*. *Njerëzit hynin e dilnin palë-palë*. *Bora binte flokë-flokë*. *Nxënësit hyjnë në klasë një nga një ose dy nga dy*. Merrte *pak nga pak*.

Rrethanorin e mënyrës e gjejmë me pyetjet: **si?, qysh?, në ç'mënyrë? në çfarë mënyre?**

USHTRIME

1 Formoni fjali me rrethanorët e mëposhtëm:

lehtë, pastër, ngadalë, shtruar, hapur, në mënyrë të qetë, lara-lara, copa-copa, me gjithë zemër, pa pushim, në mënyrë të çuditshme, me të mirë, pak nga pak.

2 Në fjalitë e poshtëshënuara dalloni rrethanorët e mënyrës dhe thoni me se janë shprehur:

1. Lima dalëngadalë e bën tranë gjilpërë.
2. Fjala vret pa bërë plagë.
3. Punët e mëdha nuk kryhen me fuqi, po me durim.
4. Ai ecte shpejt.
5. Të gjitha arrihen me durim.
6. Burri s'matet me pëllëmbë, po me zemër.
7. I mençuri rrihet me fjalë, i marri me dru.
8. Gënjeshtra ecën shpejt, po nuk qëndron gjatë.

3 Ndërlidhni elementet që të ndërtoni fjali me rrethanor mënyre.

Si?

Ajo këndon
Atëherë jetonim
Ata pritën
I tregoi
Zana hyri
Petriti erdhi
Ne punonim
Ai silltet

në harmoni.
bukur.
shkurtimisht për ngjarjen.
me nxitim në dhomë.
gjatë para teatrit.
pa pushim.
mirë me shokë.
duke shpejtuar.

Rrethanori i sasisë

Në një shtëpi, e cila kishte vetëm një dritare, jetonin shtatë vëllezër. Ne presim shumë nga të rinjtë, të cilët disa herë kanë dëshmuar se janë të aftë.

Shtëpia e Agimit ishte dy kilometra larg, ndërsa ai i kalonte më këmbë për tridhjetë minuta.

Çfarë tregojnë gjymtyrët e shënuara me ngjyrë të kaltër në fjalitë e mësipërme?

Fjalët e shkruara me ngjyrë të kaltër shërbejnë për të treguar sasi. Qohen rrethanorë sasi dhe i përgjigjen pyetjes **sa**?

Rrethanori i sasisë tregon sasi të gjymtyrës prej së cilës varet.

Rrethanori i sasisë shprehet:

a) me ndajfolje ose shprehje ndajfoljore: shumë, pak, tepër, fort, aspak, aq, kaq: Mori Shkodër, moj mizore, pak na u duke e shumë na dole.

b) me një grup emëror të paraprirë nga një numëror i mirëfilltë apo nga përemri **disa** a **ca**: Burimi dy herë e ka zënë vendin e parë në garat e qytetit. Ai njëqind metra i kaloi për dymbëdhjetë sekonda. Pas garave disa ditë vajti në pushim.

Emrat në funksion të rrethanorit të sasisë rëndom tregojnë **masë, vëllim, peshë, çmim**. Të këtyllë janë emrat që tregojnë:

- njësi matjeje të hapësirës, si: **metër, kilometër, pëllëmbë, pash, hap, këmbë** etj.: Kumanova është **dyzet kilometra** larg prej kryeqytetit. Dyqanin nuk e kishte as **pesëdhjetë hapa** larg.

Emrat që tregojnë masë të kohës, siç janë: **minutë, orë, ditë, javë, muaj, vit, shekull** etj.: Treni u vonua **dy minuta**. Studimet në disa fakultete zgjasin **katër vjet** e në disa **pesë vjet**.

USHTRIME

1 Gjeni rrethanorët e sasisë, thoni me ç'pjesë të ligjëratës janë shprehur dhe kuptimin e cilave gjymtyrë e plotësojnë.

1. Ata që flasin shumë s'thonë gjë.
2. Ku janë shumë kunata, mbetet pa bërë darka.
3. Dëgjo dy herë dhe fol një herë.
4. Miq sa më shumë e nevojë për ta sa më pak.
5. Kush ka miq, ka dy palë krahë.
6. Ai që premtonte shumë, bën pak.
7. Dikur për në shkollë udhëtonim nga 8 kilometra.
8. Pas gjysmëvitit të parë kemi dy javë pushim, ndërsa gjatë verës tre muaj.

2 Lexoni fjalitë dhe gjeni rrethanorët. Vëreni me se janë shprehur.

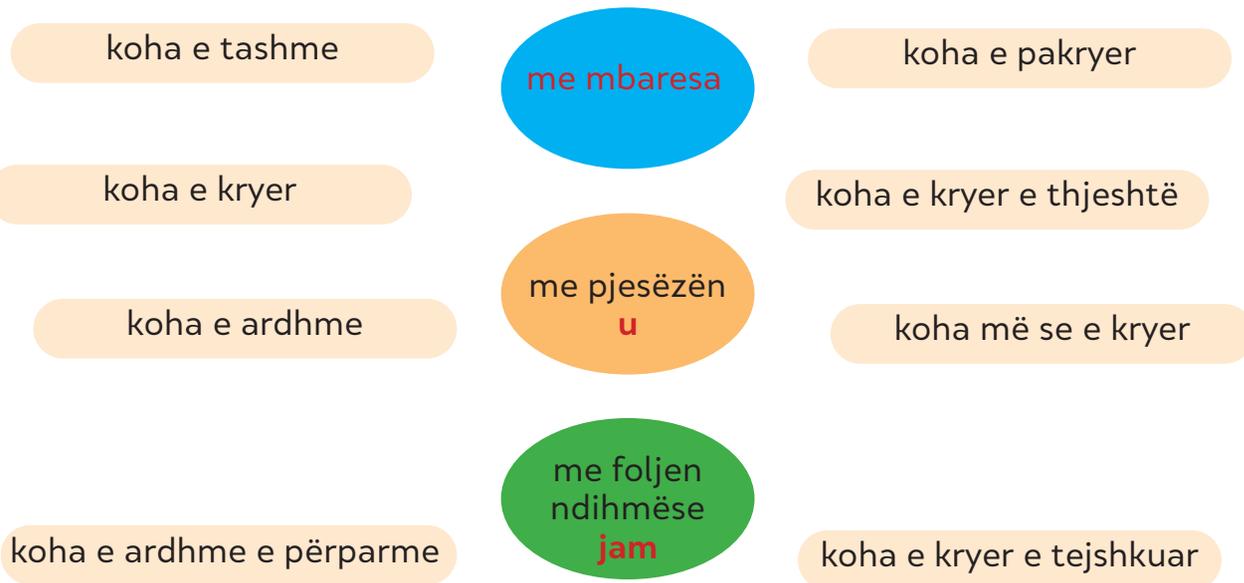
- Pasagjerët pritën në stacion (sa?) _____ .
- Sot kemi (sa?) _____ orë mësim.
- Java ka (sa?) _____ ditë.
- Blerta meson nga (sa?) _____ orë në ditë.
- Një orë ka (sa?) _____ minuta, një minutë ka (sa?) _____ sekonda.

PËRFORCIMI 4

1 Format veprorë dhe joveprorë të foljeve dallohen përmes tri elementeve: nga **mbaresat**, nga **pjesëza u** dhe nga foljet ndihmëse **kam** dhe **jam**.

Lidhni kohët e foljeve me formën përkatëse me anë të së cilës shprehet forma joveprorë:

2 Shkruaj formën përkatëse të foljeve në fjalitë e mëposhtme:

- Ju në liqen. (*lani, laheni*)
- Denisi anglisht. (*mëson, mësohet*)
- Unë makinën në shtëpi. (*kthej, kthehem*)
- Ajo dhe shkon në shkollë. (*bën gati, bëhet gati*)
- Ne me shokë në park. (*takojmë, takohemi*)
- Gjuha shqipe lehtë. (*mëson, mësohet*)
- Ata, në park shumë shokë. (*takojnë, takohen*)
- Drita librin në bibliotekë. (*kthen, kthehet*)
- Ai çantën dhe shkon në shkollë. (*bën gati, bëhet gati*)
- Ti nga biblioteka vonë. (*kthen, kthehesh*)

3 Plotësoni fjalitë me folje në kohën e kryer.

Ata _____ (zgjohen) herët, _____ (përgatiten) dhe _____ (nisen) për në shkollë. Dje, ne _____ (mësoj) shumë dhe _____ (lodhem). Në vendin tonë _____ (vijnë) shumë turistë. Mbrëmë _____ (shkoj) te shoku dhe _____ (kthehem) vonë. Agimi _____ (them) se nuk do të vonohet.

4 Plotësoni fjalitë me folje në kohën më se të kryer.

- Sokolit i (pëlqej) shumë jeta në fshat.
- Kur erdhën shokët, unë sapo (bëhem) gati.
- Ajo nuk erdhi se nuk (kam) kohë.
- Babai (shkoj) në punë në mëngjes.
- Ato (lahem) në lumë dhe (rrezitem).
- Koha (jam) e mirë dhe me diell.
- Dallëndyshet (kthehem) në foletë e tyre.
- Ti më mirë të mos (flas) fare për këtë problem.

5 Zgjedhoni foljet *laj, vesh, them, vesh, zgjoj* në kohën e kryer të tejkshuar në formën veprorë dhe joveprorë.

6 Vini foljet në mënyrën urdhërore sipas shembullit të dhënë.

	<i>Mëso mirë!</i>	<i>Mësoni mirë!</i>
- <i>Mësoj mirë.</i>	_____	_____
- <i>Shikoj në tabelë.</i>	_____	_____
- <i>Flas më ngadalë.</i>	_____	_____
- <i>Hyj brenda.</i>	_____	_____
- <i>Nisem herët.</i>	_____	_____
- <i>Kthehem shpejt.</i>	_____	_____

7 Forma pjesore e foljeve shërben për të formuar:

- **kohët e përbëra të foljeve.** P.sh.: _____
- **format e përcjellores.** P.sh.: _____
- **format e paskajores.** P.sh.: _____
- **format e pashtjelluara mohore.** P.sh.: _____

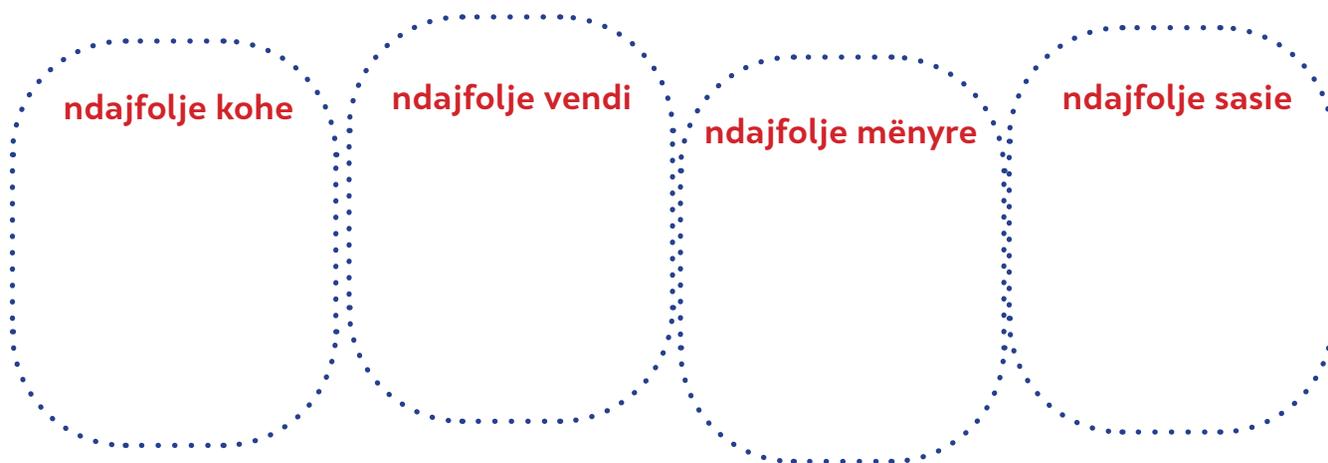
8 Foljet e dhëna në kllapa, vini në përcjellore.

- (Ngutem), e harroi çelësin në derë.
- Gjithë diturinë e ka fituar (lexoj) libra.
- (Vij) në punë, filloi të binte shi.
- Genti shkoi në shkollë (vrapoj).
- Ujku, (ha) i kishte mbetur një kockë në fyt.
- Ai fliste (tregoj) ngjarje nga e kaluara.
- Fëmija mësohet të flasë (dëgjoj) të rriturit.
- Dy shokë, (eci) nëpër pyll, panë një breshkë.

9 Foljet e dhëna në kllapa, vini në paskajore.

- Hyri në det (lahem).
- Doli në dritare (shoh) më mirë.
- Ne jemi gati (nisem).
- Kanë shkuar (vizitoj) muzeun historik.
- Duhet shumë mund (mësoj) një gjuhë të huaj.
- Shkoi në plazh (rrezitem).
- Mori hov (kërcej) më larg.

10 Ndajfoljet e dhëna, ndaji dhe vendosi në grupin përkatës.
pak, aspak, mjaft, shumë, tepër, sadopak, ndopak, keq, mirë, pastër, bukur, këtu, aty, prapa, para, poshtë, lart, andej, këndeje, nesër, dje, sot, herët, vonë, asnjëherë, kurdoherë.

11 Nënvizoni përcaktuesit e bërthamës në grupet emërore të mëposhtme dhe thoni me se janë shprehur. P.sh.: era e fortë (me mbiemër)

- dëshirat e mia	- punën tënde	- caku i tij
- dy shokë	- duart e vogla	- të pesë gishtat
- emrit të autorit	- këpucët e reja	- cilat vargje

12 Plotësoni grupet emërore sipas këtij modeli:

- Një burrë hyri në dyqan. - Një burrë *i moshuar* hyri në *dyqanin e madh*.
- Një vajzë bleu një kukull. - _____
- Era shkund gjethet. - _____
- Motra është studente. - _____
- Nxënësit janë në klasë. - _____
- Nëna gatuan gjellë. - _____

13 Në tekstin e mëposhtëm gjeni dhe nënvizoni kryefjalët.

Mëngjesi i qershorit është mjaft i bukur. Dielli ngrihet ngadalë nga kodrat dhe i jep gjallëri natyrës. Vesa xixëllon si margaritar mbi fletët e pemëve. Qershitë e kuqe stolisin kopshtet. Zogjtë cicërojnë nëpër degët e pemëve. Çdo gjë lulëzon.

14 Duke shtruar pyetjet kush?, cili?, cila?, cilët?, cilat? gjeni kryefjalët dhe thoni cilat janë shprehur me një emër, me një përemër e cilat me grup emëror.

- Agroni vizaton bukur.	- Ai nuk mungon asnjëherë.
- Kori i shkollës ka përgatitur disa këngë.	- Mësuesit tanë gjithnjë na këshillojnë.
- Ato mësojnë shumë mirë.	- Ardi dhe Vjosa shkojnë në teatër.

15 Vendosni kallëzuesit e poshtëshënuar në kolonat përkatëse, duke u mbështetur në ndërtimin e tyre. Vizatojeni tabelën në fletore dhe plotësojeni.

Kallëzuesi					
Kallëzuesi foljor		Kallëzuesi emëror <i>jam +</i>			
me një folje	me dy folje	emër	mbiemër	përemër	numëror

1. Ngado ndihej pranvera. 2. Në qiell lundronin retë e bardha, të cilat vraponin nëpër hapësirën e kaltër. 3. Një erë e lehtë vazhdoi të frynte. 4. Puna është e domosdoshme për shëndetin e njeriut. 5. Ky ishte një mendim i hidhur. 6. Qeni i tij ishte tani fare pranë. 7. Çfarë ishin ato? 8. Lodhja është e nevojshme për të shijuar pushimin. 9. Por, për çudi, tani Beni nuk e kishte më frikë. 10. Sytë filluan t'i shkëlqenin nga gëzimi. 11. Ai ngriti sëpatën lart. 12. Ata ishin të dy përballë njëri-tjetrit

TË TREGUARIT DHE TË RITREGUARIT

Detyrë:

- Një nxënës-e tregon në klasë ndonjë ngjarje nga jeta e vet.
- Një nxënës-e tjetër e ritregon tregimin e dëgjuar.

Të gjithë njerëzit tregojnë ngjarje apo përjetime të ndryshme, që u kanë ndodhur atyre apo i kanë dëgjuar nga të tjerët. Dikush i tregon më mirë, dikush më keq. Të treguarit ose si quhet ndryshe rrëfimi është një art më vete. Jo të gjithë njerëzit zotërojnë artin e të rrëfyerit; pra, nuk rrëfejnë në mënyrë artistike. Ne mund të kemi dëgjuar shumë rrëfime, por mbahen mend mirë ato që na kanë lënë mbresë nga mënyra si na janë treguar.

Tregoj do të thotë shpjegoj diçka (me fjalë ose me shkrim) dikujt që dëshiron ta dijë a ta mësojë; them me fjalë një ndodhi, një histori etj., kallëzoj; rrëfej. Themi: *Tregoj një përrallë (një histori, një ngjarje). E tregoi gjatë e gjerë (fije për pe, me hollësi). Tregon shumë bukur. S'di të tregojë.*

Nga folja **tregoj** është krijuar emri **tregim**, si dhe emri prejfoljor (prejppjesor) **të treguarit**. **Tregimi është rrëfim për një ngjarje të veçantë**. Tregimi është krijim artistik që i kushtohet një ngjarjeje pa hyrë në hollësi se çka ka ndodhur para dhe pas saj. Tregimi është produkt i të treguarit. Të treguarit (rrëfimi) e ngjarjes është arti dhe mjeshtëria e të rrëfyerit.

Këtu nuk është fjala për tregimin si krijim letrar, pra si vepër e vogël letrare në prozë; por për atë që tregojmë në jetën e përditshme, për qëllime joletrare, por për të rrëfyer rrjedhshëm.

Ritregoj do të thotë përsëris me fjalët e mia (me shkrim ose me gojë) **diçka që kam lexuar ose të dëgjuar** (që e ka shkruar ose treguar dikush tjetër). Nga folja ritregoj është përfutur emri ritregim, të ritreguarit. Pra, ritregimi është rrëfimi im për një ngjarje që e ka kallëzuar dikush tjetër.

Shkurt e shqip:

Tregimi është produkt i të treguarit. Ritregimi është përsëritje e tregimit të dikujt.

Me **të treguarit** (tregimi) dhe **të ritreguarit** (ritregimi) këtu synojmë që të aftësojmë nxënësit të përmirësojnë kulturën e të shprehurit, përkatësisht të zotërojnë artin dhe mjeshtërinë e të rrëfyerit. Pra, që nxënësit të aftësohen të tregojnë e të ritregojnë ngjarje nga jeta e tyre e përditshme, nga veprat e lexuara, nga ndodhitë që kanë dëgjuar, nga filmat që kanë parë etj.

Detyrë:

Lexoni me vëmendje të dy tekstet e mëposhtme. Vini re dallimin ndërmjet tregimit dhe ritregimit sipas fjalëve më të trasha.

Tregimi i gjyshit

Kam lindur në fshat në një familje të varfër. **Kam mbaruar** vetëm katër klasë fillore. Atëherë nuk **kishim** mundësi të shkolloheshim më shumë. Që si fëmijë, ruaja dhentë dhe **bëja** edhe shumë punë të tjera. **Zgjohesha** në agim dhe **kthehesha** në muzgun e mbrëmjes. Mësoja me dritën e llambës. **Nuk kishim** rrymë elektrike. Të gjithë **punonim** shumë për të siguruar bukën e gojës...

Ritregimi im

Gjyshi im **ka lindur** në fshat në një familje të varfër. **Ka mbaruar** vetëm katër klasë fillore. Atëherë nuk **kishin** mundësi të shkolloheshim më shumë. Që si fëmijë, **ruante** dhentë dhe bënte edhe shumë punë të tjera. Zgjohej në agim dhe kthehej në muzgun e mbrëmjes. Mësonte me dritën e llambës. **Nuk kishin** rrymë elektrike. Të gjithë **punonin** shumë për të siguruar bukën e gojës...

- ❖ **Tregojmë me folje në vetën e parë** (në njëjës ose në shumës).
- ❖ **Ritregojmë me folje në vetën e tretë** (në njëjës ose në shumës).

TREGIMI	RITREGIMI
Tregimi i gjyshit	Ritregimi im
veta I (njëjës e shumës)	veta III (njëjës e shumës)
kam lindur	ka lindur
kam mbaruar	ka mbaruar
kishim	kishin
ruaja	ruante
bëja	bënte
zgjohesha	zgjohej
kthehesha	kthehej
mësoja	mësonte
nuk kishim	nuk kishin
punonim	punonin

Tregimi

Në tregim kallëzohen ngjarje në të cilat rrëfyesi drejtpërdrejt ka marrë pjesë në to ose i ka parë apo përjetuar. Tregimi rrëfëhet me folje në vetën e parë (në njëjës ose në shumës).

Ritregimi

Ritregohen ngjarje që rrëfyesi nuk i ka përjetuar, por për to dikush i ka treguar ose ka lexuar diku. Ritregimi rrëfëhet me folje në vetën e tretë (në njëjës ose në shumës).

Çdo tregim apo ngjarje që shikohet, lexohet ose dëgjohet, ka tri pjesë:

1. **hyrjen;**
2. **zhvillimin,** dhe
3. **përfundimin (mbylljen).**

Në tregim mund të shfaqen disa personazhe, por njëri është personazhi kryesor. Aty jepen vetëm anët më kryesore të personazhit. Pra, tregimi mund të ketë disa personazhe:

1. personazhin kryesor;
2. personazhet ndihmëse;
3. personazhet kundërshtarë të personazhit kryesor.

Tregimi mund të jetë: **kronologjik** dhe **retrospektiv**. Nga vetë fjala kuptojmë se:

- **Kronologjik** është ai tregim ku ngjarjet renditen njëra pas tjetrës sipas radhës kohore. Rrëfimi fillon nga kohët e shkuara e vjen deri në kohën e sotme: dikur → sot).

- **Retrospektiv** është tregimi që ngjarjet nuk i paraqet sipas radhës kohore, por nis nga e sotmja dhe i kthehet së kaluarës: dikur ← sot.

Kujto dhe shto njohuritë

Cilave pyetje u përgjigjemi kur tregojmë apo ritregojmë (me gojë ose me shkrim) përmbajtjen e një ngjarjeje?

Tregimi e ritregimi duhet t'u përgjigjen këtyre pyetjeve:					
Ku?	Kur?	Kush?	Çfarë?	Pse?	Si?

Detyra:

1. Zgjidhni një tregim që ju ka pëlqyer më shumë dhe ritregojeni.
2. Çdo tregim ka hyrjen, zhvillimin dhe mbylljen (përfundimin). Hartoni një hyrje tregimi (në hyrje jepen të dhëna për vendin, kohën dhe personat pjesëmarrës në ngjarje).
3. Në një tregim të zgjedhur nga ju, vëreni e thoni si jepet shtjellimi i ngjarjes në kohë. Dalloni mjetet gjuhësore.
4. Mendoni një temë nga jeta shkollore dhe shkruani një tregim për të. Diskutoni në klasë për tregimet e shkruara.
5. Lexoje me vëmendje përrallëzën e mëposhtme dhe ritregoje.

Ç'TË MBJELLËSH, DO TË KORRËSH

Ishte një lypsar plak që bredhte derë më derë me një torbë krahut e kërkonte lëmoshë. Plaku thoshte orë e çast: "Ç'të mbjellësh, do të korrësh."

Një ditë erdhi në një fshat e trokiti te dera e një kamësi. Doli e shoqja e kamësit, e pa lypсарin e i tha të priste pak, pastaj hyri prapë në shtëpi. Pas një copë here, doli përsëri me një pite të ngrohtë në duar, ia dha lypсарit e i tha:

- Bukë s'na u ndodh në shtëpi. Merre këtë pite e haje. Kur të vish njëherë tjetër, do të jap bukë.

Plaku mori piten, e futi në trastë, uroi e shkoi më tej. Si lypi derë më derë, la fshatin e shkoi më tutje. Udhës gjeti ulur në një gur një djalosh që rënkonte e gulçonte. Djaloshi dukej shumë i lodhur. Lypсарi e pyeti:

-Ç'ke që rënkon e gulçon, o djalosh?

Djaloshi i tha:

- Unë jam udhëtar e po vi nga një vend i largët. Më ka marrë uria, mezi më mbajnë këmbët.

Plakut i erdhi keq për këtë djalosh. Nxori nga trasta piten që i kishte falur në fshat e shoqja e kamësit e ia dha.

- Merre haje, o djalë i mirë, që të marrësh fuqi e të shkosh më tej.

Pastaj, plakut vazhdoi udhën. Ne po e lëmë lypсарin në punën e tij e po kthehemi të shohim se ç'bëri udhëtari.

Si hëngri një copë pite të butë dhe e mori pak veten djaloshi, që ishte i biri i kamësit, u ngrit dhe u nis për në fshat. Bëri një copë udhë, ndenji pak në një gur dhe hëngri copën tjetër të pites që i kishte dhënë plakut. Ec e ec, nisi t'i brejë barku. Shtrëngoi dhëmbët, u ul poshtë, u ngrit përsëri e shkoi më tutje. Kështu arriti në fshat e shkoi në shtëpi të tij. Barku po i dhembte shumë. Djaloshi zuri të përpëlitej.

- Oh, nëno, po vdes!

Nëna u trondit shumë dhe e pyeti se ç'kishte ngrënë e ç' kishte pirë.

- Më kishte marrë uria, nëno. Mezi ecja. Udhës takova një lypës plak që më dha një pite të ngrohtë. E hëngra.

Kur dëgjoji këto fjalë, nëna gati u çmend, zuri të shkulë leshrat. Ç'kishte ndodhur? E shoqja e kamësit i kishte dhënë lypсарit plak një pite të helmuar, që të mos i shkelte kurrë më në derë.

Tani ne po e lëmë të shoqen e kamësit të bëjë ç'të dojë që ta shpëtojë të birin. Ne do të kthehemi te lypсарi plak...

Ky arriti në një fshat tjetër. Zuri të trokasë derë më derë, të zgjatë dorën për të kërkuar lëmoshë dhe të thotë orë e çast, siç e kish zakon:

- Ç'të mbjellësh, do të korrësh. Mos i mih varrin dikujt, se do të biesh vetë në të.

Pasurojmë fjalorin:

bredhte - endej, ecte andej e këndej;

gulçonte - mezi merrte frymë;

lëmoshë – gjëra që i jepen për mëshirë një të varfëri;

kamës-i - pasanik-u;

trastë – torbë;

rënkonte – ankohej;

të përpëlitej – të shkëpurdhej prej dhembjes;

Detyra 1

Përpquni ta ndani përrallëzën e lexuar në pjesë (në hyrje, zhvillim dhe përfundim). Më pas ritregojeni. Gjatë ritregimit mund të keni parasysh pyetjet në vijim:

1. Ku dhe kur zhvillohet ngjarja?
2. Cili është personazhi kryesor?
3. Cilat janë personazhet ndihmëse dhe personazhet kundërshtarë të personazhit kryesor?
4. Çfarë problemesh kanë personazhet?
5. Si përpiqen t'i zgjidhin problemet që kanë ata?
6. Cili është problemi kryesor në përrallëz dhe si zgjidhet ai në fund të saj?
7. Në ç' kohë janë përdorur foljet në hyrje të përrallëzës? Po në përmbajtjen (zhvillimin) e në përfundimin e saj?
8. Ç'mendim keni për gjuhën e përrallëzës së mëparshme?

Kur dëshironi të ritregoni përmbajtjen e ndonjë teksti që keni lexuar, duhet të keni kujdes në këto elemente:

- lexoni tekstin me kujdes që të kuptoni përmbajtjen;
- lexojeni për së dyti tekstin dhe ndajeni në pjesë - fragmente;
- nxirrni idenë kryesore të çdo fragmenti;
- ritregojeni përmbajtjen e tekstit sipas planit që keni hartuar;
- gjatë ritregimit, nëpërmjet intonacionit, përpquni të shprehni ndjenjat e personazheve;
- ngjarjen mund ta shkurtoni, por assesi ta ndryshoni ose shtrembëroni.

Detyra 2

Nxënësit sjellin fotografi nga albumi i tyre (në moshë të ndryshme) të cilat i përziejnë dhe tregojnë për to. Më pas i rregullojnë fotot nga koha e mëparshme në kohën e sotme (sipas kronologjisë).

Detyra 3

Nxënësit në tekste të ndryshme zbulojnë dhe përmendin shembuj të të treguarit kronologjik dhe retrospektiv.

Detyra 4

Duke përdorur teknikën *Ndal lëvizjen* (stop motion) në tabletat e shkollës, ku është instaluar aplikacioni (Stop motion animation movie), nxënësit në grupe krijojnë video të animuara. Paraprakisht, grupet krijojnë tregime dhe përgatitin materiale për përgatitjen e videos. Pasi të përgatitet videoja, e prezantojnë para grupeve të tjera, duke e treguar ngjarjen. Pastaj të njëjtin tregim e ritregojnë në mënyrë individuale.

Detyra 5

Nxënësit në mënyrë të pavarur, tregojnë ndonjë ngjarje (kulturore, sportive, humanitare) që kanë marrë pjesë, duke respektuar rregullat për kompozicionin e tekstit si dhe gjatësinë e duhur.

PËRSHKRIMI

Detyrë:

Përshkruajeni me gojë atë që shihni në këtë fotografi.

Çfarë mund të përfundojmë nga kjo?

Duke u shprehur për pamjen e jashtme të kësaj fluturë, ju krijuat një përshkrim. Me përshkrim kuptojmë atë që shprehim (me shkrim a me gojë) kur japim pamjen e jashtme dhe cilësitë e një njeriu, të një gjallese, të një sendi, të një vendi apo të çfarëdo gjëje tjetër. Shpesh themi: *Përshkruaj një njeri, personazh. Përshkruaj bukurinë e detit (e bregdetit, e maleve). Përshkrim i plotë (i gjallë, i qartë). Bëri një përshkrim të mirë (të hollësishëm). E njohëm nga përshkrimi i tij.*

Përshkrimi i natyrës

Lexojeni në mënyrë shprehëse këtë përshkrim të shkurtër të një fshati.

FSHATI IM

Ç'më shohin sytë tej, rrëzë shkëmbit maja-maja! Atje larg mbi një breg me pemë e plepa! Është fshati ku lindi, ku u rrita, fshati i nënës, i atit, i fshatarëve të mi!

Aty lindi, aty u përkunda për herë të parë në djepin e vegjëlisë, aty u përkë-

dhela nga duart e nënës, aty qava në varrime, aty qesha në gëzime.

Aty u rrita, në fshatin tim, mbi kodrën me plepa, rrëzë shkëmbit ma-

ja-maja. Aty u graha qeve e lëvrova tokën, aty ruajta e rrita dhentë e dhitë, aty në fshatin tim, në bregun e hijshëm, në malin e lashtë, në fushën e gjerë. Ç'lumturi! Ç'ditë gazmore! Ç'bukuri ky fshati im!

Detyra 1

Përshkruajeni me shkrim një vend (fshat, mal, liqen, shtet etj.).

Detyra 2

Një nxënës i thotë karakteristikat kryesore të një kafshe ose shpendi, ndërsa nxënësit e tjerë e qëllojnë emrin e kafshës apo të shpendit.

Përshkrimi i ngjarjeve

Përshkruajeni gjerësisht atë që po shihni në fotografi. Përshkrimin bëjeni para e pas takimit të dhive në vigun e lumit. Pse po ndeshen dy dhitë kryeneçe dhe çfarë do të ndodhë?

Përshkrimi i njerëzve

Aktivitet ndërveprues

Çdo nxënës zgjedh një shok/shoqe të klasës për të cilin/cilën do të shkruajë (vetëm tiparet pozitive). Përshkruan pikat vijuese, por nuk përmend emrin e shokut/e shoqes:

- Dukjen fizike (shtati, fytyra, sytë, hunda, flokët, ...).
- Pamjen e jashtme (veshja).
- Vetitë, cilësitë e karakterin e brendshëm.

Shkrimi duhet të jetë anonim, i shkruar në letër.

Pasi të keni mbaruar së shkruari, letrat mblidhni grumbull dhe pastaj le t'i lexojë një nxënës. Nxënësit e tjerë në klasë duhet të identifikojnë personin për të cilin bëhet fjalë.

Si përshkruhet një njeri?

Përshkrimi mund të jetë objektiv ose subjektiv. Në përshkrimin objektiv gjërat i paraqesim ashtu siç janë, pra në mënyrë të drejtë, objektive. Në përshkrimin subjektiv shprehet përshtypja jonë, me plot emocione e vlerësime, të cilat jo gjithnjë janë të vërteta. Për të përshkruar një njeri (personazh) japim:

- portretin e jashtëm (vetitë fizike),
- portretin e brendshëm (karakteri dhe sjellja).

Përdorimi i mbiemrave na ndihmon për të bërë përshkrime të sakta dhe të bukura. Mbiemrat janë mjeti kryesor për të përshkruar njerëzit:

- **Ngjyra dhe lloji i flokut:** kafe, kafe e çelur, kafe e errët, të verdhë, të zinj, të kuq, të thinjur; të krehur, të pakrehur, të shpupurishur, të dredhur, të lëshuar, kaçurrelë etj.

- **Tiparet e fytyrës. Balli:** i lartë, i ngushtë, i ulët, i gjerë; sytë: të kaltër, kafe, të zinj.

- **Gjendja emocionale:** i gjallë, i gëzuar, i qeshur, i hareshëm, i qetë, i tërhequr, i trishtuar, i menduar, i inatosur...

- **Zëri:** i ulët, autoritar, i prerë, lutës, bindës, i lartë, i ngjirur, melodik etj.

- **Trupi (shtati):** i gjatë, elegant, i hollë, thatanik, mesatar, normal, i shkurtër, i imët, i shëndoshë, i tretur, i rregullt etj.

- **Nga karakteri dhe sjellja:** i dashur, i hapur, i mbyllur, zemërmirë, zemërgjerë, zemërngushtë, i ndjeshëm, optimist, pesimist, kokëfortë, nervoz, grindavec, kry-elartë, i pavendosur, modest, mendjemadh etj.

Bëhuni kreativë

Nxënësit punojnë individualisht. Çdo nxënës duhet të përshkruajë me 5-6 fjali një individ (burrë apo grua) nga jeta e përditshme reale, sipas përzgjedhjes së tij. Disa nxënës paraqesin atë që kanë shkruar.

Më pas, çdo nxënës duhet të përshkruajë individualisht një personazh nga një vepër letrare, i cili nuk është e patjetër të jetë njeri, por mund të jetë një kafshë, një bimë apo një krijesë e imagjinuar. Disa nxënës të tjerë paraqesin atë që kanë shkruar.

Diskutohet për dallimet midis një individi dhe një personazhi. Më pas nxënësit, të ndarë në grupe, shkruajnë në dërrasë karakteristikat për personazhin dhe për individin.

Bëhuni kreativë

Nxënësit tregojnë sipas planit dhe udhëzimeve të përcaktuara më parë në tabelë, një temë të zgjedhur.

Përshkrimi zhvillohet përmes një loje me top. Për shembull, nxënësi i parë që ka topin e fillon tregimin me një deri në dy fjali. Më pas ia kalon topin një nxënësi tjetër dhe ai e vazhdon tregimin me një deri në dy fjali të tjera.

Topi kalon dorë më dorë te të gjithë nxënësit e klasës dhe secili nxënës duhet të vazhdojë tregimin, derisa i fundit ta përfundojë atë.

Historia e treguar më pas shkruhet dhe paraqitet si përshkrim përfundimtar i aktivitetit kreativ.

PËRSHKRIMI I PERSONAZHEVE LETRARE

Të përshkruajmë një personazh letrar

Detyrë

Lexojeni me vëmendje “Këngën e Gjergj Elez Alisë” në faqen 185 të librit. Përshkruajeni pamjen e jashtme dhe botën e brendshme të Gjergj Elez Alisë, personazhit kryesor (protagonistit), siç jepet në këtë këngë kreshnike.

Një qenie që vepron në një vepër letrare e quajmë personazh. **Personazhi** është sajim i shkrimtarit në një vepër letrare nëpërmjet fantazisë, ndërsa **individi** është njeri i botës reale.

Personazhi është krijim letrar i mjeshtrit të fjalës, njeriut që ka aftësi krijuese, imagjinatë të pasur e që nëpërmjet gjuhës krijon vepër artistike.

Shkrimtari zgjedh një personazh dhe rrëfen historinë a dramën e tij jetësore. Por, ky nuk është njeri konkret që ka ekzistuar vërtet si i tillë. Shkrimtari, duke njohur mirë jetën, shpirtin dhe botën e njeriut, sajon figura sipas imagjinatës së tij.

Bie fjala, pas leximit të novelës (rrëfimit të shkurtër) “Luli i Vocërr” të Migjenit në ne radhiten përshtypjet, përfytyrimet, informacionet për një nxënës të varfër, me skena trishtuese, ku me mjeshtëri Migjeni pasqyron mjerimin e botës shqiptare të kohës së tij (vitet e tridhjeta të shekullit XX).

Figura, personazhi, rrëfimi artistik ka fuqi përgjithësuese. Kështu, Luli dhe familja e tij kanë pësuar të njëjtat vuajtje si gjithë shtresa shqiptare e varfër e asaj kohe. Të gjitha tiparet e një kohe a mjedisi shkrimtari i përqendron në një pikë, në një personazh që merr karakter përgjithësues.

Thjesht, trillimi artistik dhe fantazia e shkrimtarit e bëjnë që një personazh të ndryshojë nga një figurë historike ose një njeri në jetën reale. Prandaj, edhe përshkrimi i personazhit letrar dallon nga përshkrimi i një individi.

Detyrë:

Lexojeni me vëmendje këtë novelëz (novelë të shkurtër) të Migjenit.

MOLL' E NDALUEME

Një tridhjetëvjeçar. I papunë. Qëndron përpara reklamave të kinemasë - e ditë pune asht. Phe! – pështyhet nga buzët dhe e sjell kryet prej reklamave. Iu ba se e thërret dikush... Por jo. Askush s'e thërret. Askush nuk ka nevojë për puntor. E ky rehat-rahata, vazhdon punën e përditshme: shikon reklamat e kinemas. Phe! Kta çojnë jetë, – thotë, dhe afrohet për studim ma preciz. Asht filmi i përditshëm: një vajzë e bukur, e pranë saj një djalë i pashëm. Një zili në sy të puntorit. Një mnijë ndjen për protagonistin. E shikon me sy të keq. Pshtyn. Shikon mathen e vet. Nuk di as ai vet se ç'asht. Inkarnacion i këpucëve: shkarpa. Ulet e njesh shkarpën me spagë dhe, tue lëshue një eeeh, merr qëndrimin e drejtë. Ec nëpër trotuare, u muer vesh. Edhe fare z bath mund të eci nëpër trotuare, pse jo!

Lëviz ngadalë, i qetë. Si njeri pa punë. Edhe të tjerët ecin, por jo të qetë – të shqetsuem. Sa mirë është të jesh i qetë, të ecish ngadalë, si zotni. Por, çka po tham? – A asht mirë të ecish ngadalë e i qetë?... Jo edhe po! Po edhe jo! Si të merret... Për një zotni asht mirë të eci ngadalë se tretet ushqimi, për një pun-

tor nuk është mirë të eci ngadalë. Pse? E dini. Por puntori ynë po ec gjithnjë ngadalë e me komoditet të plotë, i qetë. Nuk po ja le asgja mangut zotnis. Ç't'i bajsh? Kështu e ka kjo kohë... edhe botë. Dhe po s'deshe të jesh zotni, bahu zotni. Puntori ynë nuk don të jetë zotni, as t'imitojë zotnit, por koha... Hekë, s'ka qejf! Nuk i pëlqen ky soj zotnillëku. Jo se mërzhitet – por ... edhe ktë e dini.

Tan-tan-tan-tan! Ora katër mbasadreke! Sa mizorisht therrin midën e puntorit! Katër orë tingëllojnë nga kumonarja e shejtë dhe ushtrojnë në mide të mallkueme të puntorit. Katër! Katër! Katër! Gjithkund katër! E pse katër? Pse? Pse katër? Grindje. Kapërthim: Diçka si revolucion. Revolucion në miniaturë. Gjëmon... topi... Jo! – midja nga uria.

Vazhdon puntori ynë t'u bijë pash më pash rrugave të qytetit. Kërkon punë. Si kolegët e tij në Berlin e London. Askund një karrocë e ngarkueme që ta zhgarkojë ai. Askund udhtar me valixhe në dorë, që t'u ndihmojë. Askund! Askund! S'e do kush djersën e tij. Kurrsesi me fitue nja dy-tre lekë.

Ndalet puntori përpara dyqaneve dhe nëpër xhama shikon. Shikon dhe shijon romantizmin e kohës. Përpara xhamit të një kartolerie: prap artistat! Shtrëngo goi dhambët. Nga inati, u ngritën grushtat përpjetë me një qëllim... Por ligji! Polici! Ia përshkuen trutë. Me përbuzje i len artistat. Pështyn. Vazhdon. Prap pështyn. Shikon djathtas e majtas. Dhe pështyn. I unshëm dhe zhelemel ec ngadalë përbri dyqaneve plot me “molla të ndalueme.”

Një dashje instiktive do të shpallet! Puntori ynë sundon veten. Ligji! Polici! Për sigurim duert i ve mbrapa. E duert e tij janë të forta, të fuqishme. Edhe dreqin e kishin kapë për fyti dhe e kishin mbytë. Por edhe dreqin e mbron ligji.

Tan-tan-tan-tan! Deri kur kështu ma?

Milosh Gjergj Nikolla (Migjeni, 1911-1938)

Shpjegim:

Në vargjet dhe në prozën e Migjenit vendin kryesor e zë pasqyrimi i varfërisë së kohës në të cilin jetoi. Personazhe më të shpeshta të tij ishin malësorë, lypës, nxënës, studentë, punëtorë, fshatarë të mjerë e të papunë, që bredhnin rrugëve për të nxjerrë kafshatën e bukës. Me të drejtë ai quhet “poet i mjerimit.”

Novelën “Moll’ e ndalueme” autori e shkroi në të folmen e Shkodrës. Atë e kemi sjellë në formën origjinale. Mendojmë se nuk e keni të vështirë ta kuptoni. Për ta kuptuar më mirë, po shpjegojmë kuptimin e disa fjalëve:

Fjalor i fjalëve të panjohura:

mnijë – (mëni – geg.), mëri, inat, zemërim, zili;

protagonist – aktor kryesor, personazh kryesor;

mathen – atë që ka mbathur, këpucët, opingat;

inkarnacion – mishërim në fjalët e Zotit;

njesh – shtyp, ndrydh, shtrëngo;

spagë – tojë, pe i trashë, litar i hollë;

komoditet – rehati, mosshqetësim;

mide – lukth;

kumonare – kambanë;

kapërthim – kaplim, ngërthim;

zhgarkoj – shkarkoj;

kartoleri - dyqan ku shiteshin lapsa, fletore e sende të tjera shkollore.

Përshkruajmë personazhin e kësaj novele

- > Për kë flitet në këtë novelëz?
- > Si do ta quani personazhin e kësaj novelëze (punëtor i papunë, punëtor krahu, punëtor mëditës, punëtor i varfër, varfanjak)?
- > Bëni përshkrimin fizik dhe shpirtëror të këtij personazhi. Portretizojeni atë sipas kërkesës së mëposhtme

Portretizimi i jashtëm	Portretizimi i brendshëm

SHKRIMI I TEKSTEVE NË MËNYRË TË PAVARUR

Stuhi (furi) idesh

- Çka shkruani gjatë një dite?
- A komunikoni me shkrim në rrjetet sociale?
- A i shkruani detyrat e shtëpisë?

Çdo ditë flasim e shkruajmë. Dikush më shumë e dikush më pak. Në rrjetet sociale shkruajmë shpesh urime për ditëlindje, për festa; komente, këmbëjmë mesazhe me shokët e shoqet etj. Shpesh shkruajmë tekste nga jeta jonë praktike, si njoftime, ftesa, letra, kërkesa, lutje, biografi; plotësojmë formularë etj. Këto i shkruajmë pa mund, pa e lodhur shumë mendjen.

Mirëpo, për të shkruar tekste më të gjata, si tekste joletrare: punime shkencore, monografi, libra, fjalorë, enciklopedi; ose tekste letrare: tregime, ritregime, poezi, novela, ese, drama, romane duhet angazhim shumë më i madh mendor. Megjithëkëtë, ashtu siç kanë shkruar të tjerët para nesh vepra të tilla me vlerë, ashtu mund të shkruajmë edhe ne. Pra, edhe nxënësit duhet dhe mund të shkruajnë tekste të mira e vepra me vlerë. Kjo arrihet me vullnet, ide, frymëzim, imagjinatë, prire, përkushtim e seriozitet.

Si të shkruajmë mirë?

Gjithnjë ballafaqohemi me këtë problem. Shpeshherë themi: *Di çfarë të them, por nuk di si ta shkruaj.* Kumbtimi me gojë është më i lehtë sesa kumbtimi me shkrim.

Të gjitha krijimet e njeriut zhvillohen si procese, në shumë faza. Punët e mira bëhen pak nga pak, hap pas hapi. E mira vjen ngadalë, e keqja shumë shpejt. Bie fjala, për ta ndërtuar një shtëpi, së pari duhet ta vendosim që të ndërtojmë shtëpi, pastaj bëhet plani, sigurohet materiali, bëhet themeli, lidhet armatura,

ngrihet konstrukti (shtyllat e betonit), murohet, vihet pllaka e betonit, pastaj kulmi. Por, objekti ende nuk është i gatshëm për banim. Shtëpia duhet të ketë ujë, rrymë elektrike, kanalizim, të vihen dyert e dritaret, të lyhet, të mobilohet etj. Kush është mjeshtri këtu? Projektues, inxhinier, mjeshtër e punëtor është tekstshkruesi (autori).

Nga kjo mund të përfundojmë se nuk është lehtë të shkruajmë mirë. Edhe tekstet nga versioni i parë i shkrimit, në versionet e shumta të punës e deri në versionin përfundimtar (të botimit) kalojnë nëpër shumë etapa: zgjedhja e temës, planifikimi, skicimi, shkrimi (me disa versione), rishikimi, korrigjimi etj.

Gjysma e punës është mbaruar kur ajo fillohet me dëshirë. Idetë mund t'i mbështesim dhe zhvillojmë nga leximi, mendimi, mbajtja e shënimeve, bërja e pyetjeve dhe kujtesa, të cilat janë procese të shkruarit.

Këshilla praktike për të shkruar tekste në mënyrë të pavarur:

1. Mendojeni një temë për të cilën do të shkruani.
2. Lexoni tekste të tjera si model për atë temë.
3. Uluni dhe filloni të shkruani diçka që ju fle në mendje e në zemër.
4. Provoni të shkruani çfarë ju bie ndërmend.
5. Rillexojeni shkrimin disa herë.
6. Shtoni, hiqni dhe përmirësojeni tekstin.
7. Lëreni një kohë të flejë.
8. Rishikojeni, kontrollojeni, përmirësojeni edhe dhjetëra herë.
9. Bëjeni redaktimin gjuhësor (nga ana drejtshkrimore, leksikore, morfologjike, sintaksore, stilistike).
10. Para se t'i japim formën përfundimtare, le ta lexojë dikush.

Si të shkruajmë që ta lexojnë, ta kuptojnë dhe vlerësojnë të tjerët?

“Shqip flasim e nuk merremi vesh”, thotë një fjalë e urtë popullore. Secili folës ose shkruar ka nevojë për dy elemente të rëndësishme:

- Të tërheqë vëmendjen e bashkëfolësit ose lexuesit.
- Të kuptohet nga bashkëfolësi ose lexuesi.

Vlerësohet teksti që ka këto karakteristika:

1. Është i argumentuar, që ka qartësi mendimesh, punimi përputhet me titullin, që është i plotë (ka trajtim shterues), që teksti është i ndërlidhur mirë (ka kohezion).
2. Që nuk ka gabime drejtshkrimore, që fjalët janë të përzgjedhura, ka rrjedhshmëri të mendimeve, ka stilin e duhur).

Teksti i plotë duhet të ketë: fillimin, zhvillimin (ose pjesën kryesore) dhe përfundimin. Teksti është gjithmonë prodhim i dikujt për dikë. Duhet të ketë koherencë (ndërlidhje logjike).

Kujdes përshtatjen e duhur gramatikore në të shkruarit dhe në të folurit. P.sh.:

Po iu drejtuam dikujt me “Ti”, kjo parakupton se atë e njihni mirë, madje edhe e keni të afërt (edhe foljet në këtë rast do të jenë në veten e dytë njëjës): *Ti mik i dashur, **ke bërë** mirë që **ke ardhur** sot...*

Po të jetë një i panjohur, e sidomos ndonjë person zyrtar, e fillojmë tekstin me "Ju": **Ju**, zoti avokat, **jeni** i ri, por duhet ta dini se para **Jush** ...

Dallohet mënyra se si shkruhen:

a) **tekstet joletrare** (që shkruhen në bazë të të dhënave, fakteve, dëshmime, provave, eksperimenteve, statistikave, literaturës profesionale), dhe

b) **tekstet letrare** (tregimi, novela, eseja, poezia, drama, romani etj.), që shkruhen me imagjinatë, gjuha e zakonshme shndërrohet në art, shprehen me emocione, kanë funksion estetik).

Detyrë:

Lexojeni me vëmendje tekstin.

LIND APO BËHET SHKRIMTARI?

Njeriu nuk lind me dije, por lind me tru, përmes së cilës me kohë (puna e prindërve, shkolla, vetangazhimi dhe forma të tjera) e përvetëson dijen. Secili njeri i shëndoshë ka së paku një talent, i cili duhet të zbulohet, të përkrahet e ai të punojë shumë që ta zhvillojë dhuntinë që ka. Kemi shumë nxënës që u shkon vizatimi, dikujt sporti, dikujt muzika, dikush ka prirje për shkencat matematike e natyrore, dikush për shkencat shoqërore ose humane etj.

Ne këtë pikëpamje, çdokush duhet ta gjejë veten në prirjen që ka.

Por, fatkeqësisht talenti i shumë të rinjve e të rejave nuk zbulohet e nuk zhvillohet. Për shkak të mungesës së elementit kryesor - punës, disa mbeten vetëm në konstatimin se kishin prirje për diçka. E pazbuluar mbetet shpesh herë edhe prirja për të shkruar.

Është i gabueshëm mendimi se artisti apo shkrimtari lind. Se atyre nuk iu nevojitet puna, leximi, mësimi, analiza, kritika, imagjinata, sakrifica... Përkundrazi, shkrimtar bëhet me punë e lexim, sepse ka nevojë t'i tregojë diçka botës, vë në funksion imagjinatën dhe aftësinë e të shkruarit.

Një poet të famshëm francez e kishin pyetur se sa kohë iu dasht për të shkruar poemën e tij më të bukur. Poeti ishte përgjigjur: *"Isha i frymëzuar, m'u desh shumë pak kohë."* Pasi ky poet vdiq, i gjetën dorëshkrimet e poezisë dhe korrektimet. Poezia ishte vetëm një faqe e gjatë, korrektimet ishin një bllok i trashë i tërë dhe ishin bërë gjatë një periudhe dyvjeçare. Pra, vetëm për një faqe poezi, këtij poeti iu deshën dy vjet punë.

Rrjedhimisht, vetëm me punë e sakrificë, mund të arrihet deri në majat e larta, e atje arrijnë vetëm ata që janë të përkushtuar, sepse nuk mjafton vetëm talenti. Shkrimtarit i duhet shumë punë për të arritur te e bukura artistike. Dhe kjo, nuk është e përkohshme (sot për nesër), por e përhershme...

(Hejza, <https://revista-fjala.com/te-lindesh-si-shkrimtarenjeriu-nuk-lind-me-dije-por-lind-me-tru/>)

Njerëzit nuk lindin të mëdhenj, bëhen të mëdhenj.

Kujdesi që i kushtojnë shkrimtarët gjuhës

Shkrimtarët i kushtojnë kujdes të madh gjuhës në veprat e tyre. Shumëkush pandeh gabimisht se shkrimtarët janë njerëz që kanë prirje të jashtëzakonshme për të shkruar, prandaj nuk hasin në kurrfarë vështirësish gjatë hartimit të veprave të tyre.

Mirëpo, ata që kanë pasur mundësi të gjurmojnë punën krijuese të shkrimtarëve, flasin ndryshe. Për kujdesin dhe mundin e tyre dëshmojnë shënimet e shumta që na kanë lënë shkrimtarët dhe versionet e shumta të veprave, deri në formën përfundimtare të tyre. Shumica e shkrimtarëve kanë mbajtur shënime në fletore të veçanta, duke regjistruar me kujdes fjalë e fraza të ndryshme, të cilat i kanë dëgjuar në popull ose i kanë gjetur të shkruara nëpër libra, revista, gazeta etj., që dëshmojnë zellin e tyre për gjuhën e veprës.

Kështu, siç dihet, Maksim Gorki nuk e kishte dorëzuar një tregim në shtyp në kohën e paraparë, derisa iu kujtua një fjalë e nevojshme që assesi nuk i kujtohej. Floberi shkruan se “po mbushet gati një muaj qyshkur po përpiqem të gjej katër fraza të shkreta që po më nevojiten.”

Balzaku në një letër pohon se “secilën faqe e kam shkruar nga 50 deri më 60 herë. Nuk ka asnjë tabak shtypi ndër veprat e mia, që të mos e kem korrigjuar nga 17, 18 apo 19 herë.”

Gogoli, duke folur për punën e vet krijuese, shprehet se “së pari duhet të hidhen në letër që të gjitha, ashtu siç i bien ndërmend njeriut, qoftë edhe keq, turbull dhe duhet harruar ajo fletore. Pas një a dy muajsh, herë-herë edhe më tepër, duhet të merret dhe të lexohet ajo që është shkruar: do të shihni se shumë gjëra duhet ndryshuar, se ka shumë gjëra të tepërta, e që aty-këtu mungon diçka. Bëni korrigjimet dhe vërejtjet në margjinë dhe përsëri lëreni fletoren. Pas një kohe, këtë version kopjojeni me dorën tuaj. Gjatë kësaj pune, vetvetiu do të lindin mendime të reja, shkurttime, shtesa, pastrimi i stilit, ndërmjet fjalëve të mëparshme do të lindin fjalë të reja, të cilat e kanë vendin aty.

Punë e përbashkët në klasë

Nxënësit tërheqin një fletë nga një enë qelqi në të cilën janë vendosura toptha letrash me tema të shumta për zgjedhje. Tërhiqet një letër, që do të jetë tema e punës. Secili nxënës thotë nga një fjalë, që e para i vjen ndërmend për temën e zgjedhur dhe e shkruan atë në tabelë.

Më pas nxënësit duhet të shkruajnë një hartim me shkrim për temën e zgjedhur, në mënyrë që të përdorin dhe të lidhin të gjitha fjalët nga tabela në një tërësi logjike dhe kuptimplote.

Gjatë të shkruarit, nxënësit duhet të respektojnë rregullat për kompozicionin e tekstit (hyrja, pjesa kryesore dhe përfundimi) dhe t'i përmbahen përfshirjes prej 150-170 fjalësh.

Punë në grupe

Në orën e mësimit nxënësit sjellin udhëzime për përdorim të ilaçeve, të aparateve, të lojërave të ndryshme etj. Mësimdhënësja zgjedh disa nga udhëzimet dhe i ndan nxënësit në grupe. Secili grup duhet të lexojë tekstin dhe të gjejë fjalët e panjohura.

Më pas, disa udhëzime lexohen para klasës. Diskutohet edhe stili i të shkruarit dhe informacionet që mund të nxirren prej tyre. Secili prej nxënësve në fletore shkruan informacionet nga teksti dhe më pas i lexon ato.

PËRFORCIMI 5

Detyra

1. Luteni gjyshin, gjyshen apo ndonjë anëtar të familjes të tregojë një ngjarje nga fëmijëria e vet. Shkruajeni tregimin në fletore në formën dialektore.
2. Tregimin e shkruar në formë dialektore, shndërrojeni në shqipen standarde.
3. Ritregojeni tregimin e gjyshit apo të gjyshes.
4. Trego çfarë ke bërë brenda një dite (nga mëngjesi deri në mbrëmje) sipas rendit kronologjik.
5. Ritregoje përmbajtjen e një lektyre të lexuar.
6. Identifiko tri pjesët e tregimit: hyrjen, zhvillimin dhe përfundimin.

MIKPRITJA SHQIPTARE

Shpresa, Arta, Genci e Bujari janë shokë të mirë. Ata janë nxënës të klasës së shtatë. Mësojnë në një klasë dhe banojnë në një pallat. Çdo ditë luajnë së bashku. Të dielave dalin në piknik në natyrë.

Gjyshi i Shpresës quhet Mehmet dhe jeton në një fshat afër qytetit. Shokët e pandarë vendosën një ditë të shkojnë për vizitë te gjyshi i Shpresës. Një të diele në mëngjes u mblodhën tok, hipën në autobus dhe shkuan në fshat te gjyshi. Sapo i pa gjyshi fëmijët, u gëzua shumë.

- Mirë se erdhët, fëmijë të dashur! – u tha gjyshi fëmijëve, duke i përqaftuar me radhë. E zbukuroat oborrin. Na nderuat!

- Pasi hëngrën mëngjes, gjyshi u tregoi kafshët shtëpiake dhe kopshtin e mbjellë me perime. Pastaj hipën në traktor dhe u shëtitën përreth fshatit. Gjatë rrugës gjyshi u tregonte për bukuritë natyrore të fshatit.

Kur u kthyen në shtëpi, i priste gjyshja me padurim për të ngrënë drekë. Të gjithë ishin të lumtur.

Pasdite, fëmijët u kthyen në banesat e tyre shumë të kënaqur. Ky grup shokësh e shoqesh u morën vesh që të shkojnë për vizitë edhe te gjyshërit e tjerë.

7. Ritregojeni këtë tregim.
8. Përshkruaje veten me gojë e me shkrim.
9. Përshkruaje ndonjë shok a shoqe.
10. Përshkruaje ndonjë ngjarje interesante.
11. Përshkruaje personazhin kryesor të një filmi që e ke parë.
12. Lexoje tekstin me kuptim e në mënyrë shprehëse. Më pas, përshkruaje figurën e mësuesit sipas kësaj cope.

MËSUESI IM I PARË

E kujtoj shumë herë mësuesin tim të parë. E kujtoj dhe mallëngjehem. Ne e donim dhe e respektonim shumë.

Ai ishte një burrë me trup mesatar, i hequr në fytyrë. Nuk ishte plak, po flokët i qenë zbardhur. Mbante një palë syze me xham të trashë. Ishte i ngadalshëm në të ecur dhe shumë i kujdesshëm në çdo punë. Veç ta shihnit me sa durim e

rregull i ndreqte detyrat! Kurrë nuk thërriste, fliste shtruar e të bënte ta dëgjoje me gojë hapur.

Vetëm atë mësues kish fshati dhe ai punonte me të pesë klasat. Dhoma e mësimit ishte e vogël e s'na merrte të gjithëve. Dy klasa mblidheshin për mësime pasdite, të tjerët paradite.

Kështu atij i duhej të punonte shumë. Ne e shihnim që lodhej. Shpeshherë ulej në karrige, mbështeste bërrylat në tavolinë e mblidhte vetullat me mundim. Nganjëherë ishte i verdhë në fytyrë e kollitej, po mësimin s'e linte kurrë.

Ai jetonte filli vetëm. Në qytet shkonte vetëm në kohën e pushimeve... Ne ishim mësuar aq shumë me të saqë nuk e merrnim dot me mend që një ditë mund të ndaheshim.

Por, e solli rasti të ndahemi fare papritur.

Ishte vjeshtë. Koha ishte e vrenjtur. Rrallë hapej qielli, vetëm disa çaste. Retë dendësoheshin prapë dhe dukej sikur ishte mbrëmje.

Kishim bërë tri orë mësimi. Orën e fundit kishim këngë...

Abdylaziz Islami (fragment)

13. Përshkruaje atë që sheh në këtë ilustrim.

14. Shkruani për numrin e personazheve të një tregimi që keni lexuar kohët e fundit. Çfarë personazhesh janë ata: njerëz, kafshë apo krijesa të tjera? Çka bën, çka thotë personazhi kryesor?

15. Hartoni ndonjë udhëzim të shkurtër për përdorimin e një aparati elektrik.

16. Shkruani një reklamë.

17. Lexojeni këtë ese përshkruese, të shkruar nga një nxënëse e klasës VII. Shkruani edhe ju një ese.

Si i kalova pushimet verore?

Pushimet verore këtë vit për mua, ashtu edhe si viteve të tjera, kanë qenë pushime të bukura dhe me plot lumturi. Unë me anëtarët e familjes këtë pushim e shfrytëzuan, pra, të çlodhemi nga periudha e gjatë mësimore dhe që të kemi mundësinë të vizitojmë ndonjë vend turistik, apo edhe të afërmit.

Unë në këtë pushim, si gjithmonë, nuk e kam lënë anash as leximin e lektyrave. Pra, unë kam lexuar këto lektyra (shënohen titujt e librave të lexuar dhe emrat e autorëve). Këto vepra me të vërtetë ishin shumë të bukura.

Pushimi veror, me të vërtetë ka qenë një pushim i qëlluar, sepse na ka dhënë mundësinë që ta shijojmë freskinë e natyrës. Sa më kishte marrë malli për të afërmit, që kishte kohë që s'i kisha parë, për shkak të mësimeve.

Pas këtyre gjërave, po afrohej dita përsëri për t'u kthyer në shkollë, dhe kështu duke kaluar ditë të ndryshme, me gjëra të ndryshme, dhe duke shkuar vazhdimisht në pishina e duke u argëtuar në mënyra të ndryshme, duke mos lënë anash edhe mësimin, arritëm deri tek dita e parë e shkollës.

(Melisa Thaqi, kl. VII, Drenas. Më shumë ese në: <https://sq.yourliterary.com#ix-zz8TzWo7wYB>)

TË DËGJUARIT PËR TË KUPTUAR

Bashkëbisedim:

Pse i dëgjoni mësimdhënësit kur jua shpjegojnë mësimin?

Çdokush që na thotë diçka, flet që ta dëgjojmë e ta kuptojmë. Prandaj, prindin, shokun, mësimdhënësin e të gjithë njerëzit e tjerë që na thonë diçka të mençur, duhet t'i dëgjojmë me vëmendje për t'i kuptuar.

Në kohën e teknologjisë informatike jemi tërhequr e izoluar aq shumë sa që jemi shndërruar në gjysmërobotë, jemi dehumanizuar e nuk kemi kohë as për vetveten e as për të tjerët. Kjo vërehet shumë qartë në shprehjet: *Nuk kam kohë! Jam shumë i zënë. Ik! Largohu! Mos më pengoj!, Mos fol! Mbylle gojën! Mos më shurdho!* etj.

Ndonjëherë themi: *Sa bukur flet ai! Sa bukur shkruan!* Megjithëkëtë, pak ose aspak nuk e themi se sa dikush është i gatshëm të dëgjojë. Pra, sa pak vlerësohet të dëgjuarit, që është çelësi i të kuptuarit, i të mësuarit si dhe i raporteve të mira ndërnjerëzore.

Në të vërtetë, dëgjimi nuk është më pak i rëndësishëm sesa fjala e shkrimi. Po na mbytet tërheqja në vetvete dhe po na mungon kultura e të dëgjuarit. Njerëzit kanë nevojë të shoqërohen, të dëgjoen, të kuptohen e jo të izoloen ditë e natë me telefon në dorë.

Pjesë e nevojshme e kulturës sonë është të dimë të dëgjojmë me kujdes folësin. Është mirë të dëgjojmë më shumë e të flasim më pak. Ne kemi dy veshë e një gojë, që të kemi mundësi të dëgjojmë mirë, për t'u përgjigjur edhe më mirë.

Ndonjëherë duhet të flasim, shpeshherë duhet të dëgjojmë.

Si të jemi dëgjues aktivë?

Të dëgjuarit aktiv është një nga elementet më të rëndësishme të komunikimit. Të dëgjuarit aktiv na ndihmon që të kuptojmë, të vlerësojmë dhe të mbajmë mend informacionin e marrë nga bashkëbiseduesi. Përveç kësaj, të dëgjuarit aktiv e nxit bashkëbiseduesin që të thotë gjëra të vlefshme, të përshatë bisedën sipas nesh si dhe të mirëkuptohemi. Aftësia për të dëgjuar në mënyrë aktive është e dobishme sa edhe aftësia për të folur dhe shkruar.

Andaj, po ju sjellim disa **udhëzime** se si mund të bëhemi dëgjues aktivë:

- Dëgjojeni me vëmendje bashkëbiseduesin, me përqendrim të plotë mendor.
- Mos e ndërpritni bashkëbiseduesin derisa flet.
- Mos sillni gjykime para se të përfundojë fjalimi.
- Dëgjojeni mendimet dhe qëndrimet e të tjerëve, edhe nëse nuk pajtoheni me to.
- Përpiquni me qetësi e fakte të thoni mendimin tuaj, goftë edhe i kundërt.

- Gjatë bisedës pranoni dhe jepni sinjale edhe me gjuhën e trupit. Përveç përqendrimit mendor, tregoni edhe angazhim joverbal, që e shprehim me lëvizjet e trupit e me mimikë, siç mund të jetë tundja e kokës, mbajtja e kontaktit me sy etj.

- Tregoni bashkëbiseduesit nëse nuk keni arritur ta kuptoni saktë. Kërkoni të përsërisë gjërat që nuk i keni kuptuar.

- Bëni pyetje, nëse keni paqartësi ose nëse doni të dini më shumë për atë që flitet.

Mos harroni se të dëgjuarit aktiv është mjet i fuqishëm i të mësuarit, i komunikimit, i respektit ndaj të tjerëve, i mirësjelljes dhe i nivelit kulturor; andaj bëhuni dëgjues aktivë.

Nëpërmjet të dëgjuarit synohet që nxënësit:

- Të dëgjojnë me vëmendje, vetëm dhe në grup.
- Të kuptojnë atë që dëgjojnë.
- Të ndjekin bashkëbiseduesin për të pasur mundësi t'i përgjigjen atij.
- Të respektojnë bashkëbiseduesin.
- Të marrin pjesë në bashkëbisedim.
- Të kuptojnë tekstet e ndryshme për t'i përvetësuar ato.
- Të aftësohen për t'u përqendruar në problemet thelbësore që dëgjojnë.
- Të mbajnë qëndrim rreth materialeve që dëgjojnë.
- Të marrin njohuri për ta përdorur kur u nevojitet etj.

Mendo shumë, fol pak!

Detyrë:

Lexojeni me vëmendje këtë mendim të thellë. Përmbliidheni në disa fjali këtë tekst të lexuar. Kjo është “Lutja e shkrimtarit” e Faik Konicës:

“Ati ynë që je në qiell, jepna fuqinë ta mbajmë gojën mbyllur kur s’kemi gjë për të thënë. Falna durimin që të thellojmë një punë përpara se të shkruajmë mbi të! Frymëzona me një ndjenjë të mprehtë të drejtësisë që të flasim jo vetëm me paanësi, por edhe të sillemi ashtu! Shpëtona nga grackat e gramatikës, nga shtrembërimet e gjuhës dhe nga lajthitjet e shtypit! Ashtu qoftë!”

TË LEXUARIT PËR TË KUPTUAR

Stuhi (furi) mendimesh:

Pse lexojmë?

Lexojmë për të kuptuar atë që është shkruar

Të lexuarit për të kuptuar është aftësia për të përpunuar tekstin, për të na hyrë në kokë diçka nga ajo që lexojmë.

Që ta kuptojmë mirë tekstin, duhet ta vëmë në funksion trurin, d.m.th. të menduarit, që të mbajmë mend të dhënat, të bëjmë analizën dhe sintezën e tyre.

Të kuptuarit e leximit dhe sasia e fjalëve që di lexuesi janë të lidhura ngushtë midis tyre. Është vërtetuar se nxënësit me një fjalor të varfër kuptojnë më pak atë që lexojnë sesa nxënësit që kanë fjalor të pasur. Leximi i saktë e i rrjedhshëm, respektimi i shenjave të pikësimit për të bërë lexim shprehës, njohja e mirë e gramatikës etj., gjithashtu janë të rëndësishme për të kuptuar më mirë tekstin.

Duhet të kemi aftësi për të identifikuar mendimin kryesor të një pjese, të nxjerrim përfundime si dhe aftësinë për të përcaktuar qëllimin, synimin dhe pikëpamjen e tekstshkruesit.

Ka shumë strategji për të përmirësuar kuptueshmërinë e leximit, duke përfshirë zgjerimin e fjalorit, analizën kritike të tekstit dhe praktikimin e leximit të thellë.

Njerëzit zhvillojnë aftësinë e të kuptuarit përmes edukimit, udhëzimit ose nga përvoja e tyre. Ka disa faktorë që përcaktojnë se me sa sukses do të kuptojmë një tekst, duke përfshirë njohuritë paraprake për lëndën, nivelin gjuhësor të lexuesit si dhe aftësinë për të nxjerrë përfundime.

Mësimdhënësi si instruktor i leximit duhet të jetë model lexuesi për nxënësit, duke demonstruar se çfarë do të thotë të jesh lexues efektiv. Kuptimi i leximit është niveli i të kuptuarit të një teksti. Ky kuptim vjen nga ndërveprimi mes

fjalëve që janë të shkruara si dhe asaj që nxit njohuri jashtë tekstit.

Të kuptuarit e leximit është proces krijues shumëplanësh. Që të kuptojmë atë që lexojmë, duhet vënë në funksion gjashtë shkathtësi themelore:

- deshifrimi (dekodimi) i tekstit,
- rrjedhshmëria,
- fjalori,
- ndërtimi i fjalisë dhe kohezioni (ndërlidhja tekstore),
- arsyetimi dhe njohja e fushës,
- kujtesa dhe vëmendja.

Të kuptuarit e leximit mund të jetë:

a) **kuptueshmëri e cekët** (sipërfaqësore, e nivelit të ulët, me pak aktivizim të trurit), dhe

b) **kuptueshmëri e thellë** (e nivelit të lartë, kur e kuptojmë në tërësi tekstin, që kërkon angazhim më të madh mendor).

Të lexuarit mund të jetë dy llojesh:

a) **të lexuarit hulumtues**, dhe

b) **të lexuarit informativ**.

Është fare e lehtë të kuptojmë se të lexuar hulumtues bëjmë atëherë kur kërkojmë, gjejmë e lexojmë materiale (tekste në libra, në internet etj.) për një gjë që duam të dimë ose të zbulojmë diçka të re.

Të lexuarit informativ ka të bëjë me leximin e teksteve me qëllim që të marrim informacionet e nevojshme. Pra, lexojmë për të marrë vesh atë që na intereson. Edhe në librin e “Gjuhës shqipe për kl. VII” kemi dhënë shumë tekste informative, por edhe jo pak kërkesa hulumtuese.

Siç dihet, tekstet e llojeve të ndryshme shkruhen në mënyra të ndryshme, prandaj edhe të kuptuarit e tyre ndryshon. Bie fjala, ndryshe duhet analizuar teksti i matematikës, i biologjisë, ndryshe ai i historisë, ndryshe një roman, një tregim ose një poezi.

Dalohen tri mënyra të leximit dhe të kuptuarit e asaj që lexojmë, të cilat duhet të praktikohen në shkollë:

- **Të lexuarit e qëllimshëm**. Këtu bëhet fjalë për kërkimin e ndonjë informate që na intereson. P.sh. kuptimin e një fjale të panjohur e kërkojmë, e gjejmë dhe e mësojmë në fjalor; rregullat e shkrimit të ë-së i kërkojmë në Drejtshkrimin e gjuhës shqipe, orarin e udhëtimeve të autobusëve i kërkojmë në internet etj.

- **Të kuptuarit e gjërave më të rëndësishme të tekstit të lexuar**. Qëllimi këtu është që të kapet thelbi i një teksti, pa e memorizuar me çdo kusht çdo hollësi (detaj). P.sh. kur lexojmë ndonjë mësim në lëndët shkollore, një tekst letrar, një artikull në gazetë etj.

- **Të kuptuarit e hollësishëm të tekstit të lexuar**. Këtu është mirë të kuptohet çdo detaj i tekstit, si p.sh., kur lexojmë një udhëzues ilaçesh, një formulë kimike, një operacion matematikor etj.

Nuk duhet të mbajmë mend gjithçka që dëgjojmë ose lexojmë.

Të rrallë janë ata njerëz që mbajnë mend gjithçka që lexojnë ose që dëgjojnë. Fundja, as që ka nevojë. Do të mbajmë mend atë që na nevojitet, gjërat më të rëndësishme.

Për ta kuptuar më mirë atë që dëgjojmë ose që lexojmë, është mirë të mbajmë shënime.

Pikërisht, për shkak se mbamendja jonë është e kufizuar, librat duhet t'i ruajmë në një vend të posaçëm dhe kështu të krijojmë një bibliotekë shtëpie. Nëse nuk na kujtohet, kemi harruar diçka e duam të kuptojmë më mirë e më shumë, të citojmë saktësisht burimin etj., atëherë duhet të dimë në cilin libër do ta gjejmë informacionin e kërkuar. Marrim librin, e shfletojmë dhe gjejmë atë që kërkojmë.

Edhe interneti, që është bibliotekë botërore digjitale, na shërben shumë për të freskuar e zgjeruar njohuritë. Në të mund të gjejmë informacione për çdo gjë, në çdo kohë, pa lëvizur nga vendi dhe në të gjitha gjuhët e botës.

Lexoni dhe mendoni për këto thënie për leximin:

- ❖ Leximi pa meditim është si ngrënia e ushqimit pa e përpunuar.
- ❖ Trupi nuk zhvillohet pa ushqim, as mendja pa lexim dhe meditim.
- ❖ Lexoje librin që të bën dobi.
- ❖ Përfito nga ajo që lexon.

Detyra 1

Lexoje këtë shkrim për mënyrat e të mësuarit.

Si mëson ti?

Detyra 2

Pse e quajmë kuptueshmëri e cekët dhe pse kuptueshmëri e thellë e tekstit?

Detyra 3

Ç'është të lexuarit humltues e çfarë të lexuarit informativ?

Mënyrat e ndryshme të të mësuarit:

Mënyra vizuale: ata që mësojnë duke parë materialin.

Mënyra dëgjuese: ata që mësojnë duke dëgjuar materialin.

Mënyra lexim - shkrim: ata që mësojnë me përsëritjen e leximit dhe shkrimit të materialit.

Mënyra e të mësuarit kinestetike: mënyra e të mësuarit që përfshin aktivitet fizik.

MARRJA E SHËNIMEVE GJATË LEXIMIT

Bashkëbisedojmë:

- A mbani shënime kur dëgjoni ose kur lexoni?
- Çfarë shënimesh bëni në tekstin që lexoni?
- A shënoni në fletore apo në ndonjë fletë diçka nga ajo që lexoni?
- Pse mbani shënime?

Për të mbajtur mend më mirë atë që e dëgjojmë ose e lexojmë, është mirë të mbajmë shënime. Për këtë mund të përdorim disa metoda:

- > Marrim shënime për mendimet kryesore nga ajo që lexojmë ose dëgjojmë.
- > Përmbledhim në disa fjali (në formë të shkruar ose me gojë) një tekst të dëgjuar ose të lexuar.
- > Atë që e dëgjojmë ose e lexojmë e shndërrojmë në pyetje-përgjigje.
- > Citojmë fraza nga një tekst i lexuar dhe shpjegojmë kuptimin e tyre.
- > Të dhënat i vizualizojmë në tabela, grafik, diagrame ose harta.
- > Duhet të lexojmë disa tekste për një temë të njëjtë, t'i krahasojmë dhe të nxjerrim përfundime.
- > Njohuritë e fituara duhet t'i ndërlihim, gjykojmë, përmbledhim, analizojmë dhe sintetizojmë.
- > Shkruajmë në margjinat e tekstit, ngjyrosim, nënvizojmë etj., sipas dëshirës sonë.

Këshillë: Meqë librat shkollorë nxënësit tanë i përdoren pesë vjet, ju këshillojmë që të mos shkruani asgjë në to, por në fletoret e juaja.

E di këtë / Njohuri e re / Nuk e dija / Dua të di

Përveç teknikave të shënuara më sipër, për të mbajtur mend më mirë, parapëlqehet që nxënësit të vënë këto shenja standarde në margjinat e tekstit (anash) që lexojnë \checkmark , +, -, ? me këtë kuptim:

\checkmark - këtë shenjë e shënoni në pjesën e tekstit ku gjërat që i lexoni i dini, pra \checkmark = e di këtë.

+

- - vendosni minus nëse atë që lexoni është në kundërshtim ose e ndryshme me atë që e keni ditur më parë ose mendoni që e dini, pra - = jo ajo që e di unë, nuk e di këtë.

? - vini pikëpyetje aty ku ka informacion të paqartë për ju ose që doni të dini më shumë për të.

Pjesa e tekstit të lexuar, ku keni vënë katër shenjat: \checkmark , +, -, ?; hidhet më pas në tabelën **insert** sipas shenjave përkatëse. Tabela duhet të duket kështu:

\checkmark E di këtë	+Njohuri e re	- Nuk e dija	? Dua të di

Di / dua të di / mësova

Një formë e ngjashme e teknikës insert, është teknika di / dua të di / mësova, skema e së cilës është kjo:

√ Di	+ Dua të di	- Mësova

Di – në këtë kolonë shkruani atë informacion që u duket i njohur, e keni ditur.

Dua të di – do të shkruhen pyetjet për të cilat kërkon përgjigje ose doni të dini më shumë.

Mësova - nxënësi shkruan një përmbledhje (me pak fjalë, shkurtore) për gjërat e reja të mësuara nga teksti i lexuar.

Detyrë

Tekstin rishkruaje në fletore. Pastaj, duke e lexuar, anash shkrimit shënoni këto shenja:

√ (e di), + (njohuri e re), - (nuk e dija), ? (e paqartë ose dua të di më shumë).

Më shumë njerëz vdesin duke bërë “selfie” sesa nga peshkaqenët

Numri i vdekjeve të shkaktuara nga fotot ‘selfie’ ka tejkaluar numrin e sulmeve fatale të peshkaqenëve. Në 13 vitet e fundit janë regjistruar 379 vdekje të lidhura me ‘selfie’, nga të cilat 140 me turistë, ndërsa janë regjistruar 90 takime fatale me peshkaqenë.

Njerëzit thuhet se po rrezikojnë jetën e tyre për një ‘selfie’ të përsosur, duke çuar në rrëzime fatale në shkëmb, aksidente me automjete dhe trena, takime të rrezikshme me kafshë të egra dhe mbytje.

Dëshira për vëmendje dhe prestigj në mediat sociale shpesh nxit sjellje të pamatur. (abcnews.al)

Pjesën e tekstit ku ke vënë shenjat: √, +, -, ?; rishkruaje në një tabelë si kjo më poshtë:

√ E di këtë	+ Njohuri e re	- Nuk e dija	? Dua të di

PËRFORCIMI 6

Detyra

1. Si të jemi dëgjues aktivë?
2. Shikojeni këtë fotografi. Çfarë shihni në të?

3. A duhet të mbajmë mend gjithçka që shkruan në librat shkollorë?
4. Lexoni këto tri vjersha. Shkruaj disa fjali për librin.

LIBRI

Libri është
dritë e dituri,
shumë gjëra
mësova nga ai.

Mësova të shkruaj,
mësova të lexoj,
mësova shumë vjersha,
unë të recitoj.

Adelina Mamaqi

LIBRI

O i dashur libër,
gjithnjë të lexoj.
Vjersha e tregime,
prej teje mësoj.

Librin ta lexoni,
se ai na këshillon.
Prej rrugës së keqe,
libri na largon.

Libri, miku im

Librin e kam shok,
Librin e kam mik,
Atë e shfletoj,
Me të flas çdo ditë.

Me librin krenohem,
Në libër mësoj,
Jam e përgatitur
Në shkollë kur shkoj.

Dhe kur jam e lodhur,
Librin marr në duar,
Lodhja më kalon,
Duke e lexuar.

Libri im i dashur,
Të dua në çdo fletë,
Sepse ti më jep
Njohuri për jetë.

Prandaj gjithë fëmijëve
U këshilloj diçka:
- Librin ta duan shumë,
Se mik më të mirë nuk ka.
Ersilja Çeli

5. Cilat janë metodat dhe teknikat e leximit dhe të kuptuarit e asaj që lexojmë?

6. Tekstin rishkruaje në fletore. Anash shkrimit shënoni këto shenja: ✓ (di), ? (dua të di), + (mësova).

Ç'është analfabetizmi funksional?

Kohëve të fundit në mediat e shkruara dhe ato elektronike po flitet për analfabetizmin funksional. Ka dy lloj analfabetizmash: analfabetizëm klasik dhe analfabetizëm funksional.

Analfabet klasik është njeriu që nuk i di shkronjat, që nuk di të shkruajë e të lexojë. Analfabet funksional është njeriu që di shkrim-lexim, por atë nuk është në gjendje ta përdorë si duhet e kur duhet në praktikë. Pra, nuk di të shprehet as me shkrim, as me gojë. Analfabeti funksional shkrimin di ta lexojë, por nuk e kupton atë që ka lexuar.

Shkruaje në kolonat përkatëse në një tabelë si kjo:

✓ Di	? Dua të di	+ Mësova

LIQENI I PRESPËS

zanë – Figurë e besimeve popullore shqiptare, që përfytyrohej si vajzë shumë e bukur dhe luftarake, e cila jetonte në male e në pyje, u ndihmonte trimave, por kishte fuqi edhe të ndëshkonte duke shituar.

Njëherë e një kohë Prespa kishte qenë një qytet shumë i madh.

Duke ecur një ditë nëpër pyll, djali i mbretit takon një zanë me emrin Nereida, bukuria e së cilës e mahniti shumë. Menjëherë princi ra në dashuri dhe i kërkoi dorën për t'u martuar me të, duke i ofruar të gjitha pasuritë e tij dhe të bëhej mbretëresha e ardhshme e mbretërisë. Por, Nereida refuzoi, duke i thënë djalit të mbretit se, nëse ata martoheshin, do të ndodhte një fatkeqësi shumë e madhe dhe do të kishte pasoja të rënda për vendin e tij. I verbuar nga dashuria e zanës, princi e rrëmbeu dhe e mbajti atë mbyllur derisa ajo pranoi kërkesën e martesës. Por, shumë shpejt pas martesës ra një shi shumë i madh dhe i rrëmbyeshëm, sa që përmbysi tërë qytetin, duke krijuar një liqen, aty ku ndodhet sot liqeni i Prespës.

MITI

Njerëzit në kohët e lashta, duke mos i kuptuar mirë dukuritë natyrore, ato i shpjegonin me imagjinatën e tyre, duke krijuar qenie të mbinatyrshme. Tregimet të cilat shpalosin ngjarje të tilla quhen **mite**.

Miti është lloj i veçantë i krijimtarisë gojore popullore, tregim për qenie të mbinatyrshme, për heronj jorealë, për ngjarje e dukuri të çuditshme, mbi krijimin e botës dhe të njeriut, mbi pushtetin dhe fuqinë e hyjnive, heronjve dhe mbretërve etj. Në të pasqyrohen parafytyrimet e njerëzve në kohët e lashta për prejardhjen e botës e të jetës mbi tokë, për natyrën dhe shoqërinë. Fjala mit është me origjinë greke, 'muthos', dhe që definohet si tregim, legjendë apo rrëfim.

USHTRIM

Ritregojeni mitin e liqenit të Prespës.

MALI I VASHËS

Pak kilometra nga Elbasani, kur ndjek rrugën drejt Librazhdit, shfaqet një mal jo shumë i lartë. Këmbët e malit, me një shpat thujse të pjerrët, duket sikur i fsheh Shkumbini. Ky mal, të cilin udhëtari i zakonshëm e përcjell pa ndonjë kureshtje të veçantë, ka një emër interesant: quhet Mali i Vashës dhe mban mbi thepa një legjendë të mbërritur nga shumë larg. Një legjendë sa të bukur, po aq edhe të dhimbshme. Legjenda thotë kështu:

Njëherë në një kohë jetonte një familje e varfër, e cila kishte një djalë të vetëm. Ky djalë ishte dashuruar me vajzën e vetme dhe shumë të bukur të beut, njeriut më të pasur në atë krahinë. Lajmin për dashurinë e tyre e kuptuan të gjithë, vetëm beu akoma nuk e kishte kuptuar. Por, kur beu e mori vesh që vajza e tij e vetme ishte dashuruar me një djalë të varfër, u hidhërua shumë dhe u betua se kurrë nuk do të pajtohet që vajza e tij të martohet me një djalë të varfër.

Një ditë djali vendosi që vetë t'i dalë përpara beut dhe t'ia kërkojë vajzën për grua. Në fillim, beu nuk deshë ta paranojë, por në fund, pasi u mendua një kohë, u tha shërbëtorëve ta sillnin brenda. Sa hyri brenda, djali i tha beut se unë e dua vajzën tënde dhe dua të martohem me të. Nëse ashtu është puna, unë do ta jap vajzën, por kam një kusht: E shikon atë malin atje? Nëse ti me të vërtetë e do vajzën time dhe do që të martohesh me të – i tha beu, atëherë do ta marrësh vajzën në krahë dhe me të, do të ngjitesh deri në majë të malit pa pushuar fare. Nëse ia del mbanë, atëherë edhe unë do të pajtohem që ju të martoheni. Djali, meqë e kishte ngjitur vetë atë mal me dhjetëra herë, dhe nga dashuria për vajzën pranoi menjëherë.

Dy të rinjtë, nga gëzimi që do të martoheshin dhe do të lidheshin me njëri-tjetrin përqafohen, dhe më pas djaloshi e merr vashën në krahë dhe fillojnë të ngjisin malin. I tërë fshati kishte dalë dhe po i shikonin.

Në fillim, ngjitja ishte shumë e lehtë, sepse gëzimi i tyre ishte shumë i madh. Por, sa vinte dhe ngjitja bëhej akoma e më e vështirë. Djali mezi merrte frymë sa nga pesha e vajzës, sa nga përpjeta e madhe, ndërsa vajza ia lëmonte flokët, ia fshinte djersën e ballit dhe i jepte frymëzim që të vazhdonte ecjen, duke i thënë se ja, edhe pak arritëm në majë të malit.

Dy të dashuruarit, mezi ngjiten në majë të malit dhe në momentin kur djali arrin aty, rrëzohet në tokë. Vajza, kujtoi se ra në tokë nga gëzimi, por kur i shkoi pranë, pa se djali nuk po merrte frymë dhe kishte dhënë shpirt. Zemra e tij kishte plasur nga mundimi i madh që pati, duke u ngjitur përpjetë me peshën e të dashurës së tij.

Fshatarët që po shikonin nga poshtë, u gëzuan shumë dhe menduan që djali e kaloi sfidën dhe se dashuria e madhe e dy të rinjve u kurorëzua me sukses. Vajza kur e pa të dashurin e saj që kishte ndërruar jetë, lëshoi një britmë të madhe

saqë u çanë edhe malet. Në atë moment, nga pikëllimi i madh që kishte, edhe vajza ndërroi jetë mbi trupin e të dashurit të saj.

Kur i panë fshatarët, të gjithë u pikëlluan, madje edhe beu derdhi dy pika lot, një për vajzën dhe një për djalin. Më pas, të dy të rinjtë i varrosën në një varr rrëzë këtij mali nën një lis shumë të madh. Që nga kjo ngjarje tragjike, ky mal mori edhe emrin Mali i Vashës.

LEGJENDA

Gojëdhënat apo **legjendat** janë kallëzime popullore për një ngjarje të së kaluarës, për një figurë historike etj., që mund të ketë një bazë të vërtetë, por që është shtuar e zbukuruar nga fantazia e popullit dhe përcillet gojë me gojë nga njëri brez në tjetrin. Pikërisht këtu qëndron edhe dallimi me mitin. Nëse miti është krijimtari gojore tërësisht e imagjinuar, legjenda mund të ketë një bazë të vërtetë.

Sipas tematikës ndahen në dy grupe: me përmbajtje mitologjike dhe me përmbajtje historike. Dallimi i legjendës apo gojëdhënës nga llojet e tregimeve të tjera është se legjendës nuk i dihet koha dhe vendi i zhvillimit të ngjarjes.

Pothuajse të gjithë popujt e botës kanë legjenda. Edhe shqiptarët kanë legjendat e tyre. Legjendat më të përhapura ndër shqiptarët janë "Gjergj Elez Alia", "Rozafa", "Besa e Kostandinit", "Aga Ymeri" Legjenda e "Plakave të Prillit", Legjenda e "Liqenit të Lurës", Legjenda e "Tomorrit dhe Shpiragut" etj.

Pyetje rreth tekstit

1. Ku ndodhet Mali i Vashës?
2. Në cilën kohë zhvillohet ngjarja e kësaj legjende?
3. Pse nuk ishte dakord babai për martesën e vajzës?
4. Çfarë kushti i bëri djalit?
5. A do ta pranoje një kusht të tillë?

Përgjigjuni pyetjeve

1. Çfarë janë legjendat apo gojëdhënat?
2. Pse quhen gojëdhëna?
3. Ku qëndron dallimi midis legjendës dhe mitit?
4. A kemi legjenda shqiptare?
5. Lexo ndonjë legjendë prej tyre.

Çakalli makut

çakall - Kafshë grabitqare më e vogël se ujku, me qime të kuqërreme, që ushqehet zakonisht me ngordhësira.

makut - Që nuk ngopet, i pangopur, lakmitar, grykës.

spicë - Ashkël druri e hollë e me majë.

rendi me vrap - eci me vrap.

Një ditë çakallit iu fut një gjemb në këmbë. Ai ecte duke çaluar. Njërën këmbë nuk e mbështeste fare në tokë. Rrugës pa një plak. Çakalli iu lut t'ia hiqte spicën. Njeriu ia hoqi spicën dhe e hodhi në bar. Çakalli provoi këmbën e lënduar. Shkeli në tokë dhe u gëzua se nuk ndiente më dhembje. - Po spicën, ku e ke? - e pyeti çakalli plakun. - E hodha tej, - iu përgjigj plakun. - Nuk e vura re se ku ra. Çakalli nisi të qante duke thënë: "E dua! E dua!" Plakut i erdhi keq. E qetësoi duke i thënë: Mos qaj çakall, se do të jap një vezë. Çakalli mori vezën që i dha plakun dhe iku me vrap. Sa arriti në fshat, trokiti në portën e një shtëpie. Doli e zonja e shtëpisë. A pranoni miq? Jam shumë i lodhur dhe nuk eci dot më tej. Njerëzit ia hapën portën dhe e futën brenda. - Unë e kam edhe një vezë, - tha çakalli, - po nuk e di ku ta lë. - Lëre te kafazi i lepurit, - i tha e zonja e shtëpisë.

Çakalli u ngrit natën, hëngri vezën fshehurazi dhe u fut sërish në shtrat. Në mëngjes u tha: Ju falënderoj për mikpritjen. Tani unë dua të shkoj, ju lutem ma jepni vezën. Mirëpo te kafazi i lepurit nuk kishte asnjë vezë. Çakalli filloi të qante dhe të ankohej: "Lepuri juaj ma hëngri vezën. Më la pa drekë". - Mos qaj çakall se të japim një vezë tjetër, - i tha e zonja e shtëpisë. Çakalli makut tha: - Jo, jo, nuk dua vezë. Ma jepni lepurin se ai ma hëngri vezën natën. E zonja e shtëpisë nxori lepurin nga kafazi dhe ia dorëzoi. Çakalli u gëzua. Mori lepurin dhe u nis. Arriti te një fshat tjetër. Kur afroi nata, trokiti te një shtëpi. - Më zuri nata në rrugë, - u tha ai. - A mund të fle sonte në shtëpinë tuaj? Vetëm sonte. - Urdhëro brenda! - e ftoi i zoti i shtëpisë. - Unë kam edhe një lepur me vete, tha çakalli. Ku ta vë të flejë? - Te tharku i dhisë, - e këshilloi i zoti i shtëpisë. Çakalli lakmitar u ngrit natën, hëngri lepurin dhe bishtin e la afër dhisë. Në mëngjes, sapo u ngrit nga shtrati, tha: - Faleminderit për pritjen. U kënaqa. Tani dua të nisem për rrugë, prandaj më jepni lepurin. Lepuri nuk qe kurrkund. Vetëm bishti u gjend pranë kokës së dhisë. Çakalli nisi të qante me të madhe, duke thënë: Dhia juaj ma hëngri lepurin tim. Dua lepurin! - Mirë pra, mos qaj se po të japim një lepur tjetër, - i premtoi e zonja e shtëpisë. Çakalli nuk pranoi. Duhet të më jepni dhinë, se ajo ma hëngri lepurin. Dhe sërish nisi të qante. - Mirë, - i tha i zoti i shtëpisë, - merre dhinë, veç mos qaj. Çakalli mori dhinë dhe u nis për rrugë. Kur e zuri nata, trokiti porta e një shtëpie të bukur. - Më falni që po ju shqetësoj. A mund të fle sonte këtu? Jam vërtet shumë i lodhur. I hapën portën dhe e futën brenda. - Po dhinë ku do ta vëmë të flejë? - i pyeti çakalli. Pranë krevatit të bebes, - tha i zoti i shtëpisë. Çakalli u ngrit natën, llap e llup hëngri dhinë, kurse bishtin e saj e futi nën jastëkun e bebes. Kur u ngrit në mëngjes, tha: - Faleminderit për mikpritjen. Tani më jepni dhinë se do të iki. Mirëpo dhia qe zhdukur. Gjetën vetëm bishtin e saj nën jastëkun e bebes. Çakalli nisi të qante duke thënë: - Bebja juaj ma hëngri dhinë natën. Dua dhinë time.

- Të japim një dhi tjetër, veç mos qaj, - i tha burri. - Jo, jo, unë dua beben, se bebja ma hëngri dhinë. I zoti i shtëpisë thërriti gruan pranë dhe diç i tha në vesh. Çakalli nuk mundi t'i dëgjonte. - Ne do të japim beben, meqë ti thua se ajo ta paska ngrënë dhinë. Prit aty përjashta sa ta bëjmë gati. - Grua, sillma një thes! - tha burri me zë të lartë. Pas pak e zonja e shtëpisë doli te porta me një thes në dorë. - Merre, - i tha ajo me inat, - dhe zhduku! Çakalli makut mori thesin në kurriz dhe rendi me vrap në pyll. E lëshoi thesin përtokë dhe ia zgjidhi grykën. Nga thesi doli një qen i madh. Iu sul çakallit makut dhe e bëri copë-copë.

PËRRALLA

Përrallat janë lloji më i njohur i tregimeve popullore. Përralla është një tregim i trilluar, plot fantazi dhe elemente të çuditshme në subjekt, me anë të së cilës paraqiten mendimet dhe ëndërrimet e njerëzimit në formë alegorike. Ato janë të përhapura në të gjithë botën dhe janë tepër të pëlqyera si për vlerat filozofike, ashtu edhe për vlerat e tyre didaktike. Përrallat tregohen në prozë dhe në qendrën e tyre kanë personazhe dhe ngjarje të çuditshme, fuqitë shkatërrimtare të natyrës, si vërshimet e lumenjve etj. Të gjitha këto, fantazia popullore i personifikoi në qenie të mbinatyrshme dhe u dha emra të ndryshëm, si Kuçedra, Lubia etj. Populli u përpoq gjithmonë t'i mposhtë këto forca të natyrës edhe pse atëherë nuk mund t'i kuptonte dhe t'i shpjegonte. Ideja themelore e përrallave është fitorja e së mirës mbi të keqen, dëshira për lumturinë e njeriut.

Pyetje rreth tekstit

1. Si filloi ngjarja e kësaj përralle?
2. Pse çakallin e quajmë makut?
3. Ku arriti pika kulmore e përrallës?
4. Si përfundoi çakalli me pangopësinë e tij?

Përgjigjuni pyetjeve

1. Çfarë janë përrallat?
2. Pse janë aq të dashura për fëmijët?
3. A keni dëgjuar edhe ju përralla kur ishit më të vegjël?
4. A i dëgjoni dhe lexoni akoma ato?
5. Lexoni ndonjë përrallë dhe ritregojeni në klasë.

Një ngjarje nga jeta e shkrimtarit francez Aleksandër Dyma

Aleksandër Dyma është romancier dhe dramaturg francez. Sipas disa të dhënave, jo vetëm që ishte mjeshtër i romaneve historike dhe aventureske, por dhe adhurues i madh të ngrënash + (gurman) dhe kuzhinier i shkëlqyer.

krekoset – mburret, mbahet i madh

Shkrimtari i famshëm dëshironte shumë të udhëtonte. Kështu një ditë shkoi në një fshat gjerman. Ishte i uritur dhe donte të hante kërpudha, sepse e dinte që ai rajon ishte i njohur për kultivimin dhe përgatitjen e kërpudhave. Hyri në restorant, gjeti një tavolinë të lirë dhe u ul. Pas pak erdhi kamerieri dhe i foli gjermanisht. Ky i shkreti nuk dinte as edhe një fjalë. - Çfarë të bëj? Si t'i them kamerierit se dua kërpudha? Nuk di as një fjalë gjermanisht! - Mendoj me vete.

Atëherë mori lapsin dhe në një letër vizatoi atë që dëshironte të hajë. Por, edhe vizatimin nuk e kishte anën e tij të mirë. Kamerieri me vëmendje e shikoi duke vizatuar dhe në fund ia bën me kokë shkrimtarit se më në fund e kuptoi mirë se ç'dëshiron. Aleksandër Dyma filloi të krekoset vet me vete, duke thënë që dita mirë të gjendesha dhe me padurim priste porosinë.

- Oh me sa kënaqësi do t'i ha kërpudhat, mendonte me vete. Edhe shokët e mi që jetojnë në Gjermani, më kanë folur shumë për këto kërpudha. Më kanë thënë se janë të mrekullueshme.

Pas pak vjen kamerieri, dhe ai i sjell ... një ombrellë!

TREGIMI

Njerëzit, në komunikim me të tjerët, mund të tregojnë përjetimet e tyre ose ngjarje të ndryshme, por këtë nuk mund ta bëjnë të gjithë në mënyrë artistike. Tregimi është një krijim artistik që i kushtohet një ngjarjeje të veçantë, pa përmendur me hollësi se çfarë ka ndodhur përpara dhe pas kësaj ngjarjeje.

Tregimi është më i shkurtër se novela. Ai zakonisht përfshin vetëm një detaj, një fragment të shkëputur nga jeta e njeriut.

Struktura e tregimit

Tregimi, si një krijim letrar, përbëhet nga disa elemente kryesore:

- përmbajtja (fabula);
- shtresa kuptimore (lidhjet që krijojnë fjalët me njëra-tjetrën);
- personazhet dhe
- skema.
- **Në hyrje** paraqiten fakte që u përgjigjen pyetjeve **ku? kur? dhe kush?**
- në zhvillimin e përmbajtjes paraqitet ngjarja kryesore, ndërsa
- në mbyllje jepet përfundimi i tregimit.

Detyrë

Gjeni dhe thoni skemën e këtij tregimi të shkurtër.

Fjalët e urta

Lidhni fjalët e urta me temën që i përkasin.

Dita pa punë, nata pa gjumë.
Punë, punë natë e ditë, që të shohim pakëz dritë.
Po s'punove në rini, do të vuash në pleqëri.

fjalë të urta për diturinë

Njeriu pa shokë, si muri pa tokë.
Miku i mirë njihet në ditë të vështira.
Trimi i mirë me shokë shumë.

fjalë të urta për punën

Dituria është fuqi.
Kush mëson, përparon.
Dituria është baza më e sigurit e lumturisë.

fjalë të urta për miqësinë

Fjalët e urta janë fjali zakonisht të shkurtra, por që shprehin një mendim të mençur nga përvoja e madhe që njerëzit e kanë fituar gjatë gjithë jetës. Këto janë thënie të mençura, që shprehin mendime e gjykime për ngjarje, dukuri e çështje të ndryshme dhe janë shumë edukative. Prej tyre nxjerrim mësim të dobishme.

Fjalët e urta kanë dalë nga populli, prandaj edhe quhen fjalë të urta popullore. Krijimtaria gojore e popullit përmban shumë fjalë të urta: për atdheun, për diturinë, për punën, për lirinë, për dashurinë, për miqësinë etj. Shumë prej këtyre fjalive shprehin në formën e këshillave, prandaj ndërtohen me folje në vetën e dytë në mënyrën urdhërore.

Fjalë të urta kanë krijuar edhe shkrimtarët tanë, si Naim dhe Sami Frashëri, Dritëro Agolli etj.

Në vazhdim po japim disa fjalë të urta apo proverba:

Për punën:

*Njeriu s'peshohet nga fjalët, por nga veprat.
Puna pa nda, bën një kala.
Mos ia shih gunën, por punën.
Më mirë puno kot e mos rri kot.*

Për vendosmërinë:

*Fjala është fjalë, kur ta flasësh, mbaje.
Kau lidhet për brirë, njeriu për fjalë.
Atë që ta thotë zemra, duhet të ta thotë edhe gjuha.
Kush është i vendosur ditën, natën nuk trembet.*

Për lirinë:

*Liria s'falet, por fitohet.
Më mirë një ditë e i lirë se njëqind vjet e rob.
Për liri s'kursehet as gjaku.
Njeriu i lirë askujt s'i ka smirë.
Më mirë i varfër e i lirë se i pasur e rob.*

Për krenarinë:

*Mendja e madhe të thyen qafën.
Qeni që leh shumë, nuk të ha.
Mallkimi më i madh: T'u rritë mendja!
Harroi qeni eshtrat se u bë lingua.
Mos ec me vrap se bie në trap.
Njeriu i lehtë mban kryet përpjetë.
Ena e zbrazët bën zhurmë shumë.*

USHTRIM

Lexoni fjalët e urta dhe nxirrni kuptimin e tyre:

1. Ujku qimen e ndërton, po zakonin s'e harron.
2. Me një lule s'çel pranvera.
3. Dituria është si pushka në luftë.
4. Gënjeshtria i ka këmbët të shkurtra.
5. Ku është bashkimi, është fuqia.

Detyrë

Gjeni dhe shkruani fjalë të urta për diturinë, atdheun, lirinë, krenarinë, punën, vendosmërinë, sjelljen dhe miqësinë.

Bekimet

Bekimet apo uratat janë formula të shkurtra lutjeje me të cilat i urojmë dikujt gjërat të mira (shëndet, mbarësi, mirësi, lumturi, shërim, mençuri etj.). Urata është e kundërta e mallkimit. Bekimet janë fjalë, shprehje apo fjali që, për shembull, i thotë prindi fëmijës për t'i shkuar mbarë çdo gjë kur largohet ose udhëton. *Urata e nënës (e babait, e gjyshit). Mori uratën. Kërkoj uratën. I dha uratën. Ka uratën e prindit. Paç uratën!*

Bekimet te shqiptarët janë të ndryshme. Dallohen uratat te shqiptarët muslimanë, katolikë e ortodoksë. Lutjet gjatë faljes kanë shumë urata. Bekime shumë shpesh thonë hoxxhallarët e priftërinjtë në ligjërata, për festa familjare e fetare, për lindje, fejesë, martesë, etj.

E përbashkëta e të gjitha bekimeve (te muslimanët, katolikët, ortodoksët) është lutja që i bëjnë njerëzit Perëndisë për të na dhënë të mirat në këtë botë dhe në botën e amshueshme. (Në gjuhën shqipe përdoren si sinonime emrat Zot, Perëndi, Allah).

Ja disa bekime të shpeshta te shqiptarët:

Zoti të ruajtë!	O Allah, na ndihmo!
Zoti të dhashtë shëndet!	O Zot, na ruaj nga e keqja!
Zoti të shpërbleftë!	Zoti ta lehtësoftë dhembjen!
Allahu ta pranofte agjërimin!	Zoti e mëshiroftë!
Allahu kabull namazin!	Zoti jua shtoftë bereqetin!
Zoti të bekoftë!	Zoti bereqet!
Paqja dhe mëshira e Zotit qofshin mbi ju!	O Zot na udhëzo në rrugë të drejtë!

USHTRIM

- Kur përdoren bekimet?
- Bekimet janë të gjata apo të shkurtra?
- Kush i përdor dhe pse?
- Shkruani ndonjë bekim.

Urimet

Urimet janë tekste të shkurtra që shkruhen në raste të caktuara. Zakonisht njerëzit urojnë njëri-tjetrin me rastin e festave shtetërore, fetare apo personale, për ditëlindje, fejesë, martesë, lindje fëmijësh apo suksese në fusha personale dhe profesionale.

Në secilin prej rasteve përdoren formula të zakonshme, por jo patjetër, sepse të qenët kreativ i bën ato urime më të ngrohta dhe më të singerta. Më parë urimet bëheshin me letra dhe kartolina, të cilat dërgoheshin dhe merreshin nëpërmjet postës, por tani të gjitha këto merren dhe dërgohen në formë elektronike nëpërmjet rrjeteve të ndryshme sociale.

Përse shkruajmë urime?

Urimet bëhen me gojë a me shkrim në raste festash të ndryshme: Viti i Ri, Dita e shkollës, Bajrami, Kërshëndellat etj. Ne mund t'i urojmë të tjerët për gjithçka që është e rëndësishme për ta: për ditëlindje, për dasmë, lindje të fëmijës, për ndonjë përvjetor, mbarimin e vitit shkollor etj.

Urimi duhet të jetë: i lexueshëm, i kuptueshëm, i shkurtër dhe i përzemërt.

Përmbajtja e urimit:

- kujt i shkruajmë (emri dhe etiketa, p.sh. I dashur baba! E dashura gjyshe! Të nderuar zotërinj! etj.);
- mesazhi (i shkurtër, i qartë, i ndjeshëm);
- përshëndetja dhe nënshkrimi në fund të mesazhit.

Detyrë

Shkruaj nga një urim për shokun, familjarët, miqtë. Mbani mend: ideja juaj është më e mira, sepse në të ka emocione dhe dëshira të singerta ndaj atij që e uroni. Miqtë do t'i gëzojnë më shumë urimi që ti vetë e ke menduar.

Si të shkruajmë mesazhe?

Laura duhet të shkruajë tri mesazhe. Një duhet t'ia dërgojë drejtorit të shkollës, tjetrin fqinjës së saj Vjollcës, e cila ka shkuar me pushime dhe të tretin duhet t'i shkruajë një pusullë shoqes së saj më të ngushtë Dianës.

Ja si ka shkruar ajo:

I nderuari zoti drejtor,
Unë jam nxënëse e klasës së shtatë. Ju shkruaj me kërkesë që të më mundësoni regjistrimin në bibliotekën e shkollës, që të mund t'i marr lektyrat e klasës së shtatë.

Shpresoj që kërkesa ime do të shqyrtohet dhe do të marr përgjigje pozitive.

Me nderime,
Laura Hoxha, nxënëse e klasës VII 1

E dashura zonja Vjollcë,
Rrini rehat dhe mos u brengosni për shtëpinë. Lulet po i ujis çdo ditë. Keni të fala nga unë dhe ju dëshiroj pushime të këndshme.

Laura

A po dalim me shëtiti në park?

Siç mund të shihet nga mesazhet e shkruara dhe të dërguara, Laura ka bërë zgjedhje të ndryshme fjalësh në tri situatat e dhëna. Ajo ka bërë një kërkesë zyrtare, prandaj edhe ka përdorur gjuhën dhe stilin formal të komunikimit (*I nderuari, Ju shkruaj, Me nderime, Shpresoj që kërkesa ime do të shqyrtohet*).

Mesazhi i dytë është për një fqinje, e cila është më e vjetër dhe është shkruar me rregullat e mirësjelljes dhe respektit, duke iu drejtuar me fjalët *E dashura zonjë*, me formën e politesës që është në shumës *Rrini rehat, Keni të fala* etj. Në mesazhin e tretë ajo i drejtohet shoqes së saj të ngushtë me gjuhën e tyre të përditshme joformale.

Paramendoni çfarë do të kishte ndodhur sikur Laura t'i kishte shkruar drejtorit me gjuhën që iu drejtua shoqes së ngushtë dhe anasjelltas. Sigurisht që të dy nuk do të ishin ndier mirë. Prandaj, kur shkruajmë mesazhe, duhet t'u përmbahemi disa rregullave elementare të komunikimit.

Ne e përshtatim gjuhën sipas situatës së komunikimit. Në situata formale (në shkollë, në institucione) përdorim gjuhën standarde.

Kur shkruajmë njoftime, mesazhe, ftesa, falënderime, urime etj., mënyra e shkrimit duhet të jetë e përmbledhur, me sa më pak fjalë, duhen të përfshihen vetëm elementet më të rëndësishme të mesazhit.

ZHAPIU

(Tregim humoristik)

Lexim shprehës

hajvan – kafshë
sos – mbaroj, përfundoj
vllastar – lastar, dru i
hollë
të ngeshëm - të lirë
m'u poqën pipëzat – më
shkonte muhabeti
kukumal – grumbull
dheu
rropatej – përpëlitej,
përpiqej
gjatovilë - gjatosh

Nga qershori deri në fund të tetorit, ne djemtë e rritur 12-14 vjeçarë, shkonim në pyll për dru. Dilnim nga shtëpitë herët, në orën tre a katër të mëngjesit, u hipnim hajvanëve dhe pas tre orësh soseshim në ndonjë brinjë të pyllit. Sa rrëzonim vllastarët, sa i shkurtonim, sa anosnim drutë dhe ngarkonim kafshët, kalonin dhe nja dy orë të tjera. Kur ktheheshim nga pylli ishim më të ngeshëm, se kafshët e dinin rrugën vetë, prandaj gjenim kohë të argëtoheshim, duke mbledhur luleshtrydhe, manaferra, çaj mali ose qëlluar ndonjë shenjë me gur. Disa herë nxirrnim edhe koçanë nga toka, të cilët i hanim, pasi u pastronim fletët me gjemba. Nuk ishin as të ëmbël, as të lëngshëm, as të brydhtë, po gjithsesi haheshin.

Secili zgjidhte shokun a shokët e vet dhe kësisoj krijoheshin grupime prej dy deri katër a pesë veta, po ato zakonisht kishin jetë të shkurtër, sepse përbërja ndryshonte vazhdimisht.

Një verë shkova disa herë në pyll me Lilon. Ai qe nja shtatë a tetë vjet më i madh se unë dhe si më i fuqishëm merrte dy hajvanë. Mirëpo, Liloja gjithmonë nxitonte. Kur shkonim në pyll u grahte kafshëve të arrinim sa më parë, kur ktheheshim u ngjitej kuajve pas bishtit duke i nxitur sa me të bërtitura, sa me fshikull: "Deee! Hajde Gjoz! Jepi Çil!" Po a durohej ky refren i Lilos tri orë me radhë?

E lashë Lilon sapo gjeta një shok si veten, të ngadalshëm e të shkujdesur, që ia kishte ënda të sorollatej e që s'bëhej merak për asgjë. Ky ishte Jani i Sotir Paskal Janit. Pas emrit të tij përmendej babai, gjyshi dhe stërgjyshi, vetëm që të mos e ngatërronim me Janin e Telit dhe me Jani Kacidhen. Me të m'u poqën pipëzat për bukuri.

Shokët tanë dilnin nga shtëpitë e tyre pak pas mesnatës, ne kur fillonte të zbardhëllehej; ata e hanin bukën kaluar a duke ecur në këmbë, ne shtroheshim pranë ndonjë burimi sikur kishim dalë piknik; ata ktheheshin në fshat para mesditës, ne në pisk të vapës, duke bërë banja dielli.

Kundrejt kafshëve të ngarkuara tregoheshim të mëshirshëm duke i lënë të ecnin pas dëshirës, se ato e dinin rrugën vetë, prandaj s'kishte kuptim të lodheshe duke u bërtitur, a ca më keq duke i fshikulluar. Gjatë kthimit argëtoheshim duke ua fluturuar kokat në erë gjembaçëve me shkop, duke ngacmuar ndonjë kukumal milingonash që t'i shihnim si rendnin të alarmuara andej-këtej, duke kthyer ndonjë breshkë më kurriz që ta shihnim si rropatej të kthehej, me një fjalë gjithmonë gjenim me se të merreshim.

Nga mesi i gushtit shoqëria jonë u zgjerua, sepse Liku i Babes shfaqti dëshirën të bashkohej me ne, pasi shoku i vet iu sëmur. Tha se grupi ynë i pëlqente më shumë nga të tjerët dhe ne natyrisht e pranuan. Qe një gjatovilë me sy të gjelbër si kumbullat e pranverës dhe me flokë në ngjyrën e kashtës së grurit. Ishte pak mburravec e hileqar në lojë, sikurse e kishim vënë re me kohë. Kur

shkarravitëshim në akull, ai vinte e përplasej me qëllim, të shtynte ose të rrëzonte, të shkelte dorën me këmbë dhe pastaj thoshte gjasme i penduar: "Oh, më fal se s'të vura re." Sa herë kërkonte hua lapsin në klasë, i thyente majën, ose e kafshonte me dhëmbë dhe pastaj si pa gjë të keq thoshte se iu thye. Ne ia dinim këto dobësi, por megjithatë na pëlqente, se Liku gjithmonë mbante në çantë gjëra të mira për të ngrënë dhe çdo gjë e ndante me shokët.

Një javë na shiti mend duke treguar trimëritë e tij, aq sa u bë i mërzitshëm dhe ne s'po dinim si të liroheshim nga shoqëria e tij, po për çudi na ndihmoi një zhapi.

Një drekëherë, ndërsa po ktheheshim nga pylli, Jani tha se do të mblidhte çaj zalli, prandaj e la rrugën dhe mori poshtë zallit. Pas nja pesë minutash, kur s'kishte mbledhur veçse disa fije, na bëri shenjë me dorë t'i venim pranë.

- Mos na lodh, po eja edhe ti këtej! – e ftoi Liku i Babës.

Jani vuri gishtin te buza të mos bënim zhurmë. Aq u desh për të ndezur kureshtjen tonë. Çfarë kishte gjetur dhe pse po na lutej të rrinim urtë? Në zall kishte gëzhoja, fishekë gjysmë të ndryshkur, copëra predhash të mbetura nga lufta, ndonjë fole zogu, po ato nuk kishin këmbë të iknin, sikur të thërrisje sa të doje. Ai po na jepte shenja të ecnim ngadalë dhe me kujdes. Edhe ne, për t'iu përshtatur stilit të tij, po e pyesnim me shenja, si memecët.

Kur i vajtëm pranë, na rrëfeu me gisht një zhapi goxha të madh që po shullëhej në diell mbi barin e gjelbër. Dy ditë më parë pati rënë një shi i ftohtë, që e kishte ulur temperaturën mjaft, megjithëse ishte gusht. Si duket zhapiu kishte dalë të rrezitej që t'i ngrohej gjaku dhe t'i shpiheshin gjymtyrët. Zhapinjtë duken si krokodilë të vegjël, por bishtin e kanë të rrumbullakët dhe nuk futen në ujë me dëshirën e tyre.

Ne ua kishim frikën atyre zvarranikëve me këmbë, se që nga kohët e lashta përsëritej gojë më gojë se po të kafshoi zhapiu, nuk të lëshon derisa të pëllasë gomari i zi! E parafytyroja atë skenë të tmerrshme që të kallte datën: zhapiun që ngulte dhëmbët në mish duke i mbajtur nofullat shtrënguar derisa të dëgjonte pëllitjen e një gomari të zi.

Gomerë të murrmë e bojë hiri, nga ata kishte plot fshati ynë, po të zinj nuk shihje askund, se ishin shumë të rrallë edhe në krahinë. Megjithatë kurrë s'kishim dëgjuar të ngjokej ndokush prej zhapiut, apo të pësonte ndonjë cen. Edhe pse mësuesi thoshte se ata nuk kanë helm si gjarpërinjtë, askush nuk e besonte. Përgjithësisht zhapinjtë trembeshin nga çdo lloj zhurme dhe sapo ndjenin rrezikun më të vogël, vraponin të fshiheshin ku të mundeshin, por as kjo nuk ua hiqte frikën njerëzve.

Jani u përkul dhe ne pamë një gur në dorën e tij. E kuptova se donte ta vriste zhapiun me një të qëlluar që të tregonte aftësitë e tij si shënjuës, por Liku e ndaloi. Ky veprim nuk pritej nga ana e tij, se e dinim që nuk i vinte keq për asnjë lloj gjallese, e jo më për një zhapi, mirëpo ai kishte tjetër qëllim.

- Aman, lerma t'ia shtyp kokën me këmbë, - i pëshpëriti Janit në vesh. – Shikoni ç'storje do të jetë!

shullëhej – rrezitej
të kallte datën – të fus-te frikën
ngjokej – kafshohej
cen – lëndim
të çmeritur – shumë të habitur
kuturisje – guxim
pallmë - pëllitje

guvë – vrimë

Ne mbetëm të çmeritur, se na u duk kuturisje prej bu-dallai të guxoje ta shtypje zhapiun me këmbë. Po sikur të zgjohej dhe ta kafshonte? Liku iu afrua, pa u ndierë, si mace. Zhapiu, për fat, ende dremiste me sytë pulitur. Liku i vajti thujse mbi kokë, ngriti këmbën e djathtë lart dhe pastaj e lëshoi sipër zhapiut, mirëpo në vend të këlthiste zhapiu, dëgjuam pallmën e Likut të Babes. Ai u përkul menjëherë përmbys duke shtrënguar me të

dy duart kofshën e majtë.

- Ç'pate? – e pyeti Jani.

- Zhapiu! – ulëriti Liku. – M'u fut në brekë. Obobo! Obobo! – dhe vazhdimisht vinte rrotull mbi një këmbë.

Zhapiu për t'i shpëtuar goditjes, u fut në këmbën e pantallonave të tij, ndoshta ngaqë e pandehu guvë. Jani dhe unë të tmerruar po shihnim rrotull mos kushedi na kapte syri ndonjë gomar të zi.

- A të ka kafshuar? – e pyeti Jani.

- S'ndiej gjë akoma... - qe përgjigjja e Likut.

Sikur u lehtësuam pak. Mbase qëllimet e zhapiut nuk ishin aq të këqija.

- Hiqi duart dhe lëre të ikë! – e mësoi Jani.

- Jo ore!? Po sikur të ngjitet më lart? – pyeti Liku.

Më lart rreziku ishte më i madh dhe sado që situata ishte dramatike, ne filluam kukurizmat kur menduam ç'mund të ndodhte. Liku vazhdonte ta mbante kofshën shtrënguar me të dy duart që zhapiu të mos lëvizte. Sipas mendjes sime ai duhet ta kishte kokën lart, ashtu sikurse qe ngjitur.

- Ktheja kokën poshtë, - e këshillova unë – dhe zhapiu do të ikë vetë.

- Ku e di unë se nga e ka kokën... - protestoi Liku, ndërsa ata sytë e vegjël si kumbulla pranvere i shkonin sa andej këtej.

Këshilla ime s'vlejtë dhe unë nuk po dija si ta ndihmoja më tej.

- Hiq pantallonat, nëse do të shpëtosh prej tij! – i sugjeroi Jani. Liku e pa pjerrtazi se mos shoku i tij po tallej, po shpejt u bind dhe vetë se ajo qe zgjidhja më praktike.

Hoqi një dorë nga kofsha, liroi rripin e pantallonave dhe me shpejtësi prej akrobati doli jashtë tyre duke u prapësuar nja dy metra. Zhapiu, sapo e ndjeu që ra në tokë, doli nga pantallonat me vrap dhe rendi drejt përpara. Likut iu duk sikur po e ndiqte ndaj theri me vrap tatëpjetë zallit pa kthyer kokën prapa.

Ne po qeshnim me lot duke shikuar Likun që po vraponte gjysmë lakuriq.

Pas kësaj ndodhie, Liku s'erdhi më me ne për dru.

Naum Prifti

TREGIMI HUMORISTIK

Tregimet humoristike janë një pasuri e madhe e krijimtarisë popullore në prozë, meqë në to është pasqyruar realiteti ynë jetësor dhe humori i pasur e i këndshëm i popullit tonë. Zakonisht ato janë të shkurtra, që lidhen me një ngjarje apo ndodhi zbavitëse e komike që zgjon interesim te çdo dëgjues. Tregimet popullore humoristike tregoheshin dhe dëgjoreshin nëpër oda burrash, në gosti, nëpër dasma e festash të ndryshme familjare e shoqërore.

Pyetje rreth tekstit

1. Ku shkonin djemtë gjatë muajve të verës?
2. Me se shkonin ata?
3. Nga sa veta bëheshin bashkë?
4. Si e kalonin rrugën duke u kthyer?
5. Çfarë pa Jani?
6. Si veproi Liku?
7. Nga se kishin frikë dhe pse?
8. Ç'ndodhi në fund?

Detyrë

Shkruani një tregim humoristik për ndonjë ngjarje apo ndodhi interesante.

NASTRADINI DHE MBRETI

Në shkollën ku po ndiqte mësimet Nastradini i vogël, shkoi për vizitë vetë mbreti. Meqë Nastradini iu përgjigj për mrekulli pyetjeve të mësuesit, mbreti e nxori një lirë t'ia jepte si shpërblim. Por Nastradini nuk e mori.

- Pse nuk e merr?! - u habit mbreti.
- Më qorton babai, - iu përgjigj Nastradini, - sepse mendon se e kam vjedhur.
- Po ti thuaj se ta dhashë unë, - i tha mbreti.
- Ah, Lartmadhëri, - u përgjigj Nastradini, - nuk do të më besojë, sepse do të më thotë: "Po të të kishte dhënë mbreti, do të të jepte më shumë". Dhe mbreti, duke e parë sa i mençur ishte, ia dha një grusht lira.

Popullore

ANEKDOTA

Tregimi që lexuat është anekdotë. Anekdotë është tregim i shkurtër humoristik përmes së cilit interpretohen dukuritë e ndryshme shoqërore, ngjarje të ndryshme të njerëzve. Ato janë thënie të mençura popullore, të cilat janë krijuar gjatë shekujve. Përveç anekdotave popullore, ka edhe anekdotë që tregojnë ndodhi të njerëzve të njohur, si shkrimtarë, udhëheqës etj.

Pyetje për tekstin

1. Për kë flitet në këtë anekdotë?
2. Ku zhvillohet ngjarja?
3. Pse e shpërbleu mbreti Nastradinin?
4. Pse Nastradini nuk e mori lirën?

Lexojeni edhe këtë anekdotë:

Mustafa Qemal Ataturku dhe shqiptarët

Mustafa Qemal Ataturkut, sekretari i solli për të firmosur një listë me emrat e disa shqiptarëve, që do të duhej të shpërnguleshin nga Turqia.

Ataturku, pasi i lexoi emrat, mori stilografin dhe në krye të listës vuri emrin e tij.

- Zotëri, nuk e kuptoj përse e vutë emrin tuaj në krye të listës?! - pyeti sekretari i habitur.

- E vura, sepse i pari që duhet të shpërngulem nga Turqia, duhet të jem unë, sepse edhe unë jam shqiptar, - ia ktheu Ataturku.

Detyrë

Gjej një anekdotë, shkruaje dhe lexoje në klasë.

GJERGJ ELEZ ALIJA

Trim mbi trima aj Gjergj Elez Alija!
 Qe nand' vjet nand' varra në shtat m'i ka!
 Veç një motër nat' e ditë te kryet,
 Ja lan varrat me ujt e gurrës nandvjeçe,
 Ja lan varrat me ata lott e syve,
 Ja terë gjakun me ata flokët e ballit,
 Shtatin vllaut ja shtërngon m'rubat të
 nanës,
 N'petka t'babës trupin ja hijeshon,
 Armët e brezit ja rendon mbi krye!
 Sa herë trupin motra pe tërnueke,
 Dhimbën e varrëve vllaut krejt e harrueke,
 Dhimba e motrës dekun n'tokë e lëshueke!
 Â dalë zani e paska marrun dhenë,
 Se ni bajloz i zi â dalë prej detit.
 Trim i prapët e belagji qi ish' kanë,
 Ja ki' qitun dheut një rreng të randë:
 "Tim për tim ka një dash të pjekun,
 Tim për tim ka një vashë me ja djergun,
 Ditë me ditë ka një kreshnik me premun,
 Javë për javë ka një krahinë me djegun!"
 Edhe Gjergjit rendi te i ka ardhë,
 Me lot faqet trimit m'iu kanë mbushë.
 Erzi i shpisë qysh lshohet n'dorë
 t'bajlozit?!

Ja ka nisë e motra e po bërtet,
 Krejt me lot Gjergjin p'e loton:
 - Po qysh mordja, o vlla, me na harrue?
 Nanë e tatë kah kalben për ner bli,
 Trupi i vllaut vorrue qe nandë vjet në shpi,
 Trupi i motrës n'dorë t'bajlozit t'zi?!

Qysh s'u shemka kulla me na nxanë,
 Qysh s'u kthye ka shpija n'nji muranë,
 Me t'pshtue erzin, mori e zeza nanë!
 Dy copësh zemra djalit ju ka da,
 Dy sytë në ballë motrës ja ka lshue,
 Dy rigë lot për faqe te i kanë shkue.
 Dy fjalë kullës djali ja ka fjakrue:
 - He, ju u nxisha, mori sarajet e mija,

Me lymashk u mbloshi n'fund e n'krye,
 Brevë e gjarpën paçi motër e vlla,
 Pikët ndër shtroje kaq shpejt qysh m'i
 lshuet?!

- Jo, more vlla, lum motra, i ka përgjegjë,
 T'ka lodhë jermi e s'po di ç'je kah folë;
 Se përjashta shi nuk asht tuj ra,
 Sytë e motrës po t'pikojnë, more vlla!
 Qat'herë Gjergji dorën ja ka shtërngue,
 Mirë po e limon me ato duert e shtatit,
 Mirë po e kqyrë me ata dy sytë e mallit!
 Kurr ma thekshëm djali s'i ka folë:
 - Amanet, mori motër, pse po kan?
 Zemrën dysh, mori motër, pse ma dan?
 Qe nandë vjet, qi trupi â tu m'u kalbë,
 Gjergji i yt tjetër pushim nuk ka,
 Veç si gjethi i ahit n'log t'shullanit.
 A thue s'pate me ngranë e me pi?
 A t'la keq ty vllaut për veshë e mbathë?
 A mos t'kam randue, ndojherë, me fjalë,
 Motërzezës vllaut me iu mërzitë,
 Huj për burrë ndoshta qi me t'ra?
 - Sa mirë motra vllaut po m'i përgjegjë,
 Dorën e vllaut tu balli e paska vëndue:
 - Amanet ku je, mori njomëzja e ahit,
 Po a kaq fort, thue, jermi t'ka ngushtue?
 Hisha gjallë në dhe, n't'u martue motra!
 Mjaft kam pasë, o vlla, me ngranë, me pi.
 Mjaft kam pasë me veshë edhe me mbathë,
 Kurr ma randë se sot ti folë nuk m'kie!
 Tjetër babë nuk kam, as tjetër nanë,
 Amanet, more vlla, mos me m'pasë randë,
 Për një dert qi sot po due me t'kajtë!
 Qysh s'u njom ky shtat qe nandë pranvera!
 Si s'u mkamb ky trup me dalë tu dera!
 Si s'u tha kjo motër, thafta-e vera.
 Po un bajlozit qysh i shkoj tu dera?

Braf në kambë por djali konka çue.
 - T'e marrsh gjogun, motër, të mejdanit,
 Fill n'gjytet me te, motër, të m'bijsh
 E t'më shkojsh tu nallban probatini!
 "Falëmeshndet, thuj Gjergji të ka çue,
 Me ma mbathë me patkoj prej tumakut.
 Me m'ja shti thumbat prej çelikut,
 Se n'mejdan bajlozit due me i dalë!"
 S'u gjegj gjogun vllathi me ta mbathë,
 Hypi atit, bjeri n'derë jaranit.
 E në sheher çika konka ra.
 Edhe â shkue tu nallban probatini.
 - Puna e mbarë të kjoftë, more kumbar!
 - Të mbarë paç, ti mori vasha e largë!
 - Falëmeshndet ty Gjergji të ka çue,
 Me ma mbathun gjogun mirë e mirë,
 Me ma vndue patkojt prej tumakut,
 Me m'ja shti thumbat prej çelikut,
 Se n'mejdan bajlozit due me i dalë!
 Mbrapshtë po folë aj nallban probatini:
 - Por n'm'i falsh, moj vashë, dy sytë e ballit,
 Ta kam pshtue vlla-Gjergjin prej mejdanit,
 E baj gjokun me fjurue si era!
 Se me idhnim çika e kite marrë!
 - Ç'je kah thue, bre burrë, goja t'u thaftë!
 Jam kanë nisë tu dera e probatinit,
 Qe nandë vjet, qi gjogu ksajt s'â ra,
 M'fal se ndeshkam derën e magjupit!
 Se kta sy një herë un ua kam falë Tatës e
 nanës,
 qi kalben për nër dhe,
 Gjergjit tem, qi kalbet varrësh mbi dhe!
 A shkue motra tu nallban jaranit.
 - Falëmeshndet, thotë, Gjergji të ka çue,
 Kam orokun e mejdanit.
 Sa ma mirë ket gjog ti me ma mbathë!
 Thanë m'ka për patkoj prej tumakut,
 Me m'ja shti thumbat prej çelikut,
 Se do t'dal m'u pre me bajloz t'detit!
 Si per vedi gjogun e ka mbathë
 Edhe n'pramje çika â dredhë në shpi;
 Ka gjetë vllan tu e pritë nën hije t'blinit.
 Ça kish ba aj trimi Gjergj Alija?
 "Falëmeshndet" bajlozit m'i ka çue:

- Me dalë heret n'at fushën e mejdanit!
 Çikë për ty, bajloz, nuk m'ka qillue,
 Desht e vathit për ty nuk m'janë majë,
 Sall një motër, nuk po muj me lshue.
 Varrët e shtatit s'â kush qi m'i lidhë!
 Sa ka nisun drita me zbardhë majet,
 N'fushë të mejdanit trimat konkan dalë.
 Keq me fjalë trimat shoshojnë po rrehin:
 - Pa prej vorrit, Gjergj, ti konke çue...?
 Pse me m'qitë, bre burrë, n'ket fushë
 t'mejdanit?
 Sa mirë trimi i ka përgjegj bajlozit:
 - Të lumët goja, bajloz, mirë po thue!
 Qe nandë vjet qi kam marrë rrugn e vorrit,
 Pak pa mrrijtë bajloz, ti m'ke dredhue.
 M'ke lypë motrën para se mejdanin,
 M'ke lypë berret para se çobanin
 E jam dredhë n'ket log për me t'kallxue,
 Se ne t'parët një kanu na kanë lanë:
 "Armët me dhanë përpara e mandej gjanë,
 Kurr bajlozit motrën mos m'ja dhanë,
 Për pa u pre n'at fushën e mejdanit!
 Por shtërngou, bajloz, se t'ka ardhë dita,
 Se mu m' thonë-o Gjergj Elez Alija!
 E i kanë ba dy gjogat tim me tim
 E n'topuz bajlozi e ka shinue.
 N'dy gjujt gjogu Gjergjit i ka ra,
 Përmbi kryet topuzi i ka fjurue,
 Dymbëdhetë pash m'ledinë u ngul topuzi,
 Dymbëdhetë pash përpjetë, si re, u çue
 pjuhni.
 Atherë Gjergjit rendi i ka ardhë.
 Sa mirë trimi n'topuz qi ka dredhë,
 Lik përmjet bajlozit te i ka ra!
 Â trandë fusha kur â rrxue bajlozi!
 Mejherë trimi shpatën ma ka nxjerrun,
 Kryet me neje trupit ja ka damun,
 Zhag për kambet trupin e ka ngrehun,
 Me gjithë at m'nji bunar e ka mbytnun,
 Të tanë lumin gjaku e ka trazue,

Për tri vjet krejt vendin e ka qelbun.
 Qat'herë trimi â nisë me dredhë tu shpija
 Edhe shokët të gjithë m'i ka bashkue:
 - Pa ndigjoni, more shokët e mi! Falë u
 kofshin sarajet e mija!
 Falë u kofshin tanë paret e mija!
 E u koftë falë krejt malli e gjaja e shpisë!
 Amanet motra e Gjergj Elez Alisë!
 Edhe shtatit trimi i paska dhanun,
 Motërzezën ngrykas me e marrun,
 Të dy zemrat përnihërë por janë ndalun,
 Vlla e motër dekun paskan ramun!
 Kurkuj shpirti ma mirë s'i ka dalun!
 Gjamë të madhe shokët qi m'i kanë ba!
 Po ja çelin nji vorr bukur të gjanë,
 Vlla e motër ngrykas për me i nxanë
 E nji muranë t'bukur e kanë mbarue,
 Vlla e motër kurr mos me u harrue.
 E nji bli t'bukur, qi m'ja vnojnë tu kryet,
 Zogu i verës gjithmonë me pushue.

Zgjerohet leksikun

“Kënga e Gjergj Elez Alisë” është regjistruar në gjuhën popullore. Në të ka edhe fjalë që nuk i kuptoni. Po japim kuptimin e disa fjalëve më pak të njohura ose të panjohura për ju:

rubë, -a – shami e madhe koke;
petka – veshje, rroba;
bajloz – njeri i fuqishëm që vinte nga deti e bënte të këqija;
rreng – dredhi, djallëzi;
tim për tim – fig. shtëpi për shtëpi, çdo shtëpi;
djergun – zbritur, dërguar, sjellë;
kreshnik - trim i madh e fisnik, hero;
erz-i – nder, moral;
morde, mordja – vdekje, vdekja;
tatë – baba;
muranë – grumbull gurësh, gërmadhë, murishtë;
rigë – shi i imët e i lehtë;
nxisha – nxifsha, e befsha të zi, të papastër;
saraj – shtëpi a kullë e madhe, pallat;
lymashk – lëmyshk;
brevë - gjarpër që e mbyt gjahun duke iu mbështjellë rreth trupit e duke e shtrënguar fort;

Kur ka nisun mali me dushkue,
 Â ndalë qyqja n'muranë t'vorrit t'ri,
 Ka gjetë blinin të tanë degash tha.
 Ka flutruë përmbi ni saraj të zi,
 Ka gjetë kulmin të tanë shembë për dhe.
 M'nji prezor si m'paska hypë,
 Ka përbe shtegtarin kah po shkon:
 - Amanet, more shtegtari i malit!
 N'kofsh tuj kndue ksajt, kajkën me e pushue.
 N'kofsh tu kajtë ksajt, gjamën me e nal!
 Kah kërkova gjithkund bjeshkë e m'bjeshkë,
 Kah verova gjithkund vrri e n'vrri,
 Kah shkova gjithkund shpi e n'shpi,
 Kërkund s'ndesha n'Gjergj Elez Ali!

jermi – kllapi, përçartje;
log – lëndinë e vogël, shesh, mejdan;
shulla – shullë, vend që rrezon mirë dielli;
brof - ngrihem përnjëherë në këmbë, çohem me vrull, shpejt;
gjog – kalë me qime të bardhë;
mejdan - vendi i luftës a i dyluftimit, shesh lufte;
gjtet – qytet;
nallban - ai që mbath kafshët thundrake me potkonj, mbathtar;
probatin – vëllam; njeri i vëllazëruar (me dikë);
patkoj (shumës), patkua, potkua - pllakë e hollë a copë prej metali, me të cilën mbathin kalin;
vllath – vëllam; secili nga dy shokët e ngushtë, që pinin nga një pikë gjak prej njëri-tjetrit dhe bëheshin si vëllezër;
at – kalë shale;
jaran – mik i zemrës, shok i ngushtë; shtrënguar fort;

kumbar – kumbarë; ai që i vinte emrin foshnjës; ai që i priste flokët për së pari një fëmije dhe bëhej mik i familjes, nun; vath, vathë - vend i rrethuar ku rrinë bagëtia në verë;

sall nji motër – vetëm një motër;

shshojnë – shoku-shokun;

berre – bagëti e imët: dhen, dhi etj.;

nji kanu – një kanun, si Kanuni i Lekë Dukagjinit;

tim me tim (fig). – shumë afër njëri-tjetrit e të inatosur;

topuz - shkop i trashë prej hekuri, me kokë të madhe, të rrumbullakët e me thumba, që përdorej në kohë të vjetra si armë për të goditur;

fjurue – fluturue, fluturuar;

pash - largësia ndërmjet dy duarve me krahë të shtrirë anash plotësisht; masë gjatësie e barabartë me këtë largësi (rreth një metër e gjysmë);

lik përmyet – mu në mes;

trandë - tund, lëkund, shkund diçka fuqishëm (si tërmeti);

gjamë, gjëmë – britmë vajtuase;

prezor, prezore, prozore – dritare;

shtegtar – njeri pa vendbanim të përhershëm, që është gjithnjë në udhëtim.

Gjergj Elez Alija është heroi i njërit prej krijimeve më të bukura të epikës heroike legjendare shqiptare. Përgjithëson qëndresën kundër pushtuesve, sakrificën më të lartë për lirinë e atdheut dhe për nderin e familjes. Paraqitet duke lënguar në shtrat për nëntë vjet nga nëntë plagë. Por, ngrihet, lufton dhe vret bajlozin e ardhur “përtej detit.” Bajlozi mishëron egërsinë, amoralitetin dhe mendjemadhësinë e pushtuesit. Në luftën e të mirës me të keqen, triumfon e mira. Ngjashmëri të saj gjenden edhe te popuj të tjerë të Ballkanit, por te shqiptarët ka origjinalitetin e vet.

KËNGËT EPIKE POPULLORE

Kënga e Gjergj Elez Alisë i përket epikës popullore. Poezia epike është një gjini tregimtare (narrative) e letërsisë (popullore e artistike) përmes së cilës jeta pasqyrohet duke kënduar për njeriun dhe ngjarjet në të cilat ai ka marrë pjesë. Këngët epike popullore janë anonime, d.m.th. i ka krijuar ndonjë rapsod popullor dhe ato janë kënduar e bartur brez pas brezi deri në ditët tona. Me këndimin epik përshkruhen luftërat që ka bërë populli ynë kundër çdo pushtuesi për të ruajtur familjen, nderin si dhe për çlirimin kombëtar.

Këndimi epik shoqërohet me lahutë, çifteli e sharki; por nuk recitohet. Këngët epike popullore ndahen në dy grupe, në:

- a) **këngë legjendare** dhe
- b) **këngë historike.**

Këngët legjendare, siç e thotë edhe vetë fjala, janë këngë epike që thuren rreth një legjende, për të cilën nuk kemi të dhëna historike. E njëjta këngë këndohet në disa variante. P.sh.: legjenda e murosjes së gruas trajtohet në këngën e “Kështjellës së Rozafatit”, në këngën “Ura e Fshajt”; legjenda e vëllait të vdekur shtjellohet në këngët legjendare: “Konstantini dhe Garentina”, “Motra me nandë vllazën”, “Kënga e dylber Fatimes”; legjenda e rinjohjes së burrit me gruan këndohet te: “Konstantini i Vogëlith”, “Ymer Aga” apo “Aga Ymeri” dhe “Kënga e Lalës Bajram.” Shumë të njohura janë këngët epike legjendare të “Eposit të Kreshnikëve”, i quajtur ndryshe “Cikli i Mujit dhe i Halilit.”

Në epikën historike bëjnë pjesë këngët që u kushtohen ngjarjeve, trimave, heronjve që i njeh historia, siç janë këngët për Skënderbeun, këngët e gjata për luftëtarë e dëshmorë të tjerë të luftërave të mëvonshme.

Mjetet artistike të këngëve epike popullore

Këngët epike janë të gjata. Ato që janë shënuar në Toskëri, ndonëse të pakta, janë më të shkurtra, ndërsa ato në Gegëri janë më të gjata. Këngët epike shkruhen pa strofa, por në vargje të pandërprera (njëkolonëshe), sepse në të kënduar nuk dallohen strofat.

Mbizotërojnë personazhet pozitive që luftojnë për mbrojtjen e vendit (që janë të fuqishëm, besnikë, trima, të njerëzishëm, të ndershëm etj.) dhe personazhe negative (pushtues, gënjeshtarë, tradhtarë, të pamoralshëm etj.).

Këndimi epik u krijua me vargje përshkruese dhe në formë bashkëbisedimi (dialogu). Përshkrimet e natyrës, të kushteve atmosferike e të personazheve janë të gjalla. Vargu i këngëve legjendare është thurur me tetë dhe dhjetë rrokje. Këngëtari popullor në thurjen e këngëve legjendare shpeshherë përdori mjete artistike, sidomos figurat stilistike shprehëse: hiperbolën, apostrofën, gradacionin, refrenin etj.

Që melodia e këndimit epik të jetë më bukurtingëlluese dhe e këndshme, shpeshherë vargjet e tyre janë të rimuara, por jo gjithëherë. Gjuha e këngëve është ajo e krahinave, e vendeve ku janë kënduar, pra gjuha popullore e një vendi. Kanë gjuhë të rrjedhshme, stili i tyre është i lehtë, i qartë dhe i kuptueshëm. Melodia e këndimit epik është e lehtë, e qetë dhe e këndshme.

Figurat stilistike shprehëse të këndimit epik

Hiperbola është ajo figurë letrare që gjërat i jep tepër të zmadhuara (stërmadhuara). Kur flasim, kur shkruajmë apo edhe në letërsinë artistike, përdorim hiperbola, si: *vdiqa për bukë, m'u tha goja, u bëra flakë* etj., të cilat e zmadhojnë të vërtetën, por që kanë forcë të madhe emocionuese.

Apostrofa (diku apostrofi) është figurë që ndërtohet duke ndërprerë papritur ligjërimin dhe duke iu drejtuar me thirrje një njeriu ose një sendi të personifikuar. Apostrofa krijohet me pjesëzat përforcuese thirrëse *o, or, ore, oj, moj, mori, more* etj.

Shkallëzimi (gradacioni) krijohet duke e paraqitur mendimin me fjalë që vijnë njëra pas tjetrës më të fuqishme ose më të dobëta. Kemi shkallëzim ngjitës dhe shkallëzim zbritës.

Refreni është strofë, varg a fjalë që përsëritet rregullisht në fund të pjesëve të një vjershe ose të një kënge. Këndimet epike nisin gati-gati me vargje të njëjta për të filluar ngjarjet: *Lum e lum për t'lumin Zot / Nuk jem kan e Zoti na ka dhanë // ose T'lumt na për t'madhin Zot, qi s'jem kanë e Zoti na ka falë!*

Shumë këngë epike përfundojnë me një refren të njëjtë ose të ngjashëm, si p.sh.: *Kështu m'kan thanë, se atje nuk jam kanë. Ose: Por, kan ba trimat, se s'kishin thanë.*

Zgjerohet njohuritë nëpërmjet internetit:

Një shpjegim të hollësishëm për trimërinë e Gjergj Elez Alisë mund ta dëgjoni në: <https://www.youtube.com/watch?v=PlrOj24EU2k>

Kuptojmë tekstin

1. Kush ishte Gjergj Elez Alija?
2. Pse lëngonte në shtrat për nëntë vjet?
3. Sa varrë kishte e sa vjet lëngonte?
4. Kush kujdesej për të?
5. Çfarë kërkonte bajlozi?
6. Pse Gjergji doli në dyluftim me bajlozin?
7. Si e përshkruan rapsodi përleshjen e tyre?
8. A janë stërmadhuar gjërat?
9. Çfarë ndodhi pasi Gjergji e vrau bajlozin?

Vlerësojmë dhe interpretojmë tekstin

1. Cila është tema e këngës legjendare të Gjergj Elez Alisë?
2. Cilët janë personazhet e kësaj kënge?
3. Cilët janë personazhe pozitive e cilët personazhe negative?
4. Gjeni figurat stilistike në këtë këngë.
5. A këndohen ende këngët epike legjendare te shqiptarët?
6. A keni dëgjuar ndonjë këngë epike popullore? Cilën?
7. A krijohen tani këngë epike popullore? Pse?

Studiojmë gjuhën e tekstit

1. Në çfarë gjuhe është shkruar kënga e Gjergj Elez Alisë?
2. A është e ngjashme gjuha e kësaj kënge me të folmen tuaj?
3. Sa rrokëshe janë vargjet?
4. Analizo vargjet e kësaj kënge për nga rima. Shihe ku rimojnë e ku nuk rimojnë
5. Çka shënon apostrofi në tekstet e gjuhës popullore si dhe në vargjet e kësaj kënge, si:

*Qe nand' vjet nand' varra në shtat m'i ka!
N'petka t'babës trupin ja hijeshon,
Veç si gjethi i ahit n'log t'shullanit.*

Të jemi kreativë

Nxënësit thonë disa mendime me stërmadhim, si: *Ta kam thënë njëqind herë. Sot kam 500 punë.* Pastaj, diskutojnë për kuptimin e tyre: sa të vërteta ka në thëniet dhe çfarë nënkuptojnë ato. Nga shembujt e dhënë, përkufizojnë se çfarë është hiperbola. Më pas kërkojnë e identifikojnë stërmadhimin në poezitë epike kushtuar forcës së Mujit apo në ndonjë poezi tjetër.

Të jemi kreativë

Nxënësit imagjinojnë një personazh nga e kaluara ose një personazh të famshëm me të cilin nuk kanë mundësi të flasim personalisht, por duan ta pyesin ose t'i tregojnë diçka. Në fletore shënohet kërkesa që kanë ndaj atij personaliteti dhe më pas lexohet. Kërkohet a kanë përdorur diku apostrofën. Nga shembujt nxjerrin përkufizimin se çfarë është apostrofa. Pas kësaj, lexojnë një ose disa poezi ku është përdorur kjo figurë stilistike.

Aktivitet në grupe

Nxënësit janë të ndarë në 3 grupe. Grupet kanë detyra të ndryshme:

Grupi I: Të renditin kafshët sipas madhësisë, nga më e vogla te më e madhja (miu, macja, dhia, kali, elefanti, gjirafa).

Grupi II: Të radhitin fjalët sipas numrit të shkronjave që kanë (ai, nxënës, katër, mësuese, mirë, kompjuter, ata, drejtshkrim, i, drejtshqiptim).

Grupi III: Të renditin mbiemrat dhe ndajfoljet sipas shkallës (pohore - krahasore - sipërore):

mbiemrat: *më i mirë - i mirë - shumë i mirë; shumë i keq - më i keq - i keq.*

ndajfoljet: *më mirë - mirë - shumë mirë; shumë keq - më keq - keq.*

Nga aktiviteti, ata kuptojnë se detyra e tyre është që gjërat t'i vënë në radhë të shkallëzuara.

Më pas lexojnë poezinë “Gjeniu i anijes” të Lasgush Poradecit dhe njohin figurën stilistike të gradacionit, të cilën e shpjegojnë me vargje konkrete.

Hulumtim në grupe

Nxënësit, të ndarë në grupe, zgjedhin një këngë lirike dhe shkruajnë tekstin e këngës ku ka edhe refren. Më pas, sipas udhëzimeve të dhëna nga mësuesi, identifikojnë refrenin në këngë dhe ua prezantojnë të tjerëve. Përmes një diskutimi të hapur, vijnë në përfundim se çfarë është refreni dhe çka shërben ai.

VEÇORITË STRUKTURE TË POEZISË

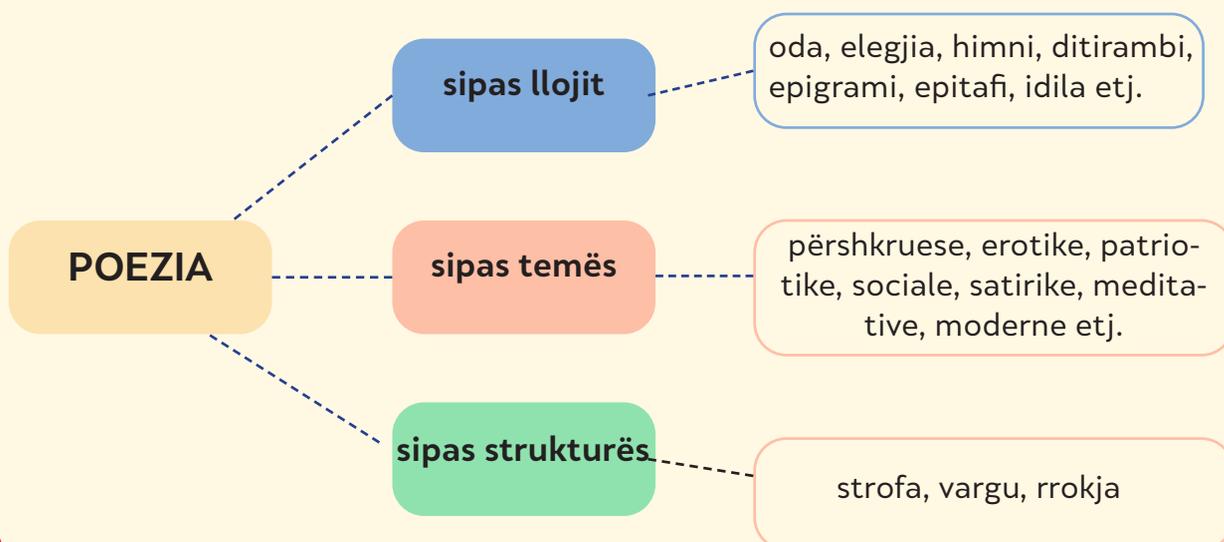
Poezia është gjini e letërsisë artistike, në të cilën mendimet, ndjenjat, emocionet apo gjendjen shpirtërore poeti i shpreh në vargje. Një mendim, i cili në prozë do të përshkruhej gjatë dhe me hollësi, në poezi jepet shumë shkurt; pra jepet thelbi i mendimit. Për këtë arsye poeti bën shumë kujdes në zgjedhjen e fjalëve të figurshme, me anën e së cilave krijon imazhe poetike. Gjithashtu, në poezi ndjenjat shprehjen më fuqishëm sesa në prozë. Nëse shkrimtari i një tregimi zë një pozicion pothuaj të padukshëm, në poezi ai komunikon drejtpërdrejt me lexuesin.

Nga **llojet më të vjetra** të poezisë lirike që vijnë nga antikiteti, janë: **oda, elegjia, himni, ditirambi, epigrami, epitafi, idila** etj.

Temat dhe motivet e poezisë mund të jenë të panumërta. Prandaj, sipas temës kemi poezi **përshkruese, erotike, patriotike, sociale, satirike, meditative, moderne** etj.

Meqë poezia mbështetet në elementin emocional, struktura e saj dallon nga struktura e veprës epike dhe dramatike. Në strukturën e vjershës lirike s'ka ngjarje, s'ka fabul, s'ka personazhe të cilat do ta vinin në lëvizje veprimin. Dy elementet thelbësore të strukturës së poezisë janë muzika dhe tabloja. Prandaj themi që tipar i rëndësishëm i poezisë është: **rima, ritmi, përsëritja** e fjalëve etj., të cilat i japin poezisë melodi.

Poezia përbëhet nga një numër i caktuar **vargjesh**, ndërkaq vargjet nga një numër i caktuar **rrokjesh**. Bashkimi i disa vargjeve përbëjnë **strofën**.

VARGU

Vargu është njësi themelore poetike, i cili krijohet nga bashkimi i disa fjalëve me një numër të caktuar rrokjesh të organizuara midis tyre sipas ritmit të caktuar. Nga numri i rrokjeve e merr emrin edhe vargu.

Pavarësisht nga sistemi i vargëzimit, çdo popull poezinë e tij e shkruan në vargje. Në dallim nga proza; në varg, vendimtar është rendi i fjalëve, zgjedhja e tyre dhe përsëritja e drejtë e disa shprehjeve. Kështu, vargu, me elementet e tij, shumë qartë dallon nga proza. Sot, si shenjë kryesore e poezisë konsiderohet **ritmi**.

Sipas numrit të rrokjeve, dallojmë vargje çift dhe vargje tek. Meqë tipi mbizotërues i fjalëve shqipe është prej dy rrokjesh dhe me theks parafundor, edhe llojet kryesore të vargjeve shqipe kanë qenë me numër çift rrokjesh.

Vargjet që përdoren në metrikën shqipe mund të ndahen në tri lloje: **vargje popullore, vargje të huazuara dhe të krijuara nga poetët tanë**.

Siç u tha, vargu është njësi poetike që përbëhet prej një numri të caktuar rrokjesh dhe sipas numrit të tyre e merr edhe emrin. Kështu kemi varg **pesërrokësh** (me pesë rrokje), **gjashtërokësh, tetërrokësh, dhjetërrokësh, njëmbëdhjetërrokësh** etj. Secili varg ka gjatësinë e tij, e cila varet nga numri i rrokjeve që e përbëjnë atë. Sipas gjatësisë së rrokjeve që e përbëjnë, vargu ka edhe ritmin e tij.

Vargu pesërrokësh është mjaft i gjallë me theksin ritmik në rrokjen e katërt. Këtë varg e ndeshim në krijimet poetike të shumë poetëve tanë që nga Naimi e këndeji (Mjeda, Çajupi, Sh. Musaraj etj.). Me këtë varg Ndre Mjeda e ka shkruar poemën e tij "**Vaji i bylbylit**".

Vaji i bylbylit

Po shkrihet bora,
Dimri po shkon;
Bylbyl i vorfën,
Pse po gjimon?

Pushoi murrllani
Me duhi t'vet;
Bylbyl i vorfën,
Çou, mos rri shkret.

Gjith' fushët e malet
Blerimi i mbëloi;
Livadhi e pema
Gjithkah lulzoi.

Ndër pyje e ograja,
N'ma t'mirin vend,
Me rreze dielli
Po e gëzon gjithkënd.

E tuj gjimue
Shkon rreth e rreth
Nji prrue që veret
Rrjedh nëpër gjeth.

A çilë kafazi,
Bylbyl fluturo;
Ndër pyje e ograja,
Bylbyl, shpejto.

Kurrkush ma hovin
Atje s'ta pret;
Me zeher hajen
Kurrkush s'ta qet.

Kafaz ke qiellin,
Eshin pengim;
E gjith' ku t'rreshket
Shkon fluturim.

Nëpër lamie,
Ke me gjetë mel;
Për gjith' prendverën
Njajo buk' t'del.

E kur t'zit edi
Ndër prroje pi;
Te njato prroje
Që ti vetë di.

Tash pa frikë çerdhen
E mban n'ndo'j lis;
Nuk je si 'i nieri
Që nuk ka fis.

E kur t'vij' zhegu,
Kur dielli shkon,
Ti ke me këndue
Si ke zakon.

Rreth e rreth gjindja
Me t'ndie rri;
Prej asi vendit
Ndahen me zi.

A çilë kafazi,
Bylbyl, fluturo;
Ndër pyje e ograja,
Bylbyl, shpejto.

Ndër drandofille,
Ndër zambakë nga;
Ku qeshet kopshti,
Idhnim mos mba.

Po shkrihet bora,
Dimni po shkon;
Bylbyl i vorfen,
Pse po gjimon?

Ndre Mjeda

Vargu gjashtërrrokësh është tipik për këngët rituale, të dashurisë, vajet etj. Gjashtërrrokëshin e ndeshim edhe te poetët tanë që nga Naimi e Çajupi, pastaj te Mjeda, Asdreni, Noli e deri tek autorët tanë të sotëm. Theksat e rregullt ritmikë i kanë në rrokjen e 3-të dhe të 5-të (mund ta ketë edhe në rrokjen e parë). Si rregull, mund të thuhet se te gjashtërrrokëshi theksi i parë bie në një nga rrokjet e para, kurse i dyti në rrokjen e fundit. P.sh.:

*Maletë me gurë,
fushat me bar shumë,
aratë me grurë,
më tutje një lumë.*

*Fshati për karshi
me kish' e me varre,
rrotull ca shtëpi
të vogëla fare.*

*Ujëtë të ftohtë,
era pun' e madhe,
bilbili ia thotë,
gratë si sorrkadhe.*

*Burrat nën hie,
lozin, kuvendojnë,
pika që s'u bie,
se nga gratë rrojnë!*

*Gratë venë nd'arë,
dhe në vreshta gratë,
gruaja korr barë,
punon dit' e natë.*

*Gratë në të shirë,
në të vjela gratë,
ikinë pa gdhirë,
kthenenë me natë.*

*Gruaja për burrë
digjetë në diell,
punon e s'rri kurrë
as ditën e diel.*

*O moj shqipëtarë,
që vet' e nget qetë,
edhe drek' e darkë
kthehesh e bën vetë;*

*Moj e mjera grua,
ç'e do burrë zinë
që ftohet në krua
dhe ti mban shtëpinë!*

Çajupi

Vargu tetërrokësh është më i përdoruri në vjershërimin shqip dhe për nga përdorimi është vargu më i moçëm, të cilin e kanë përdorur edhe shkrimtarët tanë të vjetër, si Lekë Matrënga, Pjetër Budi etj. Këtë varg e gjejmë edhe në krijimet poetike të bejtexhinjve si dhe në të gjitha llojet e poezisë popullore: në këngët e djepit, në vaje, në këngët e dasmës, të dashurisë, pastaj në këngët epike, si te këngët: “Aga Ymeri”, “Halit Gashi” etj.; pastaj në këngët lirike historike e deri te komedia në vargje.

Me këtë varg i kanë ndërtuar poemat e tyre më të bukura poetët tanë të Rilindjes. Kështu, për shembull, De Rada me këtë varg i ka shkruar poemat e tij të njohura “Këngët e Miosaos”, “Këngët e Serafina Topisë”. Gavril Dara i Riu me këtë varg e shkroi poemën e tij të bukur “Kënga e sprasme e Balës”, kurse Naim Frashëri e shkroi poemën e tij “Historia e Skënderbeut”. Me këtë varg shkruajnë edhe poetët tanë të sotëm. Tetërrokëshi paraqitet me skema të ndryshme ritmike, por skema tipike e këtij vargu është 3-7.

Në mes tuaj kam qëndruar
e jam duke përvëluar,
që t'u ap pakëzë dritë,
natënë t'ua bën ditë.

Do të tretëm, të kullohem,
të digjem, të përvëlohem,
që t'u ndrinj mir' e të shihni,
njëri-tjatërin të njihni.

Për ju do të rri të tretëm,
asnjë çikë të mos mbetem,
të digjem e të qanj me lot,
se dëshirën s'e duronj dot.

Unë zjarrit nuk i druhem
dhe kurrë s'dua të shuhem,
po të digjem me dëshirë,
sa të munt t'u ndrinj më mirë.

Kur më shihni se jam tretur,
mos pandehni se kam vdekur;
jam i gjall' e jam ndë jetë
jam në dritët të vërtetë,

unë jam në shpirtin tuaj,
mos më kini për të huaj,
m'është falurë durimi,
andaj po digjem si trimi,

...

Naim Frashëri

Arratisur, syrgjynosur,
Rraskapitur dhe katosur
Po vajtonj pa funt, pa shpresë,
Anës Elbë-s, anës Spree-së.
Ku e lam' e ku na mbeti,
Vaj-vatani e mjer mileti,
Anës detit i palarë,
Anës dritës i paparë,
Pranë sofrës i pangrënë,
Pranë dijes i panxënë,
Lakuriq dhe i dregosur,
Trup e shpirt i sakatosur.

Se ç'e shempnë derbederët,
Mercenarët dhe bejlerët,
Se ç'e shtypnë jabanxhinjtë,
Se ç'e shtrythnë fajdexhinjtë,
Se ç'e pren' e se ç'e vranë,
Ç'e shkretuan anembanë,
Nënë thundrën e përdhunës
Anës Vjosës, anës Bunës.

Çirrem, digjem i vrerosur,
Sakatosur, çarmatosur,
As i gjall', as i varrosur,
Pres një shenj' e pres një dritë,
Pres me vjet' e pres me ditë,
Se ç'u tera, se ç'u mpaka,
Se ç'u çora, se ç'u mplaka,
Larg prej vatrës dhe prej punës,
Anës Rinit, anës Tunës.
Çakërdisur, batërdisur,
Përpëlitur dhe zalisur,
Ëndërronj pa fund, pa shpresë,
Anës Elbë-s, anës Spree-së.

...

Fan Noli

Fryn veriu në Mal të Thatë,
Thotë vasha lele ngriva.
Duro vashë, të durojmë
Si duron mali dëborën.
Në të shtënça, moj, në dorë,
Do të ngroh si top dëborë.

Fryn një erë e shkundërmuar,
Thotë vasha çeli molla.
Çeli vashë, le të çelë,
Si çel malli mu në zemër.
Në ma dhënç, moj beln'e hollë,
Do ta thyej si mënjollë,
Do të shtrydh posi një mollë.

Vjen e bën një vap'e rëndë,
Thotë vasha bubu plasa.
Duro vashë, të durojmë,
Si duron kallir' i pjekur.
Në më ardhç, o moj, në hije,
Do t'i puth për dhemshurie,
Do t'i skuq t'i ndez qirie,
Do t'i nxi t'i bëj mavie,
Ato buzë gjak-qershie.

Zun' e shkojnë dallëndyshet,
Thotë vasha po venitem.
Venitu, vashë, venitu,
Siç venitet zemra ime.
Në të marça moj, përherë,
Do të shtroj të parën herë,
Do të ngroh të dytën herë
Do të puth të tretën herë
Buzë e gushë e gjinë e mjerë
Dh'atë shtatin që mban erë
Posi luleja në verë
Gjersa gjumi të më zerë,
Të më zerë e të më flerë
Syr' i urtë si mëshqerrë.

...

Lasgush Poradeci

Dhjetërrokëshi është vargu më i përhapur në poezinë popullore, sidomos në ciklin e “Mujit e të Halilit” të “Gjergj Elez Alisë” etj. Me një fjalë ky është vargu i poezisë epike, jo vetëm i shqiptarëve por edhe i popujve të tjerë të Ballkanit e më gjerë. Skema ritmike e këtij vargu është **3-5** dhe **3-5-9**.

Forca e Mujit

Lum e lum për t'lumin Zot,
Nu' jem' kanë e Zoti na ka dhanë!
Kur ish kanë Muja djalë i ri,
Ma kish çue baba n'rrogë tu një zotni.
Çoban lopësh zotnija e ka ba.
Për gjithë ditë bjeshkët Muja tu'i
kërkue,
Për gjithë ditë ndër gurra tu u freskue.
Për gjithë ditë ndër mriza tuj pushue:
Rrugë as shtek pa njoftë nuk ka lanë,
M'i çon lopët gjithherë ku s'in kanë.
'I natë lopët çobanit i paskan hupë
E tu shpija nu' ka mujtë me dredhë.
Buzë një shkambit m'u ndalë asht
ngushtue,
Asht ulë djali aty për me fjetë,
Paj dy djepa aty kin qillue,
E kanë marrë brimën e tuj kajtë.
M'asht avitë Muja me i shikjue,
M'asht avitë Muja me i pajtue.
Po i pajton tuj i përkundë
E t'dy djepat i ka vu në gjumë.
Bardhë si drita dy zana atherë kanë
ardhë.
- Ty, qysh të thonë, Mujon e kanë pvetë.
Zo', ç'të ka pru n'ket vend e shka t'ka
tretë!
Kqyre Muja atherë shka u ka thanë:
- Rrogtar lopësh un kam qillue,
Për gjithë ditë kto bjeshkë i kam
kërkue;
Mue rreziku sot ka ardhë me më
ndeshë,
M'kanë hupë lopët e askund s'kam mu-
jtë me i gjetë;
Ktu m'xu nata e u ugja për me fjet,
S'mbylla sy prej vajit qi kam ndie,
Ishin kanë tuj kajtë këta dy fmij,
Kurrkund çajre fmija nu' m'kanë lanë.
M'u kanë dhimtë e jam hudhë me i pa-
jtue,
I pajtova e sa grima n'gjumë i kam vdue.
Po zo', shka jeni me gjithë ket dritë?

Zana jemi, Mujo, tuj shetitë,
Tuj u sjellë na njerzvet me u ndihmue.
Ti çfarë ndere, Mujo, po na lypë,
Qi dy djepat na i ke vu në gjumë?
A don forcë, Mujo, me qindrue?
A don luftë, Mujo, me luftue?
A don gja, Mujo, a don mall?
A don dije, Mujo, a don gjuhë?
Lyp shka t'duesh, Mujos te i kanë thanë.
Kqyr Muji atherë ç'ka qitë e ka thanë:
- Shpesh po m'ngucin çobanija,
Shum inat çobajt si më kanë,
Paj me forcë me jau kalue un due.
Njana shoqes zanat atherë i kanë
thanë:
- Tamël gjiut Mujit për me i dhanë.
Tamël gjiut i kanë dhanë me pi,
Me tri pika djalin ma kanë ngi
E i ka falë Zoti kaq fuqi
Sa me e luejtë shkambin ma t'madhin.
- Kape gurin, zanat i kanë thanë.
Nji mi okësh e ma guri ish' kanë.
E ka kapë gurin një mi okësh,
Badihava peshue me duer e ka,
Der n'nye t'kamës veç e nu' mujt ma.
Njana shoqes zanat atherë i kanë
thanë:
- Edhe do tamël Mujos me ja dhanë.
E ka marrë tamlin Muji e e ka pi.
E ka kapë gurin me e peshue,
Deri në gju ai gurin e ka çue;
E ka ugjë prap n'tokë e ka pushue.
Kqyre zana sa mirë ka thanë:
- Edhe pak gji Mujos me ja dhanë.
I ka dhanë prap gji për me pi,
Sa don Zoti t'i ka dhanë fuqi
E e ka marrë gurin me e peshue
Deri në shogë gurin e ka çue.
E kanë pa zanat, e kanë kqyre,
Njana tjetrës prap te i ka thanë:
- Opet Mujit gji lypet me i dhanë.
E ka marrë Muji gji me pi,
O se ç'po i ep edhe Zoti fuqi,
Kenka ba si me kanë drangue.

Përveç vargjeve të sipërshënuara kemi edhe vargje **një e trerrokëshe**. Të parin, pra, njërrrokëshin e ndeshim shumë rrallë, kurse të dytin, trerrokëshin e ndeshim më shpesh.

*Shkoi vera
Si hije,
Fryn era,
Shi bie.*

*Lart qielli
Si plumbi,
Shkoi dielli,
Na humbi.*

*S'ka jetë-
Ra brymë,
Bar, fletë
Pa frymë.*

*Rri zogu
Te hajë,
Te shtogu
Mi majë.*

*Ka gojë;
Do jetën,
Ta rrojë
Të shkretën!*

*Gjahtari
Del gjahut;
Druvari
Dru krahut.*

*Del bujku
Mbleth berrat;
Te ujku,
Nër ferrat!*

*Larg fshatit
tingllime...
Rreth shtratit:
Dëfrime!*

**"Pamje vjeshte"
Asdreni**

Shtatërrokëshi është i rrallë në letërsinë popullore dhe në të shkruarën. E kanë përdorur Kristoforidhi, Mjeda e ndonjë poet tjetër nga rilindësit tanë. Skema ritmike e tij është: **2-6**.

Theksi ritmik i tij është mjaft i lëvizshëm. Këtë varg e ka përdorur Ndre Mjeda në poemën e tij "Andrra e jetës".

Nëntërrokëshi është varg i huazuar nga gjuhët neolatine. E ndeshim në poezinë e Fan Nolit, të Lasgush Poradecit e të poetëve të tjerë të sotëm. Skema ritmike e tij është: **2-5-8**.

Vështroni si shket sipër valash
E tundet anija më nge? –
...Me krismë-e me prush prej stërka-
lash
Mi të shkrepëtiu një rrufe!...

Ti det, brohori fshehtësire!
Kuptim i potershëm, ti det!
...Po heshtje: ndaj vales së nxire
Gjeniu i anijes po flet:

Prej zallit që sot po largohem,
Fillova mërgimin e ri;
Hepohem... anohem... humbohem...
Po sulmën s'e ndal kursesi.

Dh'aspak nuk më tremb zhurmërija,
Ndaj turret me hov e vërtik
Mi ballë-e mi korje të mija
Ndërsimi-i tallazit armik.

Përpara kur shoh gjeratore,
Dh'ato më gremisin në fund –
Mi kulmin e vales malore
Un' heq të shpëtoj sa me mund.

E morti fatkeq në më çiku,
N'u desh tmerrësisht të fundas
Aspak nuk më thyen reziku,
Po nis e përmbysëm me gas:

Se prapa le vazhdën e ndritur –
Q'e hapa me shpirtin fatos: –
Fistonin gazmor ku pat shkitur
Valim-i anijes q'u sos.

Valimi-i anijes së letë
Qetohet, ndalohet, mbaron:
Gjeniu i anijes përjetë
Hepohet.. anohet... valon...

"Gjeniu i anijes"
Lasgush Poradeci

Njëmbëdhjetërokëshi është një nga vargjet kryesore të metrikës italiane. Me këtë varg Dante Aligieri e ka shkruar veprën e tij "Komedia hyjnore", kryevepër e letërsisë italiane dhe e asaj botërore. Edhe në gjuhën shqipe ky varg është përdorur që nga kohërat më të vjetra. Me njëmbëdhjetërokësh Fan Noli i ka përkthyer veprat e Shekspirit dhe rubairat e Omar Kajamit. Me këtë varg Ndre Mjeda i ka shkruar tingëllimat e tij "Lissus", "Scodra" dhe "Liria". Me këtë varg Dritëro Agolli i shkroi disa poezi, si "Poema e udhës", "Baballarët" etj. Ky varg paraqitet me shumë skema ritmike, por më të njohurat janë këto: **4-8-10; 6-10** dhe **4-6-10**.

Vargu i lirë lindi si shenjë revolte e krijuesve ndaj formave tradicionale të metrikës, por megjithatë shumë forma të lashta të vargut mund të konsiderohen si vargje të lira dhe këto forma përdoren edhe në krijimet poetike të poetëve bashkëkohorë. Përkundër vargjeve të matura, vargjet e lira kanë një organizim krejt tjetër, më të ndërlikuar se vargjet e matura. Janë të organizuara sipas mendimit dhe ndjenjës që shprehin, nga një ide e caktuar, nga ritmi i tyre që quhet ritëm i brendshëm, që lidhet më tepër me kuptimin që shprehin ato, pastaj me intonacionin emocional, të gjallë e deri te kombinimi i elementeve dhe i vargjeve të tëra, të marra nga sistemi tradicional i vjershërimit. Andaj, nuk ekziston një varg plotësisht i lirë, në të kundërtën ai do të shndërrohej në prozë. Megjithëkëtë, vargu i lirë nuk ka një numër të caktuar rrokjesh, as vendosje fikse të theksave ritmike.

Në letërsinë shqipe, vargun e lirë për të parën herë e ka përdorur Asdreni në veprën e tij "Psalme murgu" të botuar më 1930 në Bukuresht, ndërsa vendin e

vërtetë ia dha poeti ynë i "Vargjeve të lira", Migjeni. Këtë formë të vargut të lirë kanë vazhduar ta përdorin me sukses edhe shumë shkrimtarë, si: Ismail Kadare, Dritëro Agolli, Fatos Arapi, Llazër Siliqi, Enver Gjerqeku, Ali Podrimja, Murat Isaku etj.

*Na të birtë e shekullit të ri,
që plakun e lamë në "shejtnin" e tij
e çuem grushtin për me luftue
ndër lufta të reja
dhe me fitue...*

*Na të birtë e shekullit të ri,
filizat e një toke së rimun me lot,
ku djersë e ballit u dikonte kot -
se dheu ynë qe kafshatë e huej
dhe në marrzi duhej shum shtRejtë t'u
paguhej.*

*Na të birtë e shekullit të ri,
vllazën të lindun e të rritun në zi,
kur tinglloi çast' i ynë i mbramë
edhe fatlumë
ditëm me thanë:*

*S'duem me humbë
në lojë të përgjaktë të historis njerzore,
jo! jo! s'i duem humbjet prore -
duem ngadhnim!
ngadhnim, ndërgegje dhe mendimi të
lirë!*

*S'duem, për hir
të kalbsinave të vjetra, që kërkojnë "she-
jtnim",*

*të zhytemi prap në pellgun e mjerimit
që të vajtojmë prap kangën e trishtimit,
kangën monotone, pa shpirt, të sklavnis*

*-
të jem' një thumb i ngulun ndër trutë e
njerzis.*

*Na të birtë e shekullit të ri,
me hovin ton e të ndezun peshë,
ndër lufta të reja kemi m'u ndeshë
dhe për fitore kem' me ra fli.*

**"Na të birtë e shekullit të ri"
Migjeni**

*Kafshatë që s'kapërdihet asht, or vlla,
mjerimi,
kafshatë që të mbetë në fyt edhe të ze
trishtimi
kur shefftyra të zbeta edhe sy tëjeshilta
që të shikojnë si hije dhe shtrijnë duert e
mpita
edhe ashtu të shtrime mbrapa teje mbe-
sin
të tanëjetën e vet derisa të vdesin.
E mbi ta n'ajri, si në qesendi,
therin qiellën kryqat e minaret e ngurta,
profetët dhe shejtët në fushqeta të
shumngjyrta
shkëlqejnë. E mjerimi mirfilli ndien
tradhti.*

*Mjerimi ka vulën e vet të shëmtueme;
asht e neveritshme, e keqe, e turpshme;
balli që e ka, syt që e shprehin,
buzët që më kot mundohen ta mshefin -
janë fëmitë e padijes e flitë e përbuzjes,
të mbetunat e fliqta rreth e përçark
tryezës*

*mbi të cilën hangri darkën një qen e
pamshirshëm
me bark shekulluer, gjithmon i pang-
ishëm.*

*Mjerimi s'ka fat. Por ka vetëm zhele,
zhele fund e maje, flamujt e një shprese
të shkymë dhe të coptuem me të dalun
bese.*

...

**"Poema e mjerimit"
Migjeni**

STROFA

Strofa është njësi sintaksore më e madhe se vargu. Formohet nga bashkimi i disa vargjeve në një njësi që lidhet përmes ritmit dhe rimës së përbashkët. Në një strofë mund të shprehen një, dy a më shumë mendime, por kur një mendim kalon prej një vargu në vargun tjetër, kjo dukuri quhet bartje.

*Ta shkruajmë gjuhën tonë,
Kombin ta ndritojmë
gjithë ç'është e ç'ka qenë
ngadalëzë ta mësojmë.*

(Naim Frashëri)

Për emërtimin e strofave merret për bazë numri i vargjeve që e përbëjnë atë. Strofot mund të jenë dyshe, treshe, katërshe etj., si në poezinë popullore, ashtu edhe në poezinë e shkruar.

Dyvargëshi është një nga strofat më të thjeshta, që përbëhet prej dy vargjeve që lidhen mes tyre nga rima e puthur dhe intonacioni. Dyvargëshi ka qenë i përhapur edhe në letërsinë antike. Vargjet mund të kenë gjatësi të ndryshme.

*Sheg'e ambël, sheg'e butë
më shkoi vera pa t'këputë.*

(Këngë popullore)

*Kroi i fshatit tonë, ujë i kulluar,
Ç'na mburon nga mali duke mërmëruar.
Venë mbushin ujë vashat anembanë,
Cipëzën me hoja lidhur mënjanë.*

(Lasgush Poradeci)

Dyvargëshi në letërsinë orientale quhet bejte. Veç tjerash, dyvargëshin e hasim shpesh në proverbat popullore.

Trevargëshi është strofë e përbërë nga tri vargje, e shkruar zakonisht në njëmbëdhjetërrokësh. Vargjet në trevargësh lidhen me rimë të alternuar; vargu i parë rimon me të tretin, që është i fundit në strofë; vargu i dytë me vargun e parë të strofës së dytë etj. Trevargëshi mbaron me një varg të veçantë, që rimon me vargun e parafundit të trevargëshit të fundit.

Trevargëshin e ka përdorur me mjeshtëri të rrallë poeti italian Dante Aligieri në veprën e tij "Komedia hyjnore".

Katërvargëshi është një nga llojet më të përhapura të strofës poetike, i përbërë prej katër vargjesh të lidhur me skema të ndryshme rimash.

*O Bajram, bajrak i gjallë
More nam me gjak në ballë
Te një shpellë e Dragobisë
Yll i rrall' i burrërisë.*

(Fan Noli)

Në poezinë orientale katërvargëshi quhet rubai.

Pesëvargëshi është strofë prej pesë vargjesh me skema të ndryshme rimash.

*Kam dashur lulet, konxhen, trëndafilë,
zoqtë që këndojnë, thëllëzat bilbilë;
tani s'më pëlqejnë, më lënë të ftohtë,
se dua një çupë si hënëz e plotë,
s'ka shoqe në botë.*

(Çajupi, Dashuria)

Në poezi kemi edhe strofa **shtatëvargëshe**, **tetëvargëshe**, **nëntëvargëshe** por që janë mjaft të rralla në poezinë shqipe. Edhe **dhjetëvargëshi**, i cili është strofë prej dhjetë vargjesh, është përdorur shumë rrallë. E hasim te Luigj Gurakuqi, në poezinë Zogëzës kryezezë.

*Po pse, moj zogza ime, kështu m'harrove,
E këtu ma nuk po shihe
Tu'u-tundë mbi at gem dullije
Ku per sa dit n'e nadjë aq mallshëm këndove?
Po a thue s'do t'këthehesh ma, a po nga une
Nder lule e gjeth po fshihe,
E s'do ma t'm'bajsh me ndije
Zanin t'and t'dridhun, noshta me m'ba dhunue
E fort mbas teje u-kapa?*

(Luigj Gurakuqi, Zogëzës kryezezë)

RIMA

Rima është element i rëndësishëm i vjershërimit, e cila krijohet nga përputhja tingullore në fund të vargjeve. Pra, përsëritja e të njëjtave zanore dhe bashkëtingëllore, duke filluar nga theksi i fundit ritmik në fund të dy e më shumë vargjeve krijon rimën. Rima luan rol të rëndësishëm në poezi në krijimin e efekteve akustike dhe muzikore në varg. Rima është faktor i rëndësishëm i shtresës tingëllore dhe semantike në poezi dhe në realizimin e tërësisë kuptimore të vjershës. Ajo i lidh vargjet, duke organizuar renditjen e tyre në strofë.

Rima në strofë ka organizim të ndryshëm. Sipas renditjes së vargjeve të rimuara dallojmë këto lloje të rimave: **rimën e puthur** (çifte), **rimën e kryqësuar** (alternuar) dhe **rimën e përmbyllur**.

Atje nisi, atje mbaroi, A
atje krisi, atje pushoi, A
Rrufe-shkëmb e malësisë B
në një shkëmb të Dragobisë. B
(Fan Noli, Shpell'e Dragobisë)

Përmbi za që lshon bylbyli, A
gjuha shqipe m'shungullon; B
përmbi er' që jep zymbyli, A
pa da zemren ma ngushllon. B
(Ndre Mjeda)

Perëndim i vagëlluar mi Liqerin pa kufir, A
Po përhapet dal-nga-dalë një pëlhurë si një hije B
Nëpër Mal e nër Lëndina shkrumb' i natës po bije, B
Dyke sbritur që nga qjelli përmi fshat po bëhet fir... A
(Lasgush Poradeci)

Përveç rimave të përmendura, ekzistojnë edhe rima të tjera, si **rima e grumbulluar**, kur e njëjta rimë përsëritet në më shumë vargje (**AAA, AAA**), rima të ndërprera, kur nuk kanë skemë të qëndrueshme (**ABCD, ABCDACD**).

Sipas **vendit të theksit ritmik** në fund të vargut, rimat mund të jenë: **mashkullore** (fundore), **femërore** (parafundore) dhe **rrëshqitëse** (tejparafundore). Pjesa e vargut e cila e mbyll vargun duke filluar nga rrokja e fundit e theksuar deri në fund, quhet klauzolë, e cila shënon mbylljen, përfundimin e vargut. Andaj, edhe rima s'është gjë tjetër, por vetëm përsëritje e së njëjtës klauzolë në dy e më shumë vargje.

Përsëritja e një vargu apo e një strofe pas vargut ose strofës tjetër quhet refren.

MOTIVI, TEMA DHE IDEJA E POEZISË LIRIKE

Strukturën e krijimeve letrare e përbëjnë disa elemente, të cilat së bashku paraqesin ndërtimin apo përbërjen e veprës letrare.

Çdo vepër letrare përbëhet nga dy anë themelore: nga **tema** dhe **ideja**. Të dyja këto formojnë një tërësi tematike-ideore të pashkëputshme, e që, megjithatë, janë të dallueshme dhe secila luan një rol të veçantë në veprën letrare. Çdo vepër, në përputhje me botëkuptimin, me interesat, me prirjet e shkrimtarit, pasqyron një anë të veçantë, një problem të caktuar të realitetit. Tema është pasqyrimi me figura artistike i një ane të caktuar të realitetit. Kështu, mund të themi që si elemente të krijimtarisë letrare janë: **motivi**, **tema** dhe **ideja** e veprës letrare.

1. Motivi i veprës letrare

Motivi është njësia më e vogël tematike e krijimit letrar. Ky është një element shumë i rëndësishëm i krijimtarisë letrare. Ideja a mendimi kryesor që e shtyn poetin të shkruajë një vjershë paraqet motivin. **Motivi** pra, **është shkaku, nxitja, arsyeja, ngacmimi, që e ka iniciuar poetin të bëjë një krijim letrar.**

2. Tema e veprës letrare

Tema e veprës letrare është një rreth i caktuar dukurish që zgjedh poeti nga realiteti dhe i përgjithëson në vepër.

Çdo vepër letrare ka temë të caktuar. Ato mund të jenë të llojllojshme, si p.sh.: ngjarjet, personat, dukuritë e ndryshme shoqërore, marrëdhëniet klasore, jeta e përditshme, veset e një individi, veset shoqërore etj. P.sh.: tema e veprës së Naim Frashërit **“Bagëti e buqësi”** është himnizimi i natyrës shqiptare dhe i punëve të bujqësisë e të blegtorisë. Tema e vjershës së Migjenit **“Poema e mjerimit”** është mjerimi i shtresave të varfra të qytetit etj. Pra, shkurt e shqip, **tema e poezisë lirike është ajo për të cilën flitet në atë poezi.** Varësisht nga tema të cilën e trajtojnë, kemi poezi lirike: **përshkruese, erotike, patriotike, sociale, satirike, meditative, moderne** etj.

3. Ideja e veprës letrare

Ide e veprës letrare është mendimi kryesor që buron prej ngjarjeve, të cilat shkrimtari i shkruan në vepër. Nëse tema e një vepre është ajo për të cilën flitet, **ideja është mesazhi, porosia që vepra apo autori ia transmeton lexuesit.**

Çdo vepër letrare përmban një ide, të cilën lexuesi mund ta zbërthejë vetë, por vetëm duke u zhytur në analizën e saj. Autori i veprës, jo vetëm që na tregon një ngjarje ose na paraqet një përshkrim artistik, por na thotë edhe se çfarë mendon, çfarë mesazhi ka ai për atë ngjarje ose përshkrim, çfarë mesazhi duhet të nxjerrim prej saj. Pikërisht këtë e quajmë ide të një vepre letrare. Kështu, duke lexuar romanin **“Afërdita”** të S. Spasses kuptojmë se ideja e atij romani është transformimi i njerëzve, çrrënjësia e prapambeturisë, e cila arrihet nëpërmjet arsimimit dhe edukimit të njerëzve. Ideja e **“Këngës së Dhoqinës”** është se shqiptari për të mbajtur fjalën e dhënë (besën) ngrihet edhe nga varri.

FORMAT E POEZISË LIRIKE ANTIKE

Nga llojet më të vjetra të poezisë lirike që vijnë nga antikiteti janë: **oda, himni, ditirambi, epigrami, epitafi, idila** etj.

Himni është vjershë me një ton solemn, të sinqertë kushtuar popullit, shtetit, më herët edhe sundimtarit. Në fillim himni ishte vjershë e kultit, në të cilën në Greqinë antike hyjnizoheshin ose lavdëroheshin hyjnitë ose heronjtë legjendar dhe këndohej me përcjellje muzikore.

Himnin e kanë njohur të gjithë popujt e vjetër, e kanë njohur kinezët, japonezët, indianët, egjiptianët etj., ku lidhej me ceremonitë fetare dhe lavdëronte hyjnitë e ndryshëm, (për shembull në Egjiptin e vjetër këndohej për lavdinë e diellit). Në letërsinë tonë himne kanë shkruar: Asdreni, Noli, Kristo Floqi, Zef Serembe etj.

Në ditët e sotme, himni është një këngë solemne që i kushtohet atdheut dhe mbahet si simbol i kombit dhe i shtetit. Çdo shtet ka himnin e vet.

Himni "*Rreth flamurit të përbashkuar*" u pranua si Himni Kombëtar i Shqipërisë. Vargjet e Himnit janë shkruar nga poeti Aleksandër Stavre Drenova (Asdreni).

Himni këndohet në këmbë dhe me qëndrimin drejt në shenjë respekti për simbolin.

Edhe Republika e Maqedonisë së Veriut ka himnin e saj kombëtar, i cili këndohet dhe ekzekutohet me raste solemne, vizita dhe lojërat ndërkombëtare të shtetit tonë.

Oda është vjershë entuziaste kushtuar ndonjë personi ose ngjarjeje të rëndësishme. Forma e saj nuk ka qenë aq e përcaktuar. Poeti sinqerisht shquan me fjalorin e zgjedhur dhe ngjyra të forta prirjen e fuqishme ndaj temës mbi të cilën këndon. Në Greqinë antike ode quhej çdo vjershë që këndohej nga kori, çfarë tregon edhe origjinën e saj nga këngët korale.

Poeti lirik grek Pindari (518 p.e.s) në odat e tij madhëronte fitimtarët në lojërat olimpike, kurse poeti romak Horaci (65 p.e.s) këndonte mbi dashurinë. Shumë ode u janë kushtuar poetëve, piktorëve, muzikantëve, revolucionarëve. Në letërsinë shqipe odën, ndër të parët, e ka shkruar Zef Serembe.

Elegjia është vjershë në të cilën këndohet pikëllimi, malli, dhembja, humbja. Poeti shpreh keqardhje për të kaluarën ose pashpresën pas së paarritshmes. Kalueshmëria e rinisë dhe e jetës, pikëllimi për dashurinë, gjallërimi i kujtimeve, malli në dhe të huaj për atdheun - janë motivet më të shpeshta në elegji. Zhvillimin e saj më të plotë elegjia e arrin para romantizmit.

Temat kryesore të saj janë: ndarja, malli, kujtimet dhe pikëllimi për vdekjen e të afërmeve ose për të dashurën. Në letërsinë shqipe elegji kanë shkruar Çajupi, Naimi, Fan Noli, Vaso Pasha etj.

Vdiq Naimi, vdiq Naimi,
moj e mjera Shqipëri!
Mendjelarti, zemërtrimi,
vjershëtori si ai!

Vdiq Naimi, po vajtoni
shqipetarka, shqipëtarë!
Naimnë kur ta kujtoni,
mos pushoni duke qarë!

Vdiq Naimi, gjithë thonë,
qani turq, qani kaurë!
Bilbil' i gjuhës tone
s'do të dëgjohet me kurrë

Vdiq Naimi, që këndoi
trimërinë, Skënderbenë,
vdiq Naimi, që lëvdoi
dhe nderoi mëmëdhenë!

Vdiq Naimi, po ç'të gjeti,
o moj Shqipëri e mjerë!
Vdiq Naimi, po kush mbeti?
Si Naimi s'ka të tjerë.

Vdiq Naimi! Vdekj'e shkrete,
pse more të tillë burrë?
I ndritë shpirti për jetë,
mos i vdektë nami kurrë!

Çajupi

Ditirambi është këngë për lavdinë e Dionisit, hyut të verës, këngë e cila e lartëson entuziazmin dhe admirimin për gëzimet dhe kënaqësitë jetësore, për vetë jetën, për natyrën e gjithëfuqishme dhe manifestimet e saj. Më vonë poetët i janë kthyer kësaj forme poetike, duke futur tema dhe motive të ndryshme, por duke e ruajtur përherë ngjarjen kryesore, karakterin e dehjes. Këtë formë poetike e kanë lëvruar edhe shkrimtarët shqiptarë, si: Naimi, Kristo Floqi, Migjeni, Çajupi etj.

Në pyll'e gjelbruar
M'a kënda të ri,
Atje i gëzuar
Harronj ç'do mërzi.
O djema vraponi,
Se koha kalon,
Dëfreni, këndoni
Njeri s'ju ndalon.

Harrivi pranvera
Me lul' e blerim,
Me ngjyrra, me erra,
Me këng'e gëzim.
Dëgjoni sa bukur
Bilbili ligjron,
Dhe qyqja e çdukur
Po qesh e këndon

Ngjeroni mirsitë,
Natyrën e rë,
Dhe qielli me dritë
Dhe bimën mbi dhë.
Këputni burbuqe
E lule ç'fardo,
Dhe ca lulukuqe,
Stolisi me to.

Vraponi e prëhi,
Mos kini përtim,
Zbaviti, dëfrehu
Dhe lark ç'do mendim,
Pranverën gëzoni,
Si nuse të rë
Dhe jetën shijoni
Që ikën ju lë!

**Pylli i gjelbëruar,
Kristo Floqi**

Epigrami është një nga llojet e poezisë satirike, vjershë e shkurtër që vë në lojë ndonjë person. Epigrami është këngë e ngjeshur, e thukët, lakonike, prej disa vargjeve, kushtuar ndonjë personi, por edhe ndonjë ngjarjeje. Mund të jetë edhe lavdëruese për atë të cilit i është dedikuar, por në epigram në të shumtën kultivohet toni ironik dhe satirik. Poetët në mënyrë të rreptë dhe ironike u tregojnë bashkëkohësve të tyre për të metat e tyre, mangësitë, josingëritetin dhe zvetënimin e tyre. Në letërsinë shqipe, epigrame të suksesshme ka shkruar Filip Shiroka (“Te vorri i kajmekamit” dhe “Sipri vorrit të një grekomanit”).

*Sipri vorrit
Të një grekomanit
Shqyptari kishte shkruar:
N'kët vorr po kalben eshtnat t'nji qyqarit
Qi turpnisht jetën e vët e ka shkue;
Shqyptar, për fat t'zij edhe bir Shqyptari,
Punoi për Grekët, Shqyptinë me trathtue:
TRADHTUER emnohej, sa ish gjallë ky i shkretë,
E tradhtuer emnin ka m'e pasë për jetë:
Greku kishte shkruar:
Këtu po kalben kocat t'nji Shqyptarit,
Qi me mish e me shirtë punoi për Greqinë;
Nevojë kem pasun për shërbim t'qyqarit,
Me t'holla e ndera j'a paguem dhelpninë
Por ... bësë s'ka Greku n'at nieri qi shët
Atdhenë, kombin dhe vllaznit e vët...!*

Filip Shiroka

Epitafi në fillim kishte kuptimin e vetëm të mbishkrimit mbi varr. Në të tregohet ndonjë karakteristikë për të vdekurin. Ndonjëherë epitafi mund të ketë edhe karakter humoristik e satirik. Epitafet e para i hasim në Egjiptin e vjetër prej nga u përhapën edhe në vendet e tjera.

Epitafi si gjini lirike është zhvilluar edhe në folklorin tonë. Kjo dëshmohet nga ajo se në shumë varre hasim në epitafe të bukura të krijuara nga njerëz të thjeshtë a poetë të panjohur. Në letërsinë shqipe, dy-tri epitafe ka shkruar Filip Shiroka.

Idila është vjershë mbi jetën e rregulluar intime dhe familjare, shpesh nga jeta fshatare, por edhe nga jeta qytetare. Në të theksohet bukuria dhe natyra e paprishur dhe jeta e natyrshme, në të cilën shpesh paraqitet ambienti baritor. Më vonë termi idilë bartet në të gjitha format letrare, si dhe në ato muzikore dhe figurative, në të cilat paraqiten momente idilike. Heronjtë e idilës janë barinj, peshkatarë, fshatarë, esnafë etj. Në letërsinë shqipe idilin e kanë lëvruar Naim Frashëri, Kristo Floqi, Lasgush Poradeci etj.

Lindi Dielli,
Ndit Qielli
Dhe natyra po ndryshohet,
Agoj dita,
Çeli drita,
Gjithësija po gazmohet.

Lulëzojnë
Kundrëmojnë
Lule, gjethe e burbuqe,
Gjelbërojnë
Kuçëzojnë
Bimë e barr'e lulukuqe.

Po levrijnë
Po shëndijnë,
Thneglla, flytura e bleta
Dhe bretkosa
Ndër kullosa,
Në luadhe, në kënetë.

Shih dhe dhëntë
Tok me qëntë
Dhe atë barin'e gjurë,
Kullotë dhitë,
Bagëtitë
E oqiçin me këmborë.

Shih rrëketë
Që përpjetë
Si gjarpinj derdhen, vikasin,
Dhe lumënjtë
E përrënjtë
Shih rrjedhin e buçasin!
Shih rrjedhin e buçasin!

Sa ka hije
Sa ka shije
Kjo natyr'e lulëzuar,
Kur lint Dielli
Kur ndrit Qielli
Sa njeriu është'i gëzuar!

S'mungon alë,
S'gjenden fjalë
Të tregohen bukuritë,
Pun'e motit,
Pun'e Zotit,
Veprat, gjithë mrekullit!

**Lindja diellit
Kristo Floqi**

FIGURAT STILISTIKE

Në procesin krijues, poetët dhe prozatorët shpesh fjalëve u japin kuptime të reja, më të gjera dhe kuptime figurative. Këto kuptime të reja, kuptime figurative, të fjalëve quhen figura stilistike.

Figurat stilistike ndahen në: *figura të fjalëve* (trope), *figura të diksionit* (fone-tike), *figura të ndërtimit* (sintaksës) dhe *figura të mendimit*.

Figurat e fjalëve ose figurat kuptimore përftohen nga zhvendosja kuptimore e fjalëve, të cilat në retorikën e vjetër janë quajtur trope (nga greqishtja *tropos* - *kthesë, kuptim i zhdrejtë*), kurse në latinishte quhen *traslate*.

Fjalët, krahas kuptimit të tyre themelor, shpesh marrin edhe kuptime të tjera, pra, kuptim figurativ, bartës. Me këtë rast ndryshon domethënia themelore dhe e zakonshme e tyre. Me kuptim të tillë figurativ, p.sh., kemi shprehjet: *agimi i jetës* - *rinia*; *det* - *hapësirë e pafund* etj.

Në figurshmërinë e gjuhës së letërsisë artistike dallojmë:

a) **figurat e kuptimit** – tropet (metafora, metonimia, krahasimi, epiteti, sine-gdota, hiperbola, litota, ironia, sarkazmi, perifraza, personifikimi etj.);

b) **figurat e sintaksës** (anafora, epifora, enumeracioni, përsëritja, antiteza, gradacioni) dhe të intonacionit (pyetja retorike, pasthirrma, apostrofa e heshtja);

c) **figurat e fjalorit** (sinonimet, homonimet, antonimet, arkaizmat, neologjizmat, krahinorizmat, huazimet; frazeologjizmat);

ç) **mjetet shprehëse fonetiko-fonologjike** (asonanca, aliteracioni, apostrofa, intonacioni, theksi).

Metafora

Metafora është një nga figurat kryesore poetike, e cila përmendet më së shpeshti në analizën e teksteve poetike. Roli i saj është shumë i madh në paturimin e gjuhës, sepse me anë të metaforave fjalët marrin kuptime dhe nuanca të tjera kuptimore. Kjo figurë e nxit lexuesin të mendojë për atë se çfarë dëshiron të thotë autori nëpërmjet saj, përkatësisht e nxit lexuesin të zbulojë kuptimin e saj.

Metafora është ajo fjalë e figurshme që emëron një send a një fenomen me emrin e një sendi a fenomenin tjetër që i ngjan atij. Metafora mund të përcaktohet si krahasim i shkurtuar, ku shprehet vetëm pjesa e dytë e krahasimit. Kështu, në vend që të thuhet **Ai është frikacak si lepuri** thuhet **Ai është lepur**. Ose në shembullin **Në mesin tonë s'ka lepur** humb krahasimi dhe se me fjalën **lepur** mendohet për njerëzit me karakter të dobët.

Përdorimi i metaforës i thekson tiparet e ngjashmërisë ose, përkundrazi, ndryshimet e sendeve apo të fenomeneve mbi të cilat shkrimtari dëshiron të tërheqë vëmendjen tonë.

Për shembull, në vargjet:

*Molla t'kputuna nji deget
Dy qershija lidhë n'ji rrfanë,
ku fillojnë kufijt e Geget,
rrijnë dy çika me një nanë
(Ndre Mjeda "Andrra e jetës")*

Ndre Mjeda, në vend që të thotë se "vajzat ishin të bukura dhe e donin njëra-tjetrën", përdor fjalët molla dhe dy qershija.

Metafora mund të jetë disa llojesh, si: metaforë e ndërtuar me emra, mbiemra dhe folje. P.sh.:

- *qafë mali, buzë deti, grykë mali, këmbët e tryezës, kryet e vendit* (përgjasim i pjesëve të sendeve të pajetë me të organizmit të gjallë);

- *lind dielli, qesh natyra, vishen lisat, bleron pylli, era fryn* (përgjasim përmes veprimt të foljeve);

- *zemër të butë, vullnet të fortë, tabllo e gjallë, rrathanë e trishtuar* (përgjasim me anë të mbiemrave).

Metaforën shpesh e ndeshim edhe në fjalët e urta popullore:

Gardhi ka sy e muri veshë. Dardha e ka bishtin mbrapa. I hodhi hi syve. I ra në qafë etj.

Metaforat e krijuara nga populli i përdorin edhe shkrimtarët në veprat e tyre, madje krijojnë edhe vetë ata metafora. Prandaj, në letërsinë artistike ndeshim shpesh shprehje metaforike.

*Vendi dridhej, ay mbeti,
se s'tronditej nga tërmeti
Trim tribun i vegjëlisë
Dif-Dragoj i Dragobisë.*

*O Bajram, bajrak i gjallë
more nam me gjak në ballë
Te një shpellë e Dragobisë,
Zll i rrallë i burrërisë.*

*Than'u shtri e than'u vra
Po ti s'vdiqe, or Baba
As te shkëmb'i Dragobisë
As te zemër'e djalërisë
As je vrarë e as po vritesh
Legjendar Ante po rritesh
Dithiramb i Dragobisë.
Tmerr, panik i mizorisë.
(Fan Noli "Shpell'e Dragobisë)*

Metaforë kemi edhe kur nga një frymor kalohet te një jofrymor. Për shembull, një metaforë të tillë kemi te vjersha "Mërgim" të Lasgush Poradeci:

*U nis burimi zemërak
Prej shkëmbit të ronitur,
Dhe shkoj i pastër si zëmbak
E duke pëshpëritur*

*Ahere jargavan'i ri
Q'e pa me shpirt të gjorë,
Një degë t'ulur sipër ti
J-a sgjati si një dorë.*

*Ahere dega që vështroj
Ndaj shkëmbeve si thyet,
E drodhi lulen e rënkoj
Dhe j-a veniti kryet...*

*Dh'ahere luleja q'u tund,
E ndoqi larg së koti,
Pa që prej degës mun në fund,
Pikoj si pikë loti...*

*Ish dora që më përqafton,
Ish kryet e anuar,
Ish lot'i Vashës që pikon,
Pas Trimit që pat shkuar*

(Lasgush Poradeci)

Metaforë kemi edhe në rastin kur nga një frymor kalohet te një frymor tjetër. Llojin e këtillë të metaforës e ndeshim në fabula, kur kafshët flasin, mendojnë etj. si njerëzit ose anasjelltas, kur njerëzit bëjnë si zogjtë, si kafshët dhe marrin vetitë e tyre. Këtë lloj metafore e ndeshim në vjershën **Shko dallëndyshë** të Filip Shirokës.

Hiperbola

Hiperbola është figurë e teprimit e cila zgjedh fjalë të fuqishme në zmadhimin në përmasa jonormale. Përmes saj jepen tiparet e një sendi jashtë mase, me qëllim që të godasë më mirë dukuritë që i paraqiten. Hiperbolën e ndeshim dendur në eposin tonë dhe në këngët e kreshnikëve, por edhe në letërsinë e shkruar.

(Gjergj Elez Alija)

*Përmi kryet topuzi i ka fjurue:
dymbëdhetë pash n'lëndinë u ngul topuzi!
dymbëdhetë pash përpjetë si re u çue pluhni!*

Apostrofa

Apostrofa është figurë stilistike përmes së cilës poeti u drejtohet sendeve sikur ato të ishin qenie të gjalla, ose kur i drejtohet ndonjë personi që mungon, sikur ai të ishte i pranishëm. Këto mund të jenë qenie të gjalla ose sende jo të gjalla, të vërteta ose të imagjinuara.

*Kruj'o i qytet i bekuar!
prite, prite Skënderbenë,
po vjen si pëllumb i shkruar,
të shpëtonjë mëmëdhenë.
(Naim Frashëri, "Historia e Skënderbeut", kënga VI)*

Në këto vargje poeti i drejtohet Krujës sikur të ishte qenie e gjallë. Është kjo një thirrje plot gëzim që buron nga zemra e poetit e që shkakton plot emoci-
one te lexuesit.

ose

*Lamtumirë, o mori Shkodër!
Lamtumirë, o ti Cukal!
Zhduket Buena nën një kodër,
Zhduket Drini nën një mal.
(Ndre Mjeda, "I tretuni")*

Siç shihet nga shembujt e mësipërm, apostrofa është mjaft e ngjashme me personifikimin. E para dallon nga e dyta vetëm nga aspekti thirrëmor, gjë që nuk e ndeshim te personifikimi.

Gradacioni

Gradacioni ose shkallëzimi është figurë stilistike sipas së cilës shkrimtari i rendit fjalët sipas shkallëzimit të caktuar (ngjitës apo zbritës), duke filluar nga fjala më e fortë drejt më të butës ose anasjelltas, nga fjala më e butë drejt më të fortës. Për shembull:

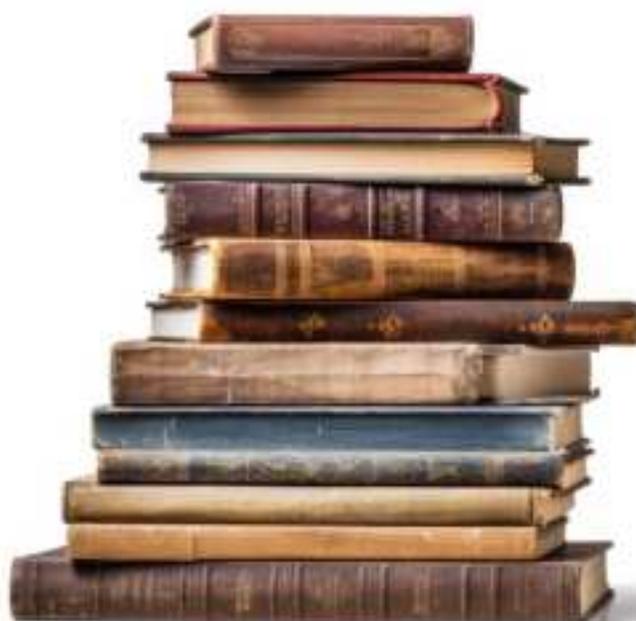
Çuka, kodra, brigje, gërxhe dhe pyje të gjelbëruara.
(Naim Frashëri, “Bagëti e bujqësia”)

*O rrëmet i njerëzisë!
Zër’ i fyellit s’është’ erë,
Ky është’ zjarr’ i dashurisë
Që i ra kallamit mjerë!*

*I ra qiellit e ndriti,
I ra zëmrësë e nxehu,
I ra verës e buçiti,
I ra shpirtit, dhe e dehu.*

*I dha erë trëndafil
I dha dritë bukurisë,
I dha këngëtë bilbilit,
I dha shije gjithësisë*

(Naim Frashëri, “Fyelli”)

FABULA, TEMA, IDEJA DHE PERSONAZHI

Syzheu dhe fabula

Në një tekst tregimtar (poemë, roman, tregim etj.) dallojmë **fabulën** dhe **subjektin**. Rrëfimi i ngjarjeve në vepër mund të shkojë në rend kronologjik, por mund edhe të kthehet mbrapsht. Kjo është rrjedha e ngjarjeve siç na e ka paraqitur autori. Për shembull, fillon me vdekjen e personazhit kryesor dhe më pas kthehet në të kaluarën, në rini, në fëmijëri etj. Por, pasi e lexojmë veprën në ndërgjegjen tonë, ne i rregullojmë ngjarjet në një rend kronologjik, logjik. Konkretisht, i renditim ngjarjet në një marrëdhënie shkak-pasojë. Kjo renditje e ngjarjeve quhet **fabul**.

Tema

Kur analizohet një tekst letrar, në radhë të parë duhet vështruar se cila anë e jetës është pasqyruar në të. Pra, çdo vepër letrare flet për diçka dhe kjo ka të bëjë me temën e veprës. Tema është motivi themelor i një veprë letrare, mbi bazën e të cilit zhvillohet e gjithë ngjarja. Titulli i veprës letrare rregullisht është në lidhje të drejtpërdrejtë me temën. Edhe në jetën e përditshme themi: *tema e mbledhjes (e bisedimit), tema e mësimit, hyri në temë, nuk është në temë* etj. Gjatë bashkëbisedimit: folësi flet për thelbin e çështjes, ndërsa dëgjuesi kupton për se a për kë flitet.

Tema është problemi themelor që pasqyrohet në një vepër letrare. P.sh.: tema bazë në veprën e Migjenit është padrejtësia, vuajtja dhe mjerimi i vegjëlisë. Romani "Heshtja e armëve" i Ramiz Kelmendit, për temë ka hakmarrjen; ndërsa në romanin e Haki Stërmillit "Sikur të isha djalë" tema është shoqërore dhe bën fjalë për emancipimin e femrës.

Ideja

Ide është mendimi kryesor që përshkon një vepër artistike; parim themelor, mbi të cilin mbështetet ndërtimi i saj. Ideja e veprës letrare shpreh porosinë e tërësishme që vepra ia ofron lexuesit. Bie fjala, ideja e përbashkët e veprave të Migjenit në prozë e në poezi është kërkesa për ndryshimin e jetës shoqërore, politike e ekonomike të shoqërisë.

Ideja kryesore në romanin "Lumi i vdekur", përgjithësisht është kritika e fortë ndaj realitetit dhe varfërisë ekstreme, ku zia e bukës dhe mungesa e shpresës janë gjëra të rëndomta që ndeshen në çdo hap të njeriut shqiptar, në të dyja anët e Drinit, si dhe kritika ndaj shkaktarëve të saj, bejlerëve dhe tregtarëve, që me pashpirtësinë e tyre, kanë sjellë tragjedi nga më të mëdhatë në fatin e fshatarit shqiptar.

Personazhi

Personazhi është bartësi kryesor i veprimit në veprën letrare. Ai është mishërim i vetive morale, ideore, ndiesore të një individi në veprën letrare. Ai, pra, përfshin në vete një grumbull veçorish, të cilat e bëjnë individin njerëzor dhe sipas të cilave ai dallon nga njerëzit e tjerë.

Në lidhje me personazhin, ndeshim edhe nocione të tjera, si figurë, hero, karakter, tip, portret etj., por që të gjitha kanë të bëjnë me personazhin.

Personazhi i cili merret si bartës kryesor ose si njëri nga bartësit kryesor të veprimit në veprën artistike në kuptimin e ngushtë të fjalës quhet "hero". Një personazh i tillë mund të jetë hero pozitiv dhe është bartës kryesor i ideve dhe i pikëpamjeve të autorit. Përveç personazhit pozitiv, kemi edhe personazhin negativ që shpreh tendenca regresive që shkojnë në dëm të njeriut, të popullit, të mbarë njerëzimit, që me sjelljet, veprimet dhe qëndrimet e tij ngjall neveri dhe urrejtje ndaj atdheut dhe popullit në përgjithësi.

Në teorinë e letërsisë njihet edhe termi "**tip**" që do të thotë se shkrimtari e ka krijuar nga imagjinata e tij. Përmes tij shkrimtari shpreh tiparet kryesore, karakteristike të një grupi njerëzish, rrethi shoqëror. Për të krijuar një tip të caktuar duhen vërejtur shumë njerëz të ngjashëm (tipi i ushtarit mburracak, plakut koprrac, djalit mendjelehtë etj.).

Personazhet, sipas formësimit të tyre mund të ndahen në personazhe të pandryshueshme dhe në personazhe që ndryshojnë gjatë zhvillimit të ngjarjeve në veprën letrare. Të parët jepen ashtu të formësuar dhe nuk ndryshojnë, kurse të dytët ndryshojnë në formësimin e tyre në veprën letrare.

LUMI I VDEKUR

Shpërngulja

Në qerren e parë të karvanit, ngushtuar nga rregullimat e shtëpisë, përveç Pilos që e ngiste, ishte e reja me të vjehrën. Plaka e ndënjur te koka e nuses, te koka i thënçin, se gruaja që po çaplehej në të dhëmburat e hidhura të lindjes (ku vinte kokën, s'vinte këmbët) kishte kryqosur duart në kraharor me një pikëllim të madh dhe s'dinte ç'të bënte. Vetëm kur ranë kambanat e Shën-Gjergjit, që lajmëronin se po dilte nga kisha, plakës iu kujtua zoti i madh dhe filloi t'i lutej shenjtit t'i lehtësonte dhimbjet së resë e t'i ipte lirim të mbarë. Me gjithë të keqtë e atij çasti, nuk harroi të falej që t'i gëzonte shtëpinë me një djalë. Të gjithë këto i bëri me mënt e saj, vetëm këtë të fundit e tha me zë, sikur kërkonte që ta dëgjonte dhe e reja.

Nusja që kishte rënë një hop në atë qetim të shkurtër në të cilin bien rëndom gratë shtatzëna kur janë duke mbledhur fuqi për shtërzimin e fundit, u dha buzëve të mavjosura një fije gazi të hidhur.

- Ashtu, vërtet, moj nënë, djalë qoftë, çupë mos u bëftë, se ne gratë na ka nëmur zoti qëkur na bëri gra...

Qerrja që hidhej sa më një krah, më një krah nga një herë në tjetrën, po bënte të sajën, lehtësonte dhe afronte orën e madhe të dritës e të qetësisë.

Atë hop, kur Piloja shpoi rëndë kalin që të bënte djathtas e të linte mënjanë një pellg të thellë më ujë, nusja lëshoi dhe afronte orën e madhe të dritës e të qetësisë.

- Uf, nëno moj! - sikur hosteni të ishte ngulur në trup të saj e jo në lëkurën e argasur të kaut.

Kjo ndjenjë e çuditshme e zптоi menjëherë Pilon, që në çast hoqi hostenin nga vithet e kafshës dhe ktheu kokën të shikonte ç'kishte e shoqja.

Qetë, lënë në punë të tyre, i ranë lerës përmes. Shtatzënia në të dhëmbura e sipër, u shpëtoi duarve të plakës që e mbanin të mos e briste e ta dëgjonin bota dhe u kthye më krah, sikur ashtu do të gjente lehtësimin që kërkonte. Gjunjët, mbledhur mbi bark, iu përpoqën në faqen e një dengu me plaçka. Rrangullat e shtëpisë u rrokullisën nëpër qerre dhe një trastë shkau e ra ne tokë. Trahanaja e imët dhe e thatë kërkë u përhap mbi baltë.

- Uaha kazil, uaha kuqo! U foli Piloja qeve që të ndalojnë dhe vetë, si pështeti hostenin në tokë, u hodh poshtë.

E dhe qerrja e dytë pushoi së qari. Qetë duke shfryrë jashtë avullin e dendur e të ngrohtë, zhytën turinjtë në trahana dhe nisën të përtypen me qejf. Një shkumë e bardhë filloi t'u rrjedhë si zinxhir i hollë nga të dy anët e bulçive.

Nga bishti i qerres së pasme kërcëu në rrugë dhe ndau drejt së parës një vajzë nja gjashtëmbëdhjetë vjeçe. I ra baltës përmes dhe doli në krye të karvanit. Ishte Vita, çupa e madhe e Pilos.

- Ç'kërkon, moj bijë, që erdhe?... I foli gjyshja. - Nuk bën të rrish, këtu, po shko... Je çupë e rritur tashti...

- Nëna, ç'ka nëna?...

Piloja, pasi u vuri qeve përpara e më këmbë hostenin e gjatë, si shenjë që s'duhej të lëviznin nga vendi, i ra qerres rrotull dhe doli në bisht të saj.

- Po ty, moj, kush të thirri të vish?

Kur vajza pa t'anë kaq të ngrysur e tek vetulla e mëngjër i epte fëtfët poshtë e lart si për kohë të lirë, uli kokën dhe mërmëriti:

- Erdha se mos më do gjëkafshë nëna... dhe, sikur të kishte në duar ndonjë palë kriga, kapërceu gishtërinjtë me njëri - tjetrin pa ditur ç'të bëjë tjetër.

- Shko, shko, te qerrja, se s'mbeti jot'ëmë për ndihmën tënde! I foli i ati, duke i bërë me kokë, sikur kërkonte ta shtynte tutje.

Si u largua çupa, Piloja iu afrua s'ëmës.

- E, plakë, si duket puna, a do të mbajë dot gjer në Seman?

- Zor, o bir... Më duket se po e mendojmë e po hyjmë në gjynah me zotin dhe me të ... Ktheje më mirë qerren për në Bishtanakë, te hani.

Gjyshja ngriti kokën dhe pa të birin në sy, si për t'i zgjidhur mendjen.

- Ma desh zemra të lindte fëmija në dhe të ri, se, kush e di, mund të na sillte të mbarë... Po, ne jse, kur s'do perëndia, s'ka ç'bën robi...

- Tundi kokën dhe u largua drejt kreut të karvanit. Mori hostenin, hodhi lart dhe shpoi kuqon që të kthente, më të djathtë.

- Pse qan ata, mos e rrahu tata?... pyeti vëllai i vogël zgjuar në kohën kur qerrja kishte pushuar së tunduri e përkunduri.

- Jo vëllaçko, nuk qan ata, por prit dhe pak, të shohësh se kush do të qajë: vëllai apo motra... iu përgjigj Vita, duke tërhequr me një dorë tërkuzën e lopës dhe me tjetrën duke shtrirë të vëllanë.

Qerrja filloi të lëkundej përsëri dhe boshti i palyer ia nisi vajit të tij: "criu-criu fiq..." avaz që po e mbante që atë mëngjez kur i zoti i harroi, apo s'pat nge, t'hedhë masën katranit. Kjo e qarë zvarrëzvarrë, si ajo tërkuzë e lëshuar e lopës që Vita e kish lënë nga dora, shiu i imët i fushës së Myzeqesë, që s'priti gjersa karvani të zinte Kilin e vogël. Koka, lëshuar gjumit dhe ëndërrave, po i shkante

sa mënjanë nga troshitja.

Sytë e vajzës, si kaluan një çast vështrimin e plogët e të qullët të kafshës që vinte pas, u mbushën përnjëherë me lot. Bulzat e ujit mbi faqen e një pellgu të rrahur nga shiu, dukeshin si barka të vogla që kishin ngritur velat për udhëtim, ashtu si lotët e vajzës që kishin marrë teposhtë faqeve. Kapur fort pas hunjve të qerres, kokën pështetur mbi faqen e rrogëzit që mbulonte plaçkat dhe binte gjer poshtë, vështrimin mbytur në atë re të madhe shiu, as Vita s'e kuptonte dot kush ja ndillte gjithë këtë trazim e pikëllim: arratia nga fshati ku kishte lerë e ishte rritur, lëngimi dhe dhembjet e nënës, apo ndonjë duf i ri që s'pati ndjerë gjer atë ditë në kufijt e fshatit të saj, në gjerdhet e kasolles së saj.

E ku kuptohet ndonjëherë nga çastisin rrëketë që mbushin lumin dhe e bëjnë të buçasë nga shtrati dhe udha e tij!...

Fragment nga romani "Lumi i vdekur" i Jakov Xoxës

Shpjegim:

Në fragmentin e shkëputur nga romani "Lumi i vdekur" shquhen çastet që tregojnë: shpërnguljen e familjes së Pilo Shpiragut dhe dhimbjet e lindjes që e kanë shtrënguar gruan e tij, e cila përpëlitet në qerren që lëviz rrugës me gro-pa fushës së Myzeqesë. Në të dyja rastet përmes rrëfimit të qetë, Jakov Xoxa shpreh botën e ngarkuar me reflekse, përfytyrime e asociacione të pasura, botën psikologjike të personazheve, si dhe drithërima të brendshme, të thella shpirtërore... E gjithë rruga që përshkon karvani ka një domethënie simbolike.

Varfëria, rruga me baltë, qerret me qetë e lodhura, karrocat e mbushura me njerëz dhe dengje leckash, është rruga e jetës së familjeve Myzeqare në vitet '30. Tiparet përcaktuese të personazheve dalin që të përgatisnin për ngjarjet e mëpastajme: plaka me urimet dhe mallkimet e saj, Pilo me zemërimin dhe përgjegjësinë e prijësit të karvanit; Lili i vogël që e sheh botën ende përmes përgjumjes nga lëkundja e qerres, Vita në prag të shpërthimit të vajzërisë; gru-aja shtatzënë me dhimbjet e kimet që s'dihen në janë ogur i mirë apo i keq. Pamjet, përshkrimet, gjendjet janë dhënë me një leksik aq të përshtatshëm dhe aq të pasur, sa të duket sikur i ke të gjalla para syve. Kjo është edhe veçoria më karakteristike e stilit të J. Xoxës.

Pyetje dhe detyra

1. Ç'është fabula?
2. Ç'është subjekti?
3. Çfarë dallimi kemi ndërmjet fabulës dhe përmbajtjes së veprës letrare?
4. Lexojeni në tërësi romanin "Lumi i vdekur". Analizojeni këtë vepër letrare: shkruani në fletore fabulën dhe syzheun apo subjektin e veprës. Për t'ju ndihmuar për detyrën e dhënë, po japim këtë skemë:

LUMI I VDEKUR

Tema: *Jeta e vështirë e fshatit të Myzeqesë gjatë viteve 1938 – 1939*

Fati i tri familjeve:

- Familja Shpiragu e dëbuar nga beu i vendit;
- Familja Tafilaj, kosovarë të dëbuar nga pushtuesi serb;
- Familja e Koz Dynjasë, vendase nga fshati Trokth.

Linjat paralele:

- Vështirësitë e jetës dhe të mbijetesës së fshatarëve përballë bejlerëve e tregtarëve;
- Dashuria e Vitës me Adilin (një bashkim simbolik).

Zhvillimi i ngjarjeve:

- Dëbimi nga toka e vet e familjes së Shpiragajve;
- Vendosja e tyre në Trokth;
- Marrëveshja e Pilo Shpiragut me tregtarët e Fierit;
- Shpërthimi i lumit;
- Zhgënjimi i Pilo Shpiragut nga tregtarët;
- Marrëveshja e tij me beun;
- Arratisja e Adilit me Vitën.

Personazhet kryesore:

- Pilo Shpiragu e Koz Dynjaja, që tipizojnë figurën e fshatarit shqiptar mes dilemave të kohës.
- Sylejman Tafili tipizon figurën e kosovarit të ikur nga serbët, por dhe të zhgënjyer nga raportet me fshatarët e Myzeqesë.
- Adili dhe Vita janë dy personazhe romantikë të dashuruarish, që autori i parapërgatit për ngjarjet e mëpasme të luftës.

Veçori të veprës:

- Ka unitet të brendshëm të qëndrueshëm, me anë të të cilit lidhen rrjedhat fabulare.
- Ndërhyrja e autorit për të bërë zgjidhje qëllimore.
- Synimi për të rrëfyer bindshëm.
- Gjuha e pasur me frazeologji dhe filozofi popullore.

ROMANI FANTASTIK-SHKENCOR

Në romanet fantastike-shkencore gërshetohen elementet realiste me ato fantastike e shkencore, personazhet, ngjarjet, vendet reale me ato të trilluara nga fantazia e autorit. Në këtë lloj letrar, autorët na sjellin pranë dhe na e bëjnë të besueshme një kohë të ardhme që është shumë e largët. Shumë nga ato çfarë ka imagjinuar përfaqësuesi më i mirë i romanit fantastik-shkencor, Zhyl Verni, sot janë bërë realitet. Shkrimi i këtyre romaneve është mjaft i pasur në fjalë nga fjalori i shkencës e i teknologjisë moderne.

NËN ISTËM

Më 7 shkurt ishim në Detin e Kuq; por megjithëse e kishte këtë emër, uji i tij dukej i kthjellët dhe me ngjyrë të zakonshme. Kur i thashë për këtë gjë kapitenit, ai m'u përgjigj:

- Kur të hyjmë më thellë, do ta shihni ngjyrën e tij të çuditshme, dhe deti do të duket sikur të ishte i gjithë prej gjaku.

- Këtë gjë, sipas jush, e shkaktojnë disa alga të vogla mikroskopike?

- Po.

- Domethënë, kjo nuk qenka hera e parë që po lundroni nëpër Detin e Kuq?

- Jo.

- Meqë më keni rrëfyer për kalimin e hebrenjve nëpër këtë det dhe disfatën e ushtrisë egjiptiane, si dhe për rrugën historike, a keni gjetur ndonjë gjurmë nën ujë?

- Jo profesor, sepse ai vend ku ka kaluar Moisiu me popullin e tij është i mbuluar me rërë aq shumë, sa për nëndetësen time nuk ka mjaft ujë për të kaluar. Unë mendoj se, sikur të bëheshin gërmime në atë vend, do të gjendeshin shumë armë e sende të ushtrisë së faraonit.

Gjatë bisedës në vazhdim, kapiteni Nemo tha se pasnesër do të jemi në Detin Mesdhe.

- Në Mesdhe?! – U habita.

- Po. Pse po çuditëni aq shumë?

- Po më çudit shpejtësia e tmerrshme me të cilën do të duhet të notojë "Nautilus" për t'iu sjellë Afrikës rreth e rrotull.

- Zoti profesor, kush ju tha që do t'i sillemi Afrikës rreth e rrotull?

- Përveç nëse "Nautilus" ecën nëpër tokë ose fluturon përmbi istëm!

- Ose nën të, profesor Aronaks.

- Nën të?

- Kuptohet, kuptohet - u përgjigj me qetësi kapiteni. - Shumë kohë më parë

Ndër romanet më të njohur fantastik-shkencor të **Zhyl Vernit**, "20 000 milje nën det" tregon historinë fantastike të kapitenit Nemo dhe nëndetëses së tij Nautilus. Gjatë udhëtimit, kapiten Nemo me ekuipazhin shkojnë në pika të ndryshme të oqeanëve, disa prej të cilave Verni i njëjti nëpërmjet tregimeve reale të udhëtarëve të ndryshëm, ndërsa disa të tjera janë krejtësisht të trilluara.

milje - njësi e matjes së gjatësisë së rrugëve etj., e barabartë me rreth një mijë hapa (rreth një kilometër e gjysmë)

istëm - rrip i ngushtë dheu midis dy detesh

natyra ka bërë nën istëm atë që njerëzit po bëjnë mbi sipërfaqe.

- Çfarë? A ka një kalim nëntokësor?

- Po. E quajta tuneli arab.

- Por ky istëm është krejt me rërë!

- Ashtu është, por në një thellësi prej pesëdhjetë metrash ka shtresa prej shkëmbinjsh të fortë.

- Dhe e zbuluat rastësisht këtë tunel?

- Pak rastësisht, e pak edhe duke menduar, madje më shumë duke menduar. Vura re se si në Mesdhe ashtu edhe në Detin e Kuq ka një numër të madh peshqish të së njëjtës specie. Atëherë ma mori mendja se, ndoshta, mund të ketë ndonjë lidhje mes këtyre dy deteve. Për ta vërtetuar këtë gjë, zura shumë peshq rreth Suezit, ua vura nga një unazë metalike rreth bishtit dhe i lëshova përsëri në det. Pas disa muajsh në bregdetin sirian, zura disa peshq me këtë unazë. Atëherë e kërkova këtë lidhje dhe e gjeta nën Suez. Profesor, edhe ju së shpejti do të kaloni nëpër tunelin tim arab.

Të nesërmen, derisa rrija në platformë me Nedin dhe Këshillin, Nedi bëri befas me dorë në një drejtim dhe tha:

- A po shihni diçka atje? A po shihni se po lëviz diçka?

- Po, po shoh një trup të zi të zgjatur në sipërfaqe.

- Një tjetër "Nautilus" – tha Këshilli.

- Jo, u përgjigj Kanadezi - nëse nuk gabohem, është një lloj kafshe deti.

- A ka balena këndeje pari? – pyeti Këshilli.

- Ka, por kjo nuk është balenë - u përgjigj Kanadezi.

- Unë dhe balenat jemi miq të vjetër. O, po ecka, notuaka! – bërtiti Nedi. - Çfarë kafshe do të jetë? Tani ajo u kthye me shpinë.

- Epo, kjo qenka sirenë! - thirri Këshilli, - sirenë e vërtetë, profesor! Kjo është kafsha që i përkiste llojit të kafshëve të detit të emërtuara nga përralla "gjysmë peshk - gjysmë vajzë".

- Jo, kjo nuk është sirenë, - tha Nedi, - por një kafshë e çuditshme që gjendet shumë rrallë vetëm në Detin e Kuq. Kjo është lopë deti. O, tha ai me një zë dridhës nga emocioni, - Kurrë në jetë nuk kam vrarë diçka të tillë!

- Në atë çast erdh kapitani, pa lopën e detit dhe e kuptoi dëshirën e Nedit.

- Dëshiron ta kapësh?

- Me gjithë qejf! - tha Nedi, të cilit i vezullonin sytë nga gëzimi.

- Por, po ju këshilloj, shihni dhe qëllojeni mirë.

- Çka? Aq rrezik qenka ta sulmosh atë? – pyeta unë.

- Po. Ndonjëherë ajo kafshë kthehet dhe përmbys varkën e sulmuesit të tij.

Por mjeshtër Nedi sigurisht do ta godasë dhe nuk do të kemi rrezik. Mishi i saj është shumë i çmuar dhe e di që mjeshtër Nedi nuk refuzon një copë të mirë mishi. Mishi i saj shtrohet vetëm në tryeza princash, prandaj këtë kafshë e gjuajnë aq shumë sa po bëhet gjithnjë e më e rrallë.

specie – lloj

sirenë - figurë mitologjike që përfytyrohej si qenie me pjesën e sipërme të trupit si grua e me bisht si peshk

varkë – barkë, lundër

kuvertë - sheshi i sipërm i anijes, i hapur dhe i pambuluar

fuzhnjë - mjet peshkimi në trajtën e një sfurku me bisht të gjatë, me shumë dhëmbë e me grremç në majë

Me sinjalin e kapitenit, shtatë njerëz të ekuipazhit dolën në kuvertë duke mbajtur fuzhnjat dhe mjete të tjerë që përdoren për gjueti balenash. Menjëherë u gjendëm në varkë. Detarët lundruan drejt kafshës. Kur iu afruam, Nedi doli në skajin e lundrës dhe mori fuzhnjën në dorë. Lopa e detit ishte mbi shtatë metra e gjatë. Në nofullën e sipërme kishte dy dhëmbë të gjatë e të mprehtë. Nuk luante vendit, dukej sikur po flinte. Kanadezi e gjuajti me fuzhnjë, por kafsha u zhduk përnjëherë.

- Në dreq! - bërtiti Nedi krejt i tërbuar – Nuk e qëllova!

- Jo. Ja, uji është i përgjakur, por fuzhnja juaj nuk i ka mbetur në trup.

- Fuzhnja ime! Fuzhnja ime! – bërtiti Nedi.

- Detarët lundruan përpara dhe kur e nxorën fuzhnjën, filluan ta ndiqnin kafshën, e cila dilte herë pas here në sipërfaqe për të marrë ajër. Dukej se plaga nuk ishte e rrezikshme, pasi kafsha ikte me një shpejtësi të jashtëzakonshme. Iu afruam disa herë dhe Nedi përsëri tentoi ta godiste, por lopa u zhyt shpejt, kështu që ishte e pamundur për të kapur. Mund ta imagjinoni tërbimin e Ned-it. E shante kafshën me gojë plot. Kështu, e ndoqëm rrafsh për një orë dhe më pas ajo vendosi të na sulmonte. Nedi vuri re qëllimin e saj dhe tha:

- Kujdes!

Udhëheqësi i marinarëve u tha disa fjalë njerëzve të tij në gjuhën e tyre. Sigurisht duhet t'i ketë paralajmëruar për të pasur kujdes.

Kur kafsha u afrua nja njëzet metra larg nesh, ndaloi, mori mjaft ajër dhe u vërsul drejt nesh. Varka nuk mundi ta shmangë goditjen, dhe vetëm në sajë të timonit nuk u përmbys. Mirëpo, u mbush me ujë bukur shumë.

Ned Lendi filloi ta godiste me fuzhnjë kafshën gjigante, e cila rrëmbeu varkën me dhëmbë dhe filloi ta çonte mbi ujë si të ishte lodër. Ne u rrëzuam njëri mbi tjetrin dhe nuk e di se si do të kishte përfunduar aventura jonë, por Nedi e goditi kafshën mu në zemër. Dhëmbët kërcëllinin në buzë të varkës dhe lopa u zhduk bashkë me fuzhnjën. Por fuçia e lidhur me litarin e fuzhnjës shpejt doli në sipërfaqe, e pak më vonë edhe trupi i kafshës u kthye në shpinë.

Kur e sollëm te nëndetësja, u dasht të përdornim litarë të veçantë për ta bartur në të. Peshonte nja pesë mijë kilogramë. Po atë ditë për drekë pata atë mishin e famshëm, që ishte më i mirë se edhe vetë mishi i viçit.

Kur arritëm në Suez, kapiteni më tha se tuneli nën istëm ishte shumë i vështirë dhe se ai vetë do ta drejtonte nëndetësen. Më ftoi ta vështroja nga kabina e pilotit lundrimin nëntokësor dhe nëndetar, të dy lundrimet njëkohësisht. Në mes të asaj kabine ishte një rrotë me të cilën drejtohej nëndetësja.

Meqë kjo kabinë ishte krejt prej qelqi, mund të shihje bukur në çdo anë. Kabina ishte e errët, ndërsa deti tepër i ndriçuar me dritën tonë.

Në orën dhjetë e një çerek kapiteni Nemo mori timonin në duart e veta. Përpara nesh u shfaq një korridor i gjerë dhe i errët. Nëndetësja "Nautilus" u zhyt me guxim. Rreth nëndetëses dëgjohej një shushurimë e çuditshme. Uji i Detit të Kuq nxitonte drejt Detit Mesdhe. "Nautilusi" u nis i bartur prej këtij sheu të

fuzhnjë - mjet peshkimi në trajtën e një sfurku me bisht të gjatë, me shumë dhëmbë e me grremç në majë

fuçi - enë e madhe, e rrumbullakët prej druri, prej metali ose prej ndonjë lënde tjetër, që përdoret për të mbajtur gjëra të lëngshme, sende ushqimore etj.; vozë

she - përrua i madh që zbret nga malet dhe nuk shter gjatë gjithë vitit

shpejtë si shigjetë. Nëpër muret e korridorit të ngushtë shihja vetëm vija të ndritshme si brazda të zjarrta të dritës elektrike. Zemra më rrihte aq fortë saqë e shtrëngova me dorë. Në orën dhjetë e tridhjetë e pesë minuta kapiteni Nemo la timonin dhe më tha:

– Deti Mesdhe!

"Nautilus" i bartur nga ky she kaloi tunelin për më pak se njëzet minuta.

Pyetje për tekstin

1. Pse i quajmë romane fantastike-shkencore?
2. Ku ndodhej profesori?
3. Pse quhet Deti i Kuq?
4. Si quhej kapiteni i nëndetëses?
5. A e keni dëgjuar historikun se si ka shpëtuar profeti Musai popullin e tij nga Faraoni?
6. Si quhej nëndetësja?
7. Si kalojnë nga Deti i Kuq në Detin Mesdhe?
8. Në ç'mënyre e kishte zbuluar kapiteni Nemo tunelin nëntokësor?
9. Cila ishte ajo kafshë që e kishte mishin e çmuar dhe të shijshëm?
10. Për sa minuta kaluan nga Deti i Kuq në Detin Mesdhe?

Detyrë

Kërkojeni në bibliotekën e shkollës këtë vepër dhe lexojeni.

DRAMA

Drama është gjini letrare e cila mishërimin e saj të plotë e gjen vetëm në skenë. Prandaj veçori themelore e saj është se ajo kushtëzohet nga shfaqja teatrorë. Ajo nuk mund të shpjegohet e veçuar nga realizimi i saj skenik.

Drama dallon nga të gjitha gjinitë dhe llojet letrare nga se ajo s'është vetëm art letrar, por edhe art teatror. Ajo është lloj i veprave letrare, sepse në të jepet teksti letrar, i cili duhet të shfaqet në skenë. Këtu kemi kalim nga sfera e artit letrar tek arti teatror, i cili ka ligjet e veta të veçanta sipas të cilave zhvillohet.

Paraqitja e veprimit lidhet me një varg çështjesh lidhur me mjetet teknike-shprehëse të aktrimit:

- **skenografinë** - arti i përgatitjes së hapësirës në të cilën do të luhet drama,
- **ndriçimin** - ndezja dhe shuarja e llambës, lindja e diellit, e hënës etj.,
- **muzikën** - vetëtimja, zhurma e shiut, ziles, krisma e armëve etj.,
- **kostumet** - veshja me të cilën do të paraqiten aktorët,
- **rekuizitat** - sendet në skenë me të cilat shërbehen aktorët me rastin e paraqitjes, etj.

Nyjen kryesore dramatike e përbën **konflikti dramatik**. Konflikti është veçori qenësore e veprave dramatike, pa konflikt dramatik nuk do të kishim dramë. Konflikti shpie deri te tensionimi i forcave të kundërta, te aksioni dhe reaksioni i forcave kundërshtarë, me çka veprimi dramatik zhvillohet me një dinamizëm që ecën drejt zgjidhjes së tij. Ky konflikt dramatik bëhet nëpërmjet personazheve, të cilët vendosen përballë njëri-tjetrit dhe zhvillohet në skenë.

Në veprën dramatike kompozicioni është më i ndërlikuar. Aty mbizotëron dialogu dhe monologu, ndërsa veprat dramatike ndërtohen me **akte, skena** ose **pjesë**.

Shfaqja teatrorë shfaqet para shikuesve dhe realizohet në bazë të ndonjë teksti letrar. Andaj me rëndësi është procesi i transformimit të tekstit letrar në shfaqje, ku rol të rëndësishëm luan **regjisori** - organizatori i vënies në skenë i shfaqjes teatrorë ose kinematografike, i cili vendos se ç'role do t'u përcaktojë aktorëve të veçantë, në ç'mënyrë do të paraqitet veprimi, dhe si do të realizohet të folurit e gjallë në mbështetje të tekstit të shkruar.

Rol të rëndësishëm në realizimin e tekstit në skenë ka edhe **aktori**, detyra e të cilit është ta interpretojë personazhin në pajtim me atë se ç'kërkon prej tij vetë teksti dhe regjisori.

Faktor me rëndësi në shfaqjen teatrorë luan edhe **publiku**, sepse nëse shfaqja teatrorë nuk komunikon me publikun atëherë ajo nuk mund të arrijë efektin që duhet ta ketë.

Në dramë s'ka përshkrime të natyrës dhe të mjedisit, s'ka tablo të gjëra mbi ambientet e ndryshme ku ndodhin veprimet dhe e gjithë kjo duhet të përfshihet dhe sqarohet me dekorimin në skenë, psikologjinë dhe sjelljen e personazheve.

Teksti i veprës dramatike përbëhet prej dy pjesësh: **tekstit dramatik**, të cilin aktorët ia kumtojnë publikut dhe, **tekstit që i kushtohet regjisorit dhe aktorëve**. Ky tekst quhet didaskali, që luan rol ndihmës për aktorët dhe regjisorët.

Siç u tha më sipër i gjithë veprimi në dramë zhvillohet përmes dialogëve dhe monologëve. **Dialogët** janë forma më e përshtatshme për t'u realizuar situ-

atat e tilla dramatike, përmes të cilave personazhet shprehin qëndrimet e tyre. Veç dialogut, në dramë përdoret edhe **monologu**, përmes të cilit personazhi i dramës shpreh qëndrimet, disponimet, qëllimet e veta. Monologët shërbejnë për rrëfime personale, për meditime të brendshme dhe për komunikimin e ndonjë ngjarjeje e cila është zhvilluar jashtë "hapësirës dramatike". Për dramaturgët monologët janë mjete shumë të përshtatshme përmes të cilëve personazhet shprehin ndjenjat e veta duke mos u kuptuar nga të tjerët, d.m.th. që "të tjerët mos ta dëgjojnë".

Të folurit në skenë e përcjell mimika, d.m.th. loja e caktuar me muskujt në fytyrë, e cila është në harmoni me përmbajtjen emocionale e asaj që flitet. Mimikën e përcjellin gjestet, d.m.th. lëvizjet e duarve, kokës, të tërë trupit.

Me përdorimin e perdes dhe me heqjen e njësisë së vendit dhe kohës, vepra dramatike filloi të ndahet në disa tërësi më të mëdha, të cilat u quajtën **akte**. Ekzistojnë drama me **një e dy akte**, kurse **dramë e plotë konsiderohet pjesa prej tri e deri në pesë dhe gjashtë akte**.

Akti është pjesë e veprimit i cili zgjat nga ngritja e deri te mbyllja e perdes. Meqë aktet janë tërësi të veçanta, ato sërish duhet të jenë të lidhura fortësisht midis tyre, sepse veprimi i aktit pasues organikisht është vazhdim i aktit paraprak. Midis akteve ekziston pushimi i domosdoshëm ose pauza, jo vetëm për çlodhjen e shikuesve, por edhe për shkak të mashtrimit për të krijuar përshypjen mbi largësinë kohore midis ngjarjeve.

Akti mund të ndahet në **skena**, dukje ose pamje - këto janë sinonime të të njëjtit nocion: çdo ndryshim i personazhit në skenë - ikja e njërit ose dalja (shfaqja) e tjetrit - quhet pamje ose skenë.

Këtu duhet dalluar tabloun si pjesë më e madhe aktit. Disa skena ose pamje mund të përbëjnë një episod më të madh në një akt dhe episodi i tillë quhet tablo. Ekzistojnë drama të cilat, në vend të akteve, janë **tablo** të përthyera.

Dy janë format më të njohura dhe më të hershme të dramës të njohura që nga antikiteti e deri më sot. Ato janë: **tragjedia** dhe **komedia**. Në tragjedi trajtohen veprime serioze, kurse në komedi veprime qesharake.

PARAJSA E HUMBUR

Drama **"Parajsa e humbur"** e autorit Myrteza Peza është hartuar në dy akte në të cilat trajton temën sociale ku ngjarjen e vendos në rrethin e një familje të pasur, e cila tërë atë pasuri e kishte trashëguar nga e kaluara. Është një vepër e shkruar mbi parimet e realizmit socialist. Luftën e klasave autori e zhvillon brenda familjes, e cila paraqitet e ndarë mbi bazën e gjykimeve të tyre të ndryshme mbi shoqërinë e re. Në fakt, pushteti socialist i vendosur pas Luftës së Dytë Botërore, në emër të popullit, ua konfiskoi të gjitha pronat familjeve aristokrate të asaj kohe. Derisa Bedriu është kundër kësaj dukurie të marrjes së pronave, Shpresa - vajza e tij dhe Skënderi - dhëndri, pos idealit socialist nuk njohin asgjë tjetër.

VETAT

BEDRIU: Burrë rreth të gjashtëdhjetave. Politikan i vjetër.

ATMANI: Bashkëshortja e Bedriut — rreth njëzetetrevjeçare, që është e vatëdijshme për magjepsinë e vet.

FATIMJA: Nëna e Atmanit. Grua rreth të dyzetepetave. Femër e rafinuar, që herë pas here duket edhe më tërheqëse dhe më e bukur se e bija.

HYSENI: Moshatar dhe shok e mik i vjetër i Bedriut. Tregtar i rafinuar, që ka kaluar nëpër furtuna të ndryshme.

SAITI: Avokat, hipokrit, vegël e verbër e Bedriut. Burrë rreth të tridhjetave.

SHPRESA: Bija e Bedriut me gruan e parë. Mjeko dhe psikologe. Pjesëmarrëse e Luftës çlirimtare, aktiviste dhe revolucionare e vendosur.

SKËNDERI: Mjek specialist. Bashkëshort i Shpresës. Revolucionar qysh në ditët më të hershme të rinisë. Rreth të tridhjetave.

FETAHU: Fshatar, mbi të pesëdhjetat. I zgjuar, i matur dhe i mësuar nga jeta mos të ngutet, me filozofinë e vet të thjeshtë fshatare — që, mbi të gjitha, çmon drejtësinë dhe ndershmërinë.

FADILI: Djalosh, fshatar rreth njëzetepesëvjeçar. Ish-partizan dhe aktivist i dalluar në rrethin e tij.

SABRIU: Burrë rreth të tridhjetave. Oportunist i madh, që gjatë kohë shtiret si revolucionar.

AKTI I PARË

Myrteza Peza lindi më 19 dhjetor të vitit 1919 në Elbasan. Pas kryerjes së shkollës normale shpërngulet në Gostivar ku punon si mësues në disa fshatra dhe në qytetin e Gostivarit. Ishte redaktor i emisioneve në gjuhën shqipe pranë radio Shkupit e më pas emërohet redaktor përgjegjës dhe drejtor i gazetës "Flaka e Vëllazërimit". Ai është autor i pesë dramave, tre romaneve, 150 novelave, mbi 150 humoreskave dhe satirave. Vdiq më 1 dhjetor të vitit 1981.

lafarakë - i leckosur, leckaman, zhelan
pëspilluar - pispillosur
skojist - anëtar i Lidhjes Komuniste

Skena paraqet një sallon modern dhe mjaft të madh, që është rregulluar me shije dhe elegancë.

BEDRIU: (Burrë i shkuar nga mosha, por, siç shihet, mundohet mjaft të duket më i ri sesa është).

Kjo është Atmani - bashkëshortja e Bedriut. Ajo, kur sheh të shoqin ashtu të shqetësuar, një buzëqeshje dinake lëviz në buzët e saj dhe ajo tund kryet disa herë, por prapë nuk i zbulon ndjenjat e veta. Bedriu nuk e ka kuptuar ende prezencën e saj. Disi me neveri lëshon gazetën).

Kush mund ta paramendonte se do të vinte një ditë si kjo ... të mallkuarit ... (shkel gazetën). Phu, nuk kanë pikë turpi. Baltë e gur kundër nesh ... E paskemi rritur e mbajtur nepërkën nën sjetulla... Sa të marrë që paskemi qenë, kur nuk ua kemi shtypur kokën me gur si të gjarpërit... Një kohë... them... se kishim në dorë... por kot..., jo,

nuk mund të bëhet kështu si thonë këta lafarakë... (Zgjat dorën të ngrejë gotën dhe vetëm atëherë nuhat aromën mendjerrëmbysesë të parfumit... . Vetëm për një çast harron gati çdo gjë... Një buzëqeshje pak e trishtuar si puhia lëviz në këndin e buzëve...).

Kur hyre kështu si fillimi i pakuptuar i majit erëkëndshëm? (Ajo afrohet dhe me gishtat e saj plot unaza të çmueshme, shprish me kujdes, sikur e ledhaton, flokët e tij të thinjura. Pastaj me dorën e djathtë ia ndreq pak jakën e këmishës... Duke buzëqeshur i flet).

ATMANI: Pse qenke zemërua kështu, i dashuri im... E di, kur zemërohesh, dukesh shumë më plak... e unë dëshiroj, të paktën, të mbahesh shumë më i ri... shpirti im...

BEDRIU: Edhe ti me tënden ke të drejtë, por mos më pyet më gjatë...

ATMANI: (Prapë luan me flokët e tij dhe jakën e këmishës). Kur zemërohesh, atëherë nuk kujdesesh aspak për pamjen tënde, i dashuri burri im...

BEDRIU: Mua më del tym... e ti pamjen time..., si i thonë fshati digjet e plaka krihet...

ATMANI: I dashur, edhe këtë ta dëgjoj prej teje! ... mos, të lutem mos u hidhëro me mua... Ti e di fort mirë se ti je gëzimi im më i madh, që ma shton bukurinë, jetën, dashurinë, që më përvëlton gjithnjë e më tepër për ty... (Pak si e dëshpëruar). E kur të shoh kështu të çrregulluar, të zemëruar dhe të trishtuar, atëherë kujtoj se nuk më do më si dikur... Mos, se unë jam si lule, që pa dashurinë tënde mund të vyshket njëherë e përgjithmonë...

BEDRIU: Njëherë e përgjithmonë... Ç'thua kështu?

ATMANI: Të vërtetën... të betohem para perendisë lart në qiell... Ti më pëlqen shumë kur je ashtu elegant dhe i pëspilluar, më dukesh si ndonjë princ

përrallor... Herën e parë, kur të njoha, pamja jote e jashtme dhe eleganca e stërholluar, më magjepsën krejt... prej atij çasti jam e marrë pas teje... dhe me mua mund të bëjsh çdo gjë që dëshiron... A të kujtohen vargjet e Naimit: “Do të shkrihem, të venitem, si kandili që s’ka vaj, baltë e pluhur do të bëhem, të më shkeli këmbë e saj...”

Ai ka menduar dhe kënduar për ndonjë femër që e ka dashur marrëzisht, kurse unë mendoj vetëm, për ty... Mund të më shkelësh si baltën... dhe unë as do të rënkoj...

...

SHPRESA: (I vështron të gjithë me radhë. Sytë i ngul edhe njëherë në grumbullin e madh të të hollave para Hysenit). Ju falemnderit, por jemi shumë të lodhur nga rruga e gjatë...

BEDRIU: Uluni de uluni — të paktën sa ta ngrejme një gotë — shyqyr që erdhët...

SKËNDERI: Ju falemnderit shumë por ne të dy nuk pimë aspak alkool... Mandej mendoj se është shumë më mirë të tërhiqemi se ju qenkeni në lojë e sipër...

SABRIU: Shihet, i dashuri Skënder, se edhe pas kaq kohësh ju të dy paskeni mbetur skojistë të vjetër...

SHPRESA: (Sikur të jetë e gëzuar) Ohoo, Sabri edhe ti këtu... mrekulli.

SABRIU: (Sikur t'i hudhin ujë të ftohtë fytyrës gjatë dimrit). Po, Shpresë — jam në rreth miqsh — dhe sidomos kur mora vesh se sonte vini — atëherë nuk mund të duroja dhe të pritja t'ju shoh deri nesër...

SHPRESA: (Prapë me buzëqeshje). Dhe nga padurimi i madh ia paskeni filluar pokerit...

HYSENI: Po luajmë, ashtu de, sa të na kalojë koha, se pse ju presim...

SHPRESA: (Prapë si e gëzuar) Ohohooo, me të vërtetë na keni bërë nder shumë të madh... por kam frikë se ndoshta dikush prej jush mos është dëmtuar nga humbjet në këtë lojë miqësore...

HYSENI: Për dashurinë e evlatëve — asnjë dëm nuk ka vlerë...

SHPRESA: Siç më duket, sonte të paska ecur mirë loja...

SABRIU: Sonte ai, nesër dikush prej nesh... ashtu shkon kjo, të hollat kalojnë gjithnjë siç thonë prej xhepi në xhep, shoqe Shpresa...

SHPRESA: Ndoshta, ndoshta, më falni se hyra në bisedë për çështje që nuk i njoh...

SABRIU: Nënkuptohej se ju të dy nuk keni luajtur kurrë poker...

SHPRESA: (Me buzëqeshje). S'kemi pasur rastin të jemi në shoqërinë tuaj...

SABRIU: Do të keni kohë... por më thoni kur do të vini në ndërmarrjen time të shihni njëherë sa suksese të mëdha kam arritur...

SKËNDERI: Kur të gjejmë rastin, sigurisht... por më fal Sabri thamë se kemi qenë shokë të vjetër, mos ma merr për të keq, sa e ke rrogën ti, or vëlla, që në një visto, ashtu dëgjova se thatë, hudh menjëherë njëzet mijë dinarë... hap sytë se mos bëjsh ndorijë marri...

BEDRIU: A të besohat Skënder një gjë e tillë? . . Shoku Sali kurrë...

SHPRESA: Do të na vinte shumë keq shok Sabri, që për shkak të pritjes sonë të kesh bërë ndonjë gafë, të cilën nuk mund ta ndreqë as vetë dreqi i mallkuar...

SALIU: Si mund të besosh një gjë të tillë, shoqe Shpresa?

HYSENI: Eh, fëmijët e mi – luanim ashtu për qejf dhe për të kaluar kohën...

SAHITI: Më duket se argëtimet nuk janë të ndaluara – çdonjëri sipas qejfit dhe mundësive...

SKËNDERI: Nuk kam pasur nderin të njihem me ju, por kam dëgjuar se jeni jurist dhe avokat i babës së Shpresës... Dhe mendoj se e dini fort mirë se loja e pokerit është e ndaluar – gjithashtu mendoj se e dini ç'i pret ata që i kapin në lojë e sipër, sidomos kur ndërmjet tyre mund të ketë edhe njerëz që mund të keqpërdorjnë pasurinë shoqërore. Ju si avokat, sikur të tjerët edhe mos e dinë, e keni pasur për detyrë t'u tërhiqni vërejtjen... Por më në fund këto janë çështje tuaja...

SAHITI: Më falni, por më duket se për një lojë kaq naive...

SKËNDERI: Ndoshta, sipas mendimit tuaj... por mjekësia ka një parim: është shumë më mirë të merren masa paraprake... pse sëmundjet dhe epidemitë nuk mund të përhapen aq lehtë – përkundrazi... Apo nuk është kështu “shoku” Sabri...

SABRIU: Më duket se ke shumë të drejtë... por të lutem gjej pak kohë nesër dhe ejani te unë – të sqarohemi edhe më mirë...

SHPPESA: Më duket se më parë lypset të sqarohesh me vetëveten... Besoj se sonte do të kesh kohë të mendosh më me gjakftohtësi. Mundohu të caktosh se ku gjendesh dhe sinqerisht shih se, ndoshta pa e kuptuar ose i mashtruar, mos je ulur në dy karrige të ndryshme... Të këshilloj – ashtu si shok... por na falni se ndoshta u hymë në çështje që nuk na takojnë dhe ju mërzisim kot... ju dëshirojmë lojë edhe më me pasion... Tash vërtet kërkojmë ndjesë – ua prishëm qetësinë, prandaj po largohemi, natën e mirë dhe gjumin e ëmbël...

ATMANI: Të paktën rrini të hamë darkë bashkë...

SKENDERI: Tezja Fatime na tha se për ne do të pregatisë diçka shumë të mirë në gjellëtore... Mos u shqetësoni aspak... natën e mirë... (Të tjerët u përgjigjën ashtu me gjysmë zëri).

ATMANI: (Pasi dëgjon se hapat e tyre largohen, duke zbritur shkallëve. Të shoqit). A mos ka qenë kështu edhe shoqja juaj... ajo nëna e Shpresës?

BEDRIU: Ç't'u kujtuan tash të vdekurit?

ATMANI: Sa bukur – ju vranë me pambuk, sidomos Shpresa ju bëri të gjithëve për pesë para. Me sa dinakëri i mësheh të gjitha ndjenjat... Por edhe ai fshatari i keq...

BEDRIU: Hesht, të gjitha jeni njësoj... Ai le të sillet si të dojë... kur e shoh më vjen të ndohtë, sikur hyn ndonjë lopar, të cilit i vjen era bagla e shurrë bagëtish...

SAHITI: Na është bërë edhe mjek zotëria...

HYSENI: Ti hesht, mos harro kurrë se mos ishte Bedri Efendiu edhe ti ndoshta do të ishe qymyrxhi si babai, gjyshi e stërgjyshi... Por t'i lëmë këto fjalë, hajde ta vazhdojmë lojën!

Detyrë

Kërkoni në bibliotekën e shkollës veprën “Dy drama” të autorit Myrteza Peza dhe lexojeni.

EDUKIMI MEDIATIK

Ç'na duhet edukimi mediatic?

Përfshirja e edukimit mediatic në programet mësimore dhe në tekste shkollore ka filluar si masë mbrojtëse me qëllim që të mbronjë fëmijët nga rreziqet e mediave. Por, tani synimi i tij është jo vetëm që të mbrojë fëmijët nga rreziqet, por edhe për t'u dhënë atyre kulturën e nevojshme mediaticke.

Media të informimit publik (masmedia) janë shtypi, radio, televizioni dhe interneti. Ato janë shumë të rëndësishme në jetën e njerëzve.

Në epokën digjitale, edukimi mediatic është bërë i nevojshëm si për nxënësit, ashtu edhe për të gjithë qytetarët që të jenë në gjendje të gjejnë të dhëna dhe informacione të besueshme, sidomos nga interneti për tema të ndryshme dhe të njohin dezinformatat. Përzgjedhja e drejtë e asaj që na duhet, kërkon aftësi për të kuptuar dhe analizuar drejt informacionin.

Përparimi teknologjik e ka bërë komunikimin më të lehtë dhe më gjithëpërfshirës. Përdorimi i rrjeteve sociale, përmes internetit, ka shkatërruar bibliotekat tona, librat e veçanërisht mendjet tona. Andaj, është tejet e rëndësishme që të rinjtë të kenë sa më shumë informacione mbi dobritë dhe pasojat nga ndikimi apo varësia e rrjeteve sociale në jetën tonë.

Me fjalë të tjera, edukimi mediatic ka për qëllim të udhëzojë nxënësit si të informohen, si të mësojnë nga interneti, të kuptojnë atë që lexojnë, atë që dëgjojnë apo që shohin; si të dallojnë të vërtetën nga e pavërteta. Edukimi mediatic ndikon edhe që të zhvillojmë të menduarit analitik e kritik, shprehitë e komunikimit si dhe të mbrohemi nga manipulimet.

Edukimi mediatic na mëson si të përballemi me tekstet, fotografitë e videot që i gjejmë në gazeta, në televizor, në internet-portale dhe në rrjetet sociale. Është shumë e nevojshme të identifikojmë çfarë na duhet prej tyre e çfarë nuk na duhet, si të dallojmë çfarë është e saktë e çfarë e pasaktë. Po kështu, edukimi mediatic na bën me dije se edhe ne vetë mund të shkruajmë tekste, mesazhe; bëjmë fotografi e video që mund t'i publikojmë në tabelën e shpalljeve, në gazetë, në internet etj.

Detyrë:

Gjatë leximit me vëmendje të tekstit, në të shënoje njëren shenjë, që kanë kuptimin:

√ = e dija; + = njohuri e re për mua, nuk e dija; - = E di ndryshe; ? = Dua të di më shumë për këtë.

Tekstin e shenjësuar shënoje më pas në tabelën e skicuar në fletore ose në kompjuter, sipas modelit të dhënë:

√ E dija	+ Njohuri e re, nuk e dija	- E di ndryshe	? Dua të di më shumë
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.
3.	3.	3.	3.
4.	4.	4.	4.
5.	5.	5.	5.

MEDIAT TRADICIONALE DHE MEDIAT DIGJITALE

Mediat janë kanale komunikimi në largësi nëpërmjet të cilave barten informacione. Dallojmë media tradicionale dhe media digjitale. Ato dallohen sepse nëpërmjet mediave tradicionale mesazhet barten në rrugë njëkahëshe nga një emetues te shumë pranues; ndërsa nëpërmjet mediave digjitale këmbimi i informacioneve është shumëkahësh. Pranuesi i mesazheve mund të reagojë në përmbajtjet dhe të shprehë mendimin e tij.

MEDIAT TRADICIONALE

Më shumë jepen lajme dhe informacione.

Emetohen informacione të njëjta për shumë njerëz në të njëjtën kohë.

Nuk ka ndërveprim (interaktivitet).

Nuk ka ndërkomunikim, d.m.th. ajo është njëkahëshe.

MEDIAT DIGJITALE

Kryesisht komunikojnë pjesëtarët e një grupi shokësh, miqsh etj.

Marrim informacione në çfarëdo kohe dhe në cilindo vend nëpërmjet internetit.

Pjesëmarrësit (anëtarët) mund të publikojnë, të komentojnë e të shpërndajnë materiale.

Mund të postohen fotografi, inçizime zanore, video materiale etj.

Mediat bashkëkohore na mundësojnë edhe mënyrë bashkëkohore të jetesës, të të mësuarit, të informimit dhe të komunikimit. Por, mbizotëron mendimi se nga mediat digjitale kemi shumë **dobi**, por edhe jo pak **pasoja negative**. Më poshtë po sjellim disa dobi e pasoja që mund të kemi gjatë përdorimit të internetit:

Dobi nga interneti	Pasoja të dëmshme nga interneti
Mund të marrim informacione për çdo gjë e në çdo kohë. Interneti është bibliotekë digjitale botërore.	Informacione të dyshimta (të dhëna të pasakta, dezinformata, materiale të dëmshme).
Qasje e shpejtë, e lehtë, pa mund për çfarëdo informacioni.	Rreziqe nga viruset ose nga posta të padëshirueshme (Spam).
Zgjedhim materialet që i duam.	Ekspozimi ndaj përmbajtjeve të padëshiruara dhe manipulimeve.
Të mësuarit nga shtëpia nëpërmjet kompjuterit, telefonit etj.	Të mësuarit nga interneti është më sipërfaqësor sesa të mësuarit nga librat.
E lehtëson kërkimin e materialit për të mësuar.	Ka pasoja negative për shëndetin trupor, psikik e mendor.
Ka gjëra për argëtim dhe për të kaluar kohën e lirë.	Cenon privatësinë. Humbje kohe në gjëra të padobishme.

Përgjigjuni me gojë:

1. A keni kompjuter në shtëpi?
2. A ke telefon celular?
3. Për çfarë e përdor kompjuterin?
4. Për çfarë e përdor telefonin?
5. A e përdor telefonin në orë të mësimi?
6. A e përdor kompjuterin ose telefonin për të mësuar?
7. Sa kohë kalon në duke surfuar në internet?
8. Nga përvoja juaj, thoni çfarë dobish dhe çfarë pasojash të dëmshme sjell përdorimi i tepërt i internetit?

Të flasim e të argumentojmë

Tema: **Librat dhe interneti**

Për ta kahëzuar bisedën tuaj, po sjellim disa thënie për librin dhe një poezi për internetin.

Thënie për librat	Poezi për internetin
<ul style="list-style-type: none">• Kush ka një libër, ka një thesar.• Libri është burimi më i mirë i dijes.• Shtëpia pa libër, si dhoma pa dritare.• Asnjë nuk është aq besnik sa libri.• Libri është dritare prej nga e shohim botën.• Librat janë thesari i deponuar i botës dhe trashëgimia më me vlerë e gjeneratave dhe e popujve.• Më thuaj çfarë lexon, të të them se kush je.• Libri është drita që na çon drejt qytetërimit.• Miq të mirë, libra të mirë dhe një ndërgjegje e qetë, kjo është jeta ideale.	<p>Interneti</p> <p>Jam botë pa skaj. Më quajnë internet, informata brenda mbaj për çdo gjë në jetë.</p> <p>Për dituri a argëtim pandarë ju shërbej, veç kliko miku im për ty çdo gjë do të gjej.</p>

PËRMBAJTJET MEDIATIKE PËR INFORMACION DHE PËR BINDJE

Jetojmë në kohën kur pjesën më të madhe të përditshmërisë e kalojmë duke ndjekur mediat (më shumë televizionin dhe mediat onlajn dhe fare pak radion dhe duke lexuar gazetë). Qytetari bashkëkohor sot merr shumë informacione e porosi nga mediat, të cilat ndikojnë në mendimet, qëndrimet e botëkuptimet tona.

Gjashtë llojet më të shpeshta të përmbajtjes mediatike janë:

1. **informimi (raportimi, lajmi);**
2. **opinion;**
3. **propaganda;**
4. **marrëdhënia me publikun;**
5. **reklamimi komercial dhe**
6. **reklamimi social.**

Dy të parat (lajmi dhe opinion) kanë për qëllim të na informojnë për ngjarjet më të rëndësishme; ndërsa katër të tjerat (propaganda, marrëdhënia me publikun, reklama komerciale e sociale) synojnë të na bindin për diçka.

Informimi (raportimi, lajmi). Mediat tradicionale e bashkëkohore gjithnjë na njoftojnë me shkrim ose me gojë, me fotografi e me video për ngjarjet më të rëndësishme në vend e në botë. Lajmi informon dhe shpjegon, por nuk jep zgjidhje konkrete.

Çdo komunikatë (lajm) duhet t'i përgjigjet pesë pyetjeve:

Kush?, Çfarë?, Ku?, Kur?, Pse? (ndonjëherë edhe **Si?**, e cila përshkruan ngjarjen).

Opinion. Në përmbajtjet mediatike, shpeshherë dëgjojmë edhe opinione. Opinioni është mendimi i përgjithshëm që mbizotëron në masën e gjerë. Thjesht, opinionin është mendim ose pikëpamje e përgjithshme e shoqërisë për një çështje të caktuar. Me opinion jepet mendim ose gjykim për diçka, por nuk është e thënë të mbështetet në fakte.

Opinionin i mediave ndikon edhe në formimin e opinionit tonë e të gjithë shoqërisë. Bindja, vlerësimi dhe gjykimi ynë e i një grupi të madh njerëzish varret shumë nga opinionin që emetohet në media.

Në të gjitha format e bindjes, qëllimi është që të ndikojnë te ne. Përmbajtja bindëse nuk është gjithmonë e keqe. Në fakt, mendimet, kur shprehen me përgjegjësi dhe në mënyrë objektive janë të dobishme për informimin e masës së gjerë popullore.

Propaganda. Propaganda është veprimtari e gjerë që zhvillohet me anë të shtypit, të radios, të fjalimeve etj. për të përhapur dhe për të ngulitur në ma-

sat një doktrinë a një ide të caktuar, dije të caktuar etj., për t'i bindur dhe për t'i mobilizuar ata për diçka. P.sh. themi: *Propaganda politike (kulturore, pedagogjike, shkencore, shëndetësore, ateiste). Propagandë armiqësore (mashtrore, shpifëse, helmuese).*

Marrëdhënia me publikun. Rrjedha e lirë e informacioneve, dialogu i hapur, interaktiv dhe besimi e mirëkuptimi janë me rëndësi thelbësore për komunikimin efektiv me publikun. Mbështetja dhe mirëkuptimi nga publiku është shumë i rëndësishëm për mediat.

Reklamimi komercial. Bota moderne është përplot me reklama. Të gjithë e dimë se kur vjen puna te shitja e produkteve, marketingu është gjëja më e rëndësishme. Sot reklamimi apo marketingu ka ndryshuar kahje. Përveç reklamimeve nëpër medie televizive dhe në radio, reklamimet kanë kaluar edhe në platforma online, pra në rrjete sociale. Reklamimi në rrjetet sociale është degë e marketingut digjital. Marketingu është bërë biznes i madh që po rritet shumë shpejt. Bizneset po promovojnë mallin e tyre dhe po rrisin shitjen.

Reklamimi social. Reklamimi social informon popullatën për problemet e shoqërisë, problemet mjedisore, paralajmëron për rreziqet. Krijohen e shpërndahen për të luftuar të këqijat e shoqërisë, për të humanizuar atë. Qëllimi i reklamave sociale është të nxjerrin në pah problemet më të mëdha që prekin nëse jo të gjithë, shumicën e shoqërisë.

Reklamimi social nuk është fitimprurës, por mënyrë për të nxjerrë në shesh probleme të përgjithshme të shoqërisë, si dhe të gjejnë mënyrë që ato probleme të zgjidhen. Reklamimi social zakonisht promovon gjëra të mira, p.sh. zhdukjen e urisë, mosdiskriminimin, strehimin e të pastrehëve, kujdesin ndaj të moshuarve etj.

Reklamimi social tërheq vëmendjen për problemet e rëndësishme të shoqërisë, si dhe gjetjen e mënyrave për zgjidhjen e këtyre problemeve. Për shembull, nëse një video ose foto tregon se një familje e varfër nuk ka shtëpi ose jeton në kushte shumë të vështira, shikuesit do të dhurojnë mjete dhe do t'i ndërtojnë shtëpi të re ose do ti japin lëmshë. Të shpeshta janë rastet kur kërkohen mjete për shërim jashtë vendit.

Për fat të mirë, falë humanizmit për një kohë të shkurtër grumbullohen mjetet e nevojshme. Shqiptarët e kanë dëshmuar veten se janë lëmshëtarë, solidarë, humanë e zemërgjerë dhe ndihmojnë njerëzit në nevojë. Janë të njohura edhe shumë shoqata e organizata bamirësie, si “Kryqi i Kuq”, “Jeta e Re”, “Hëna e Re”, “Sadakaja e Mëshirës”, “Bereqeti”, “Jetimat e Ballkanit” e hoxhë Halil Kastrati, Fondacioni “Firdeus” i hoxhë Elvis Naçit etj.

Zgjerojmë njohuritë nëpërmjet internetit:

Në internet mund të gjeni një material të mirë për edukimin mediatik në: <https://www.qendraimpakt.com/file/si371057/Edukimi%20Mediatik%20-%20Manual%20per%20Trajnuesit-fi32906254.pdf>

Detyrë:

Në kllapa shënoni se ç'është: fakt, opinion apo mendim.

Ndihmë:

Fakt - ngjarje ose veprim që ka ndodhur në të vërtetë; diçka që ekziston objektivisht e realisht, diçka që është e vërtetë.

Opinion - mendimi i përgjithshëm që mbizotëron në një shoqëri.

Mendim - ajo që mendon dikush, ajo që arrin dikush me të menduar; pikëpamja ose bindja që kemi për dikë a për diçka; gjykim, vlerësim.

Shembulli A: Vargmalet e Sharrit shtrihen ndërmjet Kosovës dhe Maqedonisë së Veriut, arrijnë lartësi mbi 2.700 metra. (_____)

Shembulli B: Mendoj se Sharri është mal shumë i bukur. (_____)

Shembulli C: Gjatë Luftës së Dytë Botërore humbën jetën shumë njerëz. (_____)

Shembulli Ç: "Meshari" i Gjon Buzukut u botua më vitin 1555. (_____)

Shembulli D: Naim Frashëri (1846-1900) lindi në Frashër të Përmetit. (_____)

Shembulli Dh: Molla është pema më e shijshme. (_____)

Shembulli E: Shkupi është kryeqyteti i Maqedonisë së Veriut. (_____)

Shembulli Ë: Shkolla jonë është shumë e bukur. (_____)

Detyrë:

Nxënësit dëgjojnë një njoftim për aktivitetet e ardhshme në shkollë. Për mjetet e informimit hartojnë një informatë (raportim, lajm).

ANALIZA E PËRMBAJTJEVE MEDIATIKE

Interneti është sistem digjital i krijuar nga miliona e miliona pajisje kompjuterike të lidhura me njëra-tjetrën në gjithë botën. Ai është një nga shpikjet më të rëndësishme në fushën e komunikimit elektronik. Nga interneti mund të mësojmë shumë gjëra teorike e praktike të vërteta, të sakta, të nevojshme e të dobishme. Por, nuk duhet ta humbim kohën duke lexuar e parë gjëra të kota, të panevojshme, të padobishme e të dëmshme.

Përmbajtjet mediatike kanë disa komponentë. Atë e përbëjnë fjalët, muzika, ngjyrat, lëvizjet, këndi i kamerës etj. Teknologjitë e sotme (në videot muzikore, fotografitë, hapësirat e ndryshme online, filmat, reklamat e produkteve e shumë sosh) shfaqin një harmonizim të mahnitshëm të pamjes, zërit e të muzikës, shoqëruar me efekte speciale me ngjyra. Këto pamje mahnitëse në shumicën e rasteve i vendosin të rinjtë në një gjendje transi në të cilën, logjika e paformuar, ka vështirësi të bëjë dallimin e realitetit me fantazinë.

Në botën tonë përplot me media, ne të gjithë duhet të jemi në gjendje të lexojmë dhe të analizojmë mesazhet që na informojnë, na argëtojnë dhe na shfaqen çdo ditë. Interneti, si një oqean i informacionit, kërkon aftësi të të menduarit kritik, me qëllim që të lundrojmë duke i përzgjedhur e filtruar informacionet.

Është e domosdoshme që të përzgjedhim, të vlerësojmë dhe të analizojmë të gjitha përmbajtjet mediatike. Materialet e mediave tradicionale (gazeta, televizione) janë më të besueshme sesa ato bashkëkohore (internet, sidomos në rrjetet sociale).

Rrjetet sociale mund të paraqesin edhe rrezik për sigurinë dhe privatësinë e shfrytëzuesve, sidomos të atyre njerëzve që publikojnë shumë të dhëna personale.

Detyrë:

Lexoni këto dy mendime dhe diskutoni për to.

Ai që nuk ndjek mediat është i painformuar.

Ai që ndjek mediat është i informuar (ndonjëherë edhe i keqinformuar).

Informacionet mediatike duhet t'i përzgjedhim, t'i filtrojmë, t'i analizojmë e t'i përpunojmë.

Të menduarit kritik, filtrimi dhe analiza e përmbajtjeve mediatike janë shumë të nevojshme. Çdo informacion që e marrim duhet ta filtrojmë, ta analizojmë e ta përpunojmë në mendjen tonë. Kjo i ngjet procesit të të ushqyerit. Nuk hamë gjithçka, por zgjedhim çka do të fusim në gojë, ta përtypim e ta gëlltisim. Nuk do të kemi asnjë dobi nga ushqimi i gëlltitur, nëse trupi ynë nuk e përpunon dhe nuk merr materiet e nevojshme. Materiet e nevojshme trupi i mban, sepse i duhen; ndërsa materiet e panevojshme i nxjerr jashtë.

Për të vlerësuar besueshmërinë e përmbajtjeve mediatike është e rëndësishme të kuptojmë: çfarë është ai, kush e ka emetuar dhe pse?

Pyetjet më të shpeshta që i bëjmë për të analizuar përmbajtjet

Për të bërë analizën kritike të çdo lloj mesazhi mediatik, duhet të bëjmë disa pyetje dhe të japim përgjigjet e tyre:

1. Kush e krijoi mesazhin?
2. Për kë është ky mesazh?
3. Pse është postuar ky mesazh?
4. Cilat teknika përdoren për të tërhequr vëmendjen time?
5. Pse duan të më përfshijnë edhe mua në këtë?

Të gjitha përmbajtjet mediatike përpiqen të na shesin diçka: vlera, ide apo koncepte të jetesës. Ndonjëherë, për fat të keq, këto përmbajtje janë manipuluese, mashtruese ose krejtësisht të rreme. Nëse i bëjmë vetes këto pyetje të rëndësishme, do të jemi më afër për të zbuluar se cilat media po përpiqen të na shesin diçka dhe çfarë në të vërtetë duam të blejmë.

Cilat teknika përdoren në media për të na tërhequr vëmendjen?

Industria e reklamave është shumë e fokusuar në tërheqjen e vëmendjes sonë. Për ta arritur këtë, ajo shpesh përdor efekte speciale, ngjyra të ndezura, muzikë argëtuese ose ndjenja të ndryshme.

Mediat sociale janë përplot me tituj bombastikë. Titulli është një nga elementët më të rëndësishëm të çdo artikulli, video ose përmbajtjeje tjetër.

Qëllimi i tij kryesor është të tërheqë vëmendjen e publikut për t'i bërë ata ta lexojnë ose ta shikojnë materialin.

Pjesa më e madhe e të ardhurave të mediave onlajn vijnë nga reklamat. Sa më shumë vizitorë të ketë një faqe interneti, aq më shumë reklamuesit reklamojnë atje. Me rritjen e numrit të klikimeve, rriten edhe të ardhurat e publikuesve.

Ka shumë mënyra që njerëzit përdorin për të shtrembëruar të vërtetën dhe madje për të përhapur të pavërteta. Lajmet e rreme shpërndahen shumë më shpejt sesa lajmet e vërteta.

Identifikimi i informacionit se është i vërtetë, i rremë ose manipulues është dobia kryesore e edukimit mediatik që mund të na ndihmojë të mos biem viktimë e mashtrimit ose e keqbërjes së dikujt.

Di / dua të di / mësova

Vizatoni një skemë në fletore si kjo më poshtë dhe shënoni:

Në kolonën e parë, “Di” shkruani atë informacion që nga leximi u duket si i njohur, pra që e keni ditur edhe më parë.

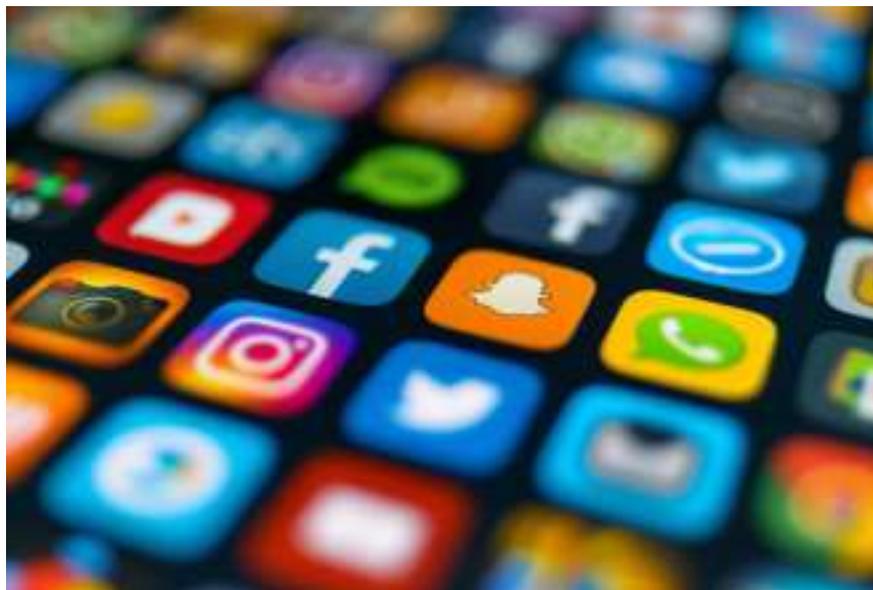
Në kolonën e dytë “Dua të di”, do të shkruani pyetje ose kërkesa për gjërat që doni të dini më shumë.

Në kolonën e tretë, “Mësova”, shkruani një përmbledhje të njohurive të reja që i mësuat nga teksti.

Di	Dua të di	Mësova

MEDIAT SOCIALE DHE IMAZHI PËR TRUPIN

Mediat sociale janë mjete të ndërveprimit midis njerëzve në të cilët krijojnë, ndajnë ose shkëmbejnë informacione dhe ide. Më shumë po përdoren: Facebook-u, Twitter-i, Instagram-i, Snapchat-i e Linkedi-i. Rrjetet sociale kanë ndikim pozitiv, por edhe ndikim negativ, varësisht pse dhe si i përdorim ato.

Bashkëbisedim:

- A i njihni ikonat e këtyre mediave sociale?
- A përdor ndonjë të prej tyre? Cilat?
- Për çfarë qëllimi i përdor? Çfarë mëson prej tyre?
- Përpiqu të thuash çfarë dobie dhe çfarë dëmi kemi nga to.

Të jemi kreativë

Shkruaje një punim për përvojën tënde pozitive ose negative në përdorimin e rrjeteve sociale.

Interneti dhe mediat sociale kanë sjellë revolucion në jetën e përditshme të njerëzve. Këto media bashkohore janë shumë praktike për kërkim informatash, për të komunikuar me të tjerët, për të ndarë përvojat, opinionet dhe për të shprehur idetë. Por, kjo mund të ketë anën e saj të errët edhe për imazhin për trupin. Instagram-i, Facebook-u, Twitter-i, Tik Tok-u

etj., po përdoren shumë si nga të rinjtë, por jo vetëm nga ta. Në të po postohen shumë shkrime, fotografi e video. Pothuajse është bërë shprehje jo e mirë

njerëzit të postojnë foto kur janë në restorant, në plazh e gjithkund.

Postimi i fotografive me trup jonatyrë, por me ndërhyrje ka ndikuar shumë te disa që të ndryshojë imazhi për trup të përsosur ose “ideal”. Fjala vjen, në botë, por edhe te ne, janë shpeshuar ndërhyrjet kirurgjike për qëllime “estetike”, si fryrja e pjesëve të trupit me silikon, tatua në trup, vënia e vëthëve në pjesë të ndryshme të trupit etj.

Ndikimi i rrjeteve sociale në formimin e imazhit për trupin

Bota reale dallon shumë nga paraqitja virtuale. Manipulimet më të mëdha në rrjetet sociale mund të bëhen nëpërmjet përmbajtjeve pamore (vizuale), fotografive dhe videove. Ato shpesh “përpunohen” dhe nuk janë reale. Komentet dhe pëlqimet e përdoruesve ia “rrisin mendjen” e “namin” postuesit dhe me këtë e ëndërrojnë veten se janë me trup të përsosur, yje të botës virtuale.

Aplikacionet digjitale mundësojnë përdoruesit që të bëjnë ndryshime të mëdha në pamjen e trupit, duke ndryshuar plotësisht dukjen e tyre. Andaj, jo të gjitha fotografitë dhe videot e postuara në internet janë të vërteta.

Njerëzit (veçmas të rinjtë) që janë të pakënaqur me imazhin e trupit të tyre, bëhen edhe më të pakënaqur e më të shqetësuar me vetveten (me peshën apo formën e shtatit të tyre, gjatësinë e trupit, pamjen e fytyrës, flokun etj.), kur në rrjetet sociale shohin njerëz me ttrupin, “ideal”.

Imazhi për trupin, “ideal” i prezantuar në mediat sociale ndikon në humbjen e vetëvlerësimit dhe të mirëqenies së të rinjve. Me fjalë të tjera, nga krahasimi që bëjnë të rinjtë ndërmjet trupit të tyre dhe me fotografitë e trupave “idealë” që shohin në rrjetet sociale, keqësohet imazhi për trupin e tyre, nuk e pëlqejnë a nuk e duan vetveten, mund të tjetërsohen e të kaplohen nga pesimizmi.

Është krejt normale të kujdesemi për shëndetin dhe dukjen e trupit tonë. Por, nuk duhet të çmendemi pas “idoleve” me trup të përsosur.

Shpjegim: *Imazh për trupin këtu e ka kuptimin pamje e pasqyruar ose e përfytyruar që kemi në mendjen tonë për trupin e njerëzve (për shtatin e të tjerëve dhe për shtatin tonë).*

Të bisedojmë:

- Çfarë do të bënit në qoftë se do të kishit mbipeshë trupore ose do të ishit thatanik (me shtat të hollë)?
- A përdorni fjalë fyese ndaj atyre që kanë mbipeshë ose janë thatanikë?
- Si silleni ndaj njerëzve me nevoja të veçanta?

Detyrë:

Lexojeni me vëmendje këtë tekst:

MBI IDHUJT E RREJSHËM

Në rini shumica kanë pasur idhuj. Ne krijojmë idhuj të ndikuar nga familja, rrethi, shkolla, veçanërisht nga mediat. Secila kohë i ka pasur mediat mbizotëruese që ndikuan në mënyrën e jetesës së njerëzve. Në antikë ndikim të madh kishte teatri, prandaj bëhej kujdes çfarë do të shfaqej në skenë. Filozofët e lashtësisë kanë shkruar edhe për efektet e padëshirueshme që një shfaqje

mund të kishte te një pjesë e publikut.

Nga periudha e romantizmit e kemi “*efektin Verter*”. Të rinjtë, duke e ndjekur shembullin e protagonistit në veprën “*Vuajtjet e djaloshit Verter*” nga Gëte, përfunduan tragjikisht.

Media mbizotëruese për brezin tim ishin libri, gazeta, radioja dhe televizioni. Shpesh ishin të censuruara dhe kishin funksion ideologjik, propagandistik e indoktrinues. Ato ndikuan që të krijonim idhuj të kotë, me të cilët sot qeshim.

Sot media mbizotëruese janë televizioni dhe interneti, që ndikojnë te një pjesë e madhe e të rinjve, të cilët i kanë si modele jetësore “vipat”. Nëse vetëm pak gërryen në jetët e “vipave”, fillon të përhapet duhma e parave të pista. Në kohën e internetit mund të bëhesh i famshëm, por përkohësisht. Pas shumë vitesh “vipat” askush s’ka për t’i kujtuar.

(Selajdin Salihu, Mbi idhujt e rrejshëm, në: <https://portalb.mk/mbi-idhujt-e-rrejshem/>)

Shpjegim: Fjala **idhull** (në shumës **idhuj**) këtu e ka kuptimin: mbinjeri, njeri ideal, idol; që adhurohet e nderohet si hyjni; që i përulen të gjithë.

Këshillë:

Mos e krahasoni veten me asnjë njeri tjetër. Çdo njeri është i veçantë dhe ka unën e tij. Duhet të jeni vetvetja. Pranojeni, duajeni e çmojeni veten ashtu siç jeni!

Detyrë:

Shkruani një përmbledhje (shkurtore) të tekstit të mësipërm.

Hulumtim:

Nxënësit ndahen në grupe. Hulumtojnë profile të ndryshme të mediave sociale (në Instagram, Facebook, Twitter etj.) të yjeve të njohura të pop-it për mënyrën sesi promovojnë idealet e trupit mashkullor dhe femëror, duke marrë parasysh imazhet, titrat dhe komentet në postime.

Më pas, secili grup përgatit një prezantim me shembuj që ilustrojnë se çfarë lloj mendimesh, ndjenjash dhe veprimesh ngjall tek ata imazhi ideal i trupit të treguar.

Pas prezantimit të punës, në një diskutim të hapur nxënësit shprehin mendimet e tyre se si idealet e trupit në rrjetet sociale ndikojnë pozitivisht ose negativisht në imazhin për trupin e tyre.

Diskutim:

❖ Çfarë bëjnë të rinjtë për të pasur të njëjtin trup si ai ideal?

❖ A konsiderohen të shëndetshme të gjitha veprimet e tilla?

❖ Si ndjehen ata që nuk kanë një trup ideal?

❖ Çfarë mendojnë të tjerët për ta dhe si reagojnë ndaj tyre?

❖ Çfarë do të dëshironit të bënit për të përmirësuar imazhin për trupin tuaj?

Hulumtim:

Nxënësit ndahen në dy grupe:

Grupi I (nxënësit): Gjejnë reklama me foto burrash (në internet, në revista, në afishe etj.) dhe identifikojnë karakteristikat e jashtme të përbashkëta të burrave të paraqitur në reklama.

Grupi II (nxënëset): Gjejnë reklama me foto grash (në internet, në revista, në afishe etj.) dhe identifikojnë karakteristikat e jashtme të përbashkëta të grave të paraqitur në reklama.

Pas prezantimit të punës së grupeve, zhvillohet një diskutim i hapur për pyetjet (veçmas për meshkujt dhe veçmas për femrat):

- Cilat karakteristika përsëriten më shpesh?
- Të cilës moshë, më shpesh janë personazhet?
- Çfarë mesazhesh përcjellin në lidhje me pamjen fizike?
- Çfarë stereotipash krijojnë për përsosmërinë e trupit mashkullor dhe femëror?

Një mendim i mundshëm:

Ata arrijnë në përfundimin se personazhet në reklama (kryesisht me trupa të përsosur, me imazhe të stolitura dhe me filtra, me pamje dhe në poza joshëse) përfaqësojnë ideale të bukurisë që nuk korrespondojnë me shumëllojshmërinë e formave të trupit mashkullor dhe femëror në realitet dhe janë të paarritshme për shumë njerëz.

Më pastaj, diskutojnë për:

1. Rëndësinë e pamjes fizike (sa e rëndësishme është pamja e jashtme për të rinjtë dhe pse?)

2. Si pasqyrohet imazhi ideal i krijuar për trupin mashkullor dhe femëror në postimet që të rinjtë publikojnë në rrjetet sociale?

3. Çfarë imazhe postojnë më shpesh të rinjtë? Cilat janë pozat, aktivitetet e tyre në imazhet e postuara?

Çfarë do të përfundojnë nga ky hulumtim: Bashkërisht arrihet në përfundimin se imazhi ideal i trupit i krijuar nga media ndikon në formimin e imazhit për trupin tonë.

DEZINFORMIME DHE MANIPULIME

Përveç të vërtetave, në rrjetet sociale gjejmë shumë dezinformata, lajme të rreme dhe manipuluese si dhe raportime subjektive të cilat e shtrembërojnë të vërtetën.

Dezinformimi e manipulimi kanë ekzistuar gjithmonë, por me krijimin dhe zhvillimin e rrjeteve sociale dhe të mediave digjitale, mundësia për shpërndarjen e dezinformatave është

shtuar.

Manipulimi (mashtrimi) është dukuri e shpeshtë në rrjetet sociale. Mashtrimi më i shpeshtë bëhet me anë të fotografive.

Si të dallojmë dezinformimet dhe manipulimet nga informacionet e vërteta?

Me anë të analizës së gjuhës së informacionit të dhënë në rrjetet sociale, është arritur që të dallohen dezinformimet dhe manipulimet nga informacionet e vërteta. Rezultatet tregojnë se ka dallime midis përmbajtjes së rreme dhe asaj reale. Më të rëndësishme janë këto dallime:

- ❖ Të vërtetat dëshmojnë me fakte, argumente, dëshmi, gjuhë të rrjedhshme e stil të lartë ligjërimit. Nuk kanë për qëllim të ndikojnë drejtpërdrejt në qëndrimin e lexuesit.

- ❖ Lajmet e rreme nuk kanë fakte, argumente, dëshmi. Ato kanë gjuhë të dobët e stil të thjeshtë ligjërimit.

- ❖ Lajmet e vërteta janë asnjënjëse (neutrale), objektive, joemocionale.

- ❖ Lajmet e rreme janë të qëllimshme, subjektive dhe me manipulim emocional. Postuesit duan të ndikojnë në emocionet apo në vlerat morale të lexuesit, me qëllim që t'ia marrin mendtë. Kjo është arsyeja pse krijuesit e përmbajtjeve të rreme, përpiqen t'i shfrytëzojnë emocionet tona, në mënyrë që të mos jemi në gjendje të dallojmë në mënyrë racionale nëse përmbajtja që po lexojmë është e vërtetë apo jo.

Dezinformime dhe manipulime sajojnë e shpërndajnë jo vetëm individët, por edhe organizatat, shoqatat, madje edhe shtetet. Kështu, shpeshherë pushtuesit me gënjeshtër e të pavërteta duan që ta arsyetojnë agresionin e gjenocidin e tyre ndaj një shteti tjetër ose ndaj një popullsie të pafajshme. Me këtë përpiqen ta “bindin” botën se lufta e tyre është e drejtë.

Viktimizimi i të rinjve nga rrjetet sociale

Rrjetet sociale janë burimi kryesor i keqinformimit. Çdo ditë e më shumë po rritet numri i fëmijëve viktimë në rrjetet sociale. Sipas Ambasadës së Fëmijëve “Megjashi”, mbi 200 fëmijë në vit janë viktimë të sajber bullizmit në Maqedoninë e Veriut.

Rrjetet sociale në mënyrë të drejtpërdrejtë, shumë të lehtë e të thjeshtë mund të rrezikojnë privatësinë tonë. Sa më shumë informacione personale do të japim në rrjetet sociale, aq më shumë do të kemi kokëçarje, do të cenojmë privatësinë, mirëqenien dhe sigurinë tonë. Të shpeshta janë kushtëzimet e kërcënimet që bëhen nëpërmjet rrjeteve sociale. Prandaj, duhet të kemi kujdes të madh në publikimin e fotografive dhe të dhënave personale.

Rrjetet sociale janë hapësirë shumë e përshtatshme për shpërndarjen e lajmeve të rreme apo dezinformative. Siç dihet, gënjeshtër përhapet shumë më shpejt sesa e vërteta. Prandaj, duhet të jemi shumë të matur në situatat kur na ofrohen oferta për njoftim e për pranimit shok a shoqe, shpalljen e biografisë, vende pune, favore të ndryshme e oferta të tjera.

Në vitin 2023 një vajzë 14-vjeçare ishte ngjitur në vagonin e një treni për të krijuar një video për Tik-tok. U rrëzua dhe humbi jetën. Në fakt, ky rast tragjik tregon se çka janë të gatshëm të rrezikojnë disa axhami që të fitojnë pak popullaritet.

Në një botë ku interneti përshkon pothuajse çdo aspekt të jetës moderne, mbajtja e përdoruesve të rinj të sigurt në internet është çështje gjithnjë e më urgjente për çdo vend. Fëmijëve dhe të rinjve shpesh u mungon pjekuria emocionale dhe vetëvlerësimi, gjë që i bën ata të ndjeshëm ndaj manipulimeve dhe frikësimeve. Ata gjithashtu hezitojnë t'u tregojnë të rriturve për shqetësimet eventuale.

Zgjerohet njohuritë nëpërmjet internetit:

<https://cesk.gov.al/wp-content/uploads/2020/07/Policy-makers-converted.pdf>

Detyrë:

Kërkoni, identifikoni dhe shpjegoni ndonjë dezinformatë në hapësirën mediatike.

Aktivitet në grupe

Nxënësit të ndarë në grupe kanë për detyrë të gjejnë një manipulim në përmbajtjen vizuale në faqet e rekomanduara nga mësimdhënësjat (për shembull, një tekst për qentë endacakë i shoqëruar nga një fotografi njerëzish me plagë që nuk duket se janë shkaktuar nga kafshimi, me qëllim që qentë të paraqiten si të rrezikshëm për sigurinë e njerëzve). Më pas zhvillohet një diskutim përmes pyetjeve:

1. Pse është publikuar ky informacion?
2. Kush qëndron pas këtij informacioni?
3. Çfarë synohet të nxit të marrësi i informacionit?

Në fund, konstatohet se përmbajtja vizuale mund të manipulohet lehtësisht – të shkaktojë reagime emocionale në publik për të arritur ndonjë qëllim të “fshehur.”

RREZIQET NË RRJETET SOCIALE

Stuhi idesh:

- ❖ Thoni se çfarë nënkuptoni me të dhëna personale?
- ❖ A janë të dhëna personale emri, mosha, adresa, shkolla, numri amë, numri i telefonit?
- ❖ Pse është e rëndësishme të ruhen të dhënat personale dhe si të ruhen ato.

Edhe nga mësimet e mëparshme, kuptuam se gjatë përdorimit të rrjeteve sociale mund të rrezikohet privatësia jonë. Aty kemi reklamime të fshehura, profile të rrejshme e robot të rrjeteve sociale. E shohim të udhës të japim edhe pak njohuri e këshilla për të shmangur rreziqet që na kanosen në rrjetet sociale.

Rrjetet sociale, sidomos Tik-tok-u, Instagram-i e facebook-u po rrënojnë thelbin e jetës së njeriut. Përdorimi i tepruar i rrjeteve sociale po bën që të rrisim fëmijë 'gjysmërobotë', të cilët nuk jetojnë në botën reale, por në botën virtuale.

Të ruhen të dhënat personale

Ngado që shkojmë vërejmë se njerëzit përdorin telefonat e tyre celularë. Rrallë shohim ndonjë njeri pa celular në duar. Në ditët e sotme mediat tradicionale janë zëvendësuar me mediat sociale. Sot rrallëkush lexon gazetë ose dëgjon radio, të gjitha informacionet i marrim nga interneti ose nga mediat sociale. Megjithatë, me rëndësi është që **përdoruesit e rrjeteve sociale të ruajnë privatësinë.**

Të dhënat personale nuk duhet të tregohen kur komunikojmë në internet. Edhe në jetën reale ato duhet të jenë të mbrojtura dhe të paarritshme për të gjithë, përveç atyre të cilëve u besojmë se nuk do t'i keqpërdorin. Rregulla bazë e privatësisë në internet është mosshpërndarja e informatave personale dhe e fjalëkalimit (passwordit) me të panjohur.

Reklamimi i fshehur

Disa produkte janë të ndaluara me ligj të mos reklamohen. Por, reklamimi i tyre shpeshherë bëhet në mënyrë të fshehur, në mënyrë të tërthortë. I tillë është reklamimi i pirjes së duhanit dhe i alkoolit nëpër filma. Aty jepen skena në të cilat aktorët pinë duhan dhe alkool. Klishe është bërë që heronjtë e filmit kur janë në shoqëri, në ahengje dhe argëtohen, me cigare e alkool, kinse ndjehen më mirë; qetësohen dhe relaksohen, e zvogëlojnë stresin etj.

Kur pirja e duhanit dhe e alkoolit shfaqet në filma, nuk tregohen efektet negative, pasojat serioze shëndetësore që shkaktojnë pirja e duhanit dhe e

alkoolit. Ndonjëherë në filma pa pasoja negative paraqitet edhe përdorimi i lëndëve narkotike (drogës).

Reklamim të tërthortë produktesh e kompanish po bëhen edhe në fushat e sportit, të fshehur në përmbajtje të ndryshme mediatike. Në mediat elektronike, shpeshherë shohim joshje për thithjen e tymit me nargjile ose me cigare elektronike. Të dëmshme janë edhe reklamimet e lojërave të fatit, të kredive të shpejta e të kazinove.

Profili i rrejshëm

Në rrjetet sociale, sidomos në Fejsbuk (Facebook), përveç profileve të vërteta, ka edhe profile të rrejshme, të cilat përdoruesit i krijojnë për shkaqe të ndryshme. Një nga arsyet më të shpeshta për krijimin e profilit të rrejshëm është që të mos dihet kush po shpërndan lajme të rreme. Fejsbuk-u është në luftë të përditshme me profilet e tilla, me qëllim që të pengojë shpërndarjen e dezinformatave, edhe pse kjo nuk është aspak e lehtë. Sa për informatë, sipas llogarive të bëra, numri i profileve të rreme është 5% nga numri i përgjithshëm i profileve aktive.

Në një profil të rrejshëm, bie fjala, u kërkua ndihmë humanitare për një fëmijë dyvjeçar, jo me fotografinë autentike, por me fotografinë e një fëmije të Ukrainës të shtruar në urgjencë spitali, në kohën kur kërkuan ndihmë edhe familjarët e fëmijës, që vërtet kishte nevojë për të siguruar mjete për shërim.

Ka mundësi që në emrin tonë të hapë një profil të rrejshëm në rrjetet sociale dikush tjetër dhe të postojë në të çfarë të dojë. Po t'i dijë të dhënat tona personale (fjalëkalimin) mund të hyjë në Fejsbok-un tonë dhe ta menaxhojë atë.

Çfarë janë robotët e rrjeteve sociale

Teknologjia e avancuar po prodhon robotë sinjeri, që mund të kryejnë disa punë sikur të ishin njerëz. Edhe në rrjetet sociale kemi profile robotësh. Robotët e rrjeteve sociale janë softuerë që kryejnë automatikisht detyra në internet. Disa robotë në rrjetet sociale mund të postojnë në mënyrë automatike, të pëlqejnë ose të ndjekin vazdimisht përdoruesit, madje edhe të rrisin artificialisht numrin e ndjekësve, të përhapin lajme të rreme ose të ndikojnë në opinionin publik.

Hulumtim

Nxënësit janë të ndarë në dy grupe. Hulumtojnë dhe gjejnë shembuj konkretë:
a) kur robotët kryejnë detyra të dobishme (siç janë "chat-bots", që u ofrojnë informacion përdoruesve);
b) kur janë keqdashës/mashtrues (siç janë robotët (bot-ët) e lajmeve të rreme).

Pasi të gjitha grupet të kenë shpërndarë atë që kanë punuar, në një diskutim të hapur përcaktohet se si njihen robotët e rrjeteve sociale (përmes një fotografie profili të rremë, nga numri joreal i ndjekësve në krahasim me numrin e aktiviteteve, nga postimet me përmbajtje të rreme, nga komentet e palogjikshme, nga shpërndarja e reklamave).

E vërtetë apo mashtrim?

Ne të rriturve në e-mailet tona shpeshherë na arrijnë tekste me përmbajtje të këtitllë a të ngjashme:

I nderuari xxxxx,

Unë jam xxxxx xxxxx, drejtor gjeneral i bankës xxxxxx. Një i afërmi juaj nga xxxxxxx, që ka të njëjtin mbiemër, në llogarinë e vet bankare ka 1.000.000 euro. I ndjeri humbi jetën në një aksident trafiku dhe nuk ka trashëgimtar. Që të mund të bëjmë transferimin e parave në llogarinë tuaj bankare, Ju lutemi sa më shpejt na i dërgoni të dhënat e mëposhtme:

Emri dhe mbiemri:

Numri personal:

Adresa:

Shteti:

Llogaria bankare:

Pres me padurim përgjigjen Tuaj!

Me respekt,

xxxxxx xxxxxxxx

Të njëjtin mesazh dërguesi e përsërit disa herë dhe këmbëngul që të përgjigjemi.

Mendoni dhe përgjigjuni:

Çfarë do të bënit ju nëse në e-mailin tuaj arrin një tekst me këtë përmbajtje?

PËRFORCIMI 7

1. Shkruani një përmbledhje (shkurtore) në temën: Pse duhet të kem njohuri mediatike?
2. Cilat janë media tradicionale e cilat media digjitale (bashkëkohore)?
3. Në çka dallohen mediat tradicionale dhe ato digjitale?
4. A lexoni libra e gazeta?
5. A dëgjoni radio dhe a shikoni televizor?
6. A e përdorini internetin?
7. Cilat lloje të përmbajtjeve mediatike janë më të shpeshta?
8. A dëgjoni ndonjëherë lajme në televizor?
9. Krijoni një komunikatë (lajm). Kini parasysh se lajmi duhet t'u përgjigjet pyetjeve: Kush?, Çfarë?, Ku?, Kur?, Pse? (ndonjëherë edhe Si?, e cila përshkruan ngjarjen).
10. A ndikojnë lajmet në formimin e opinionit?
11. Pse emetohen reklamat?
12. Shpjegoje konstatimin: Informacionet mediatike duhet t'i përzgjedhim, t'i filtrojmë, t'i analizojmë e t'i përpunojmë.
13. Pse t'i e shkruajmë me apostrof?
14. Cilat pyetje i bëjmë për të analizuar përmbajtjet mediatike?
15. Cilat teknika përdoren në media për të na tërhequr vëmendjen?
16. Lexoni dhe mendoni mirë për përparësitë dhe mangësitë e mediave sociale të shënuara më poshtë të dhëna së bashku. Shkruaji ato në tabelën që do ta krijoni si kjo më poshtë.
 - lehtësimi i komunikimit;
 - vënia dhe mbajtja e kontakteve në largësi;
 - lidhja me botën dhe sigurimi i informatave;
 - burim për shkencë, arsim e edukatë;
 - burim i shkëlqyeshëm argëtimi;
 - në të ka gënjeshtër e mashtrime;
 - postimi i bukurisë, i diturisë dhe i aftësive personale;
 - izolim nga familja dhe largim nga jeta reale;
 - varësi dhe izolim nga familja e mjedisi;
 - mundësi për aksione dhe ndihmë humanitare;
 - promovim dhe reklamim i vetes;
 - rrezikim i privatësisë;
 - probleme shëndetësore e mendore;
 - dhunë kibernetike;
 - marrje dhe dhënie të informatave;
 - dezinformata dhe manipulime.

Përparësi, dobi Mangësi, dëme

Përparësi, dobi	Mangësi, dëme

17. Zgjedh njërën nga temat e poshtëshënuara ose ndonjë temë tjetër sipas dëshirës.

Me një ose dy fjali përgjigju në pyetjet: Kush?, Kur?, Ku?, Pse?, Si?
Bashkoi këto fjali në një tekst. Me këtë ke shkruar një lajm (komunikatë).

- Një ngjarje e paharruar në jetën tënde
- Një aktivitet ku ju keni marrë pjesë
- Një ngjarje në qytetin tuaj
- Një përjetim në familje a në shkollë

18. Vëreni këto dy fotografi të një njeriu të njëjtë. Në foton e parë ka pamje natyrale, ndërsa në të dytën ka bërë shumë ndërhyrje. I mbuluar me tatua, ka hequr hundën, veshët e disa gishta dhe e quan veten “jashtëtokësori i ri”. A kemi nevojë të bëjmë ndërhyrje të këtilla në trupin tonë?

19. Lexoje me vëmendje këtë tekst. Çfarë na mëson?

GJITHNJË TË JESH I NATYRSHËM

Të kam thënë nipçe, të kam thënë shpesh, se duhet të jesh i natyrshëm, të jesh ai që je, ashtu siç je.

Gjithnjë kur je ai (ose ajo) që je, gjithnjë dukesh i bukur, gjithnjë dukesh i vërtetë, gjithnjë je i natyrshëm. E kur ndodh e kundërta, pra kur përpiqesh të dukesh ndryshe, çka ndodh? Ndodh vetëm shëmnia: bëhesh karikaturë, bëhesh sikur plastika, imitim i të vërtetës. E cili është më i bukur?! Originali apo kopja e originalit?

Daut Demaku

20. Çfarë është dezinformimi dhe manipulimi?

21. Ç'janë lajmet e rreme dhe lajmet e vërteta?

22. Si mund t'i dalloni lajmet e rreme nga lajmet e vërteta?

23. A janë të rinjtë e të rejat shpeshherë të rrezikuar nga rrjetet sociale?

24. A duhet t'ia tregojmë të dhënat personale gjithkujt, apo ato duhet t'i ruajmë? Pse?

25. A është mirë që shpesh fotografi e video tona të postojmë në rrjetet sociale?

26. Çka e si mund të reklamohet në mënyrë të fshehtë?

27. Përveç profileve të vërteta, a kemi edhe profile të rrejshme e profile robot në rrjetet sociale?

28. A keni pasur ndonjë rast keqkuptimi a problemi gjatë përdorimit të rrjeteve sociale? Si e keni zgjidhur atë?